

Cornelius Nepos

Dulcedine Cantus
Trahitur
CORNELIUS NEPOS

CORNELIUS NEPOS

DE VITA EXCELLENTIUM IMPERATORUM.

INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

NICOLAUS COURTIN,

Humanitatis Professor in Universitate Paris.

JUSSU CHRISTIANISSIMI

REGIS,

IN USUM SERENISSIMI

DELPHINI.

PARISIIS,

Sumptibus FRATRUM BARBOU, viâ Jacobæâ sub Ciconiis.

M. DCC. XXVI.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

SERENISSIMO

PRINCIPI

DELPHINO.

JAMDUDUM *injuriâ temporum Patriâ ſuâ profugi viri totius Antiquitatis illuſtriſſimi toto orbe terrarum circumſpiciunt ad quem confugere poſſint* (PRINCEPS SERENISSIME:) *Nec hactenus facilè invenerunt, qui & in eo dignitatis aut poteſtatis apice conſtitutus eſſet, cujus ſub clientela ſecuri quieſcerent; & qui linguarum ac literarum ſatis peritus, ut ſe Romanâ linguâ loquentes intelligeret, atque adeuntes ſe benigno vultu exciperet. In Te uno utrumque feliciter inveniunt* (PRINCEPS ILLUSTRISSIME.) *Te enim veluti naſcentem Solem intuentur, ex cujus lumine*

rior; unus denique omnibus præstantior? Quatuor olim viri apud Persas educandis futuris Regni hæredibus præficiebantur: ex quibus qui sapientissimus, res sacras ac politicas Principem edocebat; qui justissimus, ab omni mendacio & dissimulatione, tanquam à vitiis regio sanguine indignis, avertebat; qui moderatissimus, in omnes voluptatum illecebras ipsi odium instillabat; qui fortissimus, animum Principis adversus omnia pericula confirmabat. Quis nescit autem quatuor illos Principum Persarum Moderatores in uno Duce MONTAUSERIO *contineri? Si sapientiam quæras, quis eo sapientior? Si justitiam, quis justior? Si temperantiam, quis moderatior? Si denique fortitudinem, quis generosior, quis manu fortior?*

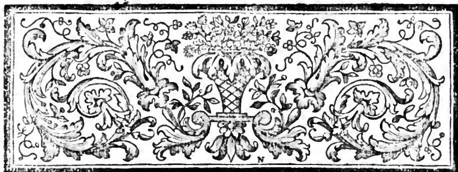
Non habet ille parem, quem tot de millibus unum
  Rex voluit Gnato moribus esse Ducem.
Quíque Phrygum excidio quondam formavit, Achillem,
  Quanquam par Superis, est tamen ille minor.
Nam quantùm tener hic Pelidem vincit Alumnus,
  Tantùm ille æmonio præstat ubique Seni.

Scilicet ut Magnum Lodoïcum Gnatus adæquet
Unus hic à Magno Rege legendus erat.

Non ergo illi Cornelii Nepotis *Viri illustres ad te accedunt* (Princeps Serenissime) *quasi Doctores ; sed futurorum tuorum operum Admiratores ; non Emendatores, at præstantissimarum dotium Æmulatores : quos si benignè admiseris, atque tui magni Nominis umbrâ tutos esse volueris, neque exilium suum, neque cætera restantis fortunæ incommoda quæ olim passi sunt, recordabuntur. Nec ingratum omnino fore confido primum illud obsequii specimen, quod, quantùm in se est, submissè, ac fideliter tibi devovet ac consecrat,*

Celsitudinis Tuæ.

Humillimus, obsequentissimus
ac fidelissimus Servus
N. Courtin.

PRÆFATIO.

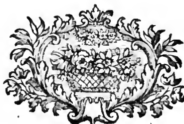

ARIIS, ac prope jam innumeris *Cornelii Nepotis* de excellentium Imperatorum vita editionibus, hæc iterum ſub Serenissimi Principis Delphini auſpiciis acceſſit. Quum enim ſapientiſſimus ille Principis Moderator Dux Montauserius eò maximè tendat, ut Galliæ Imperio Regem omnibus, tum mentis, tum corporis dotibus abſolutum inſtituat; ſingularem curam adhibuit, ut omnes Latinos Autores pluribus in locis, aut vitiatos, aut obſcuros, aut denique difficili verborum involucro implicitos, reſtitutos, perſpicuos, & nitida interpretatione expeditos offerat, quos ſine ullo, vel ſaltem gravi labore, teneræ menti inſtillare poſſit. Quum enim ex his Autoribus, tanquam ex uberrimo fonte, innumera Sapientiæ, Fortitudinis, Moderationis, Munificentiæ, cæterarúmque virtutum regiarum exempla eruantur, quibus Heroum filii teneram adhuc ætatem ſuam ad ardua promoveant; idcirco peritiſſimus ille tanti

Principis

Principis Formator, non eos solùm summis, ut aiunt, labr s delibandos, at avido ore ipsi absorbendos voluit. Sed quemadmodum dapes malè paratæ, malè coctæ, & stomacho parùm convenientes, vel nauseam, vel cruditatem pariunt; ita etiam in artibus & studiis, nisi ea ingeniorum captui accommodaveris, vix proficies, & pusillos tuis curis creditos ægre admodum promovebis. Quamobrem ex Illustrissimi DUCIS MONTAUSERII mandato viri complures selecti in enucleandis omnium Latinorum Autorum difficultatibus diligentiùs quàm hactenus incubuerunt. Cuique suus assignatus est labor, cuique sua demandata est Provincia; atque mihi *CORNELIIUS NEPOS* obtigit, Autor quidem primo aspectu facilis, sed si intimiùs & attentiùs perpendas, plerisque in locis propter abruptum dicendi genus, difficilis. Multi quidem viri eruditi & graves jam in eo exponendo magnoperè insudarunt; variæ, ut jam præmonuimus, editiones extiterunt, quarum tamen nulli penitus adhærere voluimus, sed prout ad intentum nostrum expedire visum est. Dionysius Lambinus, vir sanè profundæ eruditionis, amplissimas super eo Autore Annotationes contexuit; accessit & Gebhardi super eodem Autore spicilegium; adde diligentissimas elucubrationes Andreæ Schotti, Joannis Vossii, Petri Danielis, Longolii, Magii, Gifanii, Savaronis, Boecleri, Ernstii, Bosii, Manutii, Barthii, Beroaldi, Bongarsii, Buchneri, Casauboni, Freinshemii, Gronovii, Grotii, Lipsii, Mureti, Pighii, Pontani, Puteani, Rutgersii, Salmasii, Scaligeri, Turnebii, Hornii, & quorumdam aliorum Commendatorum illustrationes: quorum omnium di-

ligentiâ & labore non mediocriter emendatus, restitutus ac illustratus est. Nihilominus tamen, quia vel nimis in rebus minus necessariis morati sunt, vel plurima interpretatione egentia præterierunt, vel immoderatâ verborum prurigine fusiùs atque obscuriùs scripserunt; idcirco SERENISSIMI PRINCIPIS DELPHINI auspiciis, Illustrissimi DUCIS MONTAUSERII nutu confirmatus; ac prætereà Excellentissimi Viri Domini BOSSUETII Condomensium olim Episcopi; necnon & Clarissimi, & profundissimæ eruditionis Viri Domini HUETII luminibus illustratus novum illud opus tentavi; idque unum in mente habui, ut & compendiosè, sed circa obscuritatem, omnia dicerem; nec quidquam tamen quod desiderari posset, & ad genuinum nitorem, lucemque perfundendam conduceret, præterirem. Itaque instituti nostri duæ sunt partes; prima quidem, ut simplici vocum Interpretatione obscuriora verba nitidioribus explicemus; altera, ut Notis accuratissimis omnem rerum difficultatem substrahamus. Quod si utrumque assecuti fuerimus, nostrum quoque intentum omnino assequemur.

CORNELII NEPOTIS VITA,

EX VARIIS AUTORIBUS EXCERPTA.

QUANDOQUIDEM nobis de Autoris nostri vitâ dicturis multa occurrunt statuenda ac confirmanda, de quibus inter se Scriptores dilitigant, variique in varias opiniones distrahuntur: pauca quædam de ejus nomine, patriâ, ætate, variisque ejus operibus differamus.

Quod ad ejus nomen pertinet, hunc CORNELIUM NEPOTEM, cum Onuphrio Panuinio, Joan. Savarone, Petro Nannio, Gifanio, Schotto, Vossio, Lambino, & aliis benè multis non deteriori autoritate Scriptoribus, asserimus: licet plerique, ex quorum numero est Hieronymus Magius, Æmilium Probum esse velint. At primò, ab ipso autore abundè refelluntur, qui Procii Catonis vitam his verbis claudit: *Hujus de vitâ & moribus plura in eo Libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Tit. Pomp. Attici &c.* Quæ quidem nullatenus de Æmilio Probo, sed de Cornelio Nepote intelligenda sunt; quum ille Theodosio, hic Julio Cæsare, & Octavio imperantibus, vixerit; quo etiam tempore Tit. Pomp. Atticum vixisse certum est. Deinde nec Æmilium Probum, nec Theodosiani ævi quemquam alium, hujus operis autorem fuisse, pura & Romana hujus Libri dictio evidentissimè arguit. Accedit & altera duplex ratio, quòd nimirum (ut in ejus vitâ inquit Vossius) *Tulliani esse ævi scriptorem, neque alium quàm Nepotem, tum veterum aliquot Librorum indicio cognoscitur; tum etiam, quòd ad Pomp. Atticum (cujus idem rogatu de vitâ Catonis Librum fecit) vitæ istæ scribantur.* Præterea eo in opere multa leguntur, *quæ* (ut idem Vossius ibidem ait) *opus hoc scriptum esse clamant quo tempore Pompeius & Cæsar plus poterant, quàm libera in Rep. expediret.* Hæc autem omnia Dionys. Lambinus congessit: quorum tamen præcipua, & quæ ad intentum nostrum magis conducent, cæteris brevitatis causa, quia plura sunt, semotis, seligere liceat. Primum autem ex Miltiade sic habetur. *Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere, quo faciliùs intelligi possit eamdem omnium Civitatum esse naturam: ut populi nostri honores quondam fuerunt rari, & tenues, ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi, atque obsoleti; sic olim apud Athenienses fuisse reperimus.* Hæc autem verba, inquit Lambinus, arguunt hunc Librum scriptum esse, quo tempore penes populum aliqua adhuc potestas erat;

non tempore Theodosii, quo nihil populus poterat. In Epaminondâ verò sic legitur. *Quo tempore duce Pelopidâ exules Thebas occuparunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quandiu facta est cædes Civium, domi se retinuit, quòd neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque omnem civilem victoriam, funestam putabat.* Videtur his verbis, inquit, noster scriptor, & belli civilis autores, Pompeium & Cæsarem, in quo tantùm sanguinis civilis profusum sit, notare, & tacitè Pomponii Attici consilium approbare, qui bellis civilibus, quæ in ejus ætatem inciderunt, interesse noluerit &c. At illud sanè perspicuum est, quod sic ex Agesilao excipitur. *In hoc non minùs ejus pietas suspicienda est, quàm virtus bellica: qui quum victori præesset exercitui, maximamque haberet fiduciam Regni Persarum potiundi, tantâ modestiâ dicto audiens fuit jussis absentium Magistratuum, ut si privatus in Comitio esset Spartæ, cujus exemplum utinam Imperatores nostri sequi voluissent.* Hic locus, inquit, clamat, Autorem hujus Libri carpere & notare Pompeii & Cæsaris, sed maximè Cæsaris potentiam non ferendam, qui imperium, & exercitum retinere ultra tempus lege concessum voluerit. Ad aliud transeo, quod ex Eumene deducitur. *Sic Macedones verò milites eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur. Etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam Imperii potirentur.* At, inquit, locus ille declarat hunc Librum esse scriptum quo tempore Populus Rom. Imperii summam obtinebat, &c. Supersunt duo tantùm testimonia. Sed in uno solùm hæreo, hocque etiam in Eumene sic habetur. *Namque illa Phalanx Alex. M. quæ Asiam deviceràt, inveteratâ cùm gloriâ, tum etiam licentiâ, non parere se Ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc Veterani faciunt. Itaque periculum est ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ, nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, néque minùs eos cum quibus steterint, quàm adversùs quos fecerint.* Hic locus si attentè consideretur, inquit Lambinus, unaque legantur quæ ad eum annotavimus, omnium apertissimè indicat, atque arguit hujus Libri scriptorem Consulum annuorum, non Imperatorum perpetuorum temporibus & floruisse & scripsisse. Sic autem Lambinus in Annotationibus ad hunc locum habet. *Etiam hic locus clamat, hujus Libri Autorem floruisse ætate M. Tullii, & Pomponii Attici, & Cn. Pompeii, & C. Julii Cæsaris, & quo tempore lababat Resp. Rom. & ad tyrannidem propendebat; nondum autem prorsus in unius potestate versabatur. Quo minùs credibile est ætate eum Theodosii vixisse.* Sic autem queritur M. Tullius de Veteranorum superbiâ, & arrogantiâ, Philipp. XI. *Quanquam, Patres conscripti, quousque sententias dicemus Veteranorum arbitratu? quod eorum fastidium, quæ tanta arrogantia est, ut ad arbitrium eorum etiam Imperatores deligamus?*

Quibus omnibus Lambini testimoniis, hæc insuper adjicio ex vitâ Attici deprompta, quibus manifestum est, & Atticum tempore belli civilis Pompeii & Cæsaris, imò & multò post vixisse; & Corn. Nepotem tunc floruisse & scripsisse. Sic autem primum legitur. *Incidit Cæsarianum civile bellum quum haberet annos circiter sexaginta*: (de Pomponio

Attico loquitur, ut cuilibet legenti patebit) *usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant, ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit, &c.* Deinde ita habetur. *Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula. Secutum est illud occiso Cæsare, & cùm Resp. penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota Civitas se ad eum convertisse videretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiariùs, quàm hoc sene:* Atticum intellige. Hæc clariora sunt quàm ut aliâ luce indigeant. Sunt & ejusmodi innumera, quibus supersedebimus. Nunc ad ea veniamus quibus Corn. Nepotem tunc vixisse, & scripsisse probemus 1. est. *Sæpe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.* De semetipso loquitur Nepos, séque Attici rebus domesticis interfuisse prædicat. Quid clariùs? 2. *De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsum verè gloriantem audierim, in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem & sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam rediisse, &c.* 3. *Hactenus, Attico vivo, edita à nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur.* Si ergo Nepos, Atticum loquentem audivit; si eo vivo, hæc edidit; si superstes ei fuit; certè eum tunc vixisse necesse est. Sunt & plura alia: sed hæc retulisse satis sit.

Ex eo autem error ille provenit, *quòd* (teste eodem Vossio, ibidem) *Librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim suâ, partim patris, & matris manu scriptas, Theodosio obtulit.* Idque verum esse confirmat Jo. Savaro, cujus hæc sunt verba. *Æmilium autem Probum, cujus nomine circumfertur hic Liber, Theodosio regnante vixisse, & hujus libri exscriptorem potius esse quàm autorem, patet ex his versibus.*

Vade Liber noster, fato meliore memanto,
Cùm leget hæc Dominus, te sciat esse meum.
Ne timeas fulvo strictos Diademete crines,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
Communis cunctis, hominem se regna tenere
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles: facilis tectura Libelli,
Theodosio, & Doctis carmina nuda placent.
Si rogat Autorem, paulatim detege nostrum
Tunc Domino nomen: me sciat esse Probum.
Corpore in hoc, manus est genitricis, avíque, meáque
Felices, Domini quæ meruere manus.

Hos versus tanquam ineptos, & malè notos arguit Lambinus; imò Nebulone indocto, & barbaro, aut scriptore Librario vix semidocto, esse fictos. Et paulo superiùs. *Quòd autem, inquit, etiam versus ad hoc probandum afferunt, iisque valde movebatur is, quem modò commemoravi, Robortellus: si quis eos attentè leget, intelliget, non Autorem, &, ut ita dicam, Parentem Libri significari, sed Scriptorem Librarium, id est, eum qui manu descripserit.*

Unde Andreas Schottus scribit: *Librum de vitâ & moribus excellentium*

Græciæ Imperatorum ad Tit. Pomp. Atticum; sequioris ætatis Autori Æmilio Probo attribuunt: à quo stylus, dicendi character, Attici ætas, multáque abjudicant.

Hic ergo (cum Savarone exclamemus) *suo autori reddatur, quem sibi Cornelius Nepos justo titulo vindicat, quémque coævo suo & familiari Pomp. Attico dedit cujus, etiam rogatu vitam M. Catonis separatim scripsit, & illi superstes, elegantissimam ejusdem vitæ consuetudinem elegantiâ pari prosequutus est.* Nec est cur dicat aliquis cum Berthio: *Æmilius Probus, in ævo Theodosii Cornelii Nepotis Libros in Epitomen redegit.* Namque aliud Nepos ipse concinnitate, ac brevitate suâ demonstrat; idque maximè his Præfationis suæ verbis: *Sed plura persequi, tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quæ exorsus sum.*

Adde & ista quæ Pelopidæ vitæ initio sic leguntur: *Cujus de virtutibus dubito, quemadmodum exponam: quòd vereor, si res explicare incipiam non vitam ejus enarrare: sed historiam videar scribere*: & ex Epaminonda *plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus.* Quæ quidem indicant, omnia complexum fuisse eâ brevitate, ut in Epitomen redigi minimè opus fuerit.

De origine verò, seu Patriâ ejus; ipsum Padi accolam testatur Plin. l. 3. c. 18. his verbis: *contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos Cornelius Padi accola.* Unde Catullus Veronensis Poëta, ad ipsum tanquam ad Civem suum, virumque illustrem opus suum mittens, Italum vocat Epig. 1.

Cui dono lepidum novum Libellum,
Aridâ modo pumice expolitum,
Corneli? tibi; namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas.
Jam tum, quum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis, &c.

Cui tamen opinioni Ausonius Latino Pacato Drepanio scribens, his verbis refragari videtur, quibus ad superiora Catulli verba alludit.

Cui dono lepidum novum Libellum
Veronensis ait Poëta quondam;
Inventòque dedit statim Nepoti.
At nos illepidum rudem Libellum,
Burras, quisquilias, ineptiasque
Credemus gremio cui fovendum:
Inveni (trepidæ silete nugæ)
Néc doctum minus, & magis benignum
Quam quem Gallia præbuit Catullo.

At facilè Ausonius cum Catullo conciliabitur, quum certum sit, ideo Gallum vocari, quòd nimirum Italia transpadana, Gallia togata diceretur. Et quamvis sint nonnulli qui de patriâ ejus urbe se quidquam

habere comperti negent: nihilominus tamen, præter scriptores à nobis jam laudatos, multi alii sunt gravissimi viri qui id confirment, ipsumque Veronensem Civem esse dicant, ut pote qui ortus sit ex vico Veronensium Hostiliâ, ad Padi ripas sito. sic Vossius in Nepotis vita: *At*, inquit, *Veronensem fuisse in Leandri Alberti Italia lego: uti & in Cosmographiâ optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulæ. Imò ex Veronensium Historicorum syllabo (quem doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis Urbis Cancellarius fecit, ac illustrissimus Comes Fernandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo natum fuisse Nepotem in Hostiliâ; qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, & Antonino in Itinerario memoratus, hodiéque Ecclesiasticæ Veronensium Jurisdictioni subditus.* Sic etiam Onuphrius Panuinus Catalogo illustrium scriptorum Veronensium; Lib. VI. Antiquit. *Constantissimo*, inquit, *Civitatis nostræ testimonio Cornelium Nepotem virum doctissimum, & antiquitatum omnium peritissimum, Veronensem fuisse traditur. Cui in summa Curia cum reliquis Veronensibus illustribus, etiam statua posita est ex publica autoritate.*

Ex quibus omnibus jam liquidò patet ex quânam Patriâ Cornelius noster ortus sit. Nunc, cujus fuerit ætatis indicemus.

Hunc Julii Cæsaris & Augusti temporibus floruisse pluribus argumentis manifestum est: quorum primum illud esto, quòd nempe Catullus Poëta ad eum opus suum, ut supra ostendimus, direxerit; quem Marii & Syllæ temporibus natum esse certum est, & ad Cæsarem usque jam rerum potitum pervenisse. Deinde, hunc Ciceronis familiarem testatur Gellius l. 15. c. 28. *Cornelius Nepos*, inquit, *& rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maximè, amicus familiarisque fuit.* Imò, & secundum Ciceronis Epist. librum ad Nepotem Macrobius citat, lib. 2. Saturn. c. 1. Cujus hæc sunt verba: *testis idem Cicero, qui in libro Epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo, sic ait.* Si, itaque, familiaris Ciceronis fuit Corn. Nepos; si ad eum 2. Epist. lib. scripsit, certè ambos fuisse coætaneos necesse est: atque adeò quum Tullius sub Julio & Augusto Cæsare, usque ad Antonii, Octavii, & Lepidi Triumviratum vixerit, his quoque temporibus Cornel. Nepotem vixisse dicendum est. Adde quod Nepotem Augustæo ævo obiisse, Plinius lib. IX. c. 39. his verbis testatur. *Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit, me, inquit, juvene violacea purpura vigebat.* Cui opinioni respondet Eusebius in Chronico. *Octaviani Imperii anno quarto, Olympiade* CXXCV. *Corn. Nepos Scriptor Historicus clarus habetur.* Quæ testimonia in eo consentiunt, ut Cornel. Nepotem Catulli, Tullii, Julii, Octavíique Cæsaris coætanæum fuisse manifestè exhibeant.

Jam unum reliquum est quod absolvamus; ut, scilicet, quot, quæque operum genera Cornel. noster fecerit, aperiamus. Certum est autem, præter Librum hunc de vita excellentium Imperatorum, alios complures scripsisse, quos, vel incuriâ hominum, vel injuriâ tempo-

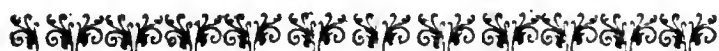
rum amisimus. Ac primò tres Historiarum libros, quibus omne ævum comprehenderit, liquidò testatur Catullus jam mu'toties citatus, initio Hendecasyllaborum, quem locum nuper laudavimus.

Jam tuum, quum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis, &c.

Secundò, se librum de Historicis Græcis conscripsisse, ipsemet in Dione his verbis commemorat: *Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de Historicis Græcis conscriptus est.* Præterea, separatim lib. de Catonis vita scripsisse, ejusdem verba indicant, jam in Catone superiùs laudata sub finem. Chronica pariter scripsisse, ex his Gellii verbis, lib. XVII. c. XXI. comperimus. *Ante Romam conditam, ut Cornel. Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum & sexaginta.* Quod & Ausonius testatur Epist. ad Probum Præfectum Prætorio, his verbis *Apologos Titiani, & Nepotis Chronica, quasi alios Apologos (nam & ipsa instar sunt fabularum) ad Nobilitatem tuam misi, gaudens, atque etiam glorians fore aliquid, quod ad institutionem tuorum, sedulitatis meæ studio conferatur.* Ipsum etiam Ciceronis vitam scripsisse, ex xv. Gellii lib. c. XXVIII. cognoscimus. *atque is tamen* (de Nepote loquitur) *in primo librorum quos de vita illius* (scilicet Ciceronis) *composuit, errasse videtur*, &c. Nec his ejus operum terminus, sed & inter Commentatores à Tertulliano in Apologetico adversus Gentes c. XI. annumeratur: *Saturnum itaque*, inquit, *quantum Litera docent, neque Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus Commentator ejusmodi Antiquitatum, aliud quàm hominem promulgarunt.* Imò & vitam Illustrium Scriptorum composuisse, Hieronymus de vita Scriptorum Ecclesiasticorum his verbis commemorat. *Scripserunt de vita Illustrium Scriptorum apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus, Caristius Satyrus doctus vir, & longè omnium doctissimus Aristoxenus Musicus. Apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus, & ad cujus nos exemplum vis provocare, Tranquillus.* Denique & exemplorum libros contexuisse, ex 7. Gellii libro c. XVIII. agnoscimus. *Cornelius autem Nepos*, inquit, *in Libro exemplorum 5. id quoque literis mandavit*, &c. Quidam etiam, inter quos Hermolaus Barbarus, Castigat. in Plin. l. 15. c. 29. censet Libellum de Viris Illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, idque veteribus Codicibus astrui posse asserit. Ego tamen Aurelii Victoris opus crediderim, licet fortè multa ex Nepote Victor excerpserit. Etiam Daretem Phrygium à Nepote translatum quidam arbitrantur; quod tamen falsum existimo, quum dictio ejus Augustæum ævum, quo tempore scripsit Nepos, minimè sapiat. Ut ut sit, illud unum certum est, quòd scilicet hæc omnia Nepotis opera injuriâ temporum perierunt, unúmque de vita Excellentium Imperatorum opus ad nostram usque memoriam pervenisse ex quibus viginti duos exterarum Gentium Imperatores habemus; duos verò dumtaxat Romanos, quum reliquos amiserimus, ut ex his ipsius verbis patet in extrema Hannibalis vita.

Sed.

Sed nos tempus est hujus Libri facere finem, & Romanorum explicare Imperatores; quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicare. Quod ergo residuum est accipe, illustratum videat restitutum fove.

VARIORUM AUTORUM
DE CORNELIO NEPOTE
TESTIMONIA ET JUDICIA.

Pomponius Mela lib. 3. cap. 5. de situ orbis.

PRÆTER Physicos, Homerumque, qui universum mari circumfusum esse dixerunt, Corn. Nepos ut recentior auctoritate, sic certior tradit.

Idem, lib. 3. cap. 10. & Plin. lib. 2. cap. 67.

Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, quum Lathyrum regem Alexandriæ profugeret, ab Arabico sinu egressus per hoc Pelagus (Africam) ut Nepos affirmat, Gades usque provectus est.

Idem Plinius, lib. 3. cap. 17.

Fauces Oceani T. Livius ac Nepos Corn. latitudinis tradiderunt, ubi minimum 7. millia passuum, ubi vero plurimum 10. millia.

Idem ibidem.

Mespum opulentiâ præcipuum, quod ab Insubribus & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veïos ceperit, Nepos Cornelius tradit.

Cap. 28. natural.

Et Nepos Cornel. Padi accola qui Divi Augusti principatu obiit.

Plutarchus, in Lucull. extrem.

Cornelius Nepos neque senio, neque morbo, aut alienatâ mente fuit, sed à Callisthene liberto venenis corruptus.

T.

Idem, in Marcello.

Nos autem Livio & Cæsari, & Nepoti, & ex Græcis scriptoribus Regi Jubæ credimus.

Catullus Veronensis ad Corn. Nepotem.

Cui dono lepidum novum libellum, *ut supra in Præfatione.*

Ausonius Drepanio Peccato Latino

Cui dono lepidum novum libellum.
Veronensis ait Poëta quondam, &c. ut in Præfatione.

Agellius lib. 15. Noct. Attic. cap. 28.

Corn. Nepos & rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maximè, amicus familiarisque fuit.

Suetonius de illustribus Grammaticis.

Corn. Nepos literatos quidem vulgò appellari ait eos, qui aliquid diligenter & acutè, scienterque possint aut dicere, aut scribere: cæterum propriè sic apellandos Poëtarum interpretes, qui à Græcis Grammatici nominentur.

Idem, in Octavii Augusti vitâ.

Non amplius ter bibere eum solitum super Cœnam in Castris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit.

Tertullianus in Apologetico.

Saturnum, quantum literæ docent, neque Diodorus Græcus, aut neque Cassius Severus, aut Corn. Nepos, neque ullus commentator hujusmodi Antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt.

Eusebius in Chronico.

Octaviani Imperii anno quarto, Olympiade CXXCV. Cornelius Nepos scriptor Historicus clarus habetur.

Hieronymus de vitâ Script. Ecclesiast.

Scripserunt de vitâ illustrium scriptorum apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus, Caristius, Satyrus doctus vir, & longè omnium doctissimus Aristoxenus Musicus. Apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus, &c. *ut supra in Præfatione.*

Minutius Felix Octavio.

Scit hoc Nepos, & Cassius in historiâ, & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur.

Lactantius Firmianus, lib. 1. cap. 13.

Qui res ejus in Italia gestas memoriæ tradiderunt, Græci Diodorus, & Thallus: Latini, Nepos, & Cassius, & Varro.

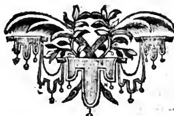
Ammianus Marcell. epist. 14.

Male narras de Nepotis filio, valde me hercule moveor, & molestè fero, nescieram omnino esse istum puerum.

Servius in 1. Æneid.

Hujus rei testis est Corn. Nepos in eo libro qui vita Illustrium inscribitur.

Adde his omnibus testimoniis recentiorum judicia quam plurima, quæ à nobis in Præfatione fusè relata sunt.

CHRONOLOGIA IMPP. GRÆCIÆ APUD CORNELIUM NEPOTEM

PER OLYMPIADAS.

Ex Herodoto Thucyd. Xenophont. ac potissimum Diodoro.

OLYMPIAS LXXII. annus putatur.	V. C. 261. Mundi 3480.
An. 1.	
2.	
3. Miltiades Cimonis Filius Atheniensium Dux Darium vicit, unà cum Aristide cognomento Justo.	Pugna Marathonia Darius Persarum rex profligatur. Herod. Thucyd. Dionys. Gell. & Nepos in Miltiad.
4.	

OLIMP. LXXIII.	
1.	
2.	
3.	Xerxes Dario Hystaspis F. mortuo succedit.
4.	

OLIMP. LXXIV.	
1.	
2. Aristides Ostracismo urbe pellitur ab ingratis civibus. Diod. lib. XI. Plut. & Nepos.	
3.	
4. Themistocles oraculum interpretatur de muris ligneis.	

OLIMP. LXXV.	Bellum Persicum Xerxis in Græciam. Athenæ insensæ.
1.	

Ariſtides ante tempus ab exilio revocatur. Plut.

Pugna ad Thermopylas duce Leonidâ, qua 300. Spartani cæſi.

Pugna ad Artemiſium Perſarum infelix.

Xerxes ad Salaminem victus fugatuſque Plut. Herod. Diod. alii.

2. Ariſtides Athen. & Pauſanias Lacedæm. cum Mardonio pugnaut.

Pugna ad Platæas duce Perſarum Mardonio occiſo, & altera eodem die ad Mycalem.

3. Athenienſes conſilio Themiſtoclis muros reſtaurant, repugnantib. Spartanis Diod. lib. XI.

4. Ejuſdem ſuaſu Piræei portus Athenis abſolvitur. Diod. ibid.

Pauſaniæ Lacedæmoniorum ducis proditio detecta. Necatur fame in Templo Minervæ, Plut. Nepos.

Ariſtidis æquitate Græcorum Imp. ad Athenienſes defertur, & ſocietatem ineunt.

Ejuſdem operâ ærarium Græciæ in Delo conſtituitur.

Olymp. LXXVI.

1.

2. Lacedæmonii maris imperium affectant. Diod.

3.

4.

Olymp. LXXVII.

1.

2. Themiſtocles Oſtraciſmo pulſus ad Xerxem fugit & exul moritur.

3. Cimon Athenienſium dux vincit Perſas prælio navali ac terreſtri eodem die.

Bellum in Perſas I. ad Eurymedontem fluv. Diod. & Polyæn.

4.

Olymp. LXXVIII.

1.		
2.		
3.		
4.		Xerxes Perfarum Rex ab Artabano trucidatur. Succedit Artaxerxes. Diod. lib. XI. Ctefias. Nepos de Regibus.

Olimp. LXXIX.

1.		Thafii ab Athenienfibus deficiunt, à Cimone victi. Thucyd. Nepos.
2.		Bellum in Perfas II.
3.		
4.		

Olimp. LXXX.

1.		Bellum Corinthium excitatum Megarenfibus.
2.		
3.		
4.		

Olimp. LXXXI.

1.		
2.		
3.		Athenienfium cum Lacedæmoniis per Cimonem fœdus quinquennale. Diod. lib. XI.
4.		

Olimp. LXXXII.

1.		
2.		
3.	Cimon Perfas in Cypro vincit & maris imperium iis vindicat Diod. Plutarch. Thucyd. lib. I. & Nepos.	Bellum in Perfas III. ab Athenienfibus motum.
4.	Cimon in Cypro moritur. Auctores iidem.	Perfæ à Cimone Athen. duce victi pacem cum Athenienfibus componunt.

OLIMP. LXXXIII.	
1.	Bellum Lacedæmonium III. gestum à Lacedæm. cum Megarensibus. Diod. lib. XIII.
2.	Athenienses ad Coroneam victi à Bœotis. Diod.
3.	Bellum Euboicum duce Pericle cum Eubœensibus gestum. Diod. XIII.
4.	
OLIMP. LXXXIV.	
1.	
2.	
3.	
4.	Bellum Samium quo Samii in potestatem Atheniensium veniunt Pericle duce. Diod. lib. XIII.
OLIMP. LXXXV.	
1.	Bellum Byzantium quo Byzantii subacti. Diod. lib. XIII.
2.	Bellum Corinthium & Corcyræum. Diod.
3.	
4.	Corinthiorum & Corcyræorum ad bellum apparatus. Diod.
OLIMP. LXXXVI.	
1.	Corcyræi vincunt Corinthios auxilio Athenienſ. Diod.
2.	
3.	
4.	
OLIMP. LXXXVII.	
1.	Bellum Peloponnensiacum incipit. Diod. l. XIII.
2.	
3.	
4.	

OLIMP. LXXXVIII.

1.

2. Athenienſ. duce Chabriâ & Lachete proſperè ad Syracuſas pugnant. Diod.

3.

4. Artaxerxi Reg. perſarum mortuo ſuccedit Xerxes. Diod.

OLIMP. LXXXIX.

1. Xerxes Perſarum rex moritur.

2.

3.

4.

OLIMP. XC.

1.

2.

3.

4. Alcibiades inſtaurat Rempub. Argivorum. Diod.

OLIMP. XCI.

1. Albiciades Nicias ac Lamachus duces Athen. ad Bellum cum Syracuſanis gerendum miſſi. Diod. Lib. XIII.

2. Alcibiadis, quod contra remp. conjuraſſet, poſtulatio. Diod. Nepos alii.

Pugna ducum Athenienſ. cum Syracuſanis. Diod. l. XIII.

3.

Bellum Decelicum.

4. Decelia munitur à Spartanis Alcibiadis juſſu contra Athenienſes.

OLIMP. XCII.

1. Alcibiad. exul. agit cum Athenienſ. ut reſtituatur in patriam. Diod. lib. XIII.

2. Alcibi-

2. Alcibiades ab Athenienſibus revocatur. Id. Diod.	Athenienſes duce Thraſyllo & Thraſybulo navali prælio Lacedæmonios ducemque Mindarum vincunt.
3. Conon ſedat Corcyræ ſeditionem. Diod.	Athenienſes iiſdem ducibus Lacedæm. vincunt navali prælio ad Cyzicum, duce eorum Mindaro occiſo. Diod. Ibid.
4. Alcibiad. & Thraſybulus in Thracia proſperè pugnant. Diod. Ibid.	

OLIMP. XCIII. 1. Alcibiades Athenas reverſus fit ſummus Imp. & brevi exulat. Diod. Ibid.	Athenienſium ad Andrum cum Lacedæmoniis pugna ducibus Alcib. Adimanto & Thraſybulo. Diod.
2.	Athenienſes Conone duce malè pugnant cum Callicratide ad Methymnam, & altera pugna ad Mitylenem. Diod. lib. XIII.
3. 4. Conon ad Evagoram Cypri Regem fugit. Diod.	Athenienſ. à Lacedæmon. ad Ægos Potamos à Lyſandro debellati. Diod. l. XI. Nepos in Conone.

OLIMP. XCIV. 1. Alcibiades opprimitur. Diod. Plut. Nepos. 2. 3.	
4.	Thraſybulus devictis tyrannis Athenienſibus libertatem reſtituit. Diod.

OLIMP. XCV.
1.
2. Conon. Athen. exul Perſicæ claſſi præfectus adverſus Lacedæmonios. Diod. lib. 14.
3.
4.

Olimp. XCVI.

1. Agesilai cum Persis in Asia bellum: Diod. Lysander dux Lacedæm. ad Haliartum interfectus. Diod.

2. Conon vincit Periarchum Lacedæm. classis præfectum ad Cnidum. Diod.

3. Conon muros Athen. ope Thebanorum restituit.
Iphicrates ad Lechæum cum Agesilao pugnat. Diod.

4. Iphicrates ad Corinthum feliciter pugnat. Diodor. & Nepos. Deponit Imperium, & Chabrias succedit.

Bellum Sociale Lacedæmonium. Lacedæmonii à Conone victi post ad Coroneam duce Agesila prosperè pugnant. Dion.
Belli Corinthiaci initium. Diod.

Olimp. XCVII.

1. Trasybulus cum classe missus in Thraciam & Lesbum. Diod.

2. Agesilaus Rex Lacedæm. agrum Corinthium populatur.

3. Thrasybulus ab Aspendiis necatus. Diod.

4.

Olimp. XCVIII.

1.
2.
3.
4.

Olimp. XCIX.

1.
2.
3.
4.

Lacedæmonii arcem Thebarum Cadmeam occupat. Diod. Aristid. Polyb.

Bellum Laconic. Bœot. Diod. l. XV. Arist. Isocr. in Panegyrico.

Olimp. C.

1.	
2.	Thebani exules ope Athenienſ. Cadmeam recipiunt Diod. Xenoph. alii.
3.	Bellum Lacedæmon. I.
4. Ageſilai in Bœotiam expeditio. Chabriæ victoria de Spartanis. Iphicrates ab Athen. Auxilio regis Perſarum Artaxerxi mittitur.	

Olimp. CI.

1. Timotheus Lacedæmonios ad Leucadem ſuperat. Diod. lib. XV. Xenoph. lib. V. Chabriæ interfecto ſuccedit Iphicrates. Diod. Ibid.	
2.	
3. Timotheus Corcyræis contra Lacedæm. ſubſidio mittitur. Item. Iphicrates Diod. Xenoph. Nepos. Frontinus.	Bellum Lacedæmonium II. inter Athenienſes & Lacedæmonios. Diodor. & Xenoph.
Iphicrates Exercitui Conductitio præfectus adverſus Ægyptios proficiſcitur. Diod. & aliter paulò Nepos.	Pharnabazus cum Iphicrate adverſus Ægyptios profectus.
4.	

Olimp. CII.

1.	
2. Epaminondas Spartanos ad Leuctra profligat.	Bœoticum Bellum. Pugna Leuctrica Spartanorum cum Thebanis Diod. & al.
3.	
4. Epaminondas Laconiam invadit, Spartam capit, Meſſenem reſtituit. Diod. & alii. Iphicrates Lacedæmoniis adverſus Arcadas auxilio mittitur.	Bellum Laconicum Arcadicum Lacedæmoniorum cum Arcadib. Bœoti Duce Epaminonda in Peloponneſum ingreſſi, & à Chabria Athenienſ. duce repulſi. Diod. Xenoph.

Pelopidas & Epaminondas Arcadibus auxilio à Thebanis mittuntur. Diod. Plut. in Pelop. Justin. lib. VII. Nepos in Pelop. alii.

Olimp. CIII.

1. Pelopidas ab Alexandro Pheræo in vincula conjicitur. Diod. Plut. Nepos. Pausanias in Bœot.	Thebanorum cum Arcadibus Bellum. Dionysius Syracusarum Tyrannus moritur. Probus de regib. Eusebius in Chronico alii.
2. Pelopidas liberatur.	
3.	
4.	Bellum Arcadum & Eleorum Diod. lib. XV. Xenoph. Justin. Front.

Olimp. CIV.

1. Pelopidas prælio adverſ. Alexandr. Pheræum cadit Plut. Nepos. Diod. Timotheus in Thraciam profectus, Potidæam, & Toronem occupat Diod. lib. XV. Cum Olythiis bellum gerit. Nepos in vita Demosthen. Clynth.	Thebani, Epaminonda perorante, de maritimo imperio comparando cogitant.
2. Epaminondas Spartam iterum tentat. Lacedæm. ad Mantineam vincit, ibidemque interficitur. Diod. & alii passim.	Pugna Mantinensis duce Epaminondâ.
3. Agesilaus & Chabrias à Rege Persarum deficiunt. Agesilai interitus. Xenoph. Plut. Diod. Nepos in Agesilao.	Artaxerxi Regi Persarum mortuo succedit Artaxerxes Ochus.
4.	

OLIMP. CV.

1.

2.

3. Chabrias & Chares adversus Atheniensium socios Chios, Rhodios, Coos, & Bizantios missus, in prælio occubuit. Diod. lib. XVI. & Nepos in Chabria.
Dionis fuga & præparatio ad bellum cum Dionysio. Diod. Ibid. Ælian. lib. XII. Variar. Hist. cap. 44. Nepos in vita. — Bellum sociale Atheniensium.

4. Dionis felix cum Dionysio bellum. Diod. Nepos in Vita. — Alexandri Pheræi interitus. Diod. Plutarch. & alii.

OLIMP. CVI.

1. Iphicrates & Timotheus ab Atheniensibus multantur. — Athenienses cum Sociis acriter pugnant, ducibus Charete, Iphicrate & Timotheo. Diod. Nepos in Timoth.
Dion Syracusas in libertatem vindicat. Diod. lib. XVI.

2. Dion moritur annos natus circiter LV. Eufeb. in Chron. ubi vitiosè Dionysius pro Dion legebatur.

3.

4. Chares Sestum capit. Diod. — Philippus oculum in expugnatione Methones amisit. V. Vitas comparatas.

OLIMP. CVII.

1.

2. Phocion. Athen. Persarum dux est contra Cyprios. Diod. lib. XVI.

3.

4.

OLIMP. CVIII.

1.

2. Iphicrates Athen. dux Diony-

fii Siculi naves auro donisque Apollini Delphico consecrandis onustas intercipit. Diod.

3.

4. Timoleontis in Siciliam expeditio.

Syracusas in libertatem restituere conatur. Diodor. Nepos. Plutarch.

Hicetas Princeps Syracusarum à Timoleonte superatus.

Olimp. CIX.

1. Timoleon pulsis Pœnis Syracusis potitur.

2. Remp. Syracusar. instaurat.

3. Contra Siculos rem feliciter gerit. Diod. Nepos in Timol.

4. Phocion. Athen. dux Clitarchum Tyrannum Eretriæ à Philippo constitutum profligat. Diod. lib. X V I.

Olimp. CX

1. Timoleon Carthaginensium exercitum ad Crimesum superat. Plut. Nepos in vita Diodor. Poliæn. lib. V I.

2. Timoleon Carthaginensibus pacem petentibus concedit. Diod.

3.

Pugna ad Chæroneam quâ Philippus Athenienses vicit. Diod. Dionys. ad Amnæum. Pausan. in Attic. alii.

4. Timoleon. moritur. Nepos. Plutarch.

Olimp. CXI.

1.

Philippus Rex à Pausaniæ satellite occiditur. Diod. lib. X V I. Arrian. & alii.

2.

3.

Alexander M. Philippo Patri succedit.

4.

OLIMP. CXII.
1.
2.
3.
4.

OLIMP. CXIII.
1.
2.
3. Hæpheſtionis mors. Nepos in Eumene. Ælian. lib. XII. cap. VII. & alii.
4.

OLIMP. CXIV.
1. Alexander Babilone moritur vel veneno vel intemperantia.
2. Antipater & Craterus Æoliam oppugnant. Diod.
3.
4.

OLIMP. CXV.
1.
Eumenes fit regum tutor.
Phocion ad Antipatrum proficiſci recuſat.
3. Argyraſpidum phalanx Eumeni adjuncta fruſtra ad Antigono & Ptolemæo ſollicitatur.
4. Eumenes adverſus Antigonum bellum gerit, & Satrapæ Orientis ſe conjungunt.

OLIMP. CXVI.
1. Eumenis cum Antigono anceps prælium. Ab Antigono capitur & occiditur. Diod. Nepos.
2.
3.
4.

NOMINA IMPERATORUM,

quorum Vita à Cornelio Nepote ſcripta eſt.

I. MILTIADES.
II. THEMISTOCLES.
III. ARISTIDES.
IV, PAUSANIAS.
V. CIMO.
VI. LYSANDER.
VII. ALCIBIADES.
VIII. TRASYBULUS.
IX. CONON.
X. DIO.
XI. IPHICRATES.
XII. CHABRIAS.
XIII. TIMOTHEUS.
XIV DATAMES.
XV. EPAMINONDAS.
XVI. PELOPIDAS.
XVII. AGESILAUS.
XVIII. EUMENES.
XIX. PHOCIO.
XX. TIMOLEON.
XXI. HAMILCAR.
XXII. HANNIBAL.

Romanorum.

XXIII. M. PORTIUS CATO.
XXIV. T. POMPONIUS ATTICUS.

CORN.

CORNELII NEPOTIS,
DE VITA EXCELLENTIUM IMPERATORUM,
AD T. POMPONIUM ATTICUM,
LIBER PRIOR.

AUTORIS PRÆFATIO.

ON dubito fore plerósque, [1] Attice, qui hoc genus scripturæ leve, & non satis dignum [a] summorum virorum personis judicent: quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commodè, scientérque tibiis cantasse. Sed hi erunt ferè, [b] qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Qui si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari, non admirabuntur, nos in Gra-

INTERPRETATIO.

[a] *Et minùs respondent principum dignitati existiment.*

[b] *Qui historiarum Græciæ ignari.*

NOTA.

1 *Attice.*] Is est ad quem Cicero scribit epistolas ad Atticum, Atticus ideo dictus, quòd quum diu Athenis literis operam dedisset, non minùs Atticæ quàm Romanæ linguæ peritus erat. Idque patet ex Cicerone 5. de finibus bon. & mal. his verbis: *Ita enim se Athenis collocavit, ut sit penè unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus.* Sed ea de re postea in vita Attici.

jorum virtutibus exponendis mores eorum sequutos. [2] Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, [3] sororem Germanam habere in matrimonio: quippe quum cives ejus eodem uterentur instituto, at id quidem nostris moribus nefas habetur. [c] Laudi in Græcia ducitur adolescentulis, quamplurimos habere amatores. [4] Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, [d] quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Græcia [e] [5] victorem Olympiæ citari. In scenam verò prodire & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini; [6] Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea, pleráque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias [f] non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? Quod multò fit aliter in Græcia. nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet nisi in interiore parte ædium, [g] [7] quæ γυναικωνῖτις appellatur: quò nemo accedit nisi propinquâ cognatione conjunctus. Sed

INTERPRETATIO.

c *Inter Græcos laudi pueris vertitur.*
d *Quæ non Personam scenicam agat lucro illecta.*
e *Victorem Olympiæ pronunciari.*
f *Non in prima domus parte sedet, & se palam exhibet.*
g *Quæ Gynaceum dicitur.*

NOTÆ.

2 *Neque enim Cimoni fuit turpe.*] Is Cimon Miltiadis filius fuit, mirâ erga Athenienses Concives suos munificentiâ. De quo infra.

3 *Sororem Germanam.*] Ex eodem Patre, non Matre genitam, nomine Elpinicen, quia non licebat Athenis uxorem ducere uterinam, ut colligere est ex Demosthene in oratione, quæ inscribitur, *Appellatio adversus Eubulidem.* Et ex Scholiaste Aristophanis in Nebulas, actu 5. sc. 2. ubi sic legitur, ὅθεν Ἀθηναίοις ἔξεστι γαμεῖν τὰς ἐκ πατέρων ἀδελφάς. Sorores autem ex eodem solùm Patre genitæ, legibus Romanis, *germanæ*, seu *consanguineæ* vocantur.

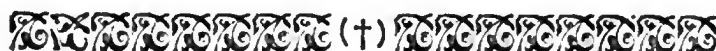
4 *Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua.*] Lacedæmon urbs totius Peloponnesi clarissima, Lycurgi legibus olim florentissima, Menelai Regis, & Helenæ Regia, non procul ab Eurota flumine; alio nomine Sparta, nunc vulgo Mizitra. Porro Plutarchus in Laconum institutis, vetita apud Lacedæmonios legibus Lycurgi scenica spectacula testatur, quod sanè Nepotis opinioni repugnat; sed ipsi favet Athenæus lib. 13.

5 *Victorem Olympiæ citari.*] Olympia urbs Elidis, quinquennali ludorum celebritate clara, ad Alphæum flumen sita, nunc vulgò *Pise.* Citatio autem per præconem fiebat: qui clarâ voce ad Populum, Victorem pronunciabat; quo honore nihil erat majus.

6 *Quæ omnia apud nos partim infamia.*] Histrionum genus apud Romanos non modo legibus ἄτιμον atque adeo infame, sed etiam ab omni Tribu notatione Censoriâ removebatur. Aug. lib. 2. de civit. cap. 13. Cicero pro Quintio. Et Quintil. 3. Institut. c. 8.

7 *Quæ γυναικωνῖτις appellatur.*] Locus erat domûs interior, fœminis destinatus, in quo lanificia sua exercebant, & alia id genus; ut patet ex nominis Græci etymologiâ. Alias Gynæceum. De ista ædium parte Vitruvius lib. 6. cap. 10. loquitur, quam & Gynæconitim vocat.

plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem quæ exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, & in hoc exponemus libro vitas excellentium imperatorum.

I.

[1] MILTIADES CIMONIS FILIUS ATHENIENSIS.

QUUM & antiquitate generis, & gloriâ majorum, & suâ modestiâ unus omnium maximè floreret; eâque esset ætate, ut non jam solùm de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum qualem cognitum judicarunt: accidit, ut Athenienses [2] Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis quum magnus numerus esset, & multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his [3] delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. [4] Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim [5] Pythia præcepit, ut Miltiadem sibi [6] imperatorem sumerent. Id si fecissent, incepta prospera futura. Hoc oraculi responso, Mil-

NOTÆ.

1 MILTIADES CIMONIS FILIUS.] Cimon duplex fuit; alter quidem pater Miltiadis; alter vero filius Miltiadis, de quo infra. Ille genus suum ad Codrum postremum Atheniensium Regem referebat. Vide typum originis, atque agnationis Miltiadis apud Hieronymum Magium.

2 *Chersonesum colonos vellent mittere.*] Chersonesus Peninsula est quæ mari Ægeo alterâ ex parte; altera Propontide & Hellesponto alluitur, unde Hellespontiaca à Suida, & Thracia à Ptolemæo vocatur; ibi urbs Sestus Herus & Leandri amore clara. Sunt & aliæ plures Chersonesi.

3 *Delecti Delphos.*] Urbs in Phocide Oraculo Apollinis clarissima, in bicipiti Parnassi jugo sita; quæ hodie quibusdam *Salona*, aliis *Castri* dicitur.

4 *Nam tum Thraces.*] Thraciæ populi bellicosissimi: Thracia autem à Septentrione inferiorem Mysiam, nunc Bulgariam; ab Occasu superiorem, nunc Serviam; à Meridie mare Ægeum; ab Ortu Bosphorum, ac Propontidem habet.

5 *Pythia.*] Pythonissa etiam, & Phœbas dicebatur, Apollinis Sacerdos, quæ insidens Tripodi distentis cruribus, gravem è specu subeuntem spiritum excipiebat; & sic furore exagitata vaticinabatur. Cicero de Divinatione, *Nam terra vis Pythiam Delphis incitabat, natura Sibyllam.*

6 *Imperatorem sumerent.*] Exercitus Ducem, seu Prætorem; hæcque prima est hujus nominis acceptio.

tiades cum delecta manu, classe Chersonesum profectus, [7] quum accessisset Lemnum, & incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii suâ sponte facerent, postulasset: [8] illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille domo navibus proficiscens, vento Aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus à septentrionibus oriens, [a] adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit quò tendebat: pervenitque Chersonesum. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, totâ regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit: neque minùs in ea re prudentiâ quàm felicitate adjutus est. Nam quum virtute militum devicisset hostium exercitus, summâ æquitate res constituit: atque ipse ibidem manere decrevit. [9] Erat enim inter eos dignitate regiâ, quamvis carebat nomine: [b] neque id magis imperio quàm justitiâ consequutus. Neque eò secius Atheniensibus à quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat ut non minùs eorum voluntate perpetuò imperium obtineret qui miserant, quàm illorum cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constitutâ, Lemnum revertitur: & ex pacto postulat ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, quum vento Boreâ domo profectus, eò pervenisset, sese dedituros, se autem domum Chersonesi habere. [10] Cares qui tum

INTERPRETATIO.

a *Athenis venientibus adversatur.*

b *Nec illud potius violentiâ, quàm ex merito obtinuerat.*

NOTÆ.

7 *Quum accessisset Lemnum.*] Ægei maris Insulam, Hypsipyles Thoantis filiæ regiam, & Argonautarum appulsu notissimam, hodie *Stalimene* dicitur; Cluverius.

8 *Illi irridentes responderunt, tum id se facturos.*] Hoc responsum non à Lemniis, sed à Pelasgis antiquissimis Græciæ populis, Atheniensibus factum fuisse narrat Herodotus, postquam Delphos misissent, & jussi fuissent pœnas Atheniensibus, quas illi vellent pendere, atque Athenas venissent. Cui opinioni subscribit Zenobius his verbis, Κελευσάντων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐκλιπεῖν τὴν Λῆμνον εἶπον οἱ Πελασγοί, εἴπως αὐθημερὸν Ἀθήνηθεν Βορέᾳ χρησάμενος καταπλεύσειεν εἰς τὴν Λῆμνον, ἐκστήσονται τῆς χώρας αὐτῆς.

9 *Erat enim inter eos dignitate regiâ.*] Expulsis è Chersoneso Thracibus, rebusque suis ibi potenter confirmatis, Miltiadem tyrannicam potestatem usurpasse testatur Plutarchus in libello quem fecit, de serâ numinis vindictâ: Atque adeò regnum ipsi non fuit diuturnum: à Scythis enim primùm, deinde à Phœnicibus pulsus, Athenas confugit.

10 *Cares qui tum Lemnum incolebant.*] Immò Pelasgos tum Lemnum incoluisse scribit Herodotus lib. 7. Cares autem gens fuit quæ quo tempore Romulus Romam condidit, maris Mediterranei Imperium latè tenuit. Euseb. in Chronico. Nec illud impedit quominus olim despectissima fuerit, ejusque inconditi mores proverbiis locum fecerint; unde illud, πρὸς Κᾶρα καρίζεις *Rusticè agis cum rustico, &c.* Vide Cicer. pro L. Flacco.

Lemnum incolebant, etſi præter opinionem res ceciderat; tamen non dicto, ſed ſecundâ fortunâ adverſariorum capti, reſiſtere auſi non ſunt, atque ex inſula demigrarunt. Pari felicitate cæteras inſulas, [11] quæ Cyclades nominantur, ſub Athenienſium redegit poteſtatem. Eiſdem temporibus [12] Perſarum rex Darius ex Aſia in Europam exercitu trajecto, [13] Scythis bellum inferre decrevit: [14] pontem fecit in Iſtro flumine, quâ copias traduceret. Ejus pontis, dum ipſe abeſſet, custodes reliquit principes, quos ſecum [15] ex Ionia & Æolide duxerat: quibus ſingulis ipſarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit facillimè ſe Græcâ linguâ loquentes, qui Aſiam incolerent, ſub ſua retenturum poteſtate, [16] ſi amicis ſuis oppida tuenda tradidiſſet: quibus, ſe oppreſſo, nulla ſpes ſalutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa cuſtodia crederetur. Hîc quum crebri afferrent nuncii, malè rem gerere Darium, premique ab Scythis: Miltiades hortatus eſt pontis cuſtodes, ne à fortuna datam occaſionem liberandæ Græciæ dimitterent. Nam ſi cum iis copiis, [17] quas ſecum tranſportaverat, interiiſſet Darius, non ſolùm Europam fore tutam, ſed etiam eos qui Aſiam incolerent Græci

NOTÆ.

11 *Quæ Cyclades nominantur.*] Inſulæ Ægei maris in orbem diſpoſitæ, unde Cyclades dictæ, ſuntque numero 53. Plin. lib. 4. cap. 12. & Pomp. lib. 2.

12 *Perſarum Rex Darius.*] Hyſtaſpis filius, quem Eſdras & Philo Aſſuerum vocant; quique equi ſui hinnitu, occiſis Magis, regni Perſarum uſurpatoribus, Rex electus eſt, unde poſtea in ſigillo ſculptum equum habuiſſe fertur, ut Scholiaſtes Thucydidis notat. Ille adverſus Jancyrum Scytharum Regem in Europa bellum movit, quod ſuam filiam ſibi uxorem denegaſſet. Juſtin. lib. 2.

13 *Scythis bellum inferre decrevit.*] Non Aſiaticis, ſed Europæis, qui Tanaïm inter & Jaxartem amnes ſiti erant, quos aggreſſus eſt Darius cum ſeptingentis hominum millibus. Juſtin. l. 2. Herodotus lib. 6. Diodorus lib. 2.

14 *Pontem fecit in Iſtro flumine.*] Iſter omnium Europæ fluviorum maximus, qui & Danubius dicitur: In Euxinum per ſex fauces invehitur, poſtquam ſexaginta amnes, medio ferme eorum numero navigabiles recepit. Plin. lib. 4. cap. 12. Is ortum habet in jugis Abnobæ Montis Germaniæ. Unde Dionyſius:

Abnoba Mons Iſtro pater eſt: cadit Abnoba hiatu
Flumen, in Eoos autem convertitur axes, &c.

Hunc ſecundum poſt Nilum facit. Ovid. lib. 4. de Ponto.

15 *Ex Ionia, & Æolide.*] Aſiæ minoris regiones ſunt, in quibus linguæ Græcæ uſus familiaris erat: prima, media eſt Cariam inter & Æolidem; altera in ipſo maris Ægei littore ſita.

16 *Si amicis ſuis oppida tuenda tradidiſſet.*] Reges Politicæ ſtudioſi ſingulare imperium iis imponere ſolent, quos ſibi ſtrictiori clientelâ devinxerunt, quoſque ſciunt devictis civitatibus gratos eſſe, tum propter morum, cùm linguæ conformitatem; quandoquidem ſi ſtatus Popularis in ſingularem mutatus ſit, ſumma imperii non peregrinis, ſed inde natis meliùs creditur: Nam *ſuis quiſque placidiùs paret, etiam quum is præeſt, qui magis timeri poteſt.* Curt. lib. 6. c. 14.

17 *Quas ſecum tranſportaverat.*] Sc. ultra Iſtri Pontem.

genere, [18] liberos à Persarum futuros dominatione & periculo. Id & facilè effici posse: Ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro vel inopiâ, paucis diebus interiturum. [c] Ad hoc consilium quum plerique accederent, [19] Histiæus Milesius ne res conficeretur obstitit, dicens, Non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire & multitudini, quòd Darii regno ipsorum niteretur dominatio. Quo extincto ipsos potestate expulsos civibus suis pœnas daturos. Itaque adeò se abhorrere à cæterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius quàm confirmari regnum Persarum. Hujus quum sententiam plurimi essent sequuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis, ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. [d] [20] Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, quum amicior omnium libertati quàm suæ fuerit dominationi. Darius autem quum ex Europa in Asiam rediisset, hortantibus amicis, ut Græciam in suam redigeret potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique [21] Datin præfecit & Artaphernem: hisque ducenta peditum millia & decem equitum dedit, causam interferens, se hostem esse Atheniensibus, quòd eorum auxilio [22] Iones Sardis expugnassent, suaque præsidia interfecissent. Præfecti regii [23] classe ad Eubœam appulsâ, [24] celeriter Eretriam ceperunt: omnésque ejus gentis cives abreptos, [25] in Asiam ad regem

INTERPRETATIO.

c *In hanc sententiam quum multi descenderent.*

d *Cujus consilium quamquam frustra fuit.*

NOTÆ.

18 *Liberos à Persarum futuros dominatione & periculo.*] Tanta enim erat Persarum crudelitas in devictas gentes, ut ipsas etiam variis suppliciorum generibus cruciarent, nec quietem ullam ipsis concederent. Vide Herodot. de *Zopyri* historia.

19 *Histiæus Milesius.*] Miletus urbs in finibus Ioniæ & Cariæ, ob pretiosa vellera & lanificia olim nobilis; unde Milesius.

20 *Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnoperè est laudanda.*] Id à Nepote dicitur potiùs ex odio Romanis congenito in Reges, quàm ex rei veritate; multò enim laudabiliorem nemo non dixerit Miltiadem, si Persarum Regi fidem non dedisset.

21 *Datin præfecit, & Artaphernem.*] Hi ambo Persæ, & Darii Satrapæ; Artaphernes quidem Darii frater; uterque post Marathoniam Cladem, in Græcia infeliciter periit, à Spartanis in puteum conjectus, & superstructâ Pyrâ vivus suffocatus. *Ælianus.*

22 *Iones Sardis expugnassent.*] Pro Sardeis, plur. numeri. Urbs Lydiæ ad latus Tmoli montis, olim *Crœsi* regia.

23 *Classe ad Eubœam appulsâ.*] Eubœa Insula est Ægei maris, a Bœotiæ continente, Euripo freto sejuncta; hodie Negrepontem vocant.

24 *Celeriter Eretriam ceperunt.* Eubœæ urbem, quam trium dierum spatio eos expugnasse scribit *Plato* in Menexeno.

25 *In Asiam ad Regem miserunt.*] Ex Darii mandato, qui scilicet Dati Satrapæ mortem minatus fuerat, nisi ad eum Eretrienses, Athenienseśque captivos duci curaret. Plato in Menexeno. Unde colligi potest antiquitus Regibus usitatum fuisse, ut subactas à se regiones vacuas incolis facerent, populosque in captivitatem traherent.

miſerunt. Inde ad Atticam acceſſerunt, ac ſuas copias [26] in campum Marathona deduxerunt. [27] Is abeſt ab oppido circiter millia paſſuum decem. Hoc tumultu Athenienſes tam propinquo támque magno permoti, [28] auxilium nuſquam niſi à Lacedæmoniis petiverunt, Philippidemque curſorem ejus generis, [29] qui hemerodromi vocantur, [30] Lacedæmonem miſerunt, ut nunciaret quàm celeri opus eſſet auxilio. Domi autem creati decem prætores, qui exercitui præeſſent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio [e] utrum mœnibus ſe defenderent, an obviam irent hoſtibus, acieque contenderent. [f] Unus Miltiades maximè nitebatur, ut primo quóque tempore caſtra fierent. Id ſi factum eſſet, & civibus animum acceſſurum, quum viderent de eorum virtute non deſperari: & hoſtes eâdem re fore tardiores, ſi animadverterent, auderi adverſus ſe tam exiguis copiis dimicare. Hoc in tempore nulla civitas Athenienſibus auxilio fuit [31] præter Platæenſium: ea mille miſit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa ſunt: quæ manus [32] mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo factum eſt [33] ut plus, quàm collegæ, Miltiades valuerit. Ejus enim autoritate impulſi Athenienſes, copias ex urbe eduxerunt, locóque idoneo caſtra fecerunt. Deinde poſtero

INTERPRETATIO.

e An ſe intra Urbem tuerentur. | *f Solus Miltiades vehementer ſuadebat.*

NOTÆ.

26 *In campum Marathona.*] Campo Marathone, Marathoniáque pugnâ nihil in totâ antiquitate clarius. Marathon autem, unde Campus ille nomen habet, oppidum eſt Atticæ, quod Athenis diſtat circiter 10. millia paſſuum, prope Aſopum amnem, victoriâ Theſei, ſuperato Marathonio Tauro, inſigne; & Miltiadis gloriâ, qui ibi c. millia Perſarum profligavit.

27 *Is abeſt ab oppido.*] Athenis.

28 *Auxilium nuſquam niſi à Lacedamoniis.*] Tunc Athenienſium fœderatis, qui tamen non niſi poſt Marathoniam pugnam venerunt, neſcio quâ religione detenti, quam ex Lycurgi legibus propter creſcentem, aut evaneſcentem Lunam, habebant; quod Strabo refert ex Herodoto lib. 9. Unde & Juſtinus ſcribit: *Quos ubi viderunt quatridui teneri religione, non exſpectato auxilio, &c.* l. 2. c. 9.

29 *Qui Hemerodromi vocantur.*] Hi curſores erant qui totum diem curſitantes non defatigabantur; ſic dicti ἀπὸ τῆς ἡμέρας καὶ δρόμου. De triplici hemerodromorum genere vide Lipſium Cent. 3.

30 *Lacedamonem miſerunt.*] Hoc iter mille centum quadraginta ſtadiis definiunt, quod decurrit biduo ille Philippides Athenis miſſus, ut refert Herodotus l. 6. δευτεραῖος ἐκ τοῦ Ἀθηναίων ἄστεος ἦν ἐν Σπάρτῃ.

31 *Prater Plataenſium.*] Supple, civitatem. Platææ Urbs eſt Bœotiæ, ſub Cithærone monte, non procul à Thebis, ſic dicta à Remorum latitudine. Strabo lib. 9.

32 *Mirabili flagrabat pugnandi cupiditate.*] Ita Juſtin. l. 2. c. 9.

33 *Ut plus, quàm Collega, Miltiades valuerit.*] Quia reliquis Athenienſium ducibus ad pugnandum ægre conſentientibus, Miltiades prævaluit. Sic Juſtin. loco citato, his verbis, *Miltiades & Dux belli erat, & auctor non expectandi auxilii, quem tanti fiducia ceperat, ut plùs præſidii in celeritate, quàm in ſociis duceret.*

die sub montis radicibus acie è regione instructâ, novâ arte, vi summâ prælium commiserunt. Namque arbores multis locis erant raræ, hoc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, [g] & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, [h] etsi non locum æquum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, confligere cupiebat: eóque magis, [34] quòd priùs, quàm Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum; equitum decem millia produxit, præliúmque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, [i] ut decemplicem numerum hostium profligarent: adeóque perterruerunt, [35] ut Persæ non castra, sed naves peterent. Quâ pugnâ nihil adhuc est nobilius, nulla enim unquam tam exigua manus [k] tantas opes prostravit. Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere, quò facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. [36] Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eámque causam gloriosi, [l] nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas totámque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, [37] quæ Pœcile vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia; ut in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Idem ille populus posteaquam majus imperium est nactus, & largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit. Post hoc prælium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, [38] ut insulas quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium

INTERPRETATIO.

g *Et* longâ *arborum serie adversariorum Equites implicarentur.*

h *Quamquam angustius spatium suis cernebat.*

i *Ut decies majorem adversariorum multitudinem debellarent.*

k *Tam ingentes copias protrivit.*

l *Jam verò immoderati, & nimis usitati.*

NOTÆ.

34 *Quod priusquam Lacedæmonii subsidio venirent.*] Quia, ut jam dictum est, plenilunium expectabant.

35 *Ut Persæ non castra, sed naves peterent.*] Ita Justinus lib. 2. c. 9. *Victi Persæ in naves confugerunt, ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt.* Et paulo post, *Cynegiri quoque Atheniensis stupendum illud facinus apparuit, qui amputatâ utraque manu, dentibus postea navem detinuit.* Just. ibidem.

36 *Ut populi nostri.*] Lege, *Ut enim populi nostri.*

37 *Quæ Pœcile vocatur.*] Pœcile, porticus erat Athenis, variis picturarum generibus adornata, quarum Autor Polygnotus Thasius; Diogenes Laërtius in Zenone. In hac porticu pugna Marathonia depicta est.

38 *Ut Insulas quæ Barbaros adjuverant.*] Nimirum, Cycladas.

redire

redire coëgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his [39] Parum insulam opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias è navibus eduxit [m] urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit: [40] Deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. [n] Quum jam in eo esset ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum à classiariis regiis datum. Quo factum est, ut & Parii à deditione deterrerentur, & Miltiades timens ne classis regia adventaret, incensis operibus, quæ statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quòd quum Parum expugnare posset, à rege corruptus, [o] infectis rebus à pugna discessisset. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo facit frater ejus Tisagoras. Causâ cognitâ, capitis absolutus, pecuniâ mulctatus est, [p] eaque lis quinquaginta talentis æstimata est: quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quòd solvere non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum. [q] Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses [41] propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis antè fuerat, [42] omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades multùm in imperiis magistratibusque versatus, [r] [43] non videbatur posse esse privatus: præsertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos quos habitarat annos, per-

INTERPRETATIO.

m *Oppidum* vallari coronâ *cinxit.*

n *Quum brevi* futurum *esset, ut urbem caperet.*

o *Ante captam Urbem obsidionem solvisset.*

p *Hacque multa* aureorum triginta millibus *numerata est.*

q *Licet ille* solutæ obsidionis *in Paro* Insula *reus esset.*

r Vitam *privatam* servare *non posse privatus.*

NOTÆ.

39 *Parum insulam opibus elatam.*] Una est ex Cycladibus, marmoris candidi fodinis notissima.

40 *Deinde vineis, ac testudinibus.*] Testudo, machina bellica tabulatis contexta ad urbium expugnationem.

41 *Propter Pisistrati tyrannidem.*] Hic ex Cive privato Athenis supremam potestatem invaserat: Hippocratis filius fuit, primúsque Athenis Bibliothecam publicavit. Vide plura apud Just. & Herodotum lib. 1.

42 *Omnium civium suorum potentiam extimescebant.*] Plus æqua civium potestás in liberis Civitatibus odiosa est, & suspecta.

43 *Non videbatur posse esse privatus.*] Quia tanta est imperii dulcedo, támque penetrans ambitio, ut vix dedisci possit.

petuam obtinuerat dominationem, [f] tyrannusque fuerat appellatus, sed justus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetuâ in ea civitate, quæ libertate usa est. Sed in Miltiade erat cùm summa humanitas, tùm mira comitas, [44] ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus patêret: magna authoritas apud omnes civitates: nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quàm se diutiùs esse in timore.

INTERPRETATIO.

f *Rexque fuerat dictus.*

NOTÆ.

44 *Ut nemo tam humilis esset.*] Qui se nimis in magna dignitate, affabiles, atque aditu faciles præbent, altiora spirare videntur, & Populo in Democratiâ, & Principi in Monarchiâ suspecti sunt.

II.

THEMISTOCLES [1] NEOCLI FILIUS ATHENIENSIS.

[2] HUJUS vitia ineuntis adolescentiæ, magnis sunt emendata virtutibus: adeò ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neoclus generosus fuit, [3] is uxorem Acarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui quum minùs esset probatus parentibus, quòd & liberiùs vivebat, & rem familiarem negligebat; à patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum judicasset, sine sum-

NOTÆ.

1 NEOCLI FILIUS.] Neocles Atheniensis, qui, ut refert Valer. Max. lib. 6. c. IX. 2. exter. Abdicationis notam suæ famæ inussit.

2 *Hujus vitia.*] Vide Valer. Max. ibidem.

3 *Is uxorem Acarnanam civem duxit.*] Existimo vel legendum esse *Acarnanem*; quia nullibi me legisse memini *Acarnanam*: vel nomen esse proprium, quod verisimilius videtur. Variæ autem sunt opiniones ex qua gente fuerit Themistoclis mater; Alii enim Halicarnassiam fuisse scribunt: Alii verò longè plures Treiciam meretriculam Abrotonum nomine asserunt. Sic Athenæus lib. XIII. cap. XIII. Porrò Acarnania Epiri pars est, quam Achelous fluvius ab Ætolia dividit; unde Acarnan, nomen appellat. com. gen.

ma industria non posse eam extingui, totum se dedidit reipublicæ, [a] diligentiùs amicis famæque serviens. Multùm in judiciis privatis versabatur: sæpè in concionem populi prodibat: nulla res major sine illo gerebatur: celeriterque quæ opus erant, reperiebat, facilè eadem oratione explicabat. Neque minùs in rebus gerendis promptus quàm excogitandis erat, [b] quòd & de instantibus (ut ait Thucydides) verissimè judicabat, & de futuris callidissimè conjiciebat. Quo factum est ut brevi tempore illustraretur. Primus autem gradus fuit capessendæ reipublicæ, [4] bello Corcyræo: ad quod gerendum Prætor à populo factus, non solùm præsenti bello, [c] sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam quum pecunia publica quæ ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret: ille persuasit populo, ut eâ pecuniâ classis centum navium ædificaretur. Quâ celeriter effectâ, primùm Corcyræos fregit: deinde maritimos prædones consectando, mare tutum reddidit. In quo cùm divitiis ornavit, tùm peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantæ saluti fuerit universæ Græciæ, Bello cognitum est Persico. [5] Nam quum Xerxes & mari & terrâ bellum universæ inferret Europæ, [6] cum tantis eam copiis invasit, quantas neque ante, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur. Terrestres autem exercitus, septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu quum fama in Græciam esset perlata, & maximè Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam: miserunt Delphos consultum [d] quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut mœnibus ligneis se munirent. [e] Id responsum quò valeret quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suáque conferrent: eum enim à Deo significari murum ligneum. Tali consilio probato, addunt

INTERPRETATIO.

a *Accuratiùs familiares famamque excolens.*

b *Quia & de præsentibus* (juxta Thucydidem) *certissimè statuebat.*

c *Bellicosiorem urbem fecit.*

d *Quo pacto res suas tuerentur.*

e *Hoc Oraculum quorsum spectaret, quum nullus caperet.*

NOTÆ.

4 *Bello Corcyræo.*] Contrà Herodotus lib. 7. & Thucydides lib. 1. pro Corcyræo Ægineticum scribunt. Corcyra autem, quæ & Phæacia olim dicta, nunc vulgo *Corfou*; insula est in Ionio mari, hodie Venetæ ditionis, contra Epirum.

5 *Nam quum Xerxes.*] Darii filius.

6 *Cum tantis eam copiis invasit.*] De illo ingenti copiarum numero variè varii. At verò disce ex Herodoto lib. 7. quomodo Xerxes exercitum suum dinumeraverit; quem Valer. Max. lib. 3. c. 2. gravem mari & terræ vocat, *nec hominibus tantùm terribilem, sed & Neptuno quoque compedes, & cælo tenebras minitantem.*

ad superiores totidem naves triremes, suáque omnia, quæ moveri poterant, [7] partim Salaminem, partim Trœzenem asportant: arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt: reliquum oppidum relinquunt. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque [8] missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, [9] qui Thermopylas occuparent, longiúsque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, [10] eóque loco omnes interierunt. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in qua ducentæ erant Atheniensium, [11] primum apud Artemisium, inter Eubœam continentemque terram cum classiariis regis conflixit. Angustias enim Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. [f] Hîc etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quòd erat periculum ne, si pars navium adversariorum Eubœam superasset, [g] ancipiti premerentur periculo. Quo factum est ut ab Artemisio discederent, & ex adversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent. At Xerxes Thermopylis expugnatis [h] [12] protinus ac-

INTERPRETATIO.

f *Quamquam inde æquo Marte abierant.*

g *Hoste, à fronte & à tergo urgerentur.*

h *Extemplo ad urbem venit.*

NOTÆ.

7 *Partim Salaminem, partim Trœzenem.*] Salamis, sive Salamin, vel Salamina, insula est in Sinu Saronico contra Atticam, in qua Telamon Ajacis & Teucri pater regnavit, non procul ab Æginâ ejusdem Sinus Insulâ, nunc vulgo Coluri, Ægina verò, nunc Engia. Trœzene, sive Trœzena, urbs est maritima Peloponnesi in agro Argolico, Argolicum inter & Saronicum Sinum posita.

8 *Missi sunt delecti.*] Hos fuisse milites gravioris armaturæ, atque ex Lacedæmoniis CCC. tantùm, duce Leonida, refert Herodotus in Polyhymniâ; Addítque ex multis aliis Græciæ civitatibus longè plures missos quos fusè enumerat. Sed tamen illos omnes delectos non ultra mille fuisse testantur *Isocrates* & *Diodor.* quanquam Justin. lib. 2. c. XI. quatuor millia fuisse cum Leonida scribit.

9 *Qui Thermopylas occuparent.*] Viæ sunt angustæ inter montium fauces iis qui è Thessaliâ in Phocidem iter habent, sic dictæ à Thermis, quia aquæ calidæ in ipsis faucibus scaturiunt, & à pylis quas portas vocant.

10 *Eóque loco omnes interierunt.*] Quibus publica monumenta erecta sunt, ut qui pro libertate patriæ interiissent, inscriptáque trophæis Epigrammata. Vide Strabonem lib. 9. & Herodot. lib. 7. Non tamen omnes in eo loco, sed CCC. Lacedæmonios cum D. circiter sociis cecidisse legimus, quibus Leonidas prandere jussit, tanquam apud inferos cœnaturi essent. Justin. lib. 2. solos Lacedæmonios ibi periisse ait numero sexcentos, reliquis à Leonida dimissis.

11 *Primum apud Artemisium.*] Promontorium Eubœæ, apud quem secundò Græci cum Xerxe decertarunt; nam primò ad Thermopylas.

12 *Protinus accessit Astu.*] Athenas, quæ apud Atticos Ἄστυ per excellentiam dicebatur; quemadmodum Romani Romam suam, Urbem vocabant.

cessit Astu : idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. [13] Cujus fama perterriti [14] classiarii, quum manere non auderent, & plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, mœnibusque se defenderent: [15] Themistocles unus restitit, [16] & universos esse pares aiebat: dispersos testabatur perituros. [17] Idque Eurybiadi regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. [i] Quem quum minùs quàm vellet, moveret, noctu [18] de servis suis quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nunciaret suis verbis, adversarios ejus in fuga esse. Qui si discessissent, majore cum labore & longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum. [k] Hoc eò valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re auditâ, Barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contrà opportunissimo hostibus, adeò angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus est ergo magis consilio Themistoclis quàm armis Græciæ. Hîc barbarus etsi malè rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. [l] Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur. Idque ei persuasit. Itaque quà sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est : seque à Themistocle non superatum,

INTERPRETATIO.

i *Cui quum, prout cupiebat, non persuaderet.*

k *Id eò tendebat, ut inviti omnes ad pugnam adigerentur.*

l *Ab eadem occasione* rei benè gerendæ *dejectus est.*

NOTÆ.

13 *Cujus famâ.*] Aptiùs fortè legeretur flamma, ut alii volunt, quum Salamis non adeo remota sit Athenis, ut flamma incensæ urbis hinc cerni non potuerit.

14 *Classiarii.*] Græcorum classis milites intellige.

15 *Themestocles unus restitit.*] Vide Herodotum, apud quem Themistoclis oratio est, quâ Græcis omnibus, ne domum redirent, persuasit.

16 *Et universos esse pares aiebat.*] *Insuperabiles sunt universas aggredientibus; easdem lacerabis & carpes, qui per partes attentaveris.* Frontin. lib. 1. c. 10. Sic & Cicero ad Atticum : *Nos disjectâ manu pares adversariis esse non possumus.*

17 *Idque Eurybiadi.*] Is Leonidæ ad Thermopylas interempto summæ rerum administrationi apud Lacedæmonios successerat.

18 *De servis quem habuit fidelissimum.*] Servum hunc Themistoclis liberorum pædagogum fuisse nomine Sicinnum, unde Sicinnis Saltatio dicta est, testatur Clemens Alexandr. his verbis : Καὶ τὸν Θεμιστοκλέους παίδων ὁ παιδαγωγὸς Σίκιννος, νικῶντι [illegible], ὀρχήσασθαί φασιν αὐτὸν καὶ σικιννίζειν εὑρηκέναι. Hicque suâ sagacitate inter claros Græciæ propugnatores illorum temporum meruit annumerari.

ſed conſervatum judicavit. Sic unius viri prudentiâ Græcia liberata eſt, Europæque ſuccubuit Aſia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio poſſit comparari tropæo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima poſt hominum memoriam claſſis eſt devicta. Magnus hoc bello Themiſtocles fuit, neque minor in pace. Quum enim Phalereo portu neque magno neque bono Athenienſes uterentur, hujus conſilio [19] triplex Piræi portus conſtitutus eſt: iſque mœnibus circundatus, ut ipſam urbem dignitate æquipararet, utilitate ſuperaret. Idemque muros Athenienſium reſtituit [20] præcipuo ſuo periculo. Namque Lacedæmonii cauſam idoneam nacti, propter excurſiones barbarorum, quâ negarent oportere extra Peloponneſum ullam urbem haberi, ne eſſent loca munita quæ hoſtes poſſiderent: Athenienſes ædificantes prohibere ſunt conati. [m] Hoc longè aliò ſpectabat, atque videri volebant. Athenienſes enim duabus victoriis, Marathoniâ & Salaminiâ, tantam gloriam apud omnes gentes erant conſequuti, ut intelligerent Lacedæmonii de principatu ſibi cum his certamen fore: quare eos quàm infirmiſſimos eſſe volebant. Poſtquam autem audierunt muros inſtrui, legatos Athenas miſerunt qui id fieri vetarent. [21] His præſentibus deſierunt, ac ſe de ea re legatos ad eos miſſuros dixerunt. Hanc legationem ſuſcepit Themiſtocles, & ſolus primò profectus eſt: reliqui legati, ut tum exirent, quum ſatis altitudo muri extructa videretur præcepit: atque ut interim omnes ſervi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, ſive ſacer eſſet, ſive privatus, ſive publicus: ſed undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum eſt ut Athenienſium muri ex ſacellis ſepulchriſque conſtarent. Themiſtocles autem ut Lacedæmonem venit, adire ad magiſtratus noluit: & dedit operam ut quàm longiſſimè tempus duceret, cauſam interponens, ſe collegas exſpectare. Quum Lacedæmonii quererentur opus nihilominùs fieri, eumque ea re conari fallere: interim reliqui legati ſunt conſequuti, à quibus quum audiſſet non multùm ſupereſſe munitionis, [n] [22] ad Ephoros Lacedæmoniorùm acceſſit;

INTERPRETATIO.

m *Hæc in re longè aliud intendebant, quàm quod oſtentabant.*

n *Prope eſſe ut munitio abſolveretur.*

NOTÆ.

19 *Triplex Piræi portus.*] Piræeum, quem hodie Portum Leonem vocant, vulgo Porto Lione XL. ſtadiis Athenis remotam eſſe patet ex Laërtio in Antiſthene; hícque à Themiſtocle fortiſſimo muro civitati conjunctus eſt.

20 *Præcipuo ſuo periculo.*] Quod poſtea explicatur.

21 *His præſentibus deſierunt.*] Ne ſcilicet, à Lacedæmoniis, & reliquis Peloponneſiis ab opere incepto impedirentur, *Diodorus lib.* 11.

22 *Ad Ephoros Lacedæmoniorum acceſſit.*] Ephori ſupremi erant Spartanorum Magiſtratus, quales ferè apud Romanos Tribuni plebis: Ut enim à Conſulibus ad

penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, falsa his esse delata, quare æquum esse, illos, viros bonos nobilesque mittere quibus fides adhiberetur, qui rem explorarent. Interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci: [o] eisque prædixit, ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quàm ipse esset remissus. Hos postquàm Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrimè professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent; [23] deos publicos suosque patrios, ac penates, quò faciliùs ab hoste possent defendere, muris sepsisse: [p] neque eò, quod inutile esset Græciæ fecisse. Nam illorum urbem, ut propugnaculum oppositam esse barbaris, [24] apud quam jam bis classis regia fecisset naufragium. Lacedæmonios autem malè & injustè facere, qui id potiùs intuerentur quod ipsorum dominationi, quàm quod universæ Græciæ utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, aliter illos nunquam in patriam essent recepturi. Hic tamen non effugit civium suorum invidiam, namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, [25] testularum suffragiis è civitate ejectus, [26] Argos habitatum concessit. Hic quum, pro-

INTERPRETATIO.

o *Eisque præmonuit.*

p. *Nec ideo* aliquid *quod Græciam non juvaret*, *operatum esse.*

NOTÆ.

Tribunos provocare licebat, sic à Regibus Lacedæmoniorum ad Ephoros. Tanta insuper erat eorum potestas, ut etiam Regem in vincula publica conjicere valerent. Infra in Pausaniâ.

23 *Deos publicos suosque patrios, ac Penates.*] Deos nempe toti Græciæ communes, & eos qui suæ civitati peculiariter præessent, ut Athenis Minervam; quique privatis ædificiis præsiderent.

24 *Apud quam jam bis Classis Regia fecisset naufragium.*] Semel in Euripo freto apud Artemisium promontorium, ubi Persarum classis male rem gessit; deinde semel apud Salaminam insulam in Sinu Saronico.

25 *Testularum suffragiis.*] Ostracismus erat apud Athenienses Relegationis genus, quo scilicet dum cives pœnam alicui irrogandam, vel propter ejus divitias, vel amicos, aliamve potentiam, existimabant, in vas quoddam testulas viritim in concilio ipsis datas suffragiorum loco mittebant, in quibus quisque nomen illius scribebat quem urbe cedere voluisset. Magistratus verò qui huic negotio præerant, universos simul calculos recensebant; qui nisi sex millium numerum excessissent, nil confectum esse judicabatur. At quicunque tali suffragiorum numero damnatus erat, hic ad decennium extra urbem ejiciebatur. Vide Aristot. lib. 3. Politic. Dictus autem Ostracismus ἀπὸ τῶν ὀστράκων, hoc est à testulis in quibus suffragia scribi solebant. Causa instituti, ne quis ob nimiam potentiam libertate oppressâ tyrannidem occuparet. Sigonius lib. 2. de rebus Atheniensium c. 4.

26 *Argos habitatum concessit.*] Duo sunt præcipua hujus nominis oppida, in Peloponneso. Alterum Hippium, clarissima

pter multas ejus virtutes, magna cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quòd societatem cum Rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quòd non satis tutum se Argis videbat, [27] Corcyram demigravit. Ibi quum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii & Athenienses indicerent; [28] ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc quum venisset, q & in præsentia rex abesset: quò majore religione se receptum tueretur, [29] filiam ejus parvulam arripuit, & cum ea se in sacrarium, quod summâ colebatur ceremoniâ, conjecit. Inde non priùs egressus est quàm rex eum, datâ dextrâ, in fidem reciperet, quam præstitit. Nam quum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur, r publicè supplicem non prodidit, monuitque ut consuleret sibi, difficile enim esse, in tam propinquo loco tutò eum versari. [30] Itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit. Hac re auditâ hic in navem omnibus ignotus ascendit: Quæ quum tempestate maximâ [31] Naxum ferretur; ubi tum Atheniensium erat exercitus: sensit Themistocles, si eò pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino navis quis sit, aperit: multa pollicens si se conservasset. At ille clarissimi viri captus

INTERPRETATIO.

q *Tumque Rex alio in loco versaretur.*

r *Fidem supplicî datam, publicè non violavit.*

NOTÆ.

civitas non procul à Mycænis ad Inachum amnem.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis. Virg. l. 7.

quæ ad discrimen aliarum ejusdem nominis urbium, Argos Hippium dicebatur, ab Equorum multitudine. Nam Hippos Græcè dicitur, Latinè Equus. Alterum Dipsium, ab aquæ penuriâ, quod & Phoronicum dictum est à Phoroneo primo Rege, teste Stephano. Est item Argos oppidum Thessaliæ, quod & Pelagiscon à Pelasgis. Porrò Argos locus erat certus ac definitus, in quo commorabantur qui testularum suffragiis urbe ejecti fuerant. Vide Plinium, Strabonem, Ptolomæum.

27 *Corcyram demigravit.*] Vide supra.

28 *Ad Admetum Molossorum Regem.*] Molossi à Molossiâ, quæ pars est Epiri, in qua olim nascebantur egregii canes, qui & Molossi dicebantur. Cur verò ad eum confugerit, infra ostenditur.

29 *Filiam ejus parvulam arripuit.*] Thucydides lib. 1. c. 8. ferè sub finem, filium, non filiam, eúmque, suadente Regina, arripuisse scribit, subjungitque idem Thucydides, Molossorum Regem à Themistocle fuisse vehementer obsecratum, ne rerum inter se anteactarum rerecordaretur, neque de misero vindictam sumeret, quod in levissimis eum rebus offendisset, hic verò de salute sua ageretur. Quod silentio præterit Nepos noster, immo verò Themistoclem cum eo hospitium habuisse refert.

30 *Itaque Pydnam eum deduci jussit.*] Urbem Macedoniæ, Stephanus Cydnam vocat. Hujus meminit Plin. lib. 4. c. 10.

31 *Naxum ferretur.* Unam ex Cycladibus, olim Baccho sacram, quæ hodie Nicsia.

misericordiâ;

misericordiâ; diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in anchoris, neque quenquam ex ea exire passus est. [32] Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: [f] cui ille pro meritis gratiam postea retulit. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem, Xerxe regnante, in Asiam transiisse. Sed ego potissimum [33] Thucydidi credo, quòd ætate proximus erat qui illorum temporum historiam reliquerunt, & ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, [34] ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, quum mihi necesse fuit adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multò plura bona feci, postquam in tuto ipse ego, & ille in periculo esse cœpit. Nam quum in Asiam reverti nollet, prælio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. Quo nuncio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi [35] exagitatus à cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quàm fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, quas tecum colloqui volo, [36] annum mihi temporis des, eoque transacto, me ad te venire patiaris.* Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, [t] veniam dedit. Ille omne id tempus literis sermonique Persarum dedit: quibus adeò eruditus est, ut multò commodiùs dicatur apud Regem verba fecisse, quàm hi poterant, [37] qui in Perside erant nati. Hic quum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum: magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in [38] Asiam rediit,

INTERPRETATIO.

f *Quem posteà meritâ mercede donavit.* | t *Petitioni annuit.*

NOTÆ.

32 *Unde Ephesum pervenit.*] Urbem Ioniæ maritimam, Amazonum opus, & celeberrimo Dianæ templo totius Asiæ clarissimam. Stephanus.

33 *Sed ego potissimum Thucydidi credo.*] Thucydides Atheniensis, historiæ scriptor peritissimus de bellis Peloponnesi.

34 *Ad Artaxerxem.*] Artaxerxes, Xerxis filius fuit, qui & Longimanus dictus est, Persarum Rex. Porrò inter nomen Xerxis & Artaxerxis illud discrimen est, quòd alterum ab altero derivetur cum additamento illo honorifico *Art.* quod quidem apud Persas, Hesychio Interprete, significat magnum; ita ut Artaxerxes sit quasi magnus dominator.

35 *Exagitatus ab omni Græcia.*] A Venatoribus id translatum, qui nullibi feram consistere patiuntur, donec in potestatem eorum veniat.

36 *Annum mihi temporis des.*]. Nimirum ut per illud literis, sermonique Persarum operam daret. Vide Valer. Max. lib. 8. c. 7. exter. 15.

37 *Qui in Perside erant nati.*] Hæc est imperii Persarum peculiaris regio, cujus caput Persepolis: nam Græci distingunt inter Περσικὰς πόλις & πόλις Περσίδος Sic Salmasius.

38 *In Asiam rediit.*] Sc. minorem, quæ hodie Anatolia dicitur.

[39] domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei Rex donarat, his usus verbis, quæ panem præberet: (ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant) [40] Lampsacum, unde vinum sumeret: [41] Myuntem, ex quaobsonium haberet. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum, [42] prope oppidum, in quo est sepultus: statuæ in foro Magnesiæ. De cujus morte multimodis apud plerosque scriptum est. Sed nos eundem potissimum Thucydidem autorem probamus, qui illum ait Magnesiæ morbo mortuum: neque negat fuisse famam, [43] venenum suâ sponte sumpsisse, quum se, quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem [44] ossa ejus clàm in Attica ab amicis esse sepulta, [45] quoniam legibus non concederetur, quòd proditionis esset damnatus, memoriæ prodidit.

NOTÆ.

39 *Domiciliumque sibi Magnesiæ constituit.*] Magnesia urbs Ioniæ ad Meandrum amnem sita, juxta montem qui Thorax dicitur, in quo monte dicunt crucifixum fuisse Daphitam grammaticum, quod Reges suis versibus incesseret, unde ortum est proverbium, *Cave à Thorace.* quo utimur quum alicujus linguæ petulantiam compescere volumus. Ita Strabo lib. 14. & Pius II. summus Pontifex in sua Asiâ LXXXI. Magnesiam autem Themistocli idcirco à Persarum Rege datam esse existimo, quæ ei panem præberet, quia urbs illa in solo feracissimo sita est, nimirum in campis patentissimis per quos Mæandrus amnis multoties in se recurrens, illos suis aquis mirum in modum fœcundat.

40 *Lampsacum.*] Asiæ oppidum in Hellesponti litore clarum & nobile; hanc urbem à Priapo Bacchi & Veneris filio conditam antiqui referunt, inter quos Plutarchus, in libello de claris mulieribus, & Demosthenes. Ideo autem id commentum fuisse puto, quòd vini & tritici summa ibi sit copia; hinc Themistocli in vinum data.

41 *Myuntem.*] Urbem ad Mæandri ostia sitam, omnium piscium ubertate & copiâ prædivitem: hinc Themistocli in obsonium concessa. Vide Diodorum, Thucydidem, Strabonem, & Plinium.

42 *Prope oppidum.*] Athenas, juxta Piræum portum. Vide infra.

43 *Venenum suâ sponte sumpsisse.*] Tauri sanguinem hausisse testatur Valerius Max. lib. 5. v. 6. nimirum in sacrificio, ut ab oppugnandâ suâ patriâ abstineret. Vide etiam Cicer. in Bruto. Thucydides tamen & Herodotus, & alii plures de Taurino sanguine nihil prodiderunt.

44 *Ossa ejus clam in Atticâ ab amicis esse sepulta.*] Alii palam & Oraculi jussu id factum aiunt, quod non prius pestis finem fore responderat, quam Themistoclis ossa Magnesiâ reducta essent. Sic Pausanias in Atticis. At nec Herodotus, nec Thucydides ejus rei mentionem faciunt.

45 *Quoniam legibus non concederetur.*] Cautum enim legibus erat ne quicumque sacrilegii reus esset, vel Patriam prodidisset, ejus ossa in Atticâ sepelirentur. Vide ea de re Xenoph. lib. 1. de rebus Græciæ, c. ultimo; & Plutarchum in Phocione, de quo infra.

III.

ARISTIDES LYSIMACHI FILIUS, ATHENIENSIS.

1 ÆQUALIS ferè fuit Themistocli. Itaque cum eo [2] de principatu contendit [a] Namque obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est quanta antistaret eloquentia innocentiæ. Quanquam enim adeò excellebat Aristides abstinentiâ, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, [3] cognomine JUSTUS sit appellatus: [b] tamen [4] à Themistocle collabefactus testulâ illâ, exilio decem annorum mulctatus est. Qui quidem quum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse: cedensque animadverteret [5] quendam scribentem, ut patriâ pelleretur, quæsisse ab eo dicitur. Quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tantâ pœnâ dignus duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem, sed sibi non placere quòd cupidè elaborasset, ut præter cæteros JUSTUS appellaretur. [6] Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto ferè anno postquam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est. Interfuit autem pugnæ navali

INTERPRETATIO.

a *Namque se mutuò criminati sunt.*

b *Nihilominus per Themistoclem Ostracismo illo condemnatus.*

NOTÆ.

1 *Æqualis ferè fuit.*] Id de ætatis & dignitatis æqualitate simul intelligi potest, non verò de morum conformitate; Aristides enim placidus & animo tranquillus, Themistocles contrà fervens & ambitiosus

2 *De Principatu contendit.*] Nimirum uter alteri in administranda civitate cederet.

3 *Cognomine justus sit appellatus.*] Vide Ciceronem pro Sextio, & Tuscul. 5. *Aristides nonne ob eam causam expulsus est patriâ, quod præter modum justus esset.* Cui subjunge Plutarchum in ejus vitâ.

4 *A Themistocle collabefactus testulâ illâ.*] Hæc erat lex Ostracismi, ut paulò supra in Themistocle.

5 *Quemdam scribentem, ut patriâ pelleretur.*] Quisque enim Civium, ut supra dictum est, in calculo suo ejus nomen scribebat, quem vellet exulem fieri.

6 *Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit.*] Ne eo sensu intelligas *legitimam*, quòd foret justa, sed lege Ostracismi decretam.

apud Salamina, [7] quæ facta est priùs quàm pœnâ liberaretur. Idem prætor fuit Atheniensium [8] apud Platæeas, [9] in prælio quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quàm hujus imperii memoria: Justitiæ vero & æquitatis & innocentiæ multa. Imprimis, quòd ejus æquitate factum est, quum in communi classe esset Græciæ simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi à Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses. Namque ante id tempus & mari & terrâ duces erant Lacedæmonii. [10] Tum autem & intemperantiâ Pausaniæ, & justitiâ factum est Aristidis, ut omnes ferè civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent: & adversus barbaros, hos duces deligerent sibi, quò facilius repellerent, si fortè bellum renovare conarentur. Ad classes ædificandas, exercitusque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret. Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio [11] quadringenta & sexaginta talenta quotannis [12] Delum sunt collata. Id enim commune ærarium esse voluerunt. Quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic quâ fuerit abstinentiâ, nullum est certius indicium, quàm quòd quum tantis rebus præfuisset, in tanta paupertate decessit [c] ut qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est ut filiæ ejus publicè alerentur, & de communi ærario dotibus datis, collocarentur. Decessit autem ferè post annum quartum quàm Themistocles Athenis erat expulsus.

INTERPRETATIO.

c *Ut unde funus fieret ægrè ipsi superfuerit.*

NOTÆ.

7 *Quæ facta est priusquam pœnâ liberaretur.*] Id est, priusquam pœnæ tempus Ostracismi lege constitutum absolveretur, quia plebiscito ante illud revocatus est.

8 *Apud Plataeas.*] Urbem Bœotiæ, de quâ supra in Miltiade.

9 *In prælio quo Mardonius.*] Satrapes Xerxis, Natione Medus.

10 *Tum autem & intemperantiâ Pausania, & justitiâ factum est Aristidis.*] De Pausaniæ intemperantiâ postea. De justitiâ verò Aristidis hoc accipe; cùm enim ille ictum fœdus cum omni Græciâ firmaret, post diras execrationes, accensos ferreos orbes in mare dejecit; adjurans, ut ita extinguerentur cum omni stirpe & Gente, qui contra fœdus irent. Thucydides lib. I. & Plutarchus in Aristide.

11 *Quadringenta & sexaginta talenta.*] Duplex erat talentum apud Atticos, magnum, & minus: magnum minas octingentas habebat; minus, coronatos sexcentos. Ideoque vel si de minore hic sermo est, quadringenta & sexaginta talenta, summam efficient nostri æris Ducenties septuagies sexies mille aureorum Coronatorum. *Schottus.* Vide & Jul. Pollucem lib. 9. & Budæum de Asse.

12 *Delum sunt collata.*] Una est Cycladum omnium notissima, prius Ortygia à Coturnicibus, quas Græci Ortygas vocant. Plin. lib. 4.

IV.

[1]PAUSANIAS LACEDÆMONIUS.

MAGNUS homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum est prælium [2] apud Platæeas. Namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, [3] regis gener, in primis omnium Persarum & manu fortis & [4] consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magnâ manu Græciâ fugatus est: [5] eóque ipse dux cecidit prælio. Quâ victoriâ elatus [a] plurima miscere cepit, & majora concupiscere. Sed primùm in eo est reprehensus, quòd quum ex præda [6] tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto in quo erat hæc sententia, *Suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos, ejusque victoriæ ergò Apollini donum dedisse.* [7] Hos versus Lacedæmonii exscalpserunt, neque aliud scripserunt, quàm nomina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi. Post id prælium, eundem Pausaniam cum classe communi [8] Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatiùs se

INTERPRETATIO.

a *Multa turbare aggressus est.*

NOTÆ.

1 PAUSANIAS.] Cleombroti filius, Paterque alterius Cleombroti Lacedæmoniorum Ducis, qui temerè cum Epaminunda pugnans vulnere occubuit, exercitusque ejus deletus est.

2 *Apud Plataeas.*]Vide sup. in Miltiade.

3 *Regis gener.*] Darii, cujus filiam Artozostren nomine duxerat, Xerxisque tunc Persis imperantis sororis maritus. Herodotus lib. 6.

4 *Consilii plenus.*] In eo tamen plus audaciæ quàm prudentiæ fuisse testatur idem Herodotus in Calliope.

5 *Eo ipse dux cecidit prælio.*] Ictus nimirum lapide Mardonius periit. Plutarchus in Aristide.

6 *Tripodem aureum Delphis posuisset.*] Mos victoribus erat, ut ex hostium prædâ Tripodem Apollini plerumque consecrarent, idque præsertim inter Græcos, quod frequenter in Attica historia legitur. Thucydides lib. 1. c. 8.

7 *Hos versus Lacedæmonii exscalpserunt.*] Idem, ibidem.

8 *Cyprum, atque Hellespontum miserunt.*] Cyprus insula est in Pamphilico mari, Veneri sacra. Hellespontus verò fretum angustum Europam ab Asiâ dividens, Propontidem inter & mare Ægeum, nunc vulgò, *Stretto di Gallipoli.*

gerere cœpit, majoresque appetere res. [9] Nam quum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos: hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse: & cum his Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit: *Pausanias dux Spartæ, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate conjungi cupit. Quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, & Spartam & cæteram Græciam sub tuam potestatem, se adjuvante, redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnopere gavisus, confestim cum epistola [10] Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei à se repulsam laturum. Hujus Pausanias voluntate cognitâ, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur: mulctatur tamen pecuniâ. Quam ob causam ad classem remissus non est. [b] At ille pòst non multò, suâ sponte ad exercitum rediit, & ibi non callidâ, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solùm, sed etiam cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur. [11] veste Medicâ: [12] satellites Medi & Ægyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosiùs, quam qui aderant, perpeti possent. Aditum petentibus conveniendi non dabat: superbè respondebat, & crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat. [13] Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cùm patriæ, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedæmonii resciverunt, [14] legatos ad eum cum scytala miserunt, in qua more illorum erat

INTERPRETATIO.

b *Ille verò post breve tempus privato consilio ad castra reversus est.*

NOTÆ.

9 *Nam quum Byzantio expugnato.*] Urbe Thraciæ ad Bosphorum sitâ, nunc Constantinopoli a Constantino instauratore dictâ.

10 *Artabazum ad Pausaniam mittit.*] Artabazus ille summus Xerxis præfectus fuit, de quo Herodotus lib. 9. & Thucydides lib. 1. quod patet ex ejus nominis Etymologiâ, Hesychius, Stephanus.

11 *Veste Medicâ.*] Ut ostenderet se jam ad Medos & Persas defecisse. Medorum autem vestem purpuream fuisse scribit Xenoph. lib. 1. de Cyri vitâ.

12 *Satellites Medi & Ægyptii sequebantur.*] Quales Persarum Reges habent, qui Doryphori dicuntur & Melophori, quia aurea mala hastis præfixa ferunt, vel à colore vestis Melino. Ælianus, & Athenæus lib. 12. cap. 3.

13 *Colonas.*] De hoc loco meminit Thucydides lib. 1. c. 8. Non procul à Lampsaco, Milesiorum Colonia. Strabo lib. 13.

14 *Legatos ad eum cum scytalâ miserunt.*] Scytala, quantùm hic ego conjicio, epistolæ jussoriæ & comminatoriæ genus est, sigillo quodam publico obsignatæ, quâ Lacedæmonii ad revocandos Imperatores suos uti solebant, cujus formam depingunt Plutarchus in Lysandro, & Gellius lib. 17.

ſcriptum, niſi domum reverteretur, ſe capitis eum damnaturos. Hoc nuncio motus, ſperans ſe etiam pecuniâ & potentiâ inſtans periculum poſſe depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab ephoris in vincula publica conjectus eſt. [15] Licet enim legibus eorum, cuivis ephoro hoc facere regi. Hinc tamen ſe expedivit: neque eò magis carebat ſuſpicione, nam opinio manebat, eum cum rege habere ſocietatem. [16] Eſt genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, ſervorumque munere fungitur. Hos quoque ſollicitare ſpe libertatis exiſtimabatur. Sed quòd harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui poſſet, non putabant de tali tamque claro viro ſuſpicionibus oportere judicari: ſed expectandum, dum ſe ipſa res aperiret. Interim Argilius quidam adoleſcentulus, quem puerum Pauſanias amore Venereo dilexerat, quum epiſtolam ab eo ad Artabazum accepiſſet, eique in ſuſpicionem veniſſet, aliquid in ea de ſe eſſe ſcriptum, quòd nemo eorum rediſſet, qui ſuper tali cauſa eodem miſſi erant: vincula epiſtolæ laxavit, ſignoque detracto, cognovit, ſi pertuliſſet, ſibi eſſe pereundum. Erant in eadem epiſtola quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pauſaniamque convenerant. Has ille litteras ephoris tradidit. Non eſt prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulſi ſunt, ut Pauſaniam comprehenderent: neque priùs vim adhibendam putaverunt, [c] quàm ſe ipſe indicaſſet. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. [17] Fanum Neptuni eſt Tænari, quod violari nefas putant Græci: eò ille index confugit: in ara confedit. Hanc juxta, locum fecerunt ſub terra, ex quo poſſet audiri, ſi quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex ephoris quidam deſcenderunt. Pauſanias ut audivit, Argilium confugiſſe in aram, perturbatus eò venit. [18] Quem quum ſupplicem dei videret in ara ſedentem, quærit, cauſæ quid ſit tam repentino conſilio. Huic ille quid ex litteris comperiſſet, aperit.

INTERPRETATIO.

c Quàm ſe reum exhibuiſſet.

NOTÆ.

15 *Licet enim cuivis Ephoro, legibus eorum, hoc facere Regi.*] De Ephororum poteſtate ſuprà diximus.

16 *Eſt genus quoddam hominum quod Helotes vocatur.*] Erant ſervi publici apud Lacedæmonios, præpoſiti agris arandis & colendis, quorum tamen tantum jus erat, ut civitatem Spartanam aſſequi poſſent. De quibus vide Thucydidem lib. 1. c. 6. Platonem 6. de Legibus, Ariſtot. 11. Politic. c. 7. Horum fides erat admodum lubrica, & impulſa ad mutationem facilis; Polyæn. l. 1.

17 *Fanum Neptuni eſt Tænari.*] Tænarus promontorium eſt Laconicæ regionis, in quo fauces erant ad inferos deſcendentes, quò hippocampos ſuos Neptunus ſubducere credebatur, unde fanum ipſi dicatum eſt.

18 *Quem quum ſupplicem Dei.*] Id eſt, Neptuni.

Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, *ne enunciaret, nec se meritum de illo optimè, proderet.* [d] *Quòd si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno esse ei præmio futurum.* His rebus ephori cognitis, latiùs putaverunt in urbe eum comprehendi, quò, quum essent profecti, Pausanias placato Argilio (ut putabat) Lacedæmonem reverteretur: in itinere, [e] quum jam in eo esset, ut comprehenderetur, è vultu cujusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis antè gradibus, quàm qui sequebantur, [19] in ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori [20] valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, [f] quò faciliùs sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse: [g] eamque jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic quum semianimis de templo elatus esset, [21] confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus quum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quò hi qui ad supplicium essent dati: displicuit pluribus; & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. [22] Inde posteriùs, Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

INTERPRETATIO.

d *Quòd si eo beneficio se devinxisset.*
e *Quum jam prope esset ut caperetur.*
f *Ut celeriùs sub aperto cœlo moreretur.*
g *Eamque jam longævam.*

NOTÆ.

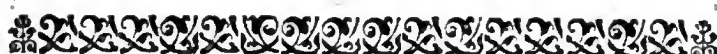
19 *In ædem Minervæ quæ Chalciœcus vocatur.*] De eadem Æde Minervæ sacrâ loquitur Thucydides lib. 1. in quam velut ad Asylum facinorosi confugisse videntur, hucque fugientes impunitate donari: Chalciœcus dictus, teste Suida, ἢ, ὅτι Χαλκοῦν οἶκον εἶχεν ἢ διὰ τοῖς Χαλκιδεῦσι τοῖς ἐν Εὐβοίᾳ φυγάσι αὐτὸν κτίσαι.

20 *Valvas ejus ædis obstruxerunt.*] Non Ephoros, sed Patrem Pausaniæ eas obstruxisse ait Plutarch. qua in re errare videtur, quemadmodum & in ejus Patris nomine, quem Agesilaum vocat; eum sit Cleombrotus, ut supra dictum est; id vero Matri ejus imputat Nepos, ut infra legitur, cui nomen erat Theano, Polyæno authore lib. 8.

21 *Confestim animam efflavit.*] Huic opinioni adversatur Xenophon lib. 3. de rebus Græciæ, scribitque Pausaniam damnatum Tegeam profugisse, ibique morbo periisse.

22 *Inde posteriùs Dei Delphici responso erutus.*] Diodorus ait Apollinem, qui Delphicus Deus dicitur, Lacedæmoniis iratum, quòd supplicum asylum violassent, respondisse, Supplicem Deo restitui oportere; quod quum fieri non posse viderent, pro uno corpore vivo duas statuas Pausaniæ posuisse. Sic etiam ferè Thucydides, lib. 1. sed præter duas statuas æneas, corpus ejus, oraculi mandato, huc delatum ac conditum esse scribit.

V.

CIMON MILTIADIS
FILIUS, ATHENIENSIS.

a DURO admodum initio usus est adolescentiæ. Nam quum pater ejus [1] litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eámque causam in vinculis publicis decessisset: Cimon eadem custodiâ tenebatur, [2] neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, quâ pater mulctatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio [3] sororem suam germanam nomine Elpinicen, non magis amore, quàm patrio more ductus. Nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere. [4] Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quàm pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. [5] Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniamque prohibere posset, se Calliæ nupturam, si ea, quæ pollicere tur, præstitisset. Tali modo custodiâ liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervênit. Habebat enim satis eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam cùm juris civilis, tum rei militaris, quòd cum patre à puero in exercitu fuerat versatus.

INTERPRETATIO.

a *Durissimum habuit juventutis exordium.*

NOTÆ.

1. *Litem æstimatam populo solvere non potuisset.*] Nimirum quinquaginta talentis, ut supra in Miltiade. Vide Senecam lib. 4. Controvers. 26. & Quintil. Dec. 103.

2. *Neque legibus Atheniensium emitti poterat.*] Tyrannorum filii, apud Græcos, parentum crimina luebant; ut scribit Alex. Neapol. lib. 11. c. 16.

3. *Sororem suam germanam.*] Ut in præfatione.

4. *Hujus conjugii cupidus Callias quidam.*] Vir ditissimus, qui apud Athenienses Λακκόπλουτος dictus, quod ex puteis & fodinis divitias parasset. Hunc sordidè divitem natum vocat Seneca controversiâ 24. lib. 4. De hoc Divite vide Athenæum lib. 12. c. 8. & 17. Et Theophrastum lib. [illegible]

5. *Is quum talem conditionem aspernaretur.*) Contrà, facilem illum & paratum ad hanc conditionem asserit Plutarchus.

[6] Itaque hic & populum urbanum in sua tenuit potestate, & apud exercitum plurimùm valuit autoritate. [7] primùm imperator apud flumen Strymona [8] magnas copias Thracum fugavit: [9] oppidum Amphipolim constituit, eòque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem [10] iterum apud Micalen [11] Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit: eodémque die pari fortunâ in terra usus est. Namque hostium navibus captis, [12] statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Quâ victoriâ, magnâ prædâ potitus, quum domum reverteretur, quòd jam nonnullæ insulæ propter acerbitatem imperii defecerant, [b] bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. [13] Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, [14] quod contumaciùs se gesserat, vacuefecit: [15] Sessores veteres urbe insulàque ejecit, [16] agros civibus divisit. [17] Thasios opulentiâ fretos, suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, quà ad meridiem vergit, est ornata. Quibus rebus quum unus in civitate maximè floreret, incidit in eandem invidiam quàm pater suus cæterique Atheniensium principes. [18] Nam testarum suffragiis, quod il-

INTERPRETATIO.

b Bene affectas corroboravit.

NOTÆ.

6. *Itaque hic & populum urbanum.*] Id est, in urbe morantem.

7. *Primum Imperator ad flumen Strymona.*] Quo Macedonia à Thracia dividitur.

8. *Magnas copias Tracum.*] Quia tunc Thraces in Persarum exercitu militabant.

9. *Oppidum Amphipolim constituit.*] Sic dictum, quòd utrimque Strymone fluvio alluitur. Plin. 4. 10. 23. & aliis in locis. Urbs ista media est Macedoniam inter & Thraciam; hodie *Chrysopoli.*

10. *Iterum apud Micalen.*] Nomen montis in Cariâ, Ad Eurymedontem fluvium in Pamphiliâ pugnam commissam fuisse ait Pompon. Mela lib. 1. c. 14.

11. *Cypriorum & Phœnicum.*] De Cypro insula jam dictum est in Pausaniâ, Phœnices verò populi à Phœniciâ oriundi: Phœnicia autem Regio est Syriæ maritima, Judææ contermina, cujus præcipuæ urbes fuerunt, Tyrus & Sydon ad mare.

12. *Statim ex classe copias suas eduxit.*] De hoc Stratagem. Polyæn. lib. 1.

13. *Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant.*] Scyros insula est in Ægeo mari, in qua Achilles fœminam mentitus delituit inter Lycomedis Regis filias. Dolopes verò populi erant Thessaliæ, è cujus regione Scyros sita est, prope Pindum habitabant, unde Achelous amnis ad Echinadas cursum præcipitat.

14. *Quod contumaciùs se gesserat, vacuefecit.*] Id est, Insulam à Dolopibus, qui, ut refert Plutarchus, pyraticam artem exercebant, occupatam repurgavit.

15. *Sessores veteres urbe insulaque ejecit.*] Quidam legunt *Possessores*; solos tamen Dolopes inde ejectos propter eorum rapinas vult Plutarchus.

16. *Agros civibus divisit.*] Id est, Coloniam huc deduxit, cui agros hujus Insulæ distribuit.

17. *Thasios opulentiâ fretos.*] Thasus insula est maris Ægei, Thraciæ adjacens, generosis vitibus, & insigni marmoris genere nobilitata; unde Thasii, quos Cimon navali prælio debellavit.

18. *Nam testarum suffragiis.*] De Ostracismo supra dictum est in Miltiade, & Themistocle.

ὀστρακισμὸν vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celeriùs Athenienses quàm ipsum pœnituit. Nam quum ille forti animo, invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent; confestim notæ ejus virtutis desiderium consequutum est. Itaque post annum quintum, quo expulsus erat, in patriam revocatus est. [19] Ille, quòd hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satiùs existimans eos, & cives suos inter se unâ voluntate consentire, quam armis contendere; Lacedæmonem suâ sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multò in Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, [20] in oppido Citio est mortuus. Hunc Athenienses non solùm in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tantâ liberalitate, quum compluribus locis prædia hortósque haberet, ut nunquam eis custodem posuerit, fructus servandi gratiâ, ne quis impediretur quò minùs ejus rebus, quibus vellet, frueretur. [21] Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, [22] ne differendo videretur negare. [c] Sæpe quum aliquem offensum fortunâ, videret minùs bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic cœna ei coquebatur, [d] ut quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit: multos locupletavit. Complures pauperes mortuos [e] qui unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo minimè est mirandum, [f] si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

INTERPRETATIO.

c *Quum non rarò aliquem fortè sibi obvium cerneret male indutum.*

d *Ut quos in foro non invitatos aspiceret, universos invitaret.*

e *Quibus non supererat unde funus ipsi pararetur, suis impensis paravit.*

f *Si & tutè vixit, & cum omnium luctu obiit.*

NOTÆ.

19 *Ille quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur.*] Quia, scilicet, in Spartanorum agris exulabat Ostriacismi causâ.

20 *In oppido Citio est mortuus.*] Hanc urbem expugnatam à Cimone negat Thucydides lib. 1. c. 6. Immò vero in obsidione urbis morte fuisse eum occupatum ait; cui opinioni Diodorus adversatur; nam & Citium expugnasse, & in cives ejus humanum se præbuisse scribit, unde Plutarchus refert ex Nausicrate Rhetore Citienses quoddam Cimonis sepulchrum coluisse, qui Oraculi cujusdam jussu eum quasi Deum in adversitatibus venerabantur. Citium autem est urbs Cypri in quâ Zeno Stoïcorum Sectæ conditor natus est.

21 *Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti.*] Hos hodie ab eleemosynis ministros dicimus. De Cimonis liberalitate, idem refert Plutarch. in Pericle.

22 *Ne differendo videretur negare.*] Cui sententiæ illud P. Syri conforme est: *Beneficium bis dat, qui dat celeriter.* Et illud Ausonii:

Gratia quæ tarda est, ingrata est gratia,
Namque,
Quæ fieri properat gratia, grata magis.

VI.

[1] LYSANDER.

[2] LACEDÆMONIUS.

MAGNAM reliquit sui famam, magis felicitate quàm virtute partam. Athenienses enim [3] in Peloponnesios sexto & vigesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. Id quâ ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestiâ factum est adversariorum, [a] qui quòd dicto audientes imperatoribus sui non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt. Hâc victoriâ Lysander elatus, quum antea semper factiosus audáxque fuisset, [b] sic sibi indulsit, ut ejus operâ in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. Nam quum hanc causam Lacedæmonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent: postquam apud [4] Ægos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quàm ut omnes civitates in sua teneret potestate, quum id se Lacedæmoniorum causâ facere simularet. Namque undique qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, [5] decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatémque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur

INTERPRETATIO.

a *Qui quia suorum Ducum mandatis minimè obtemperabant.*

b *Adeò se impotenter gessit.*

NOTÆ.

1 LYSANDER.] Aristocleti filius, ex Heraclidarum genere. Plutarchus in Lysandro.

2 LACEDÆMONIUS.] Apud Athenæum lib. 6. Moihacem eum fuisse asserit Theopompus. Idem quoque testatur Ælianus lib. 12. c. 43. *Quod nomen imponebatur iis, quos Patres in Gymnasia locupletum, exercitatum mitterent.* Alii Moihaces volunt fuisse conditione servas; à verbo Græco μόθαξ, *verna*; vel μόθος *labor.*

3 *In Peloponnesios.*] Peloponnesii à Peloponneso dicti, peninsula quæ hodie Morea, de qua supra.

4 *Ægos.*] Chersonesi Thraciæ fluvius, ad cujus ostia Atheniensium classis à Lysandro aut capta fuit, aut submersa; sic dictus quasi Capræ fluvius. Plinius lib. 2.

5 *Decem delegerat,*] Hos Xenophon δεκαρχίας vocat lib. 3. de rebus gr. Athenis autem 30. præfecerat, decem verò, Piræeo. Plutarch. Hi postea urbem oppresserunt, dictique sunt 30. tyranni. Xenophon ibidem.

[c] nisi qui aut ejus hospitio contineretur, [d] aut se illius fore proprium fide confirmarat. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constitutâ, ipsius nutu omnia gerebantur, [6] cujus de crudelitate ac perfidia satis est unam rem exempli gratiâ proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. Victor ex Asia quum reverteretur, [7] Thasúmque divertisset, quòd ea civitas præcipuâ fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici [8] eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, [9] futurum ut Thasii dilaberentur, [10] consulerentque rebus suis.

Desideratur hic exemplum Lysandri crudelitatis & perfidiæ in Thasios.

Itaque decemviralem suam potestatem, sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus iniit consilia reges Lacedæmoniorum tollere, sed sentiebat id se sine ope deorum facere non posse, quòd Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. [11] Primùm itaque Delphos corrumpere est conatus. Quum id non potuisset, [12] Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit se vota suscepisse, [13] quæ Jovi Hammoni solveret, existimans se Afros faciliùs corrupturum. Hac spe quum profectus esset in Africam, multum

INTERPRETATIO.

c *Nisi qui vel hospitum ejus numero haberetur.*

d *Vel se penitus ipsi addictum* sacramento *sponderet.*

NOTÆ.

6 *Cujus de crudelitate ac perfidiâ.*] Hæc sunt illius perfidiæ argumenta, quod dicere solebat, ubi leonina pellis non proficeret, vulpinam esse assuendam. Item, pueros taxillis, homines verò jurejurando fallendos; vide Plutarchum, qui eum cum Syllâ comparat.

7 *Thasúmque divertisset.*] Insulæ nomen simul & civitatis, de qua supra in Cimone.

8 *Eam pervertere concupivit.*] Id est, ab Atheniensium partibus ad Lacedæmoniorum partes eam abducere tentavit.

9 *Futurum ut Thasii dilaberentur.*] Id est, ut apertè deficerent.

10 *Consulerent rebus suis.*] Quandoquidem hic desunt nonnulla, conjiciendum est in iis quædam perfidiæ Lysandri exempla narrati; & fortè etiam quædam alia, propter quæ Ephori decemviralem potestatem ab eo in Civitatibus constitutam abrogarent. Vide ea de re Plutarchum in Lysandro, & Diodorum lib. 12.

11 *Primum itaque Delphos corrumpere est conatus.*] Hos, nempe, qui in Templo Apollinis Delphici Oraculis præerant.

12 *Dodonam adortus est.*] Urbem Chaoniæ in Epiro Jovi sacram; ab hac urbe quernum illud nemus Dodoneum dictum, ubi templum & oraculum vetustissimum. Lege Sophoclem in Trachiniis, & Herodotum qui multa de hoc oraculo fabulosè scripserunt.

13 *Quæ Jovi Hammoni solveret.*] Jovis oraculum fuit in Lybia, toto orbe celeberrimum, hic sub Arietis formâ Jupiter colebatur. Vide Q. Curtium lib. 4. c. 7.

14. *Existimans se Afros.*] Afri ab Africâ dicti, quæ tertia est Orbis terrarum pars ferè tota sub Zonâ torridâ. Ideo autem se Afros faciliùs corrupturum putabat, quod sint lubricæ fidei, unde apud Livium, *Fraus plusquam punica.*

eum Antiſtites Jovis feſellerunt, nam non ſolùm corrumpi non potuerunt, ſed etiam legatos Lacedæmona miſerunt qui Lyſandrum accuſarent, quod Sacerdotes ſani corrumpere conatus eſſet. Accuſatus hoc crimine, judicúmque abſolutus ſententiis, [15] Orchomeniis miſſus ſubſidio, occiſus eſt à Thebanis, [16] apud Haliartum. Quàm verè de eo foret judicatum, oratio indicio fuit, quæ poſt mortem in domo ejus reperta eſt, in qua ſuadet Lacedæmoniis ut regiâ poteſtate diſſolutâ, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum: ſed ita ſcripta, ut deorum videretur congruere ſententiæ, quam ille ſe habiturum, pecuniâ fidens, non dubitabat. Hanc ei ſcripſiſſe [17] Cleon Halicarnaſſeus dicitur. Atque hoc loco non eſt prætereundum factum [18] Pharnabazi ſatrapis regii. Nam quum Lyſander præfectus claſſis, in bello multa crudeliter avaréque feciſſet, déque his rebus ſuſpicaretur ad cives ſuos eſſe perlatum: petiit à Pharnabazo, ut ad Ephoros ſibi teſtimonium daret, quantâ ſanctitate bellum geſſiſſet, ſociosque tractaſſet, déque ea re accuratè ſcriberet: magnam enim ejus autoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur: [e] librum gravem multis verbis conſcripſit, in quo ſummis eum fert laudibus. Quem cùm legiſſet, probaſſétque, dum obſignatur, alterum pari magnitudine, ut diſcerni non poſſet, ſignatum ſubjecit, in quo accuratiſſimè ejus avaritiam perfidiamque accuſarat. Hinc Lyſander domum quum rediſſet, poſtquam de ſuis rebus geſtis apud maximum magiſtratum, quæ voluerat, dixerat, teſtimonii loco librum à Pharnabazo datum tradidit. Hunc, ſummoto Lyſandro, quum Ephori cognoſſent, ipſi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipſe ſuus fuit accuſator.

INTERPRETATIO.

e *Prolixam Epiſtolam exaravit*, & , *ponderoſam.*

NOTÆ.

15 *Orchomeniis miſſus ſubſidio.*] Orchomenus, ſeu, Orchomenum Bœotiæ óppidum, ad fluvium ejuſdem nominis ſitum, cui olim Thebani tributum penderunt. Strabo l. 9. Fuit item ejus nominis in Arcadiâ, de quo non hic ſermo eſt.

16 *Apud Haliartum.*] Nomen urbis Bœotiæ, quam Haliartus Theſandri filius condidit, Strabo lib. 9.

17 *Cleon Halicarnaſſeus.*] Nomen Sophiſtæ ex Halicarnaſſo urbe Cariæ principe, juxta quam fons Salmaſius, quo veteres crediderunt lavantium corpora eſfœminari.

18 *Pharnabazi Satrapis regii.*] Hic alterius Pharnabazi filius, olim Darii & poſtea Artaxerxis Satrapes, qui Alcibiadem interfecit. Diodor. lib. 14.

VII.

ALCIBIADES [1] CLINIÆ FILIUS ATHENIENSIS.

IN hoc natura quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. [2] Natus in amplissima civitate, summo genere, [3] omnium ætatis suæ multò formosissimus: ad omnes res aptus consilique plenus. Namque Imperator fuit summus mari & terrâ: disertus, ut in primis dicendo valeret: & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. [4] Dives, quum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minùs in vita quàm victu: affabilis, blandus, [5] temporibus callidissimè inserviens. [a] Idem simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirentur, in uno homine tantam morum dissimilitudinem, támque diversam naturam: [6] Educatus est in domo Periclis, [7] privignus enim ejus fuisse dicitur [8] eruditus

INTERPRETATIO.

a *Ubi ille animum relaxaverat.*

NOTÆ.

1 CLINIÆ FILIUS.] Vide Plutarchum in Alcibiade.

2 *Natus in amplissima civitate.*] id est, Athenis.

3 *Omnium ætatis suæ multò formosissimus.*] Alcibiadis forma à Petronio celebratur, & à Val. Max. lib. 7. c. 9. præstantissima dicitur.

4 *Dives, quum tempus posceret, laboriosus.*] Id à *Nepote* referri videtur, quasi inter se pugnent divitiæ & labor, in Alcibiade tamen conveniant.

5 *Temporibus callidissimè inserviens.*] Illum Chamæleonti non absimilem fuisse scribit Plutarchus, quem etiam in eo vincebat, quod Chamæleon colori candido se simulare non potest.

6 *Educatus in domo Periclis.*] Viri inter Athenienses clarissimi, plurimúmque authoritate pollentis, adeout per 40. annos remp. gubernaverit. Plutarch. vide.

7 *Privignus enim ejus fuisse dicitur.*] Immò sororis filium Diodor. Suidas. Aul. Gellius, lib. 25. c. 17. fuisse asserunt: quod tamen facilè conciliari potest; nam reverà si Pericles non Alcibiadis, at saltem uxoris ejus vitricus fuit, quia Hipponici filiam, quam Hyparetam vocat Plutarchus, Alcibiades uxorem habuit; hujus vero Hipponici conjugem in uxorem postea duxit Pericles, Plutarch. in Pericle.

8 *Eruditus fuit à Socrate.*] Philosopho Atheniensi, qui Apollinis Oraculo omnium sapientissimus est judicatus,

à Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Græcæ linguæ eloquentiâ ditiſſimum; [b] ut ſi ipſe fingere vellet, neque plura bona reminiſci, neque majora poſſet conſequi, quàm vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adoleſcentiâ, amatus eſt à multis more Græcorum, in eis à Socrate, [9] de quo mentionem facit Plato [10] in Sympoſio. Namque eum induxit commemorantem ſe pernoctaſſe cum Socrate, neque aliter ab eo ſurrexiſſe, ac filius à parente debuerit. Poſteaquam robuſtior eſt factus, non minùs multos amavit, in quorum amore, quoad licitum eſt, odioſa multa delicatè jocoſéque fecit; quæ referremus, niſi majora potioraque haberemus. [11] Bello Peloponneſiaco, hujus conſilio atque authoritate Athenienſes bellum Syracuſanis indixerunt: ad quod gerendum ipſe dux delectus eſt. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lamachus. Id quum appararetur, priuſquam claſſis exiret, accidit, ut unâ nocte [12] omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis erat, [13] Andocidiſque Hermes vocatus eſt. Hoc quum appareret, non ſine magna multorum conſenſione eſſe factum, quòd non ad privatam, ſed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor eſt injectus, ne qua repentina vis in civitate exiſteret, quæ libertatem opprimeret populi. [14] Hoc maximè convenire in Alcibiadem videbatur, quòd & potentior & major, quàm privatus, exiſtimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, [c] plures etiam operâ forenſi ſuos reddiderat. Quare fiebat ut omnium oculos, quotieſcunque in publicum prodiſſet, ad ſe converteret, neque ei par quiſquam in civitate poneretur. Itaque non ſolum in eo ſpem habebant maximam, ſed etiam timorem, [15] quòd & obeſſe plurimùm

INTERPRETATIO.

b *Ut ſi ipſe excogitare cuperet.*

c *Plurimos pariter judicio defenſos ſibi conciliarat.*

NOTÆ.

9 *De quo mentionem facit Plato.*] De amore illo lege Ariſtophanem in nebulis.

10. *In Sympoſio.* [Id eſt, in libro qui inſcribitur Sympoſium, ſeu convivium.

11 *Bello Peloponneſiaco.*]De quo Thucydides.

12 *Omnes Hermæ.*] Id eſt, Mercurii ſtatuæ lapideæ quadratæ, & ad cubi figuram conformatæ, nimirum ſine manibus, & quorum capita mutari poterant; unde Cicero ad Atticum lib. 1. *Hermæ*, inquit, *illi tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me ſcripſiſti, nunc admodum me delectant.* Ideo autem ſine manibus, quod omnia, ut inquit Feſtus, ſermo ſine manibus conficiat.

13 *Andocidiſque Hermes.*] Andocides unus ex 10. præcipuis Athen. Rhetoribus.

14 *Hoc maximè convenire in Alcibiadem videbatur.*] Non directè id factum Alcibiadi imputatum eſſe quidam ſcribunt; ſed Argis qui privato tunc Alcibiadis hoſpitio continebantur, quique omnes propterea à civibus conciſi ſunt. Diod. l. 13.

15 *Quòd & obeſſe plurimùm.*] Ad hoc refertur quod Timon ille hominum oſor unum Alcibiadem amabat, quod magno malo illum aliquando Athenienſibus fore præſagiret.

& prodeſſe

& prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamiâ, [16] quòd in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Atheniensium, idque non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur. [d] Hoc crimine in contentionem ab inimicis compellebatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, ut si quid de se agi vellent, potiùs de præsenti quæstio haberetur, quàm absens invidiæ crimine accusaretur. Inimici verò ejus, quiescendum in præsentia, quia nocere se ei non posse intelligebant, & illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset, ut sic absentem aggrederentur: itáque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quòd sacra violasset, reum fecerunt. Quâ de re quum ei nuncius à Magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciæ bene administrandæ; non parére noluit, & in triremem, quæ ad eum deportandum erat missa, ascendit: [17] ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitatéque erga nobiles: utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clàm se à custodibus subduxit, & inde primùm [18] Elidem, [19] deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, & id quod usu venerat, [20] Eumolpidas Sacerdotes à populo coactos, [e] ut se devoverent, ejúsque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea incîsum esse positum in publico: Lacedæmonem demigravit. Ibi ([21] ut ipse prædicare consueverat) non adversus patriam, sed

INTERPRETATIO.

d *Reatu illo ad causam dicendam eum adversarii compellebant.*

e *Ut se diris devincirent, & quo execrationis illius memoria magis innotesceret.*

NOTÆ.

16 *Quod in domo sua facere mysteria dicebatur.*] Id est, Cereris sacra, Justino teste l. v. ab initio; quæ quidem nocte fiebant, eaque revelare nefas; at verò duplicis erant generis, magna seu quinquennalia; & parva seu triennalia, qua de re consule Plin. lib. 34.

17 *Ac Thurios in Italiam pervectus.*] Thurios, ab oppido Thurio inter Crathim & Sybarim amnes sito; unde Thurina regio ex qua Aug. Cæsaris majores oriundi erant. Sueton. Olim & ipsum oppidum Sybaris dicebatur. De ea urbe Diodorus lib. 12. & Strabo lib. 6. Porrò legitur *Thurii, orum*, & *Thurium, rii.*

18 *Elidem.*] Peloponnesi regionem in Occidentali Tractu non procul ab Olympia. Virg. Georg. 3.

19 *Deinde Thebas.*] Bœotiæ oppidum ad Ismenum amnem, cui proximus mons Cithæron Sphyngis fabulâ clarus.

20 *Eumolpidas Sacerdotes.*] Eumolpidæ, ab Eumolpo quodam Rege, quem Ægyptii generis fuisse refert Diodorus. Vel ut aliis placet, ab alio quodam, Eumolpo Atheniensi Poëtâ, quem Suidas Musæi Poëtæ, quidam Orphei filium dicunt. Hic ante Homerum fuisse traditur.

21 *Ut ipse prædicare consueverat.*] Extat apud Xenophontem lib. 1. c. 10. hac de re poupularis excusatio & absolutio.

inimicos suos bellum gessit, quòd iidem hostes essent civitati, nam quum intelligerent, se plurimùm prodesse reipublicæ, ex ea ejecisse, plusque iræ suæ quàm utilitati communi paruisse. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: [22] deinde Deceliam in Attica munierunt, præsidióque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem operâ Ioniam à societate averterunt Atheniensium, quo facto multò superiores bello esse cœperunt. Neque verò his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quàm timore ab eo alienati. Nam quum acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent: pertimuerunt, ne charitate patriæ ductus, aliquando ab ipsis descisceret, & cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutiùs celari non potuit, erat enim eâ sagacitate, ut decipi non posset; præsertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum regis Darii se contulit. Cujus quum in intimam amicitiam pervenisset, & Atheniensium malè gestis in Sicilia rebus opes senescere, contrà Lacedæmoniorum crescere videret: initio [23] cum Pisandro prætore, [24] qui apud Samum exercitum habebat, per internuncios colloquitur, & de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiæ non amicus, & optimatum fautor. [25] Ab hoc destitutus, primùm [26] per Trasybulum Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætórque fit apud Samum. Pòst, [27] suffragante Theramene, plebiscito restituitur, paríque absens imperio præficitur simul cum Trasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulò antè victores viguerant, perterriti pacem

Notæ.

22 *Deinde Deceliam in Attica munierunt.*] Agri Attici locus est, de quo frequenter loquitur Thucydides, quo munito Lacedæmonii Atheniensibus reditus cùm è regione, tùm ex argenti fodinis intercipiebant, & veluti obsidione Athenas tenebant. Vide Isocratem in oratione de Pace.

23 *Cum Pisandro Pratore.*] Scilicet Atheniensium.

24 *Qui apud Samum.*] Samos, vel Samo insula est Icarii maris, ab Ioniâ brevi freto discreta, nec procul ab Epheso, olim Junoni dicata, quod in ea nata esse crederetur. Est & alia in mari Ægeo ad Thraciam, quæ idcirco Samothracia dicitur.

25 *Ab hoc destitutus.*] Legendum videretur, *ad hoc*, quod idem est ac *præterea*, ita ut hic foret sensus. *Ad hoc destitutus. Praterea ab amicis desertus*: Nam à Pisandro non destitutum, immò adjutum scribit Thucydides. Tamen ex eodem Thucydide legitur reverà ab eo fuisse destitutum postea, & eo invito ab Atheniensibus Alcibiadem fuisse receptum; & rerum summæ præpositum: Vide lib. 8. sub finem; atque adeo nihil mutandum esse arbitror.

26 *Per Trasybulum Lyci filium.*] Thrasybulus Atheniensis dux, exul factus comparato exercitu omnia Athenis restituit, exulesque quos inter Alcibiades erat, plebiscito reduxit. Cicero Philipp. 1. & Val. Max. lib. 4. c. 1.

27 *Suffragante Theramene.*] Nobili Atheniensi Agnonis filio. Vide Thucydidem lib. 8.

peterent. Victi enim erant quinque præliis terrestribus, [28] tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in ora sitæ sunt Asiæ, quarum expugnaverant complures [29]: in his Byzantium. Neque minus multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quòd in captos [30] clementiâ fuerant usi. Ita prædâ onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt. [31] His quum obviam universa civitas in Pyræeum descendisset, tanta fuit omnium exspectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, & adversas superiores, & præsentes secundas res, accidisse ejus opera. [f] Itaque & Siciliæ amissum, & Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quòd talem virum è civitate expulissent. Neque id sine causâ arbitrari videbantur. Nam postquam exercitui præesse cœperat, neque terra, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quanquam Theramenes & Thrasybulus eisdem rebus præfuerant, simúlque venerant in Pyræeum, tamen illum unum omnes prosequebantur: (& id quod nunquam antea usuvenerat, nisi Olympiæ victoribus) [32] coronis aureis æneisque vulgò donabatur. [33] Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. [g] Postquam Astu venit, concione advocatâ, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit quin ejus casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum operâ, patriâ pulsus fuerat: perinde ac si alius populus, non ille ipse qui tum flebat, cum [34] sacrilegii dam-

INTERPRETATIO.

f *Quamobrem & quod Siciliam amisissent, & Lacedæmonii vicissent, imputabant.*

g *In urbem reversus.*

NOTÆ.

28 *Tribus navalibus.*] Quorum postremum ad Cyzicum, in quo Alcibiades Mindarum Lacedæmoniorum Ducem interfecit. Xenoph. lib. 1.

29 *In his Byzantium.*] Proditione captum refert Xenophon, & proditorum nomina recenset lib. 1. In quo consentiunt Diodorus lib. 8. & Plutarchus in Alcibiade.

30 *Clementiâ fuerant usi.*] Nam Byzantinis urbem suam reddiderunt, nec in eos sævierunt. Diodorus lib. 13. c. 10. Et Justin. lib. 5. c. 4.

31 *His quum obviam universa Civitas descendisset.*] De glorioso Alcibiadis in Patriam reditu lege Xenophontem lib. 1.

32 *Coronis aureis æneisque vulgo donabatur.*] Sunt qui legant; Coronis aureis, tæniisque. Ego vero vulgatam lectionem sequor, ut hic sit verborum sensus, nimirum Alcibiadem pro cujuslibet facultatibus duplici Coronarum genere donatum; à Divitibus quidem, aureis; à Pauperibus verò æneis. Ita Gebhardus in Alcibiade.

33 *Ille lachrymans.*] Præ gaudio.

34 *Sacrilegii damnasset.*] Id est, Cereris mysteriorum sacrum silentium violasse.

nasset. Restituta ergo huic sunt publicè bona. [35] Iidémque Eumolpidæ sacerdotes [h] rursus resecrare sunt coacti, qui eum devoverant, pilæque illæ, [i] in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitatæ. Hæc Alcibiadi lætitia minùs fuit diuturna. Nam quum ei essent omnes honores decreti, totâque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur, & ipse postulasset ut duo sibi collegæ darentur, Thrasybulus & Adimantus, neque id negatum esset: classe in Asiam profectus [36] quòd apud Cymen minùs ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minùs prosperè gesta, ejus culpæ tribuerent, quum eum aut negligenter aut malitiosè fecisse loquerentur, sicut accidit. Nam corruptum à rege, capere Cymen noluisse arguebant. [k] Itáque huic maximè imputamus malo causam fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minùs quàm diligebatur, ne secundâ fortunâ magnisque elatus opibus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est ut absenti Magistratum abrogarent, & alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, [37] & se Perinthum contulit, ibique tria castella communivit, [38] Bornos, Byziam, Macrontichos: manúque collectâ, primus Græciæ in Thraciam introiit: gloriosius existimans barbarorum prædâ locupletari quàm Graiorum. Qua ex re creverat cùm famâ tùm opibus, magnámque amicitiam sibi [39] cum quibusdam regibus Thraciæ pepererat. Neque tamen à charitate patriæ potuit recedere. Nam quum [40] apud Ægos flumen Philocles prætor Atheniensium classem constituisset suam, [41] neque longè abesset Lysander prætor Lacedæmoniorum qui in eo erat occupatus,

INTERPRETATIO.

b *Iterum ad eum sacris restituendum compulsi sunt, qui eum à sacris arcuerant.*
i *Quibus execratio insculpta erat.*
k *Quamobrem ex immoderata expectatione quam de prudentia, & ejus fortitudine conceperant, hoc præsertim malum oriri putamus.*

NOTÆ.

35 *Iidemque illi Eumolpidæ Sacerdotes.* Vide paulo suprà.

36 *Quod apud Cymen.*] Urbs est Æolidis prope Lesbum insulam; Pompon. l. 1. quæ & Cuma dicta est, Æolicarum urbium maxima, & ferè metropolis.

37 *Et se Perinthum contulit.*] Urbem Thraciæ ad Propontidem, quæ & Heraclea dicitur.

38 *Bornos, Byziam, Macrontichos.*] Bornos non alibi mihi occurrisse memini Byzia vero est arx regum Thraciæ à Terei nefando crimine hirundinibus invisa; Plin. lib. 4. c. 11. Macrontichos autem Oppidum est Thraciæ, non procul ab Isthmo Chersonesi, sic dictum a longo muro, quem Miltiades ibi a Propontide ad Melanem sinum duxit, Chersonesum à reliquâ excludens Thraciâ. Plin. ibidem.

39 *Cum quibusdam regibus Thraciæ.*] Hos Diodorus lib. 8. Medocum & Seuthen vocat.

40 *Apud Ægos flumen,*] Thraciæ, de quo jam supra.

41 *Neque longè abesset Lysander.* [Tunc enim erat Lampsaci quæ urbs est in orâ Asiæ ad Propontidem. Vide Strabonem lib. 3.

ut bellum quam diutiſſimè duceret, quòd ipſis pecunia à rege ſuppeditabatur: cóntra Athenienſibus exhauſtis, præter arma & naves [42] nihil erat ſuper: Alcibiades ad Athenienſium venit exercitum, [l] ibique preſente vulgo agere cœpit, ſi vellent, ſe coacturum Lyſandrum aut dimicare, aut pacem petere. Lacedæmonios eò nolle confligere claſſe, quòd pedeſtribus copiis pluſquam navibus valerent. Sibi autem eſſe facile Seuthen regem Thracum deducere, ut eos terrâ depelleret. Quo facto neceſſariò aut claſſe conflicturos, aut bellum compoſituros. Id etſi verè dictum Philocles animadvertebat, tamen poſtulata facere noluit, quòd ſentiebat ſe, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum. Et ſi quid ſecundi eveniſſet, [m] nullam in ea re ſuam partem fore: contra ea, ſi quid adverſi accidiſſet, ſe unum ejus delicti futurum reum. Ab hoc diſcedens Alcibiades, *Quoniam*, inquit, *victoria patriæ repugnas*, *illud moneo*, *juxta hoſtes caſtra habeas nautica. Periculum eſt enim ne immodeſtiâ militum noſtrorum occaſio detur Lyſandro noſtri opprimendi exercitus.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lyſander quum per ſpeculatores comperiſſet, vulgum Athenienſium in terram prædatum exiſſe, navéſque penè inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimiſit, [n] eóque impetu totum bellum delevit. At Alcibiades, victis Athenienſibus, non ſatis tuta eadem loca ſibi arbitrans: [43] penitus in Thraciam ſe ſupra Propontidem abdidit, ſperans ibi facillimè ſuam fortunam occuli poſſe: falsò. Nam Thraces poſtquam eum cum magna pecunia veniſſe ſenſerunt, inſidias ei fecerunt: qui ea, quæ apportavit abſtulerunt, ipſum capere non potuerunt. Ille, cernens nullum locum ſibi tutum in Græcia, [44] propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Aſiam tranſiit. [o] Quem quidem adeò ſua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei [45] Grunium dederat in Phrygia caſtrum, ex quo quinquaginta talenta ve-

INTERPRETATIO.

l *Hicque præſentibus militibus proponere orſus eſt.*

m *Nullatenus ſe* gloriæ *participem futurum.*

n *Eâque aggreſſione bellum penitus confecit.*

o *Cui quidem ſua urbanitatis causâ tam gratus fuit.*

NOTÆ.

42 *Nihil erat ſuper.*] Anaſtrophe, pro, nihil ſupererat.

43 *Penitus in Thraciam ſe ſupra Propontidem abdidit.*] In Bithyniam profugiſſe ait Plutarchus; quod non prorſus alienum eſt à Nepotis mente; nam & Thraces Bithyniæ partem incolebant, atque ipſi Thraces Bithyni dicti poſtquam in Aſiam transfretaſſent. Unde Claudianus. *Thyni Thraces erant, quæ nunc Bithynia fertur.* Vide Plin. lib. 1. c. 31.

44 *Propter potentiam Lacedæmoniorum.*] Qui devictis Athenienſibus terræ & maris Imperium obtinebant.

45 *Grunium dederat in Phrygiâ.*] Legitur & Grynium in exemplis Baſilienſibus. De hoc Caſtro loquitur lib. 3. de reb. gr.

ctigalis capiebat. Quâ fortunâ Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione, sed videbat id [46] sine rege Persarum non posse fieri : ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi : neque dubitabat facilè se consequuturum, si modò ejus conveniendi habuisset potestatem. [47] Nam Cyrum fratrem ei bellum clàm parare, Lacedæmoniis adjuvantibus, sciebat. Id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat. Hæc quum moliretur, peterétque à Pharnabazo, ut ad regem mitteretur : [48] eodem tempore Critias cæterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. [49] His Lacon rebus commotus, statuit accuratiùs sibi agendum cum Pharnabazo. [p] [50] Huic ergo renunciat, quæ regi cum Lacedæmoniis essent; nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes, & violare clementiam, quàm regis opes minui maluit. [51] Itaque misit Sysamithren & Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, [52] quum ille esset in Phrygia, itérque ad regem pararet. [q] Missi, [53] clàm vicinitati in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi quum eum ferro aggredi non auderent, noctu

INTERPRETATIO.

p *Illi igitur abnegat Regi eum Lacedæmoniis quidquam fœderis esse.*

q *Ministri latenter iis quibus tum vicinus Alcibiades erat, curam imponunt.*

NOTÆ.

46 *Sine Rege Persarum.*] Artaxerxe qui Dario successerat.

47 *Nam Cyrum.*] Artaxerxis fratrem, & Darii filium, cui Pater testamento legaverat civitates quarum præfectus erat. Justin. lib. 5. c. 11.

48 *Eodem tempore Critias.*] 30. Tyrannorum apud Athenienses immanissimus. Cic. lib. 1. Tusc. quæst. c. 96.

49 *His Lacon.*] Id est, Lysander, Lacon dictus, quia Lacedæmon erat in Laconiâ.

50 *Huic ergo renunciat, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent.*] Aliquid sanè hic supplendum esse, aut restituendum putarem, hoc ferè modo. *Huic ergo renunciat fœdera, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent, stare non posse* : nisi *renunciare* idem esset, ac *irritum facere*. Unde Cic. ad Atticum *renunciare conductionem*, id est, irritam facere. *Renunciare alicui hospitium.* Idem Cicero. Quod idem est ac si Gallicè diceretur, *Declarer à quelqu'un qu'on renonce au droit d'hospitalité avec luy.* Renunciare vitæ. Sueton. *Declarer qu'on renonce à la vie.*

51 *Itaque misit Sysamithren & Bagoam.*] Sysamithren Pharnabazi patruum fuisse quidam volunt ex Plutarcho, quod nomen Persicum est. Bagoam verò, non tam nomen esse proprium; quam commune, apud Persas Eunuchum significans, verisimile est.

52 *Quum ille esset in Phrygiâ.*] Min. Asiæ regione, Cariæ, Lydiæ, Mysiæ, & Bithyniæ finitimâ; duplex est, superior & inferior; in hac postrema situm erat Ilium ad Montis Idæ radices.

53 *Clam vicinitati.*] Hanc vicinitatem Melissam vocatam scribit Athenæus lib. 13. Quam urbis nomen esse volunt Geographi; hancque fuisse Phrygiæ civitatem testatur idem Athenæus ibidem c. 12.

ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent quem manu superari posse diffidebant. Ille autem sonitu flammæ excitatus, quòd gladius ei erat subductus [r] [54] familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id quod in præsentia vestimentorum fuit, arripuit. [55] His in ignem ejectis, flammæ vim transit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, eminus [56] telis missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. [57] At mulier quæ cum eo vivere consueverat, muliebri sua veste contectum, ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum. [58] Hunc infamatum à plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit: [59] Theopompus, qui fuit post aliquanto natus: & [60] Timæus, qui quidem duo maledicentissimi, nescio quomodo in illo uno laudando consenserunt. Nam ea, quæ suprà diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius, quum Athenis splendidissimâ civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superasse. Postquam inde expulsus; Thebas venerit, adeò studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. [61] Omnes enim Bœotii magis firmitati corporis quàm ingenii acumini inser-

INTERPRETATIO.

r *Servi sui pugionem extrahit.*

NOTÆ.

54 *Familiaris sui subalare telum eripuit.*] Quod sica est, seu pugio, sic dictum quia ejus erat brevitatis, ut sub alis gestari posset.

55 *His in ignem ejectis.*] Ut nempe suo pondere vim flammæ obruerent.

56 *Telis missis interfecerunt.*] Varii varia de Alcibiadis morte referunt; alii in cubiculo in quo dormiebat crematum esse dicunt, ut Justin. lib. 5. c. 8. his verbis: *Cùm occidi apertè non posset, vivus in cubiculo in quo dormiebat, crematus est.* Contra verò Aristoteles lib. 6. de naturâ animalium c. 29. in Elapho Asiæ monte occubuisse memorat, in quo monte omnes Cervæ scissa sunt aure.

57 *At mulier quæ vivere cum eo consueverat.*] Alii Timandram vocant; ut Plutarch. quam Laïdis Corinthiæ matrem fuisse refert. Alii Theodoram, ut Athenæus, lib. 13. c. 12.

58 *Hunc infamatum à plerisque.*] Athenæus lib. 12. c. 9. refert Antiphonem quemdam librum contumeliæ scripsisse in Alcibiadem; & lib. 13. c. 12. Lysiam oratorem in eumdem orationem composuisse.

59 *Theopompus.*] Chius orator & Historicus simul post Thucydidem & Herodotum.

60 *Timæus.*] Qui à maledicentiâ sua Epitimæus dictus est. Id est, objurgator; Siculus historicus, ut Thucydidem & Philistum se facilè superaturum jactitaret Plutarch. in Nicia. Aliter Cicer. 2. de Orat.

61 *Omnes enim Bœotii.*] Bœotiæ ad Septentrionem Atticæ circa Ismenum amnem populi, qui plus studii & operæ impendunt in acquirendo confirmandóque corporis robore, quam in excolendo ingenio; quos aliqui propterea [illegible] τὰς ὕας denominatos volunt, Cic. de fato; *Athenis tenue cœlum, ex quo acutiores etiam censentur Attici: Crassum Thebis; itaque pingues Thebani & valentes.*

viunt. Eundem [62] apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, [f] sic duritiei se dedidisse, ut parsimoniâ victûs atque cultûs omnes Lacedæmonios vinceret. Fuisse apud [63] Thracas homines vinolentos [64] rebúsque venereis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse. Venisse ad Persas, apud quos summa laus esset [65] fortiter venari, luxuriosè vivere. Horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maximè admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque charissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

INTERPRETATIO.

f *Adeo austeram vitam duxisse.*

NOTÆ.

62 *Apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur.* Propter austeritatem legum Lycurgi. Vide Horat. Od. 7. lib. 1. Carm.

63 *Thracas homines vinolentos.*] Quos Græci ἀκρατοπότας vocarunt, sicut & Scythas: unde Horatius 1. Od.

Natis in usum lætitiæ Scyphis
Pugnare Thracum est.

64 *Rebusque venereis deditos.*] De his Ovid. 6. Metamorph.

Digna quidem facies, sed & hanc innata libido
Exstimulat, &c.

65 *Fortiter venari.*] Xenoph. lib. 1. Cyropæd. & Strabo lib. 15.

VIII.

[1] THRASYBULUS LYCI FILIUS ATHENIENSIS.

SI per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illi sine dubio neminem præfero, fide, constantiâ, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare. [2] huic contigit, ut à triginta oppressam tyrannis, è servitute libertatem vindicaret. Sed nescio quomodo, quum eum nemo anteiret his virtutibus,

NOTÆ.

1 THRASYBULUS LYCI FILIUS.] Jam de Lyco Thrasybuli patre in Alcibiade.

2 *Huic contigit ut à 30. tyrannis.*) Quos nimirum Lacedæmoni victores Atheniensibus à Lysandro victis præfecerant, & à quibus Thrasybulus ipse in exilium pulsus fuerat.

multi

multi [3] nobilitate præcucurrerunt. Primùm Peloponnesio bello [4] multa hîc sine Alcibiade gessit: ille, nullam rem sine hoc, [a] quæ ille universa naturali quodam bono fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus & fortuna, [b] quòd in prælii concursu abit res à consilio [5] ad vires vimque pugnantium. [c] Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima verò fortuna vindicat: [d] seque his plus valuisse quam ducis prudentiam verè potest prædicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam quum triginta tyranni, præpositi à Lacedæmoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patriâ expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed & solus initio bellum his indixit. [6] Hic enim quum Phylen confugisset, (quod est castellum in Attica munitissimum) non plus habuit secum [7] quàm triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum: hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. Neque verò hic non contemptus est primò à tyrannis, [e] sed ejus solitudo, [f] quæ quidem res & illis contemnentibus perniciei, & huic despecto saluti fuit. Hæc enim illos ad persequendum segnes, [g] hos autem tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quò magis præceptum illud omnium in animis esse debet, *Nihil in bello oportere contemni*: nec sine causa dici: [8] *Matrem timidi flere non solere.* [h] Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctæ sunt opes, nam jam tum illis tempo-

INTERPRETATIO.

a *Quæ hic omnia optimâ quadam naturâ adeptus est.*

b *Quod inter pugnandum* Ducis *consiliorum exitus ex bellatorum viribus animisque dependent.*

c *Idcirco sibi quadam, ut par est, à Duce miles, plura verò fors repetit.*

d *Atque suas vires victoria magis, quàm imperatoris consilium, contulisse, non falsò valet gloriari.*

e *Sed, quòd solus esset.*

f *Qui quidem contemptus & his qui contemnebant exitium, illi verò qui contemnebatur salutem attulit.*

g *Illos verò motâ* ad pugnandum *datâ, viribus auxit.*

h *Minùs verò quàm* ferebat *opinio Thrasybuli vires crevere.*

NOTÆ.

3 *Nobilitate præcucurrerunt.*] Quædam editiones habent, *præcurrerunt*, quod minimè probandum.

4 *Multa hic sine Alcibiade gessit.*] De quibus Xenoph. lib. 1. de reb. gr. Diodorus 13. Et Cicero pro Muræna.

5 *Ad vires vimque pugnantium.*] Variè à variis hic locus legitur. Lambinus enim *ad vires virtutemque pugnantium.* Puteanus *ad vices, vimque pugnantium.* Quidam *ad vires undique pugnantium.* Alii denique *ad vires nostrûm cujusque pugnantium.* At ego nihil mutandum esse arbitror, quia Authoris mens ea est ut pugnæ exitum ad corporis vires, & vim animi referat.

6 *Hic enim quum Phylen confugisset.*] Locus erat munitus distans Athenis c. stadiis in Oenide tribu, de quo meminit scholia in Aristophanis Plutum, act. 5. sc. 1. Et Xenoph. lib. 11. de reb. gr. c. 8. Justin. lib. 5. c. 9.

7 *Quam triginta de suis.*] Septuaginta fuisse refert Xenophon ibidem.

8 *Matrem timidi flere non solere.*] De hoc Adagio vide Erasmum.

F

ribus fortiùs boni pro libertate loquebantur, quàm pugnabant. Hinc in Piræeum transiit, [9] Munichyamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti: ab eaque turpiter repulsi, protinus in urbem, armis impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thrasybulus non minùs prudentià quàm fortitudine. [i] Nam cedentes violari vetuit, cives enim civibus parcere æquum censebat. Neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. [k] [10] Neminem jacentem veste spoliavit: Nil attigit nisi arma, quorum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In secundo prælio [11] cecidit Critias dux tyrannorum, quum quidem exadversus Thrasybulum fortissimè pugnaret. Hoc dejecto, Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his conditionibus: *Ne qui, præter triginta tyrannos, [12] & decem, qui postea prætores creati, [13] superioris more crudelitatis erant usi, adficerentur exilio: neve bona publicarentur: [14] reipublica procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quòd reconciliatâ pace, quum plurimùm in civitate posset, legem tulit; *ne quis anteactarum rerum accusaretur, néve mulctaretur:* [15] eámque illi legem OBLIVIONIS appellarunt. Neque verò hanc tantùm ferendam curavit, sed etiam ut valeret, effecit. Nam quum quidam ex his qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum fuerat; publicè prohibuit, &

INTERPRETATIO.

i *Nam non resistentibus vim inferri prohibuit.*

k *Nullum in acie cæsum exuit.*

NOTÆ.

9 *Munichyamque munivit.*] Munichya tumulus est in Chersonesi formam curvatus, ingressum habens ore angusto, à quo murus 40. stadiorum longitudinis protendebatur, Athenarum urbem cum Piræeo, duobusque aliis portubus conjungens. Ovid. 6. Metam.

Munichyosque volans agros, gratamque Minervæ
Despiciebat humum.

10 *Neminem jacentem veste spoliavit.*] Ut se tantum adversus improbos & armatos cives pugnare ostenderet; præterquam quod turpe est & forti Duce indignum ex mortuis luctum captare, ut refert Aristoteles Rhet. 11.

11 *Cecidit Critias.*] Illum cum Hippomacho cecidisse narrat Xenoph. lib. 2. de reb. gr. Justinus verò l. 5. c. 9. in eo bello non Hippomachum, sed Hippolochum & Critiam omnium tyrannorum sævissimos petiisse ait, quod ad idem referri puto.

12 *Et decem qui postea Prætores creati.*] Ii sunt qui in Piræeo imperabant; Xenoph. lib. 2. de rebus gr.

13 *Superioris more crudelitatis erant usi.*] Hoc est, qui triginta tyrannorum inhumanitatem æmulati fuerant.

14 *Reip. procuratio populo redderetur.*] Id est, status Democraticus restitueretur.

15 *Eamque illi legem oblivionis appellarunt.*] Græci ἀμνηστίαν vocant, quâ lege cautum erat ut ne qua rerum præteritarum mentio fieret, omnisque memoria sempiternâ oblivione deleretur. Sic Cicero Philippica I. Et Valer. Max. lib. 4. cap. 1.

id quod pollicitus erat, præstitit. Huic pro tantis meritis, [16] honoris corona à populo data est, [17] facta duabus virgulis oleaginis: [l] quæ, quod amor civium, non vis, expresserat, nullam habuit invidiam, magnáque fuit gloria. Bene ergo [18] Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, [19] quum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent, *Nolite*, *rogo vos*, (inquit) *mihi dare quod multi invideant*, *plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quàm centum jugera*, *quæ & meam animi æquitatem & vestram voluntatem indicent. Nam parva munera*, *diutina*: [m] *locupletia*, *non propria esse consueverunt.* Illâ igitur coronâ contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quenquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore quum prætor classem [20] ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris ejus agerentur vigiliæ; [21] à barbaris, ex oppido noctu eruptione factâ, in tabernaculo interfectus est.

INTERPRETATIO.

l *Quæ, quia ex civium benevolentiâ, non ex violentiâ, obvenerat.*

m *Opulenta, non stabilia esse solent.*

NOTÆ.

16 *Honoris corona.*]Hac donabatur quisquis de Rep. bene meritus erat in magnâ populi frequentiâ, adjuncto Præconis elogio. Casaub.

17 *Facta duabus virgulis oleaginis.*] Quod etiam in usu fuit apud Romanos antequam Coronas è floribus texere didicissent. Unde Virgil. 7. Æneid.

Centum Oratores augusta ad mœnia Regis.
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Quia vel qui pacem poscebant, vel pacis authores erant, olivæ frondibus coronabantur.

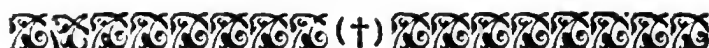
18 *Pittacus ille.*] Philosophus Mitylenæus, de quo vide Laërtium in ejus vitâ.

19 *Quum ei Mitylenai multa millia jugerum agri muneri darent.*] Quandoquidem ille ex Lesbo insula Melanchrum tyrannum ejecerat, & Phrynonem hostium ducem in singulari certamine reti injecto implicitum superaverat. Vide Laërtium, ibidem.

20 *Ad Ciliciam appulisset.*] Cilicia, hodie Caramania, Regio est in minori Asiâ, Syriæ proxima, Tauro monti subjecta. Hunc tamen non in Cilicia, sed in Pamphilia prope Aspendum ejusdem regionis urbem noctu in castris interfectum fuisse scribit Xenoph. lib. 4. c. 17.

21 *A Barbaris.*] Hoc est ab Aspendiis, qui propter agrorum suorum devastationem in eum infensi, noctu urbe suâ erumpentes trucidarunt.

IX.

[1]CONON ATHENIENSIS.

PELOPONNESIO bello accessit ad rem publicam: in eóque ejus opera magni fuit, nam & prætor pedestribus exercitibus præfuit, & præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. [2] Namque omnibus unus insulis præfuit. In qua potestate [3] Theram cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, [4] quum apud Ægos flumen copiæ Atheniensium à Lysandro sunt devictæ. [5] Sed tum afuit, eóque pejùs res administrata est, [a] nam & prudens rei militaris, & diligens erat imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse. Rebus autem afflictis quum patriam obsideri audisset, non quæsivit ubi ipse tutò viveret, sed unde præsidio esset civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapem Ioniæ & Lydiæ, [6] eundémque generum regis & propinquum: apud quem ut multum gratiâ valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam quum Lacedæmonii Athe-

INTERPRETATIO.

a *Si quidem & artem militarem callebat, & Ducis partes strenuè implebat.*

NOTÆ.

1 CONON.] Is Timothei Atheniensis, non Samii filius fuit.

2 *Namque omnibus unus insulis præfuit.*] Hæc opinio cum omnibus aliis pugnare videtur; nisi fortè id tempus intelligatur quo victis ad Cnidum amnem Lacedæmoniis adjuvante Pharnabazo, Classi regis Persarum præfectus, omnes insulas a Lacedæmoniis avertit, ut infra videbitur.

3 *Theram cepit.*] Neque sic legendum, neque ut quidam volunt *Pheras*, autumo; sed mihi magis arridet, *Pharas cepit*, ut colligi potest ex his verbis Xenoph. lib. 4. de reb. gr. Καταπλεύσας δ᾽ πρῶτον εἰς Φαρὰς, de qua etiam urbe meminit Pausanias in Achaïcis, estque in Creta insula, à Messeniis condita. De qua Plinius, lib. 4. c. 12.

4 *Quum apud Ægos flumen.*] De hoc in Lysandro.

5 *Sed tum afuit.*] Id Xenoph. lib. 2. c. 3. de reb. gr. & Plutarchus in vita Lysandri negant, eumque ex eo prælio fugisse ad Evagoram Cypri Regem cum 8. triremibus testantur; quibus & Justinus lib. 6. & Isocrates in Evagora non dissentiunt.

6 *Eundemque generum regis.*] Duxerat enim Pharnabazus Apamam unam ex Xerxis filiabus. Plutarchus in Artaxerxe.

nienfibus devictis, [7] in focietate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agefilaûmque bellatum mififfent in Afiam, [8] maximè impulfi à Tiffapherne, qui ex intimis regis ab amicitia ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat focietatem: hunc adverfus Pharnabazus habitus eft imperator: re quidem verâ exercitui præfuit Conon, ejúfque omnia arbitrio gefta funt. Hic multùm [9] ducem fummum Agefilaum impedivit, fæpéque ejus confiliis obftitit. [b] Neque verò non fuit apertum, fi ille non fuiffet, Agefilaum Afiam Tauro tenus regi fuiffe erepturum. Qui pofteaquam domum à fuis civibus revocatus eft, quòd Bœotii & Athenienfes Lacedæmoniis bellum indixerant: Conon nihilo fecius apud præfectos regis verfabatur, hifque omnibus maximo erat ufui. Defecerat à rege Tiffaphernes, neque id tam Artaxerxi quàm cæteris erat apertum. Multis enim magnifque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum fi non facilè ad credendum inducebatur, reminifcens, ejus fe operâ Cyrum fratrem fuperaffe. Hujus accufandi gratiâ Conon à Pharnabazo ad regem miffus, pofteaquam venit, primùm ex more Perfarum [10] ad Chiliarchum, qui fecundum gradum imperii tenebat, [11] Tithrauftem acceffit, feque oftendit cum rege colloqui velle, nemo enim fine hoc admittitur. Huic ille inquit, *Nulla mora eft: fed tu delibera, utrum colloqui malis an per literas edere, quæ cogitas. Neceffe eft enim fi in confpectum veneris, venerari te regem,* [c] quod προσκυνεῖν illi vocant. Hoc fi tibi grave eft, [d] per me nihilo fecius, editis mandatis, conficies quod ftudes. Tum Conon: Mihi verò, inquit, non eft grave quemvis honorem habere

INTERPRETATIO.

b *Manifeftumque fuit, fi hic defuiffet, ore ut Agefilaus Afiam ad Taurum ufque Artaxerxi abftuliffet.*

c *Quod adorare hi nuncupant.*

d Meâ *pariter* operâ, fcriptis *arcana exponendo, quod optas exequêris.*

NOTÆ.

7 *In focietate non manerent.*] Nepoti refragantur Xenoph. lib. 4. de reb. gr. & Plutarchus in Apophreg. Illi enim narrant Agefilaum à Lacedæmoniis in Afiam effe miffum, eo quod audierant Artaxerxem exercitum & claffes adverfus Græcos parare. Non igitur Lacedæmonii, fed Perfæ in focietate non manebant.

8 *Maximè impulfi à Tiffapherne.*] Tiffaphernes præfectus Perfarum, cui regis juffu caput abfciffum eft propter proditionem. Xenoph. in Agefilao; & Diodorus lib. 14.

9 *Ducem fummum Agefilaum.*] Hic Archidami filius, qui poft Agidis fratris fui mortem regno potitus eft.

10 *Ad Chiliarchum.*] Χιλίαρχος à Græcis dicitur, qui mille viris præponitur. Joseph. l. 3. de bello Judaïco: *Milites*, inquit, *ad Centuriones, illi ad Chiliarchos conveniunt.* Sed ut dicam quod fuper eâ re fentio; Chiliarchi gradus fecundus erat à Rege, totiufque regiæ curationem habebat, quemadmodum apud Romanos Præfectus prætorio, & apud Francos olim, *Le Maire du Palais*, fine cujus veniâ nemo ad regem accedere poterat.

11 *Tithrauftem.*] Nomen ipfius Chiliarchi, qui Regis juffu Tiffapherni caput abfcidit. Xenoph. in Agefilao.

regi: sed vereor ne civitati meæ sit opprobrio, si, quum ex ea sim profectus quæ cæteris gentibus imperare consueverit, potius barbarorum quàm illius more fungar. Itaque quæ volebat, huic scripta tradidit. Quibus cognitis, rex tantùm autoritate ejus motus est, ut Tissaphernem hostem judicarit, & Lacedæmonios bello persequi jusserit, & ei permiserit, [12] quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. [e] Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius, qui optimè suos nosse deberet. Sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus, ad mare est missus ut Cypriis & Phœnicibus, cæterisque civitatibus maritimis, naves longas imperaret, classémque quæ proximâ æstate mari tueri posset, compararet, dato adjutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedæmoniis est nunciatum, [f] non sine cura administrarunt, quòd majus bellum imminere arbitrabantur, quàm si cum barbaro solùm contenderent. Nam ducem fortem & prudentem regis opibus præfuturum, ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio, neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem: proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon [13] apud Cnidum adortus, magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Quâ victoriâ non solùm Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, [14] quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, [15] liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos à Lysandro utrosque & Piræei & Athenarum, reficiendos curat, pecuniæque quinquaginta talenta, quæ à Pharnabazo acceperat, civibus suis donat. Accidit huic, quod cæteris mortalibus, [16] *ut inconsideratior in secunda quàm in adversa esset fortuna.* Nam classe Peloponnesiorum devictâ, quum

INTERPRETATIO.

e *Hanc electionem non ad se, sed ad eum pertinere dixit.*

f *Non absque sollicitudine res gesserunt.*

NOTÆ.

12 *Quem vellet eligere ad dispensandam pecuniam.* Is apud Romanos Quæstor dicebatur, qui scilicet cogendis administrandisque pecuniis præficiebatur.

13 *Apud Cnidum.*] Urbs est in extremo cornu peninsulæ, Cariæ adhærentis, hodie vulgò *Cabo-Erio*, non longè ab Halicarnasso, & Co insulâ; hæc olim Praxitelis Venere nobilitata fuit, unde Horatius 1. Carm. Ode 30.

O Venus Regina Cnidi, Paphique,
Sperne dilectam Cypron, &c.

14 *Quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio.*] Scilicet maritimo, de quo iamdiu certamen fuit inter Spartiatas, & Athenienses.

15 *Liberata est.*] In perpetuum assertæ Græciæ libertatis monumentum, binæ statuæ, sumptu publico, erectæ sunt prope Jovis Servatoris simulachrum, quarum altera Cononi, altera Evagoræ Cypriorum Regi, teste Plutarcho, dicata est.

16 *Ut inconsideratior in secundâ, quàm in adversâ esset fortunâ.*] Idem de Conone refert Polybius 17. histor. Et certè, hoc velut in more positum est, ut quos secunda fortuna amplectitur, hos quoque cæcitatis suæ participes faciat.

ultum se [17] injurias patriæ putaret, plura concupivit, quàm efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt, quod potius Patriæ opes augeri, quàm regis, maluit. Nam quum magnam autoritatem sibi pugnâ illâ navali quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solùm inter barbaros, sed etiam inter omnes Græciæ civitates: clàm dare operam cœpit, ut Ioniam & Æoliam restitueret Atheniensibus. Id quum minus diligenter esset celatum, [18] Teribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle magnâ de re. Hujus nuncio parens, quum venisset, in vincula conjectus: In quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reliquerunt. Contra ea [19] Dinon historicus, cui nos plurimùm de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit. Illud addubitat, utrum [20] Teribazo sciente, an imprudente sit factum.

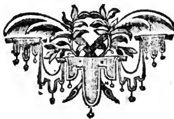
NOTÆ.

17 *Injurias Patriæ.*] A Lacedæmoniis illatas.

18 *Teribazus.*] Qui Sardibus præerat Cononem evocavit. At paulo aliter istud refert Xenoph. lib. 4. de reb. gr. Diodorus lib. 14. Aiunt enim Teribazum Cononi, ob res prosperè ab eo gestas, invidisse, & hac prætextâ causâ, quòd Atheniensibus pecunia & classe regia urbes acquireret, eum Sardeis perductum in vincula conjecisse. Isocrates tamen per omnia ferè Nepoti consentit, & apertè significat in Panegyrico, Cononem immerito à Persis esse comprehensum.

19 *Dinon historicus.*] Hic Persica scripsit, Clitarchi pater fuit, vixitque tempore Artaxerxis Occhi, & Philipp. Voss. lib. 4. de hist. gr. c. 8.

20 *Teribazo.*] Pedestrium copiarum Præfecto. Diodor. lib. 16.

X.

[1] DIO HIPPARINI FILIUS SYRACUSANUS.

NOBILI genere natus, [a] utrâque implicatus tyrannide Dionysiorum. [3] Namque ille superior, [4] Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios, Hipparinum & Nysæum, procreavit: totidémque filias, Sophrosynen & Areten. Quarum priorem Dionysio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit: alteram, Areten: Dioni: Dion autem præter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia à natura habuit bona. In his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, [5] quæ non minimùm commendat: magnas præterea divitias à patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. [a] Erat intimus Dionysio priori, neque minùs propter mores quàm affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ipsi displicebat, tamen salvum illum propter necessitudinem, [6] magis etiam suorum causâ esse studebat. Aderat in magnis rebus: ejúsque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re major ipsius cupiditas intercesserat. Legationes verò omnes, quæ essent illustriores, per Dionem administrabantur. Quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen tyranni suâ humanitate tegebat. Hunc à Dionysio missum [b] Carthaginenses suspexerunt, ut neminem unquam Græcâ linguâ loquentem magis sint admirati. Neque verò hæc

INTERPRETATIO.

a *Cum utroque Dionysio Tyranno* affinitate *junctus.*

b *Pœni venerati sunt.*

NOTÆ.

1 DIO HIPPARINI FILIUS.] Hipparinum hunc Syracusanorum optimatum illustrissimum fuisse constat ex Diodoro lib. 16. Item ex Suida & Plutarcho.

2 *Utraque implicatus tyrannide Dionysiorum.*] Scilicet, patris & filii, qui ambo tyranni dicti sunt.

3 *Namque ille superior.*] Pater, nempe, qui ætate superior.

4 *Aristomachen Sororem Dionis.*] Duas uxores uno die duxit Dionysius superior, teste Æliano lib. 13. var. hist. Alteram Locrensem nomine Doridem, & alteram nomine Aristænetam Hipparini filiam, Dionis sororem. Unde patet Ælianum & Nepotem circa nomen ultimæ dissentire. Ex Locrensi Dionysium juniorem habuit; ex Dionis sorore Hipparinum & Nysæum filios, vel Narsæum, ut vult Diodorus. Vide Ciceronem 5.lib. Tusc. Quæst.

5 *Quæ non minimùm commendat.*] Aliàs, *Commendatur*, quod non improbo.

6 *Magis etiam suorum causâ.*] Nimirum propter sororis suæ liberos.

Dionysium

Dionysium fugiebant. Nam quantò esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maximè indulgeret, neque eum secùs diligeret ac filium. Qui quidem, quum [7] Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata [8] adolescenti negare non potuit, [c] quin eum arcesseret, quum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. [d] Dedit ergo huic veniam, magnaque eum ambitione [9] Syracusas perduxit. Quem Dion adeò admiratus est atque adamavit, ut se totum ei traderet. [10] Neque verò minùs Plato delectatus est Dione. Itaque quum à Dionysio tyranno [11] crudeliter violatus esset, quippe quem venundari jussisset, tamen [12] eòdem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius: quo cum graviter conflictaretur, quæsivit à medicis Dion, *quemadmodum se haberet: simulque ab his petiit, si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur. Nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno,* [13] *quòd sororis suæ filios ex illo natos, partem regni putabat debere habere.* Id medici non tacuerunt, & ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, [e] [14] patri soporem

INTERPRETATIO.

c *Quo minus illum acciret.*
d *Huic igitur facultatem* adducendi *facit, & exquisito apparatu illum Syracusas advexit.*
e Potionem *soporiferam Parenti à Medicis dari voluit.*

NOTÆ.

7 *Platonem Tarentum venisse.*] Hodiè vulgò *Tarento*, urbs est Apuliæ notissima, in intimo recessu sinus, qui ab ea dicitur Tarentinus.

8 *Adolescenti negare non potuit.*) Id est, Dioni qui tum in florente juventâ erat, quum Platonem primâ vice audivit, valde docilis, & ingenio acerrimo. Plutarc. in Dione.

9 *Syracusas perduxit.*) Civitatem totius Siciliæ tunc facilè Principem, quæ sub Pachyno monte sita est, ubi fons Aretusa Poëtarum carminibus celebratus. Vide Cic. 6. in Verrem; hodie vulgò *Saragosa.*

10 *Neque minùs Plato delectatus est in Dione.*) Vide Laertium in ejus vitâ. Hujus etiam rei argumento sunt versus ejus in Dionem, qui dilectum à Platone, atque ardenter amatum indicant.

11 *Crudeliter violatus esset.*) Quia Platonem de virtute viri boni, & de justitiâ disputantem ferre non potuit, quippe qui vitam justorum esse beatam, tyrannorum miseram diceret, ideo inhumaniter eum habuit tyrannus, & tanquam mancipium in foro venumdari jussit. Diodorus lib. 15. & Plutarch. in Libello cui titulus est; *Πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα.*

12 *Eodem rediit.*) Iterum in Siciliam navigasse Plato ipsemet testis est, sed post mortem Dionysii prioris; quia secundus Dionysius literis ipsi promiserat fore ut si veniret, exulanti Dioni omnia concederet.

13 *Quod sororis suæ filios.*) Eos nimirum qui ex Aristomachâ sorore sua, & Dionysio antiquiore nati erant.

14 *Patri soporem.*) Φάρμακον ναρκωτικὸν, soporiferam potionem quæ ex nigri papaveris, & cicutæ succo parari solet, eaque frigidissima est, quo mortis genere Athenienses capite damnatos necare solebant. Unde Juven. Sat. 7.

hunc inopem vidistis Athenæ.
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

medicos dare coëgit. Hoc æger sumpto, somno sopitus, diem obiit supremnm. [15] Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis: eáque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit. Quúmque dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, & ejus consiliis uteretur: [16] ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, [17] morem ei gessit: eodémque tempore [18] Philistum historicum Syracusas reduxit, [19] hominem amicum non magis tyranno, quàm tyrannidi. Sed de hoc [20] in eo meo libro plura sunt exposita qui de historicis Græcis conscriptus est. Plato autem tantùm apud Dionysium autoritate potuit, valuitque eloquentiâ, ut persuaserit tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis. [21] A qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquantò crudelior esse cœpit. Qui quidem quum à Dione se superari videret ingenio, autoritate, amore populi; verens ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi: navem ei triremem dedit, [22] quâ Corinthum deveheretur: f [23] ostendens, se id utriúsque facere causâ, ne, quum inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet. Id quum factum multi indignarentur, g magnæque esset invidiæ tyranno; Dionysius omnia, quæ moveri poterant Dionis, in naveis imposuit, ad eúmque misit. Sic enim existi-

INTERPRETATIO.

f *Indicans, id à se fieri in commune utriusque bonum, ne, propter mutuam diffidentiam, alteruter alterum supplantaret.*

g *Magnamque in tyrannum invidiam concitasset.*

NOTÆ.

15 *Tale initium fuit Dionis, & Dionysii simultatis.*) Paulò aliter super ea re sentiunt Diodorus lib 16. & Plutarchus in Dione.

16 *Ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari.*) Nam Dionysius superior Platonem acciverat, ut suprà dictum est.

17 *Morem ei gessit.*) Id est, Dioni obtemperans ad Platonem scripsit, cujus epistolæ summa extat inter epistolasPlatonis.

18 *Philistum historicum.*) Qui à Dionysio patre regno pulsus fuerat; revocatus est autem in invidiam Dionis & Platonis; varias ille conscripsit historias de reb. Siculis cùm esset Adriæ otiosus & exul. Vossius de historicis Græcis.

19 *Hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi.*] Id est, qui non minus tyrannum, quàm tyrannidem amabat: reverà enim cum Dionysio stricto amore copulabatur, nec ejus indoles à tyrannide abhorrebat.

20 *In eo meo libro.*) Hunc nobis temporum injuria abstulit, solumque ejus desiderium reliquit.

21 *A qua voluntate Philisti consilio deterritus.*) Hunc, ut mox diximus, ab exilio revocaverat Dionysius junior, ut aliquem haberet qui Platoni & Dioni adversaretur.

22 *Quâ Corinthum deveheretur.*) Corinthus urbs Achaiæ celeberrima, duobus portubus inclyta, in Isthmo Peloponnesi, cujus veluti claustrum est, sita.

23 *Ostendens, se id utriusque facere causâ.*] Aliter Plutarchus, aliter Diodorus illud narrant: Plutarchus quidem in Dione. Diodorus verò lib. 15.

mari volebat, id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causâ. Postea verò quàm audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari, [24] Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, [25] filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero priusquàm pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque obruebatur, [b] neque ullum tempus sobrio relinquebatur. [26] Is usque eò vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquàm in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes qui eum [27] à pristino victu deducerent) ut se è superiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor. Postquam Corinthum pervenit Dion, & eòdem perfugit [28] Heraclides ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum: omni ratione bellum comparare cœperunt: sed non multùm proficiebant, [29] quòd multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur. Quam ob causam [30] pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam suis copiis quàm odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum, imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeò facilè perculit, ut post diem tertium, quàm Siciliam attigerat, [31] Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, *nullum esse imperium tutum nisi benevolentiâ munitum.* [32] Eo tempore aberat Dionysius, & in Italiâ classem operiebatur, ad-

INTERPRETATIO.

b *Neque ut sobrius esset spatium dabatur.*

NOTÆ.

24 *Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit.*) Scilicet, Timocrati familiari suo, sed invitam. Sic Plutarchus ibidem.

25 *Filiumque ejus.*) Hunc Aretæum alii, alii Hipparinum, alii Hipparionem vocant.

26 *Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit.*] Eâ de re fusè loquitur Plutarchus in Dione.

27 *A pristino victu deducerent.*] Id est, à pristino vivendi genere, corruptisque moribus revocarent.

28 *Heraclides ab eodem expulsus.*]Hunc turbulentum, seditiosum, mobilem, infidum, rei militaris imperitum scribit Plutarchus.

29 *Quod multorum annorum tyrannis.*] Non de Tyranno, sed de Tyrannide hic loquitur, quæ jam quinquaginta abhinc annis inceperat sub priore Dionysio, qui se relinquere filio tyrannidem adamante, seu vinculis adamantinis vinctam dicebat. Plutarchus in Dione. Diodor. lib. 15. Ælianus lib. 6.

30 *Pauci ad societatem.*] Triginta Syracusanos qui in Peloponneso exulabant Dionem secutos esse tradit Diodorus, sed multos in Græciâ propter tyranni odium se ipsi adjunxisse verisimile est.

31 *Syracusas introierit.*] Hujus reditus magnificentiam, & lætitiam describunt Plutarchus in Dione, & Diodorus ibid.

32 *Eo tempore aberat Dionysius.*] Tunc enim circa Cauloniam, seu Colonem erat, oppidum in primâ Italiæ fronte apud Locros situm. Plin. lib. 3.c. 10. Nec nisi septimo post Dionis reditum die Syracusas reversus est. Diodorus lib. 15.

versariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum: quæ res eum fefellit. Nam Dion his ipsis qui sub adversarii fuerant potestate, [i] regios spiritus repressit, totiúsque ejus partis Siciliæ potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat: parique modo urbis Syracusarum, præter arcem [33] & insulam adjunctam oppido: eóque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius.* [34] *Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dion.* Has tam prosperas, támque inopinatas res consequuta est subita commutatio. Quòd fortuna sua mobilitate, quem paulò antè extulerat, demergere est adorta. Primùm in filio, de quo commemoravi suprà, suam vim exercuit. [35] Nam quum uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem à perdita luxuriâ; accepit gravissimum parens vulnus morte filii: [36] deinde ortâ dissensione inter eum & Heraclidem; qui quidem principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minùs valebat apud optimates, quorum consensu præerat classi, quum Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & versum illum Homeri retulit [37] ex secundâ Rhapsodiâ, in quo hæc sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia consequuta est. Namque aperuisse videbatur se omnia in sua potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit: Heraclidémque, quum Syracusas venisset, interficiendum curavit. Quod factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit; quibus divisis, quum quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse cœpit, [k] [38] neque quò manus porrigeret, sup-

INTERPRETATIO.

i *Tyrannicam superbiam arcuit.*

k *Neque quod raperet, supererat, præter ea quæ ab amicis possidebantur.*

NOTÆ.

33 *Et insulam adjunctam oppido.*] Insula portio erat urbis; nam Syracusæ constabant veluti ex quatuor urbibus. Livius 25. annal.

34 *Syracusas Apollocrates.*] Hunc Dionysii filium fuisse scribit Plutarchus, & Strabo lib. 6.

35 *Nam quum uxorem reduxisset.*] Nempe Areten, quæ, expulso Dione, Timocrati invita nupserat, ut suprà dictum est.

36 *Deinde orta dissensione inter eum & Heraclidem.*] Siquidem ille Dioni Principatum non concedebat. Porro, ut inquit Seneca in Agamemnone,

Nec regna socium ferre, nec tedæ sciunt. Lege Orationem Heraclidis apud Plutarchum.

37 *Ex secundâ Rhapsodiâ.*] Id est, ex secundo Iliad. libro, ubi sic legitur.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεὺς ᾧ ἔδωκε Θεὸς παῖς ἀγκυλομήτεω.

38 *Neque quo manus porrigeret, suppetebat.*] Quidam legunt, *Neque ampliùs quid porrigeret suppetebat*, nisi amicorum possessiones. Qui sensus ferè idem est.

petebat, nisi in amicorum possessiones. Id ejusmodi erat, ut quum milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur: & [l] insuetus malè audiendi, non æquo animo ferebat, de se ab his malè existimari, quorum paulò antè in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensâ in eum militum voluntate, liberiùs loquebatur, & tyrannum non ferendum dictitabat. Hæc ille intuens, quum quemadmodum sedaret, nesciret, & quorsum evaderent, timeret: [39] Callicrates quidam civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, & ait eum in magno periculo esse propter offensionem populi, & odium militum: quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum: quem si invenisset idoneum, facilè omnium animos cogniturum, adversariósque sublaturum, quòd inimici ejus diffidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentia Dionis. Ad eum interficiendum socios conquirit: adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. [m] Res, multis consciis quæ gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxorémque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, à Callicrate fieri sibi insidias: sed illa quæ agerentur, fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem [40] in ædem Proserpinæ deducunt, [41] ac jurare cogunt, [n] nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modò ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens ne priùs consilium aperiretur suum, quàm conata perfecisset. Hac mente, proximo die festo, quum à conventu se remotum Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset: consciis loca munitiora oppidi tradidit: domum custodibus sepsit: à foribus qui non discederent, certos præfecit. Navem triremem armatis ornat, [42] Philocratique fratri suo tradit, cam-

INTERPRETATIO.

l *Nec qui* probra *de se audire soleret.*
m *Quia per multos conscios res agitabatur, divulgata.*
n *Nullatenus se Dioni nociturum.*

NOTÆ.

39 *Callicrates quidam.*] Hunc Calippum nominant Plutarchus, Diodorus, Suidas, & Athenæus, lib. 11. c. 23.

40 *In ædem Proserpinæ.*] Cereris & Jovis filiæ, quæ cùm in Campis Ennæis flores legeret in Sicilia, à Plutone rapta est, & in hujus honorem templum erectum est. Claudianus de raptu Proserp.

41 *Ac jurare cogunt.*] Sacramentum ejusmodi quod maximè formidandum existimabatur, hac solemnitate fiebat, teste Plutarcho in Dione; qui fidem præstabat, in Cereris templum descendens, Deæ purpuram, quibusdam peractis sacrificiis, induebat, tumque facem tenens, se fidem servaturum jurabat.

42 *Philocratique fratri suo.*] Aliàs Philostratus nominatur.

que in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si fortè consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quò fugeret, ad salutem. Suorum autem è numero [43] Zacynthios adolescentes quosdam elegit cùm audacissimos, tum viribus maximis; hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi gratiâ viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrarunt, [44] foribus obseratis, in lecto cubantem invadunt, [45] colligant: fit strepitus, adeò ut exaudiri possit foris. Hîc, sicut antè sæpè dictum est, quàm *invisa sit singularis potentia, & miseranda vita, qui se metui quàm amari malunt*, cuivis facilè intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, [46] si propitiâ fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quòd illi inermes, telum foris flagitantes, vivum tenebant. Cui quum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est. Confecta cæde, quum multitudo visendi gratiâ introïsset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant quibus tale facinus displicebat. Hi falsâ suspicione ducti, immerentes, ut sceleratos occidunt. [o] Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi immutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eundem liberatorem patriæ, tyrannique expulsorem prædicabant. Sic subitò misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, [p] [47] ab Acheronte cuperent redimere: [48] Itaque in urbe, celeberrimo loco, elatus publicè, [49] sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos

INTERPRETATIO.

o *Ut mors ejus vulgata est.*

p *Ad vitam optarent revocare.*

NOTÆ.

43 *Zacynthios adolescentes.*] Zacynthus insula est non longè à Cephaleniâ in Ionio mari, nunc vulgo *Zante*. At verò quidam non Zacynthios, sed Saguntinos legunt, propter nominis affinitatem.

44 *Foribus obseratis.*] Intus ab iis qui intromissi fuerant; quanquam Plutarchus ab illis, qui extra erant clausas seu ad se adductas esse, dicit.

45 *Colligant.*] Vinculis astringunt.

46 *Si propitiâ fuissent voluntate.*] Aliàs, *propriâ*.

47 *Ab Acheronte cuperent redimere.*] Sic Cicero; *Post reditum in Senatu*, & omnes Metellos præstantissimos cives penè ex Acheronte excitatos. Porrò Acheron est Epiri fluvius apud Geographos, apud Poëtas verò Inferorum, sic dictus, ἀπὸ τοῦ ἄχεος, καὶ ῥέω. Quasi doloris fluvius.

48 *Itaque in urbe, celeberrimo loco.*] Quod sanè eximii honoris indicium fuit, quia veteres quemquam, nisi fortè Imperatores, in urbe sepelire non solebant.

49 *Sepulchri monumento donatus est.*] Duplicis erant generis sepulchra; alia sumptu publico facta; alia quæ tantùm ex decreto publico erigebantur: Prima iis tantùm concedebantur qui optimè de Rep. meriti fuerant: Secunda verò claris quidem viris permittebantur, quia in Atheniensium Rep. non licebat sepulchra defunctorum ornare, quantùm aut hæredum, aut ipsius etiam defuncti ambitio postulasset; sed de tumulis majoris impensæ cognoscebatur. Casaubon.

quinquaginta quinque natus, quartum pòst annum, quàm ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

[1]IPHICRATES ATHENIENSIS.

NON tam magnitudine rerum gestarum, [2] quàm disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solùm ætatis suæ cum primis compararetur, sed ne de majoribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum verò in bello est versatus; sæpè exercitibus præfuit; [3] nusquam culpâ malè rem gessit; semper consilio vicit, tantùmque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. [4] Namque ille pedestria arma mutavit. Quum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibúsque hastis, minutis gladiis uterentur; ille è contrario [5] peltam pro parma fecit, à quo postea peltastæ pedites appellantur, ut ad motus concursúsque essent leviores. [a] [6] Hastæ modum duplicavit, gladios longiores fecit. Id genus loricarum mutavit, [7] & pro ferreis atque æneis, [b] lineas dedit. Quo

INTERPRETATIO.

a *Hastas duplo* majores *fecit.* | b *Ex lino* textas *præbuit.*

NOTÆ.

1 IPHICRATES ATHENIENSIS.] Iphicratem Sutoris filium non pauci existimant, inter quos Aristoteles 1. Rhet. Xenoph. lib. 6. Plutarchus, Athenæus, Ælianus, & alii quamplures.

2 *Quàm disciplinâ militari.*] Fuit & præterea optimus Rhetor, unde Justin. lib. 6. c. 5. ait in Iphicrate non imperatorias tantùm, verùm & oratorias fuisse artes.

3 *Nusquam culpâ malè rem gessit.*] In re militari tamen ejus consilium reprehendit Xenoph. lib. 6. de reb. gr. in fine.

4 *Namque ille pedestria arma mutavit.*] Vide Diodorum lib. 13. cum quo Nepos prorsus consentit.

5 *Peltam pro parmâ fecit.*] Peltæ amazonicæ hederæ folio similes erant; Thraciæ quadrangulæ, teste Suidâ; pelta autem scutum est brevissimum & ferè quadratum, parma verò, brevius & mobilius, ac ferè rotundum: formam Peltæ describit Xenoph. apud Jul. Pollucem lib. 1. Onomast. c. 10.

6 *Hasta modum duplicavit.*] Quod patet ex his Diodori verbis; Ἠύξησε τὰ δόρατα ἡμιολίῳ μεγέθει. Id est, hastas magnitudine sesqui alterâ auxit.

7 *Et pro ferreis, atque æneis lineas dedit.*] Propterea quod ferreæ & æneæ majori oneri & impedimento essent, quàm

facto expeditiores milites reddidit, nam pondere detracto, quod æquè corpus tegeret, & leve esset, curavit. Bellum cum Thracibus gessit; [8] Scuthen socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui præfuit, ut nullæ unquam in Græcia neque exercitatiores copiæ, [c] neque magis dicto audientes fuerint duci, in eámque consuetudinem adduxit, ut quum prælii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatæ consisterent, ut singuli à peritissimo imperatore dispositi viderentur. [9] Hoc exercitu [d] moram Lacedæmoniorum interfecit, quod maximè totâ celebratum est Græciâ. [10] Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit, quo facto magnam adeptus est gloriam. [11] Quum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluisset, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, [e] quem præficeret [12] exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut [13] quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Græcos in summâ laude fuerint. [14] Idem subsidio Lacedæmoniis profectus, Epaminondæ retardavit impetus. Nam nisi ejus adventus appropinquasset, non priùs Thebani Spartâ abscessissent quàm captam incendio delessent. Fuit autem & animo magno & corpore, [15] imperatoriâque formâ

INTERPRETATIO.

c *Nec magis obsequentes Dux babuerit.*
d *Partem Spartanorum cecidit.*
e *Quem mercenariis copiis præponeret.*

NOTÆ.

commodo; lineæ verò maximo essent usui, nullique ferè impedimento: fiebant autem linei Thoraces hoc modo; linum aceto, cui sal esset adjectum, imbuendo & macerando, deinde ita cogebatur ut soliditatem ac Crassitiem linrei decies & ampliùs in se complicati haberet. Vide super ea re Nicetam Acominatum lib. 1. rerum Isaaci Angeli.

8 *Seuthen socium Atheniensium.*]Quidam Scotym legunt; hic est qui apud Curtium l. x. c. 1. Seuthes Odryṡias dicitur, quem non Regem Poliœnus facit 7. Stratag.

9 *Hoc exercitu moram Lacedæmoniorum interfecit.*]Mora vox Græca est, quæ idem valet ac μοῖρα, hoc est *Pars*; quâ voce utebantur Lacedæmonii & Dores. Deodorus μόραν appellat, quod moram hic dicimus. Hujus Turmæ seu Cohortis cladem multis verbis exponit Xenoph. lib. 4. de reb. gr.

10 *Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit.*]Et ubi & quando id factum sit, difficile est in aliis historicis detegere, nisi fortè hæc sit pugna de qua loquitur Xenoph. lib. 6. de rebus gr. ferè ab exordio.

11 *Quum Artaxerxes Ægyptio Regi.*] Nimirum Acori, ut vult Lambinus.

12 *Exercitui conductitio.*] Conductitius exercitus ille est, qui ex militibus mercede conductis, ceu mercenariis constat.

13 *Quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Græcos, &c.*] Fabiani milites à Fabio maximo qui cunctator dictus, & qui cunctando vires Annibalis attrivit; sic Joviniani, Herculiani milites apud Zozimum & Mamertinum.

14 *Idem subsidio Lacedæmoniis profectus.*] Nimirum clade apud Leuctram per Epaminondam egregium Thebanorum Ducem Lacedæmoniis illatâ.

13 *Imperatoriaque formâ.*]Quæ in frontis & corporis majestate consistit, unde pulchri dicuntur imperio digni. Sic Plin. de Trajano in Panegyrico.

ut

ut ipso aspectu cuivis injiceret admirationem sui: sed in labore remissus nimis, parúmque patiens, ut Theopompus memoriæ prodidit. Bonus verò civis, fidéque magnâ: quod cùm in aliis rebus declaraverit, tum maximè in [16] Amyntæ Macedonis liberis tuendis. [17] Namque Eurydice mater Perdiccæ & Philippi, cum his duobus liberis, Amyntâ mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem [18] placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timotheo, eóque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit [19] ex Thressa [20] Coti Regis filia. Is quum interrogaretur *utrum Pluris patrem matrémne faceret*: *Matrem*, inquit. Id quum omnibus mirum videretur: At *ille*, *Merito*, inquit, *facio* [21] *nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contrà ea mater Atheniensem.*

NOTÆ.

16 *In Amynta Macedonis liberis.*] Cujus filius Philippus Alex. magni pater.

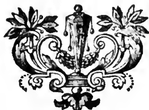
17 *Namque Eurydice mater Perdicca & Philippi.*] Vide Q. Curtii supplementum in principio, ubi de Eurydice & Perdiccâ sermo est.

18 *Placatis in se suorum Civium animis.*] Nam Athenienses irati Iphicratem & Timotheum in judicium vocatos multis talentis multaverant, & imperandi munere abdicarant, quod infra videbitur: Sed Polienus cum Nepote conveniens, Iphicratem & accusatum esse significat, & absolutum.

19 *Ex Thressâ.*] Id est, in Thraciâ natâ.

20 *Coti Regis.*] Is Thraciæ Rex fuit Alii *Cotyis* legi volunt.

21 *Nam pater, quantum in se fuit; Thracem me genuit: contrà ea mater Atheniensem.*] Sic Patris cum barbarâ matrimonium carpere videtur, eumque solum arguere, si quid alienum à Græcorum urbanitate & moribus haberet; nam Pater ejus quantùm in se fuit Thracem genuit, quia uxorem Threissam duxit; immò verò mater, quantùm potuit, Atheniensem fecit, quia viro Atheniensi nupsit.

XII.

CHABRIAS
ATHENIENSIS.

IC quoque in summis habitus est ducibus, [1] résque multas memoriâ dignas gessit. Sed ex his elucet maximè Inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, quum Bœotiis subsidio venisset. Namque in ea victoria fidente summo duce Agesilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, [2] reliquam phalangem loco vetuit cedere [a] [3] obnixoque genu scuto, projectáque hasta, impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus intuens, progredi non est ausus, suósque jam incurrentes, tubâ revocavit. Hoc usque eò in Græcia famâ celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publicè ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, [4] ut postea athletæ [5] cæterique artifices, [c] his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti: Chabrias autem multa in Europa bella administravit, quum dux Atheniensium esset:

INTERPRETATIO.

a *Clypeoque ad genu* firmiter *acclinato, porrectâque hastâ.*

b *Receptui cecinit.*

c *Eo in* corporis *habitu statuas ponerent, in quo victoriam obtinuissent.*

NOTÆ.

1 *Resque multas memoriâ dignas gessit.*] De quibus fusè Xenoph. lib. 5. de reb. gr. Diodorus lib. 15. Plutarchus in Phocione. Demosthenes oratione in Leptinem; quem etiam non solum res memoriâ dignas gessisse, sed & dixisse testatur Plutarchus in Apophtegm..

2 *Reliquam Phalangem.*] Dupliciter apud Authores Phalangis nomen accipitur; apud Macedones turba erat constans octo peditum millibus; apud alios Græciæ populos, stabile dicitur agmen sine determinato numero ubi vir viro, arma armis conserta sunt; quo sensu hic accipitur.

3 *Obnixoque genu scuto.*] De hoc habitu ad præliandum composito, vide Marcellinum, & D. Ambrosium; cui Romani testitudinem substituerunt.

4 *Ut postea Athletæ.*] Ii dicebantur qui certaminibus, quæ à Græcis ἀγῶνες στεφανιτικοὶ vocantur, vicissent; ii & Gymnici, quia nudi pugnabant quinque certaminum generibus, luctatione, pugilatu, cursu, saltu, pancratio.

5 *Cæterique artifices.*]Quales sunt Scenici, Musici, Pantonimi, & alii ejusmodi.

d [6] multa in Ægypto suâ sponte gessit. Nam Nectanebum adjutum profectus, e regnum ei constituit. [7] Fecit idem Cypri, sed publicè ab Atheniensibus Evagore adjutor datus: neque prius inde discessit quàm totam insulam bello devinceret, quâ ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Persas conflatum est, & Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant: Lacedæmonii cum Ægyptiis, [8] à quibus magnas prædas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, quum in re nulla Agesilao cederet, [9] suâ sponte eos adjutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit, pedestribus copiis Agesilaus. Tum præfecti regis Persiæ, legatos miserunt Athenas questum, quòd Chabrias adversum regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante, domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denunciarunt. Hoc ille nuncio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quàm fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quòd & vivebat lautè, & indulgebat sibi liberaliùs, quàm ut invidiam vulgi posset effugere. *Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos eminere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam* [10] *opulentium intuuntur fortunam.* Itaque Chabrias quoad ei licebat, plurimùm aberat. Neque verò solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes ferè principes fecerunt idem, quod tantùm se ab invidia putabant affuturos, [11] quantùm a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimùm Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, [12] Timotheus Lesbi, [13] Chares in

INTERPRETATIO.

d *Plurima ad Nilum privato jure fecit.*

e *Illi principatum asseruit.*

NOTÆ.

6 *Multa in Ægypto suâ sponte gessit.*] Id est, sine publicâ authoritate. Tulit autem auxilium Ægyptiis quorum tunc Rex erat *Tachus*; vel, ut Polyæno placet, *Thamus*, cujus filius *Nectanebus*, alias *Nectenibus*, quem non filium, sed sororis ejus filium vocat Plutarchus in Agesilao.

7 *Fecit idem Cypri.*] Pro *in Cypro*; vel fecit idem *Cypri regi.*

8 *A quibus magnas prædas Agesilaus Rex eorum faciebat.*] Sic Cicero in Verrem: maximos quæstus, prædasque fecisse.

9 *Sua sponte eos adjutum profectus.*] Id est, sine suffragio & decreto populi, ut jam supra; nam Diodorus scribit eum ab Acoride fuisse arcessitum.

10 *Opulentium intuuntur fortunam.*] Pro *opulentorum*; *opulens*, pro *opulentus*, ex Ausonio. *Non opulens nec egens, parcus sine sordibus egi. Violens*, pro *violentus*, ex Horatio Od. 30. lib. 3.

11 *Quantum à conspectu suorum recessissent.*] Quia subductio sui ab oculis vulgi lividi omnem invidiæ viam præcidit.

12 *Timotheus Lesbi.*] De Timotheo mox. Lesbos, insula est, de qua suprà.

13 *Chares in Sigæo.*] Chares Atheniensium Dux in promissis facilis & promptus; unde istud *Charetis pollicitationes*; Suidas. Sigæum Idæ promontorium est; Arist. l. 5. animalium. Ælianus verò & Pomponius oppidum dicunt. Apud Stra-

Sigæo. [14] Dissimilis quidem Chares horum & factis & moribus: sed tamen Athenis & honoratus & potens. Chabrias autem periit bello sociali, tali modo. [15] Oppugnabant Athenienses Chium: erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, authoritate anteibat, eumque magis milites quàm qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eò dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Quum enim eò penetrasset, cæteræ non sunt sequutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu, quum fortissimè pugnaret, [16] navis rostro percussa cœpit sidere. [17] Hinc quum refugere posset, si se in mare dejecisset; quòd suberat classis Atheniensium, [18] quæ exciperet natantem: perire maluit, [19] quàm armis abjectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id cæteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille, *præstare honestam mortem turpi vita* existimans, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

NOTÆ.

bonem lib. 13. tamen duo sunt ejus nominis oppida sibi vicina; ut est apud Plinium.

14 *Dissimilis quidem Chares.*] Super eâ re Diodorum & Plutarchum in Apophtegm. consule.

15 *Oppugnabant Athenienses Chium.*] Chius insula est Ionum clarissima, prope Erithras urbem min. Asiæ. Vide Plin. lib. 5. cap. 31.

16 *Navis rostro percussa cœpit sidere.*] Pro pessum ire, & demergi; nam sidere Anchoræ dicuntur quæ fundo infixæ hærent; unde illud Poëtæ Horatii.

Priusque Cœlum sidet inferius mari.

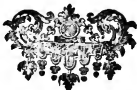
Et apud Senecam Rhet. Suasoriarum 1.

Accumulat fragor ipse metus, jam sidere limo
Navigia, & rapido desertam flamine classem.

17 *Hinc quum refugere posset, si se in mare dejecisset.*] Alii, cum negatione, leguntque, *hinc quum refugere non posset, nisi se in mare, &c.* utrumque non improbandum mihi videtur.

18 *Quæ exciperet natantem.*] Quidam legunt, *Natantes.*

19 *Quam armis abjectis.*] Quia probrum erat, & dedecus militare.

XIII.

TIMOTHEUS
[1]CONONIS FILIUS
ATHENIENSIS.

HIC à patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. [2] Fuit enim disertus, impiger, [3] laboriosus, rei militaris peritus, neque minùs civitatis regendæ. Multa hujus sunt præclarè facta, sed hæc maximè illustria. [4] Olynthios & Byzantios bello subegit: Samum cepit, in qua oppugnanda, superiori bello Athenienses mille & ducenta talenta consumpserant. Hanc ille sine ulla publica impensa populo restituit. [5] Adversùs Cotyn bella gessit, ab eóque mille & ducenta talenta prædæ in publicum detulit. [6] Cyzicum obsidione liberavit. [7] Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: [8] à quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit quàm id sumere, cujus partem domum suam ferre posset. [9] Itaque accepit Erichthonem & Sestum. Idem classi præfectus circumvehens Pe-

NOTÆ.

1 CONONIS FILIUS.] Ex Threïcia pellice, quæ postea modestiæ exemplum evasit. Athenæus lib. 13. c. 13.

2 *Fuit enim disertus.*] Idem testatur Cicero lib. 1. de Offic. *Africanus*, inquit, *cumulavit bellicam gloriam; quod idem fecit Timotheus Cononis filius, qui quum belli laude non inferior fuisset quàm pater, ad eam laudem doctrinæ, & ingenii gloriam adjecit.*

3 *Laboriosus.*] Φιλόπονος; seu laboris amicus.

4 *Olynthios & Byzantios.*] Olynthus, urbs Thraciæ, olim Atticæ ditionis. De Byzantio jam suprà dictum est.

5 *Adversus Cotyn bella gessit.*] Vel *Cotym*; quidam etiam Cotum, ut suprà in Iphicrate. Hic Paphlagonum; ille Thracum rex fuit.

6 *Cyzicum obsidione liberavit.*] Cyzicus urbs antiqua in Mysia ad Propontidem, juxta Ptolemæum, & alios.

7 *Ariobarzani simul cum Agesilao.*] Ariobarzanes ille Persarum Regis Satrapes fuit, qui jampridem à Rege defecerat.

8 *A quo quum Laco.*] Agesilaus designatur.

9 *Itaque accepit Erichthonem & Sestum.*] Erichthonem Abydi synonymum esse conjicit Abrahamus Ortelius. Sunt qui *Erithonem & Sextum* legant; quidam Crithonem; quidam etiam Crithoten: Est verò Crithote urbs in Chersoneso Thraciæ, quam Athenienses, Miltiade Duce, incoluerunt, ut supra dictum est in Miltiade, Suidâ & Stephano testibus. Sestus verò ad Hellespontum Abydo objecta in eadem Chersoneso sita, ut jam dictum est.

loponnesum Laconicam populatus, classem eorum fugavit. [10] Corcyram sub imperium Atheniensium redegit, sociósque idem [11] adjunxit Epirotas, [12] Athamanas, Chaonas, omnésque eas gentes [13] quæ mare illud adjacent. Quo facto Lacedæmonii de diutina contentione destiterunt, & suâ sponte Atheniensibus [14] imperii maritimi principatum concesserunt, pacémque his legibus constituerunt; *ut Athenienses mari duces essent.* Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primùm [15] aræ paci publicæ sint factæ, [16] eíque deæ pulvinar sit institutum. Cujus laudis ut memoria maneret, [17] Timotheo publicè statuam in foro posuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit; ut quum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii, [18] veterem patris renovavit memoriam. Hic quum esset magno natu, & magistratus gerere desisset: bello Athenienses undique premi sunt cœpti. Defecerat Samus, [19] descierat Hellespontus, [20] [a] Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: [21] cui oppositus Chares quum esset, non satis in eo præsidii putabatur. [22] Fit Menestheus prætor,

INTERPRETATIO.

a *Philippus Macedo jam tum potens, plurima machinabatur.*

NOTÆ.

10 *Corcyram sub imperium Atheniensium redegit.*] Insula est in Ionio mari, nunc vulgò *Corfu*; ut suprà.

11 *Ajunxit Epirotas.*] Epiri regionis Græciæ versus Adriaticum mare incolas, qui primò Pyrrhidæ dicti sunt.

12 *Athamanas.*] Quidam *Athamatas*; alii *Athamantios*; alii *Acarnanas*; ex Diodoro, quod non improbo, quia in eo tractu nulli inveniuntur populi qui superioribus nominibus cogniti fuerint. De Acarnanibus autem jam dictum est.

13 *Quæ mare illud adjacent.*] Antiqua loquendi forma; pro, quæ mari illi, vel, ad mare illud adjacent.

14 *Imperii maritimi principatum.*] Quem per septuaginta quinque annos servaverunt, postquam diu de illo cum Lacedæmoniis Athenienses contendissent.

15 *Aræ paci publicæ sint factæ.* Aras paci jam positas post victoriam Cimonis in Persas ad Eurymedontem scribit Plutarchus in Cimone, quod Nepoti repugnare videtur.

16 *Eique Deæ pulvinar sit institutum.* Quod apud Romanos in more positum est, ut & apud Græcos, ex Livio, & aliis qui frequenter de Lectisterniis loquuntur, seu sacris pulvinaribus.

17 *Timotheo publicè statuam in foro posuerunt.*] Statuam hanc inter eas numerat Pausanias, quæ in Arce Minervæ positæ sunt.

18 *Veterem Patris renovavit memoriam.*] In aliis legitur memoria, quasi dicas; recens filii statua, veterem patris statuam memoria renovavit, quod parum mihi probandum videtur.

19 *Desciverat Hellespontus.*] Id est, ora Hellespontiaca ab Atheniensium partibus defecerat.

20 *Philippus jam tunc valens.*] Alexandri magni pater.

21 *Cui oppositus Chares cùm esset.*] Hunc Atheniensium Ducem segnem, tardum, deliciisque affluentem scribit Athenæus, lib. 12. cap. 15. & Theopompus lib. 45. Plutarchus vero in Phocione sic de eo censet; *Charetem itaque populus non tam suo merito, quam Oratorum ambitione & studiis partium, huic expeditioni præficiunt.*

22 *Fit Menestheus Prætor.*] Menestheus Iphicratis filius, de quo jam suprà in Iphicrate.

filius Iphicratis, gener Thimothei, & ut ad bellum proficiſcantur, decernitur. Huic in conſilium dantur duo, uſu & ſapientiâ præſtantes, quorum conſilio uteretur, [23] pater & ſocer: quod in his tanta erat authoritas, ut magna ſpes eſſet, per eos amiſſa poſſe recuperari. Hi quum Samum profecti eſſent, & eodem Chares eorum adventu cognito, cum ſuis copiis proficiſcerentur, ne quid abſente ſe geſtum videretur: accidit quum in inſulam appropinquarent, ut magna tempeſtas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, [b] ſuam claſſem ſuppreſſerunt. At ille temerariâ uſus ratione, non ceſſit majorum natu autoritati, & ut in ſua navi eſſet fortuna, quò contenderat, pervenit, eodémque ut ſequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuncium miſit. Hinc malè re geſtâ, compluribus amiſſis navibus, eòdem, unde erat profectus, ſe recepit, literáſque Athenas publicè miſit, [c] ſibi proclive fuiſſe Samum capere, niſi à Timotheo & Iphicrate deſertus eſſet. Ob eam rem [d] in crimen vocabantur. Populus acer, ſuſpicax, mobilis, adverſarius, invidus etiam potentiæ domum revocat: accuſantur proditionis. [24] Hoc judicio damnatur Timotheus, líſque ejus æſtimatur centum talentis. Ille odio ingratæ civitatis coactus, [25] Chalcidem ſe contulit. Hujus poſt mortem, quùm populum judicii ſui pœniteret, multæ novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus ad muri quandam partem reficiendam juſſit dare. In quo fortunæ varietas eſt animadverſa. Nam quos avus Conon muros ex hoſtium præda patriæ reſtituerat, eoſdem nepos cum ſumma ignominia familiæ, ex ſua re familiari reficere coactus eſt. Timothei autem moderatæ ſapientiſque vitæ quum pleráque poſſimus proferre teſtimonia; uno erimus contenti, quod ex eo facilè conjici poterit quàm charus ſuis fuerit. Quum Athenis adoleſcentulus cauſam diceret, non ſolùm amici privatíque hoſpites ad eum defendendum convenerunt, ſed etiam in eis [26] Jaſon tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentiſſimus. Hic quum in patria ſine ſatellitibus, ſe tutum non arbitraretur, Athenas ſine ullo præſidio

INTERPRETATIO.

b *Naves ſuas continuerunt.*
c *A ſe facilè Samum capi potuiſſe.*
d *Ut rei accuſabantur.*

NOTÆ.

23 *Pater & ſocer.*] Id eſt, Iphicrates, & Thimotheus.

24 *Hoc judicio damnatur Timotheus.*] Quia etſi una cum illo Iphicrates accuſatus fuiſſet, tamen abſolvitur, ut ſup. in Iphicrate.

25 *Chalcidem ſe contulit.*] Urbem Eubœæ ad Euripum; unde Virg. 6. Æneid. *Chalcidicâque levis tandem ſuper adſtitit arce.*

26 *Jaſon Tyrannus.*] Non clarus ille Argonautarum Dux, ſed, ut quidam volunt, Theſſalorum tyrannus, cujus meminerunt Xenoph. Diodorus, Plutarchus, & alii complures.

venit, tantíque hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversùs tamen, Timotheus postea populi jussu bellum gessit. [27] *patria enim sanctiora jura quàm hospitii esse* duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei, neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoriâ. Venio nunc ad fortissimum Virum, maximíque consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Carthaginiensibus Hamilcare & Hannibale.

NOTÆ.

27 *Patria enim sanctiora jura, quam hospitii esse duxit.*] Quod ei veluti probrum aliquod objicit Æschines Orat. περὶ παραπρεσβ.

XIV.

DATAMES.

[1] De quo hoc plura referemus, quòd & obscuriora sunt ejus gesta pleraque, & ea quæ prosperè ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii [2] quo tantùm non omnes superabat, acciderunt. Quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. [3] Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissâ natus, primùm militum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quòd & manu fortis, & bello strenuus, & regi multis locis fidelis erat repertus, [4] habuit provinciam partem Ciliciæ [5] juxta Cappadociam, quam incolunt Leuco-

NOTÆ.

1 *De quo hoc plura referemus.*] Sic omnes ferè editiones incipiunt præter Lambinianam, quæ ab his verbis incipit; *Venio nunc ad fortissimum virum, &c.* quæ verba membranæ veteres Timotheo adscribunt.

2 *Quo tantum non omnes superabat.*] Aliàs, quo tamen omnes superabat.

3 *Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissâ.*] Id est, cujus pater Camissares ex Caria natus erat, mater ex Scythia. Porro Caria, nunc vulgò *Lango*, Regio minoris Asiæ, inter Lyciam; & Ioniam. Vide Plin. l. 3. c. 27.

4 *Habuit provinciam partem Ciliciæ.*] Quidam legunt, *habuit provinciam Ciliciæ*; quod minus probo, quia Leucosyri non omnem Ciliciam incolebant, sed partem tantum cui præpositus est. Cilicia autem, nunc vulgò Caramania, regio est minoris Asiæ Tauro monti subjecta.

5 *Juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri.*] Cappadocia est regio Pontica. quam Euphrates à majore Armeniâ di-

syri;

ſyri. Datames militare munus fungens primùm, qualis eſſet aperuit bello, quod rex [6] adverſùs Caduſios geſſit. Namque hîc multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum eſt, ut, quum in eo bello cecidiſſet Camiſſares, paterna ei traderetur provincia. Pari ſe virtute poſtea præbuit [7] quum Autophradates juſſu regis bello perſequeretur eos qui defecerant. Namque ejus operâ hoſtes, quum caſtra jam intraſſent, profligati ſunt, exercituſque reliquus conſervatus regis eſt. Quâ ex re majoribus rebus præeſſe cœpit. Erat eo tempore [8] Tyus, Dynaſtes Paphlagoniæ, antiquo genere natus, à Pylæmene illo, quem Homerus Troïco bello [9] à Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat: quam ob cauſam bello eum perſequi conſtituit, eíque rei præfecit Datamen, propinquum Paphlagonis: namque ex fratre & ſorore erant nati. Quam ob cauſam Datames omnia primùm experiri voluit, ut ſine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum veniſſet ſine præſidio, quod ab amico nullas vereretur inſidias, penè interiit. Nam Thyus eum clàm interficere voluit. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis:ea quid ageretur reſciit, filiumque monuit, ille fugâ periculum evitavit, bellúmque indixit Thyo. [10] In quo quum ab Ariobarzane, præfecto Lydiæ & Ioniæ, totiuſque Phrygiæ, deſertus eſſet, nihilò ſegniùs perſeveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis. Cujus facti ne priùs fama ad regem, quàm ipſe perveniret, dedit operam. Itaque omnibus inſciis, eò ubi erat rex, venit, poſteróque die Thyum, hominem maximi corporis terribilique facie, quòd & niger & capillo longo barbâque erat promiſsâ [11] optimâ veſte contexit, quàm ſatrapæ regii gerere conſueverant. [12] Ornavit etiam torque, atque armillis aureis, cæteróque regio cultu. Ipſe agreſti, duplicíque amiculo cir-

NOTÆ.

vidit. Leucoſyri verò eam Cappadociæ partem incoluerunt,quæ circa oſtia Thermodontis. Plin. l. 6.

6 *Adverſus Caduſios.*] Sunt Mediæ populi ad Caſpium mare. Vide Strab.l.11.

7 *Quum Autophradates.*]Lydiæ Satrapes, de quo Diodorus lib. 15.

8 *Thyus Dynaſtes Paphlagoniæ.*] Hunc Paphlagoniæ Regem vocat Athenæus ex Theopompo lib. 4. Paphlagonia minoris Aſiæ Regio ad Septemtrionale litus verſa.

9 *A patroclo interfectum ait.*] Ex ipſo Homero, non à Patroclo Achillis amico, ſed à Menelao Lacedæmoniorum Rege interemptum eſſe Pylæmenem cognoſcimus. Iliad. lib. 5.

10 *In quo quum ab Ariobarzane.*] De quo vide Diodorum, lib. 15.

11 *Optimâ veſte contexit.*] Nimirum purpurâ, auroque diſtinctâ, qua provinciarum rectores ornari ſolebant; unde Satrapæ, ſeu Dynaſtæ illi purpurati dicebantur.

12 *Ornavit etiam torque, atque armillis.*]Torquis erat inter inſignia regia apud Perſas, ut & armillæ aureæ, quas Græci βραχιόνια vocant; fuerunt autem circuli rotundi ex argento, vel auro, quibus ſummum brachium ornatus causâ cingebatur. Liv. lib. 1. *de Sabinis.*

cundatus, hirtáque tunicâ, [13] gerens in capite galeam venatoriam, dextrâ manu clavam, [a] sinistrâ copulam, vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem quum omnes prospicerent, propter novitatem ornatus, ignotámque formam, ob eámque rem magnus esset concursus, fuit nemo non qui agnosceret Thyum, regique nunciaret. Primò non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: à quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cùm facto, tum ornatu: in primis quòd non vilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnificè Datamen donatum ad exercitum misit, [14] qui tum contrahebatur, duce Pharnabazo & Tithrauste ad bellum Ægyptium, [b] parique eum atque illos imperio esse jussit. Postea verò quàm Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est. Hic quum maximo studio compararet exercitum, Ægyptúmque proficisci pararet: subitò à rege literæ sunt ei missæ, ut Aspim aggrederetur: [15] qui Cataoniam tenebat, quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solùm imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longè aberat ab his regionibus, [16] & à majore re abstrahebatur: tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit, existimans, id quod accidit, faciliùs se imprudentem & imparatum parvâ manu oppressurum, quàm paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus, in Ciliciam egressus, inde dies noctésque iter faciens, Taurum transiit, eóque, quò studuerat, venit. Quærit quibus locis sit Aspis, cognoscit haud longè abesse: profectumque eum venatum. Quem dum speculatur; adventus ejus causa cognoscitur. [17] Pisidias cum iis quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id

INTERPRETATIO.

a *Lavâ vinculum.*

b *Eumque illis imperio adæquavit.*

NOTÆ.

13 *Gerens ipse in capite galeam venatoriam.*] Galeæ venatoriæ fiebant ex ferarum cæsarum exuviis, atque adeò hirsutis pellibus obductæ erant. Vegetius lib. 11. cap. 17.

14 *Qui tum contrahebatur.*] Verisimile est exercitum hunc contractum fuisse potiùs in Syriâ, quàm alibi; quia ut legitur postea, procul erat à Cataoniâ quò iturus Datames navem conscendit, & quia exercitus ille parabatur circa urbem Acen quæ Pheniciæ civitas est, quamque Stephan. Ptolemaïm esse dicit, & Strabo L. 16.

15 *Qui Cataoniam tenebat.*] Cataonia Cappadociæ pars est, teste Plin. l. 6. c. 3. qua Comagenam attingit.

16 *Et à majore re abstrahebatur.*] Scilicet, à bello Ægyptio.

17 *Pisidas cum iis quos secum habebat.*] Pisidiæ populos, qui antea Solymi dicebantur, teste Plin. lib. 20. Pisidia autem Asiæ regio est, Lycaoniæ, Isauriæ, & Pamphiliæ finitima; de his populis Claudianus lib. 2. in Eutrop.

Datames ubi audivit, arma capit, suos sequi jubet: ipse equo concitato ad hostem vehitur: quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque à conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum [18] tradit Mithridati. Hæc dum geruntur, Artaxerxes reminiscens [c] à quanto bello ad quàm parvam rem principem ducum misisset, [d] seipsum reprehendit, & nuncium [19] ad exercitum Acen misit, quòd nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quò erat profectus, in itinere convenit; qui Aspim ducebant. Qua celeritate quum magnam benevolentiam regis Datames consequutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quòd illum unum pluris, quàm se omnes fieri videbant. Quo facto, cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Hæc Pandates, gazæ custos regiæ, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet, *eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Ægypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regum, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.* [20] Quo facilè fieri, ut impellantur ad eorum perniciem quorum ductu res malè gestæ nuncientur. Illum hoc majore fore discrimine, [e] quòd quibus rex maximè obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille literis cognitis, quum jam ad exercitum Acœum venisset, quòd non ignorabat ea verè scripta, desciscere à rege constituit. Neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui præfecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit, conjunctámque huic Paphlagoniam occupat, celans qua voluntate esset in regem: [21] clàm cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit. Sed hæc propter hyemale tempus minùs prosperè succedebant. [22] Audit Pisidas quasdam copias adversus se parare: filium eò Arsidæum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens: proficiscitur eò pater non ita cum ma-

INTERPRETATIO.

c *A quanta belli* expeditione *præcipuum Ducem abstraxisset, ad rem tam levem suscipiendam.*

d *Consilium mutavit.*

e *Quia quos Rex præsertim audit.*

NOTÆ.

18 *Tradit Mithridati.*] A quo postea perfidè interfectus est, ut postea videbitur; isque Ariobarzanis filius fuit.

19 *Ad exercitum Acen misit.*] Ace Phœniciæ civitas, quæ & postea Ptolemais dicta est, ut mox diximus ex Stephano & Strabone, hæc in sacris literis Accho vocatur. Joseph. lib. 11. belli Judaici, c. 17.

20 *Quo facilè fieri.*] Supple solet.

21 *Clàm cum Ariobarzane facit amicitiam.*] De eo suprà, eumque jampridem à rege defecisse diximus.

22 *Audit Pisidas.*] Contrà Diodorus non Pisidas, sed Persas adversùs Datamen Duce Artabazo venisse narrat lib. 15.

gna manu, celans quantùm vulnus accepisset, quòd priùs ad hostem pervenire cupiebat, quàm de malè re gestâ fama ad suos perveniret, ne cognitâ filii morte, animi debilitarentur militum. Quò contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circumveniri multitudine adversariorum posset, neque impediri quò minùs ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes socer ejus, præfectus equitum. Is desperatis generi rebus [23] ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, [g] sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum futurum ut ceteri consilium sequerentur: [h] [24] in vulgus edit, suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quò faciliùs receptus, interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi: quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, quum & intra vallum & foris cæderentur. Hac re probatâ, exercitum educit: Mithrobarzanem persequitur, [25] qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidæ, novâ re commoti, in opinionem adducuntur, [i] perfugas mala fide, compositóque fecisse, ut receptu essent majori calamitati: primùm eos adoriuntur. Illi, quum quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent: coacti sunt cum eis pugnare ad quos transierant, ab hisque stare quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit, primò impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore & proditores perculit, & hostes profligavit, & quòd ad suam perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus. Ab hoc tamen viro [26] Sysinas maximus natu filius descivit, adque regem transiit, & de defectione pa-

INTERPRETATIO.

g *Intellexit, si pervulgatum esset.*
h *Publicè enunciat.*

i *Transfugas proditoriè, & ex industria venisse, quò admissi majorem ipsis perniciem afferrent.*

NOTÆ.

23 *Ad hostes transfugit.*] Idem prorsùs sentit Diodorus ibidem.

24 *In vulgus edit, suo jussu &c.*] paulò aliter illud Datamis stratagema exposuit Frontinus lib. II. c. 7. *Datames*, inquit, *Dux Persarum adversùs Autophradatem in Cappadociâ, cum partem equitum suorum transfugere comperisset; cateros omnes venire secum jussit, assecutusque transfugas, laudavit, quòd eum acriter præcessissent, hortatusque est eos, ut fortiter hostem adorirentur. Pudor transfugis attulit pœnitentiam, & consilium suum, quia non putabant deprehensum, mutaverunt.*

25 *Qui dum ad hostes pervenerat.*] Quidam legunt, *qui vixdum ad hostes pervenerat.*

26 *Syzinas maximus natu filius.*] Quidam Schysmas; sed Sisynas præfero, quia ad Persica nomina propius accedit.

tris detulit. Quo nuncio Artaxerxes commotus, quod intelligebat ſibi cum viro forti ac ſtrenuo negotium eſſe, qui quum cogitaſſet, facere auderet, & priùs cogitare quàm conari conſueſſet: Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare poſſet ſaltum [27] in quo Ciliciæ portæ ſunt ſitæ, Datames præoccupare ſtuduit: ſed tam ſubitò copias contrahere non potuit. A qua re depulſus; cum ea manu quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hoſtibus, neque præteriret adverſarius, quin ancipitibus locis premeretur: & ſi dimicare eò vellet, non multum obeſſe multitudo hoſtium ſuæ paucitati poſſet. Hæc etſi Autophradates videbat, tamen ſtatuit congredi, quàm cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco ſedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, [28] quos illi Cardacas appellant, [29] ejuſdémque generis tria funditorum. Præterea [30] Cappadocum octo, [31] Armeniorum decem, [32] Paphlagonum quinque, [33] Phrygum decem, [34] Lydorum quinque, [35] Aſpendiorum & [36] Piſidarum circiter tria, [37] Cilicum duo, [38] Captianorum totidem, ex Græcia conductorum tria millia: levis armaturæ maximum numerum. Has adverſus copias, ſpes omnis conſiſtebat

Interpretatio.

1 *Quominus à fronte & à tergo urgeretur.*]

Notæ.

27 *In quo Ciliciæ portæ ſunt ſitæ.*] Cilicia undique ferè perpetuâ montium catenâ cingitur, nec adiri poteſt niſi per tres anguſtias, quarum prima adeò arcta eſt, ut inſtar portarum ſit 2. Non procul eſt ab Iſſo per Amanum montem, unde Amanicæ portæ dictæ ſunt. 3 Circa Sinum Iſſicum. Plin. lib. 5. cap. 27. & alii omnes Geographi. Vide & Curtium lib. 3. c. 4.

28 *Quos illi Cardacas appellant.*] apud Perſas ſic dicebantur qui ex rapto vivebant, nam Carda apud eos bellicoſum & violentum ſignificabat. Strabo lib. 15. Polybius tamen, & Arrianus illos Aſiæ min. populos eſſe ſcribunt.

29 *Ejuſdem generis funditorum.*] Supple millia.

30 *Cappadocum octo.*] Cappadocia Aſiæ min. regio, quam in duas Satrapias à Perſis diviſam fuiſſe tradit Strabo; vide & Plin. lib. 6. cap. 2 & 3.

31 *Armeniorum decem.*] Armenia Aſiæ pariter min. regio nobiliſſima inter Taurum & Caucaſum ſita quæ in majorem & minorem dividitur, vide Plin. lib. 1. Strabo lib. 2. & Ptolemæi 4. Tabulam Aſiæ.

32 *Paphlagonum quinque.*] Horum regio in minore Aſiâ, olim etiam Palæmenia dicta, de qua jam ſuprà.

33 *Phrygum decem.*] Phrygia duplex, major & minor, major inter Galatiam & Lydiam ſita eſt. Minor verò inter Bithyniam, Cariam, Lycaoniam, & Helleſpontum, unde etiam Helleſpontiaca dicitur apud Strabonem.

34 *Lydorum quinque.*] Lydia minoris Aſiæ regio Crœſo rege, & Pactolo aurifero amne notiſſima.

35 *Aſpendiorum.*] Ii Pamphiliæ populi, ab Aſpendo ejus Provinciæ oppido ad fluvium Eurymedonta ſito. Vide Steph. & Pompòn. lib. 1.

36 *Piſidarum.*] De his ſuprà.

37 *Cilicum.*] De Cilicia quoque paulò ſuprà dictum eſt.

38. *Captianorum.*] Quidam Caſpianorum legunt, ſed hoc improbat Ortelius.

Datami in se locique natura, namque hujus partem non habebat vigesimam militum: Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia concidit, quum de ipsius exercitu non ampliùs hominum mille cecidissent. Quam ob causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum. Hic quum castra movisset, inferior copiis, superior omnibus prœliis discedebat, quod nunquam manum consereret, nisi adversarios locorum angustiis clausisset: quòd perito regionum callidéque cogitanti sæpè accidebat. Autophradates quum bellum duci majore regis calamitate, quàm adversariorum videret, ad pacem atque amicitiam hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum: Autophradates in Phrygiam se recipit. At rex, quòd implacabile odium in Datamen susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit, quas ille plerásque vitavit; sicut quum nunciatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: [39] de quibus quòd inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit: experiri voluit verum fallumne sibi esset relatum. Itaque eò profectus est, in quo itinere futuras insidias illi dixerant. Sed elegit corpore & statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eò loci ire, quò ipse consueverat, jussit. Ipse autem [40] ornatus vestitu militari, inter corporis custodes iter facere cœpit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere quod ipsum vidissent. Ipse ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem quum universi fecissent, prius quàm pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt. Hic tamen callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfecturum, si Rex promitteret, ut quodcunque vellet, liceret impunè facere, [41] fidémque de ea re more Persarum dextrâ dedisset. Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitiam, copias parat, & absens amicitiam cum Datame facit:

NOTÆ.

39 *De quibus quòd inimici detulerant.*] Non sui, sed amicorum suorum inimici: alioquin quomodo eorum verba non esse negligenda putasset?

40 *Ornatus vestitu militari.*] Hic locus variè legitur; sed lectionum diversitatem ex *Schotto* require.

41 *Fidemque more Persarum dextrâ dedisset.*] Mos enim erat apud Persas, ut quemcumque Rex in fidem reciperet, ipsi dextram daret; ut suprà in Themistocle, illudque omni sacramento sanctius ducebatur, atque observabatur. Sic Author scholiorum in Aristophanis Nub. Item docet Diodorus lib. 16.

regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem suis dispertit, partim ad Datamen mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Hæc diu faciendo, persuasit homini[l] se infinitum adversus regem suscepisse bellum, quum nihilo magis, ne quam suspicionem illi præberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. [42] Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, [43] contineri viderentur. Id quum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamen, tempus esse majores exercitus parari, & bellum cum rege suscipi: de qua re, si ei videretur, quò vellet in colloquium veniret. Probatâ re, colloquendi tempus sumitur, locúsque quò conveniretur. Huc Mithridates cum uno cui maximam habebat fidem, antè aliquot dies venit, compluribúsque locis separatim gladios obruit, eáque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique locum, qui explorarent atque ipsos scrutarentur mittunt: [44] deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquandiu in colloquio fuissent, & [m] diversi discessissent, jamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, [45] ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, [46] ubi telum erat impositum, resedit, ut si à lassitudine cuperet acquiescere, Daraménque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum: interim telum, quod latebat, [47] protulit nudatúmque vaginâ, veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum [48] Quem quum digito monstraret, & ille conspiceret, adversum ferro transfixit: & prius quàm quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir qui multos consilio, neminem perfidiâ ceperat, simulatâ captus est amicitiâ.

INTERPRETATIO.

l *Irreconciliabili in Regem se implicuisse bello.*

m *Et hinc inde se recepissent.*

NOTÆ,

42 *Sic absens amicitiam gerebat.*[Id est, sic absens absenti amicitiæ officia præstabat.

45 *Contineri viderentur.*] Id est, arctissimè cohærere viderentur.

43 *Deinde ipsi sunt congressi.* Id est, Deinde in mutuum colloquium venerunt.

45 *Ne quam suspicionem pareret.*] Id est, exhiberet, gigneret.

46 *Ubi telum erat positum.*] Hic telum pro quocunque armorum offensivorum genere accipitur.

47 *Protulit.*] Id est, ex terra eduxit.

48 *Quem quum digito monstraret.*] Adi Polyænum qui id fusè narrat lib. 7, sed paulò aliter.

X V.

E P A M I N O N D A S
[1] POLYMNI FILIUS, THEBANUS.

DE hoc priusquam scribamus, [2] hæc præcipienda videntur lectoribus, [a] ne alienos mores ad suos referant, néve ea, quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud cæteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus [b] abesse à principis persona: [3] saltare etiam in vitiis poni. Quæ omnia apud Græcos & grata & laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primùm de genere ejus: deinde quibus disciplinis, & à quibus sit eruditus, tum de moribus ingeniique facultatibus, & si qua alia digna memoriâ erunt; postremò de rebus gestis, quæ à plurimis omnium anteponuntur virtutibus. Natus igitur [4] patre, quo diximus, honesto genere: pauper jam à

INTERPRETATIO.

a *Ne ex patriis moribus extraneos metiantur.*

b *Principem non decere.*

NOTÆ

1 POLYMNI FILIUS.] Alii legunt Polymnidis, ut Ælianus lib. 11. c. 9. Var. hist. Unde conjiciendum est Nepotem Latinâ terminatione formasse Græcum; quemadmodum suprà scripsit *Neoclus*, pro *Neocles*; item *Periclus* pro *Pericles*.

2 *Hæc præcipienda videntur lectoribus.*] Hæc eadem jam in præfatione legimus, unde fit ut Magius id memoriæ vitio Nepoti vertat; sed in eo excusari potest, quod absoluto ac perfecto jam operi præfatio supervenerit; ut fieri solet.

3 *Saltare etiam in vitiis poni.*] Indecoram apud Romanos saltationem fuisse pluribus in locis innuit Cicero pro Murænа, pro Plancio; & alibi. Quod tamen de omni saltationum genere minimè intelligendum est. Nam Quintilianus negat inhonestam fuisse Pyrrhicen saltationem quam armati peragebant, & hoc laboriosum erat saltationis genus, quia ejus opera jactus, ictusque declinabant, ut docet Plato lib. 7. de legibus, & Plin lib. 7. c. 57.

4 *Patre honesto genere.*] Hæc verba generis ejus mediocritatem innuere videntur; quotiescumque enim Latini alicujus parentes obscuros dicere nolunt, eos quadam sermonis gratiâ, honestos vocant; unde Ælianus lib. 12. scribit Polymnium Epaminondæ patrem fuisse obscurum & humilem.

majoribus

majoribus relictus. [5] Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. [6] nam & citharizare & cantare ad chordarum sonum doctus est [7] à Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloriâ, [8] quàm Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; [9] Carmina cantare tibiis, [10] ab Olympiodoro; [11] saltare, à Calliphrone. At [12] philosophiæ præceptorem habuit Lysim Tarentinum Pythagoræum; cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate antepofuerit, neque priùs eum à se dimiserit, quàm doctrinis tantò antecessit condiscipulos, ut facilè intelligi posset, pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potiùs contemnenda: at in Græcia utique olim magnæ laudi erant. Postquam ephebus factus est, [13] & palæstræ dare operam cœpit: d non tam magnitudini virium servivit, quàm velocitati: illam enim ad athletarum usum; hanc, ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimùm [14] currendo & luctando ad eum finem, quoad stans

INTERPRETATIO.

c *Postquam pubertatem attigit, & gymnicis artibus exerceri orsus est.*

d *Non tam corroborandis viribus, quàm celeritati applicuit.*

NOTÆ.

5 *Eruditus autem sic.*] Vide Cicer. 3. de Orat. & Offic. 1. Plutarchum in Pelopida, Diogenem Laërtium in Pytagora. Adi etiam Just. lib. 6. c. 8.

6 *Nam & Citharizare.*] Pro Citharam tangere; verbum obsoletum.

7 *A Dionysio.*] Hic Lyristes Thebanus fuit valde peritus. Plutarchus libro qui inscribitur de *Musica*.

8 *Quàm Damon & Lamprus.*] Damonis meminerunt Plato dialogo de rep. & Athenæus lib. 14. cap. 11. Huncque Lydiam harmoniam remissam excogitasse testatur Plutarchus lib. suprà citato; solebatque ebrios ac petulantes homines harmoniâ suâ ad modestiam reducere. Lamprus ab eodem Plutarcho ibidem inter eos qui rectè movendis instrumentis Lyricis excelluerunt, annumeratur; quamvis à Platone imperitus dicatur Musicus in Menexeno; quâ in re non consentit Athenæus, lib. 1. c. 16. & lib. 11. c. 2.

9 *Carmina cantare tibiis.*] Veteri suo libro abesse, *carmina* testatur P. Daniel.

10 *Ab Olympiodoro.*] Viro in sua arte versatissimo, præter quem tamen, & ab Orthagora Epaminondam doctum fuisse testatur Athenæus lib. 4. c. ultimo.

11 *Saltare, à Calliphrone.*] Id nomen alibi mihi occurrisse non memini.

12 *Philosophia Professorem habuit Lysim.*] Laërtius in vitâ Pytagoræ Lysiden vocat. Porrò Lysis ille Epaminondam & Philippum simul Amyntæ filium Philosophiam Pytagoricam docuit, quæ quidem ex Democriti philosophia prodiit; fuitque Epaminondas simul summus Philosophus, & Imperator. Justin. lib. 6. cap. 8.

13 *Et Palæstra dare operam cœpit.*] Hoc erat in more positum apud Græcos, ut juventus omnis maxime gymnicis artibus exerceretur, & in eo præsertim incumberet: in Palæstra autem variis decertabant exercitiis, quorum præcipua refert Virg. lib. 5. Æneid.

Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax.
Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis.

14 *Currendo & luctando ad eum finem, quo adstans complecti posset atque contendere.*] Hic locus obscurus, & variè à variis legitur: Quidam legunt *currendo*, omissâ voce, *luctando*, *ad eum finem*,

complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeò veritatis diligens, [15] ut ne joco quidem mentiretur. Item continens, clemens, patiénsque admirandum in modum; non solùm populi sed etiam amicorum ferens injurias, in primisque [16] commissa celans: *quod interdum non minus prodest, quàm disertè dicere.* Studiosus audiendi; ex hoc enim facillimè disci arbitrabatur. Itaque [17] quum in circulum venisset in quo aut de republicâ disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, nunquàm inde priùs discessit, quàm ad finem sermo esset deductus. [18] Paupertatem adeò facilè perpessus est, ut de republicâ nihil præter gloriam ceperit. [e] Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos sæpe sic usus est, ut possit judicari omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus fuisset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset; amicorum consilium habebat, & quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat: eamque summam quum faceret, priusquam acciperet pecuniam, [19] adducebat eum, qui quærebat, ad eos qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat: ut ille ad quem ea res perveniebat, sciret quantùm

INTERPRETATIO.

e *Necessariorum opibus minimè usus est, quibus se tueretur.*

NOTÆ.

quod stans complecti posset atque contendere. Sic legendum olim Freinshemius existimavit, nimirum: *Ad eum finem quod adstans complecti posset atque contendere. Adstans*, inquit, *esset coram factus, igitur non modo currere discebat; id enim nibil aliud quàm eum in periculum perduxisset, deinde deseruisset. Sed etiam luctari, quod adstans, & propè hostem positus eum complecti, atque cum eo contendere posset.* Quod mihi non improbandum videtur; nam revera is sensus Nepotis esse debet, ut scilicet Epaminondas eatenus curreret, & luctaretur, quatenus adstans complecti posset adversarium atque cum illo contendere.

15 *Ut ne joco quidem mentiretur.*] Simile quidpiam de Ptolemæo, *Arrianus*, de Juliano, Mamertinus: de Attico idem Nepos in vita ejus. Ideò autem tanto eum odio mendacium habuisse credibile est; quòd & natura & Philosophiæ præcepta illud ipsi instillassent. Super ea re vide Ælian. lib. 3. hist. anim. c. 23.

16 *Commissa celans.*] Quod in Epaminondâ non adeò mirandum puto: quum enim Pythagoricâ philosophiâ probè imbutus fuisset, quæ religiosissimè silentium, ac fidem præcipiebat, id facilè de ipso crediderim.

17 *Quum in circulum venisset.*] Circulus, vulgò dicitur cœtus coëuntium ac confabulantium, qui veluti circulum faciunt & coronam. Vide Ovid. lib. 13. Metam.

Consedere Duces, & vulgi stante coronâ.

18 *Paupertatem adeò facilè perpessus est.*] Vide Ælianum. Var. hist. lib. 11. cap. 9. Justin. lib. 6. c. 8. Et Julium Front. lib. 4. c. 3. qui refert Epaminondam, in supellectile sua, præter ahenum, & veru unum non habuisse; quod quidem admirandæ ejus abstinentiæ est exemplum.

19 *Adducebat eum, qui quærebat.*] Id est, Procum, seu Virginis sponsum.

cuique deberet. Tentata autem ejus est abstinentia [20] à Diomedonte Cyziceno. Namque is, rogatu Artaxerxis, Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimùm diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *Nihil*, inquit, *opus pecuniâ est. Nam si ea rex vult, quæ Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis, namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriæ charitate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibi ignosco. Sed egredere properè, ne alios corrumpas, quum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon quum rogaret, ut tutò exire, suáque quæ attulisset, liceret efferre: *Istud*, inquit, *faciam; neque tuâ causâ, sed meâ: ne si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quæsisset, quò se duci vellet, & ille Athenas diceret; præsidium dedit, ut eò tutò perveniret. Neque verò id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, (de quo suprà mentionem fecimus) effecit. Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim [21] multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt. Fuit & disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentiâ: neque minùs concinnus in brevitate respondendi, quàm in perpetua oratione ornatus. [22] Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium, quàm ingenii. Is, quòd in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius im-

INTERPRETATIO.

† *Major enim est in me amor patriæ, quàm ut vellem eum cum terrarum orbis divitiis commutare.*

NOTÆ.

20 *A Diomede Cyziceno.*] Ex Cyzico Bithyniæ urbe. Tentatus etiam fuit à Jasone Thessalorum Tyranno, qui ad eum summâ paupertate laborantem quinquaginta auri talenta attulerat. Vide Ælianum lib. 11. cap. 9.

21 *Multis millibus versuum.*] Hic versus sunt Lineæ; ex quarum numero libros metiri olim solebant, & in ultimâ Cerâ adscribebant.

22 *Habuit obtrectatorem Meneclidem.*] De eo Plutarchus in Pelopida, huncque ait fuisse δεινὸν μὲν λέγειν, ἀκόλαστον δὲ κακοήθη τὸν τρόπον.

peratoris opera desideraretur. Huic ille, Fallis, inquit, verbo cives tuos, quòd hos à bello avocas. Otii enim nomine servitutem concilias, nam *paritur pax bello*. Itaque qui eâ diutinâ volunt frui, bello exercitati esse debent. [g] Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis utendum, non palæstrâ. Idem ille Meneclides quum huic objiceret quòd liberos non haberet, [23] neque uxorem duxisset: maximéque insolentiam, quòd sibi Agamemnonis, belli gloriam videretur consequutus: at ille, *Desine*, inquit, *Meneclide de uxore mihi exprobrare*, [h] *nam nullius in ista re minùs uti consilio volo*, (habebat enim Meneclides suspicionem adulterii) *Quod autem me Agamemnonem æmulari putas, fallis*, [24] *namque ille cum universa Græcia vix decem annis unam cepit urbem, ego contra eâ* [25] *ex una urbe nostra, diéque uno totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.* Idem quum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis & Argivis facerent, [26] contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentiâ omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potiùs amicitiam sequerentur Atticorum, & in oratione sua [27] multa invectus esset in Thebanos & Argivos, in eisque hoc posuisset, *Animadvertere debere Arcadas*, [28] *quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de cæteris possent judicare. Argivos enim fuisse* [29] *Orestem*

INTERPRETATIO.

g *Quamobrem si Græciæ principatum postulatis, belli laboribus, non Palæstricis ludis vobis assuescendum est.*

h *Nam* tu is omnium es *cujus sententiam hoc in negotio minùs probo.*

i *Meneclides namque suspicione adulterii notabatur.*

NOTÆ.

23 *Neque uxorem duxisset.*] Contra censet Polyænus lib. 11. Stratagem. ubi indicat Epaminondam uxorem habuisse; & genuisse filium nomine Stesibrotum, quem jussit interfici, quod in bello adversus Lacedæmonios, se absente, suoque injussu prælium commisisset. Plutarch. περὶ ἐπιλελῆσθαι.

24 *Namque ille cum universâ Græciâ.*] Id notum est tum ex Homero, cum ex aliis omnibus antiquis scriptoribus, Agamemnonem cum omnibus Græciæ viribus & Principibus per Decennium ad Trojam pugnasse; quod Calchas vates fore prædixerat ex passerum numero quos serpens degluiverat, ut Homerus refert Iliad. 2. Quos versus Latinè vertit Cic. lib. 11. de Divinatione.

25 *Ex una urbe nostra, dieque uno.*] De pugnâ Leuctrica hic loquitur, in qua intra unum diem soli Thebani, duce Epaminonda, omnes Lacedæmoniorum vires fregerunt.

26 *Contraque Callistratus.*] Cujus orationem refert Xenoph. lib. 6. c. 4. de reb. Græciæ, quam habuit apud Lacedæmonios. Fuit item Callistratus nomen statuarii. Plin. lib. 24. c. 8.

27 *Multa invectus esset in Thebanos.*] Eodem utitur loquendi modo, infra, ut, nonnulla inveherentur in Timoleonta: quod alibi rariùs invenies.

28 *Quales utraque civitas cives procreasset.*] Hæc referuntur ad Orestem, & Clytemnestram ejus matrem; ad Oedippum, Laium, & Jocastam.

29 *Orestem, & Alcmæonem.*] Orestes Agamemnonis & Clytemnestræ filius, qui cruentam patris mortem ulturus, matrem interfecit; propter quod parricidium

& Alcmæonem, matricidas: [30] *Thebis Oedipum natum; qui quum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasset.*] Hîc in respondendo Epaminondas, [k] quum de cæteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, *admirari se* dixit *stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverteret, innocentes illos natos, domi scelere admisso quum patriâ essent pulsi, receptos esse ab Atheniensibus.* [l] Sed maximè ejus eloquentia eluxit Spartæ ante pugnam Leuctricam; quò quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedæmoniorum tyrannidem coarguit, ut non minùs illâ oratione opes eorum concusserit, [31] quàm Leuctricâ pugnâ. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedæmonii privarentur. Fuisse patientem, suorumque injurias ferentem civium, [32] quòd se patriæ irasci nefas esse duceret, hæc sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives præficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, [m] cujus errore eò esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quòd locorum angustiis clausi, ab hostibus obsidebantur: desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia, erat enim ibi privatus numero militum. A quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ; & exercitum obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque verò hoc semel fecit, sed sæpiùs. Maximè autem fuit illustre,

INTERPRETATIO.

k *Cùm ad cætera capita respondisset.*

l *At præsertim Lacedæmoni legatus suam facundiam exhibuit.*

m *Cujus imperitiâ* in eas angustias *adductum esset numerosum illud agmen.*

NOTÆ.

furiis agitatus est, quibus non ante purgari potuit, quam ad Aram Dianæ Tauricæ perpetratum scelus expiaverit. Alcmæon vero Amphiaraï & Eriphyles filius, qui pariter matrem interfecit, quod illa monili aureo corrupta, Amphiaraum maritum suum, qui in bello Thebano hiatu terræ absorptus est, prodidisset Polynici.

30 *Thebis Oedippum natum, &c.*] Pater ejus Laïus, quem nescius occidit, mater vero Jocasta Creontis Thebanorum Regis filia, quam soluto Sphyngis ænigmate uxorem pariter nescius duxit, ex qua Etheoclem, & Polynicem suscepit, qui de Regno disceptantes mutuis se vulneribus confoderunt. Hæc sunt ipsiusmet verba apud Senecam.

——— *cædi patrem*
Sed matrem amavi, prob! loqui hymenæum pudet.

31 *Quam Leuctricâ pugnâ.*] De illâ Diodorus lib. 15. Xenoph. 6. de reb. gr. Plutarchus in Pelopida. Pausanias in Bœoticis: in ea autem Cleombrotus Lacedæmoniorum Rex cecidit, multaque prodigia & ostenta cladem illam antecesserunt. Cicero. Xenoph. Diodorus. Porrò Leuctra vicus est Bœotiæ juxta Thespias urbem liberam, Heliconi proximam.

32 *Quòd patriæ irasci nefas duceret.*] Vide apud Val. Max. lib. 3. c. 7. patientiæ ejus exemplum, cujus hæc sunt verba: *Siquidem Epaminondas cum ei cives irati sternendarum in oppido viarum contumeliæ causâ curam mandarent (erat enim illud ministerium apud eos sordidum) sine ulla cunctatione id recepit.*

quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios, haberétque collegas duos, [33] quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic cum criminibus adversariorum, omnes in invidiam venissent, [34] ob eámque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii prætores successissent: Epaminondas populi scito non paruit; idémque ut facerent, persuasit collegis, & bellum quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, ubi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inscitiámque belli periturum. [35] Lex erat Thebis, quæ morte mulctabat, si quis imperium diutiùs retinuisset, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas quum reipublicæ conservandæ causâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; & quatuor mensibus diutiùs, quàm populus jusserat, gessit imperium. Postquàm domum reditum est, [36] collegæ ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit [n] omnem ut causam in se transferrent, suaque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Quâ defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quòd quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit; nihil eorum negavit quæ adversarii crimini dabant, omniaque quæ collegæ dixerant, confessus est: neque recusavit quò minus legis pœnam subiret: sed unum ab iis petivit, [37] ut in periculo suo conscriberent, EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULCTATUS EST, QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRA SUPERARE LACEDÆMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BOEOTIORUM [38] AUSUS FUIT ASPICERE IN ACIE: QUODQUE UNO PRÆLIO NON

INTERPRETATIO.

n *Ut omnem in se culpam rejicerent.*

NOTÆ.

33 *Quorum alter erat Pelopidas.*] Vide Plutarchum in Pelopidâ, & ipsum Nepotem postea.

34 *Ob eamque rem imperium his esset abrogatum.*] Non abrogatum, sed elapsum tempus imperii lege præfinitum scribit Plutarchus in Pelopida. Ambo enim, inquit, (de Epaminonda & Pelopida loquitur) cum rediissent, capitis accersiti sunt, quoniam non deposito magistratu primo futuro mense quo lex jubebat, quatuor item totos menses, præter legem eo functi essent; quibus & in Messeniâ, Arcadiâ, & Laconicâ commorati sunt.

35 *Lex erat Thebis.*] Hujus legis meminit Alexander ab Alexandro lib. 4. c. 6. genialium dierum.

36 *Collegæ ejus.*] Reliquos duces huic legi paruisse testatur Plutarchus in Pelopida, præter Epaminondam, ipsumque Pelopidam.

37 *Ut in periculo suo conscriberent.*] Hic locus variè legitur: Lambinus conjicit legendum esse, *in Cippo suo*; Memmius, *in scapulo*; Magius, *breviculo*; Longolius, *perystilio*; Aldus, *sepulchro*; alii, alio modo. Plutarchus, & Ælianus *στήλη* vocant, quod idem est ac Cippus, vel, Titulus sepulchri; adeò ut hic sit sensus. *Ut in periculo suo conscribant.* Id est, ut in sepulchri Titulo enarrent.

38 *Ausus fuit aspicere in acie.*] Hoc est, oculis rectis, & irretortis; quasi ante Epaminondam solo aspectu Lacedæmonii Bœotios debellarent: quod & de Romanis testatur Cæsar lib. 1. de bello Gallico his verbis; *sæpenumero cum iis congressos, ne vultum quidem, atque aciem*

SOLÙM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SED ETIAM UNIVERSAM GRÆCIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT: EOQUE RES UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPPUGNARENT, LACEDÆMONII SATIS HABERENT SI SALVI ESSE POSSENT: NEQUE PRIÙS BELLARE DESTITIT, [39] QUAM, MESSENA CONSTITUTA, URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Hæc quum dixiſſet, riſus omnium cum hilaritate coortus eſt, neque quiſquam judex auſus eſt ferre ſuffragium. Sic à judicio capitis maximâ diſceſſit gloriâ. Hic extremo tempore imperator [40] apud Mantineam, quum acie inſtructâ audaciùs inſtaret hoſtibus, cognitus à Lacedæmoniis, quòd in ejus unius pernicie patriæ ſitam putabant ſalutem, univerſi in unum impetum fecerunt: neque priùs abſceſſerunt, quàm magnâ cæde factâ multiſque occiſis, fortiſſimè ipſum Epaminondam pugnantem, [41] ſparo eminùs percuſſum, concidere viderunt. Hujus caſu aliquantùm retardati ſunt Bœotii, neque tamen priùs pugnâ exceſſerunt, quàm repugnantes profligarunt. At Epaminondas, quum animadverteret mortiferum ſe vulnus accepiſſe, ſimulque ſi ferrum, quod ex haſtili in corpore remanſerat, extraxiſſet, animam ſtatim amiſſurum: [42] uſque eò retinuit, quoad renunciatum eſt viciſſe Bœotios. Id poſtquam audivit, *Satis, vixi, invictus enim morior.* Tum ferro extracto, confeſtim exanimatus eſt. [43] Hic uxorem nunquam duxit: in quo quum reprehenderetur à Pelopidâ, qui filium habebat infamem: maléque eum in eo patriæ conſulere diceret, quòd liberos non relinqueret: *Vide*, inquit, *ne tu pejus conſulas, qui talem ex te natum relicturus ſis. Neque verò ſtirps mihi poteſt deeſſe, namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modò mihi ſuperſtes, ſed etiam immortalis ſit, neceſſe eſt.* Quo tempore, duce Pelopidâ, exules Thebas occupaverunt, & præſidium Lacedæmoniorum [44] ex arce expulerunt; Epaminondas, quamdiu facta eſt cædes civium, domi ſe retinuit, quòd neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus ſuorum ſanguine cruentaret. Namque *omnem civilem victoriam funeſtam* putabat. Idemque poſtquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit, in primis ſtetit. Hujus de virtutibus vitâque ſatis erit dictum,

NOTÆ.

oculorum ferre potuiſſe. Flor. lib. 11. c. 18. *Mancinum aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, ut ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret.*

39 *Quam Meſſena conſtituta.*] Meſſena civitas Peloponneſi ad mare propè Paniſum amnem, unde ſinus Meſſeniacus.

40 *Apud Mantineam.*] Urbem Arcadiæ, de quâ lege Diodor. 15. & Xenoph. 7. de rebus gr.

41 *Sparo eminus percuſſum.*] Sparus, inquit Servius, telum eſt ruſticum, in modum pedis recurvum, quo frequenter Græci utebantur.

42 *Uſque eò retinuit quoad nunciatum eſt viciſſe Bœotios.*] Vide Juſt. lib. 6. c. 8.

43 *Hic uxorem nunquam duxit.*] De hoc ſuprà diximus.

44 *Ex arce expulerunt.*] Scilicet, Cadmæâ Thebarum arce.

si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, [45] & post ejusdem interitum, perpetuò alieno paruisse imperio: contra ea quandiu ille præfuerit reipublicæ, caput fuisse totius Græciæ, ex quo intelligi potest, [o] [46] unum hominem pluris quàm civitatem fuisse.

INTERPRETATIO.

o *Plus unum hominem, quam urbem valuisse.*

NOTÆ.

45 *Et post ejus interitum.*] Hac de re lege Xenoph. lib. ultimo de reb. gr.

46 *Unum hominem pluris quam civitatem fuisse.*] Consule Polybium lib. 6. de Thebanorum Rep. loquentem.

XVI.

PELOPIDAS THEBANUS.

1 MAGIS historicis quàm vulgo notus. Cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam: quòd vereor, [a] si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodò summas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minùs lucidè appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantùm potero: & medebor cùm satietati tum ignorantiæ lectorum. [2] Phœbidas Lacedæmonius quum exercitum [3] Olynthum duceret, itérque per Thebas faceret, [4] arcem oppidi, quæ Cadmea nomina-

INTERPRETATIO.

a *Si facta extendere aggrediar.*

NOTÆ.

1 *Magis historiis quàm vulgo notus.*] Aliqui legunt, *historicis*; sed res eodem recidit. Ita ut sensus sit, Pelopidæ nomen minus in ore populorum versari, quam in scriptorum monumentis.

2 *Phœbidas Lacedæmonius.*] De quo vide Diodorum lib. 15. & Xenoph. lib. 5. de reb. gr.

3 *Olynthum duceret.*] Urbs est inter Athon montem, & Pallenam urbem, ut tradit Suidas; hanc Thraciæ urbem maximam vocant Xenophon, & Libanius.

4 *Arcem oppidi, quæ Cadmæa nominatur.*] Ideo Cadmæa; quia Cadmus Agenoris regis Phœnicum filius ædificaverat.

tur,

tur, occupavit, [5] impulsu perpaucorum Thebanorum, qui [6] adversariæ factioni quò faciliùs resisterent, Laconum rebus studebant. Idque suo privato, [7] non publico, fecit consilio, quo facto, eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, [8] pecuniáque mulctarunt: neque cò magis arcem Thebanis reddiderunt, [9] quod susceptis inimicitiis, satius ducebant eos obsideri, quàm liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenásque devictis, cum Thebanis sibi rem esse existimabant, & eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente [10] amicis suis summas potestates dederant, [11] alterius factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patria carebat. Hi omnes ferè Athenas se contulerant, non quò sequerentur otium, [b] sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque quum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, [12] diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatémque liberandam, eum, quo maximi Magistratus simul consueverant epulari. *Magnæ sæpe res non ita magnis copiis sunt gestæ: sed profectò nunquam ab*

INTERPRETATIO.

b *Verum ut quamcumque statim occasionem fortuna dedisset, eâ domos* suas *recuperaturi uterentur.*

NOTÆ.

5 *Impulsu perpaucorum.*]Hos fuisse Archiam, Leontidem, & Philippum testatur. Plutarchus, quos vocat ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ, καὶ πλούσιοι, καὶ μέτριον οὐδὲν φρονοῦντες

6 *Adversariæ factioni.*] In qua erant Ismenias, Pelopidas, Pherenicus, Androclides, & Epaminondas, quamquam hic propter Philosophiam & paupertatem nimis timebatur.

7 *Non publico fecit consilio.*] Diodorus tamen lib. xv. author est Ephoros clam mandasse ut Cadmæam occuparent.

8 *Pecuniâ mulctarunt.*] Decem myriadibus drachmorum, ut refert Plutarchus.

9 *Quod susceptis inimicitiis, satius ducebant eos obsideri quam liberari.*] Hoc est, quòd quum jam propter istud facinus inter se commotæ essent inimicitiæ satius ducebant Thebanos obsideri, quàm liberari.

10 *Amicis suis.*[Id est, viris suæ potentiæ fautoribus, de quibus mox.

11 *Alterius factionis Principes.*]Nimirum Ismeniam, Androclidem, Pelopidam, ut suprà, ex quibus Ismeniam capitis accusatum damnarunt, Androclidem dolo interficiendum curavit Leontidas. Sic Plutarchus, & Xenoph. lib. 5. de reb. gr. c. 8.

12 *Diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi Magistratus simul consueverant epulari.*]Locus iste minus implicatus mihi videretur, si hoc ordine legeretur. *Ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam diem eum delegerunt quo maximi Magistratus simul epulari consueverant.*] Rem hanc fusè narrat Xenoph. lib. 5. de reb. gr. c. 14. aitque eum diem fuisse quo Veneris celebrabatur festum, quoque Magistratus suum Imperium deponere solebant. Vide ibidem reliquam hujus rei narrationem. Plutarchus idem refert, sed aliis circumstantiis.

L

tam tenui initio tantæ opes sint profligatæ. [13] Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant mulctati, quum omnino non essent ampliùs centum, qui tamè se offerrent periculo, quâ paucitate perculsa est Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quàm Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ: [14] quorum imperiosa majestas, neque ita multò pôst Leuctricâ pugnâ ab hoc initio perculsa, cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, [c] quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente cælo Thebas possent pervenire; cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, [15] domum Charonis devenerunt, à quo & tempus & dies erat datus. Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum à re proposita est, [16] *nimia fiducia quanta calamitati soleat esse.* Nam Magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exules in urbem devenisse. Id [17] illi, vino epulisque dediti, usque eò despexerunt, ut ne quærere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistola Athenis [18] ab Archia hierophante Archiæ, qui tum maximum Magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione exulum

INTERPRETATIO.

c *Quum de die Athenis profecti essent, ut recurrente nocte Thebas ingredi valerent.*

NOTÆ.

13 *Nam duodecim Adolescentuli.*] De eorum numero cum Nepote consentit Plutarchus; at sex tantùm Exules fuisse cum Melone uno ex Thebanis exulibus, qui septimus erat, refert Xenoph. lib. 5. c. 14. de reb. gr.

14 *Quorum imperiosa majestas.* [Hæc dicuntur ad ostentationem eximii Spartanorum Imperii super omnem Græciam; scribit enim Plutarchus in Pelopida, ante Leuctricam pugnam tantas Lacedæmoniorum vires fuisse, & tam firmis vinculis eorum imperium fuisse adstrictum, ut vulgò omnes existimarent, solvere illud, aut frangere neminem unquam valiturum.

15 *Domum Charonis.*] In quibusdam editionibus legitur, *Coronis*; sed nihil mutuo, quia sic legitur apud Xenoph. lib. 5. cap. 14. jam sæpè citato; quem pariter unum ex Conjuratis, sed minimè a tyrannis suspectum ait: διενυκτέρευσαν παρὰ Χάρωνί τινι.

16 *Nimia fiducia quanta calamitati soleat esse.*] Cui simillimum est istud Vellei Paterc. lib. 11. cap. 118. *Neminem celerius opprimi, quàm qui nihil timet, & frequentissimum initium esse calamitatis securitatem.*

17 *Illi vino epulisque dediti.*] Simile exemplum refert Livius lib. 22. de Syracusis captis inter vini epularumque copiam. Sunt & præterea innumera ejusdem rei exempla.

18 *Ab Archia hierophante Archia.*] Variè hic locus legitur, quibus tamen Lectionibus prætermissis, referam illud solùm quod mihi arridet magis. Certum est enim Plutarchum scripsisse, παρ' Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου, πρὸς Ἀρχίαν. Ergo ille Atheniensis qui scripsit, nomen habuit Archias, qui Hierophantes, id est, Æditus; seu sacrorum custodiæ præfectus erat; & ille cui scribebatur Archias etiam nuncupabatur; & summam Thebis potestatem tenebat. Vid. Xenoph. loco citato.

perſcripta erant. Quæ quum jam accubanti in convivio eſſet data: ſicut erat ſignata, in pulvinum ſubjiciens. [19] In craſtinum, inquit, differo res ſeveras. At illi omnes, quum jam nox proceſſiſſet, vinolenti, ab exulibus, [20] duce Pelopida, ſunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatémque vocato, non ſolùm qui in urbe erant; ſed etiam undique ex agris concurrerunt: [21] præſidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt: patriam obſidione liberaverunt: Autores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt. Hoc tam turbido tempore (ſicut ſuprà diximus) Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum eſt, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus eſt Pelopidæ: cæteræ ferè omnes communes cum Epaminonda. Namque in Leuctrica pugna, Imperatore Epaminonda, [22] hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem proſtravit Laconum. Omnibus præterea periculis adfuit: ſicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu: [d] quóque Meſſena celeriùs reſtitueretur, [23] legatus in Perſas eſt profectus. Denique [24] hæc fuit altera perſona Thebis, ſed tamen ſecunda, [e] ita ut proxima eſſet Epaminondæ. Conflictatus autem eſt cum adverſa fortuna. Nam & initio (ſicut oſtendimus) exul patriâ caruit: &, quum Theſſaliam in poteſtatem Thebanorum cuperet redigere, [25] *legationiſque* jure ſatis *tectum ſe arbitraretur*; [26] *quod apud omnes gentes ſan-*

INTERPRETATIO.

d *Et ut promptius Meſſena inſtauraretur.*

e *Adeo ut ſecundum ab Epaminonda* locum *teneret.*

NOTÆ.

19 *In craſtinum, inquit, differo res ſeveras.*] Schottus mavult ſerias; quod ferè eodem recidit.

20 *Duce Pelopidâ, ſunt interfecti.*] Vide Xenophontem loco citato, qui hanc hiſtoriam fusè deſcribit, ſed alias adhibet circumſtantias. Eamdem etiam refert Plutarchus.

21 *Præſidium Lacedæmoniorum ex Arce pepulerunt.*] Cadmæâ, quam quum occupaſſent, ut ſuprà dictum eſt, Lacedæmonii, Duce Phœbidâ, ſemper retinuerant valido præſidio.

22 *Hic fuit Dux delecta manus.*] Scilicet, Cohortis trecentorum militum ſibi mutuo amore amicitiæ conjunctorum, qui unà vincere, aut unà perire ſemper parati erant; hæc etiam ſacra cohors dicebatur, cujus Author Gorgias fuit. Polyænus lib. 11.

23 *Legatus in Perſas eſt profectus.*] Ne ſcilicet legati à Lacedæmoniis priùs miſſi de ſocietate cum Perſis ineunda, impedirent ne Meſſena diruta atque everſa inſtauraretur, atque incolis frequentaretur.

24 *Hac fuit altera perſona Thebis.*] Hæc tranſlatio à ſcena ſumpta eſt.

25 *Legationiſque jure ſatis tectum ſe arbitraretur.*] Nihil de hac legatione Plutarchus. Diodorus verò lib. 15. ſcribit Pelopidam & Iſmeniam cum Alexandro Pheræarum tyranno occurriſſent, temerè & ſine ulla ratione ab eo comprehenſos eſſe, & in carcerem conjectos.

26 *Quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet.*] Quanta ubique gentium legatorum nomini habeatur veneratio, ſatis notum eſt: Unde Statius lib. 11.

Sanctum populis per ſæcula nomen legatum.

Et Cic. Verr. 3. *Legatorum jus divino, humanoque vallatum præſidio.*

ctum esse consuesset: à Tyranno [27] Alexandro Pheræo, simul cum Ismenia comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, [28] bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannósque ejus expellerent. Cujus belli quum ei summa esset data, eóque cum exercitu profectus esset, [29] non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus irâ, equum in eum concitavit, procúlque digressus à suis, conjectu telorum confossus cecidit. [f] Atque hoc secunda victoria accidit: nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam [30] coronis aureis & statuis æneis, liberósque ejus multo agro donaverunt.

INTERPRETATIO.

f *Idque inclinante* in Thessalos belli *fortunâ evenit.*

NOTÆ.

27 *Alexandro Pheræo.*] Pheræ, oppidum Thessaliæ: unde Pheræus.

28 *Bello persequens tyrannum.*] Hunc exitum bellum illud habuit, ut tyrannus impetratis triginta dierum induciis Pelopidam liberaret. Plutarchus in Pelopida.

29 *Non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere.*] Licet Alexander haberet militum ampliùs viginti millia. Diodorus.

30 *Coronis aureis.*] Quæ etiam mortuis imponi solebant, ut scribit Cic. in oratione pro Flacco. Sic honoris ergo auream Coronam Castricio mortuo imponendam Pergamenos decrevisse.

XVII.

AGESILAUS LACEDÆMONIUS.

UM à cæteris scriptoribus, tum eximiè [1] à Xenophonte Socratico collaudatus est. [2] Eo enim usus est familiarissimè. Hic primùm de regno cum [3] Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim à majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quàm imperio, ex duabus familiis [4] Proclis & Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis, Spartæ reges fuerunt. [a] Harum ex altera, in alterius familiæ locum [5] fieri non licebat. Itaque uterque suum retinebat ordinem. Primùm ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai; [6] filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivens non agnorat; eundem, moriens, suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit, consequutus est. Nam [7] Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus suprà, factioso, & his tempo-

Interpretatio.

a *Fas non erat* quemquam *ex altera familia, alterius familiæ vices occupare.*

Notæ.

1 *A Xenophonte Socratico.*]Socratis auditore: unà enim cum Platone Socratem audivit, cujus meminit Gellius lib.14.c. 3. & Cicero lib.5.epist. 12. ad Luceium: & lib. 2. de Oratore; fuerunt & alii ejusdem nominis viri egregii, de quibus vide Suidam.

2 *Eo enim usus est familiarissimè.*]Dubium est uter altero familiariter usus sit, mihi verò id potiùs ad Agesilaum, quam ad Xenoph. referri videtur.

3 *Cum Leotychide.*] Idem ipsi nomen affingitur à Xenoph. in Agesilao.

4 *Proclis, & Eurysthenis.*] Hi ambo erant ex Heraclydarum familiâ, quorum Successionis Catalogum ab Hercule enumerat Pausanias. De his etiam quædam à Cicer. lib.11.de divinatione scribuntur.

5 *Fieri non licebat.*] Qui enim ex Proclidarum familia erat, non poterat Rex fieri in locum ejus, qui ex Eurysthenidarum familia esset; & vice versâ.

6 *Filium reliquerat Leotychidem.*] De quo mox diximus.

7 *Lysandro suffragante.*] Lysander ille de quo jam supra, Agesilaum puerum amaverat, teste Plutarcho in Lysandro & Agesilao.

ctum esse consuesset: à Tyranno [27] Alexandro Pheræo, simul cum Ismenia comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, [28] bello persequens Alexandrum. Post id factum nunquam is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannósque ejus expellerent. Cujus belli quum ei summa esset data, eóque cum exercitu profectus esset, [29] non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus irâ, equum in eum concitavit, procúlque digressus à suis, conjectu telorum confossus cecidit. [f] Atque hoc secunda victoria accidit: nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam [30] coronis aureis & statuis æneis, liberósque ejus multo agro donaverunt.

INTERPRETATIO.

f Idque inclinante in Thessalos belli *fortunâ evenit.*

NOTÆ.

27 *Alexandro Pheræo.*] Pheræ, oppidum Thessaliæ: unde Pheræus.

28 *Bello persequens tyrannum.*] Hunc exitum bellum illud habuit, ut tyrannus impetratis triginta dierum induciis Pelopidam liberaret. Plutarchus in Pelopida.

29 *Non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere.*] Licet Alexander haberet militum ampliùs viginti millia. Diodorus.

30 *Coronis aureis.*] Quæ etiam mortuis imponi solebant, ut scribit Cic. in oratione pro Flacco. Sic honoris ergo auream Coronam Castricio mortuo imponendam Pergamenos decrevisse.

XVII.

AGESILAUS
LACEDÆMONIUS.

UM à cæteris scriptoribus, tum eximiè [1] à Xenophonte Socratico collaudatus est. [2] Eo enim usus est familiarissimè. Hic primùm de regno cum [3] Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim à majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quàm imperio, ex duabus familiis [4] Proclis & Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis, Spartæ reges fuerunt. [a] Harum ex altera, in alterius familiæ locum [5] fieri non licebat. Itaque uterque suum retinebat ordinem. Primùm ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai; [6] filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivens non agnorat; eundem, moriens, suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit, consequutus est. Nam [7] Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus suprà, factioso, & his tempo-

INTERPRETATIO.

a *Fas non erat* quemquam *ex altera familia*, *alterius familiæ vices occupare.*

NOTÆ.

1 *A Xenophonte Socratico.*] Socratis auditore: unà enim eum Platone Socratem audivit, cujus meminit Gellius lib. 14. c. 3. & Cicero lib. 5. epist. 12. ad Lucceium: & lib. 2. de Oratore; fuerunt & alii ejusdem nominis viri egregii, de quibus vide Suidam.

2 *Eo enim usus est familiarissimè.*] Dubium est uter altero familiariter usus sit, mihi verò id potiùs ad Agesilaum, quam ad Xenoph. referri videtur.

3 *Cum Leotychide.*] Idem ipsi nomen affingitur à Xenoph. in Agesilao.

4 *Proclis, & Eurysthenis.*] Hi ambo erant ex Heraclydarum familiâ, quorum Successionis Catalogum ab Hercule enumerat Pausanias. De his etiam quædam à Cicer. lib. 11. de divinatione scribuntur.

5 *Fieri non licebat.*] Qui enim ex Proclidarum familia erat, non poterat Rex fieri in locum ejus, qui ex Eurysthenidarum familia esset; & vice versâ.

6 *Filium reliquerat Leotychidem.*] De quo mox diximus.

7 *Lysandro suffragante.*] Lysander ille de quo jam supra, Agesilaum puerum amaverat, teste Plutarcho in Lysandro & Agesilao.

ribus potente Agesilaus antelatus est. Hic, simul atque imperii potitus est, persuasit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellúmque Regi facerent docens, satius esse in Asia, quàm in Europâ dimicare. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestrésque exercitus, quos in Græciam mitteret. Datâ potestate, tantâ celeritate usus est, ut priùs in Asiam cum copiis pervenerit, quàm regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentésque offenderet. [8] Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regios; [9] inducias à Lacone petivit, simulans se dare operam, [b] ut Lacedæmoniis cum rege conveniret: re autem vera ad copias comparandas, cásque impetravit trimestres. Juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione, summâ fide mansit Agesilaus. Contra ea, Tissaphernes nihil aliud quàm bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum servabat, multúmque in eo consequi se dicebat, *quod Tissaphernes perjurio suo & homines suis rebus abalienaret, & deos sibi iratos redderet.* [c] *Se autem servatâ religione confirmare exercitum, quum animadverteret* [d] *deorum numen facere secum, hominésque sibi conciliari amiciores, quòd iis studere consuessent, quos conservare fidem viderent.* Postquàm induciarum præteriit dies, barbarus non dubitans, quòd ipsius erant [10] plurima domicilia in Caria, & ea regio his temporibus multò putabatur locupletissima, eò potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eò contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eámque priùs depopulatus est, quàm Tissaphernes usquam se moveret. Magna præda militibus locupletatis. [11] Ephesum hyematum exercitum reduxit, atque ibi officinis armorum institutis, ma-

INTERPRETATIO.

b *Ut Lacedæmonios cum Rege conciliaret.*

c *Se verò non violato sacramento suos milites corroborare.*

d *Deos sibi esse adjutores.*

NOTÆ.

8 *Id ut cognovit Tissaphernes.*] Ille Cyrum minorem apud Artaxerxem fratrem criminando, causa fuit ejus belli quod postea inter fratres exarsit: occisus est tandem ejusdem Artaxerxis jussu, quòd adversus Agesilaum rem proditoriè gerere videretur. Vide Xenoph. de rebus Græciæ lib. 3. c. 11.

9 *Inducias à Lacone petivit.*] Id est, ab Agesilao; de iisdem induciis proditoriè à Tissapherne factis loquitur Xenoph. lib. 3. c. 8.

10 *Plurima domicilia in Caria.*] Diodorus refert lib. 14. in ejusmodi domiciliis seu castellis, hortos fuisse amœnissimos, omnibusque rebus ad voluptatem & delicias comparatis instructos.

11 *Ephesum hyematum exercitum reduxit.*] Quia exta sacrificanti parum læta fuerant, & victimæ sine fibris etiam extiterant, ideo longiùs non progressus est. Sic refert Diodorus lib. 14. Adde quod id etiam factum est, quia ipsi equitatus deficiebat, cujus defectu barbaris impar esse videbatur. Xenoph. lib. 3. de reb. gr.

gnâ industriâ bellum apparavit: & quò studiosiùs armarentur, insigniúsque ornarentur, [12] præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut qui cæteris præstitissent; eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, [13] ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum. Hic quum tempus esset visum copias extrahere ex hybernaculis, vidit, si, quò esset iter facturus, palàm pronunciasset, hostes non credituros, aliásque regiones occupaturos, nec dubitaturos aliud esse facturum ac pronunciasset. Itaque quum ille Sardeis se iturum dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, [14] sero suis præsidio profectus est. Nam quum illò venisset, jam Agesilaus multis locis expugnatis, magnâ erat prædâ potitus. Laco autem quum videret hostes equitatu superare, [e] nunquam in campo sui fecit potestatem, & his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiæ valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multò majores adversariorum copias: & sic in Asiâ versatus est, ut omnium opinione victor duceretur. Hic quum animo meditaretur proficisci in Persas, & ipsum regem adoriri: nuncius ei domo venit ephorûm jussu, bellum Athenienses & Bœotios indixisse Lacedæmoniis; quare venire non dubitaret. In hoc non minùs ejus pietas suspicienda est, quàm virtus bellica, qui quum victori præesset exercitui, maximámque haberet fiduciam regni Persarum potiundi; [f] tantâ modestiâ dicto audiens fuit jussis absentium Magistratuum, ut si privatus [15] in comitio esset Spartæ. [16] Cujus exemplum utinam Imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno præposuit bonam existimatio-

INTERPRETATIO.

e *Nusquam in patenti loco suas copias explicuit.*

f *Tam modestè absentium Magistratuum mandatis obtemperavit.*

NOTÆ.

12 *Præmia proposuit.*] De hac re Xenoph. Ibidem.

13 *Ut & ornatissimum, & exercitatissimum haberet exercitum.*] Id est, exercitum omnibus instrumentis bellicis optimè instructum, & milites in omni exercitationum genere apprimè versatos.

14 *Sero suis præsidio profectus est.*] 4. Scilicet die postquam in Lydiam ingressus erat, & jam populatus erat Agesilaus. Sic refert Xenoph. lib. 3. c. 11.

15 *In Comitio.*] Id est, in loco ubi Comitia habebantur. Quo etiam vocabulo in eodem sensu utitur Cic. in Oratione pro Sextio, & in Verrem. Agesilao autem missam fuisse Scytalen, qua semper in revocandis suis ducibus utebantur Lacedæmonii, testis est Xenoph. lib. 4. c. 4. Porro de Scytala, vide suprà in Pausania.

16 *Cujus exemplum utinam Imperatores nostri.*] Hæc in Julium Cæs. dici videntur, qui invito etiam Senatu exercitum retinuit, nec Romam armis positis redire voluit.

nem, multóque gloriosius duxit, si institutis patriæ paruisset, quàm si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantáque usus est celeritate, g [17] ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Quum jam haud longè abesset à Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses & Bœotii, [18] cæterique eorum socii, [19] apud Coroneam: quo omnes gravi prælio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quòd quum plerique ex fuga se [20] in templum Minervæ conjecissent, quærereturque ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, & iratus videbatur omnibus, qui adversùs arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, & eos vetuit violari. Neque hoc solùm in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra arásque conservavit. Itaque prædicabat, *mirari se, non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent, aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quàm qui fana spoliarent.* Pòst hoc prælium collatum est omne bellum circa Corinthum, ideóque Corinthium est appellatum. Hîc quum unâ pugnâ decem millia hostium Agesilao duce cecidissent, eóque facto opes adversariorum debilitatæ viderentur: tantùm afuit ab insolentia gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quòd tam multi à se victi, [21] vitio adversariorum concidissent. h Namque illa multitudine, si sana mens esset Græciæ, supplicium Persas dare potuisse. Idem, quum adversarios intra mœnia compulisset, ut in Corinthum oppugnaret, multi hortarentur: negavit id suæ virtuti convenire. *Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ. Nam si (inquit) exstinguere voluerimus qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus, quo facto, sine negotio, quum voluerint, nos oppriment.* [22] Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmoniis,

INTERPRETATIO.

g *Ut quam viam anni spatio Xerxes emensus fuerat.*

h *Per hanc enim multitudinem, si Græci saperent, Persas supplicio affici potuisse.*

NOTÆ.

17 *Ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat.*] Quum nimirum bellum Græciæ intulit stipatus decies septies centenis armatorum millibus.

18 *Cæterique eorum socii.*] Scilicet Eubœenses, Locri, Argivi, Corinthii, & quidam alii, ut Xenoph. refert lib. 4. de reb. gr.

19 *Apud Coroneam.*] Bœotiæ urbem.

20 *In templum Minervæ.*] Cognomento Itoniæ, teste Pausania in Laconicis.

21 *Vitio adversariorum.*] Id est, pertinaciâ, & culpâ cæterorum Græcorum, qui adversus Lacedæmonios fœdus pepigerant.

22 *Interim accidit illa calamitas apud Leuctra.*] De illa ingenti pugnâ quæ Thebanos inter & Spart. commissa est apud Leuctra loquitur hic Nepos, in qua ultimi magna internecione victi sunt, ut suprà diximus.

quò

i quò ne proficiſcerentur, quum à pleriſque ad exeundum premeretur, ut ſi de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, [23] eſſétque ſine muris oppidum; talem ſe imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus appruerit, k niſi ille fuiſſet, Spartam futuram non fuiſſe. In quo quidem diſcrimine celeritas ejus conſilii ſaluti fuit univerſis. Nam quum quidam adoleſcentuli, hoſtium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepiſſent: Ageſilaus, qui perniciosiſſimum fore videret, ſi animadverſum eſſet, quenquam ad hoſtes transfugere conari, cum ſuis eò venit, atque, ut ſi bono animo feciſſent, laudavit conſilium eorum, quod eum locum occupaſſent, & ſe id quoque fieri debere animadvertiſſe. Sic adoleſcentulos [24] ſimulata laudatione recuperavit: & adjunctis de ſuis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant conſilii, commovere ſe non ſunt auſi: eóque libentiùs, quòd latére arbitrabantur, quæ cogitarant. Sine dubio pòſt Leuctricam pugnam l Lacedæmonii [25] ſe nunquam refecerunt, neque priſtinum imperium recuperarunt. Quum interim Ageſilaus non deſtitit, quibuſcunque rebus poſſet patriam juvare. Nam quum præcipuè Lacedæmonii indigerent pecuniâ, [26] ille omnibus, qui à rege defecerant, præſidio fuit. A quibus magnâ donatus pecuniâ, patriam ſublevavit. Atque in hoc illud imprimis fuit admirabile, quum maxima munera ei ab regibus & dynaſtis civitatibúſque con-

INTERPRETATIO.

i *Quem in locum ne pergerent, quaſi eventum præſentiret, pluribus ad proficiſcendum illum urgentibus, proficiſci recuſavit.*

k *Si non ille vixiſſet, Lacedæmonem perituram fuiſſe.*

l *Spartani ſe nunquam reſtituerunt.*

NOTÆ

23 *eſſetque ſine muris oppidum.* Omnes olim Græciæ urbes ſine muris fuiſſe teſtatur Thucydides in Prooemio: At verò inter cæteras Spartam ſine mœnibus fuiſſe ex eo conſtat, quòd ex præcepto Lycurgi, viri fortitudine ſua pro mœnibus eſſent: Unde Ovid. Metamorph. x. ait:

Cùm Deus Eurotam, immunitamque frequentat
Sparten.

Hanc tamen muris fuiſſe circumdatam docet Livius, lib. 4. c. 5. & 8. Decad. 4. Quia tandem Spartani armis diffiſi, urbem ſuam murorum præſidio clauſerunt. Juſt. lib. 14. c. 5.

24 *Simulatâ laudatione recuperavit.* Hoc loquendi modo jam ſuprà uſus eſt Nepos in Pelopida; ſcilicet, *hunc Epaminondas recuperavit bello*; quamquam verbum illud rariùs de Perſona dicitur.

24 *Se nunquam refecerunt.* Id translatum eſt ab iis qui à deliquio, aut gravi morbo vires reparant. Sic Salluſt. *Quo & cæterorum animos reficeret.* Et infra in Hamilcare idem Nepos; ſi paullulum modò res eſſent refectæ.

26 *Ille omnibus, qui à Rege defecerant, præſidio fuit.* Tacho in primis qui Ægypti, & Mauſolo qui Cariæ Rex erat, a quibus etiam maxima dona accepit: Xenoph. in Ageſilao.

ferrentur; nihil unquam in domum suam contulit,[27] nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eâdem fuit contentus, [28] quâ Eurysthenes progenitor majorum suorum fuerat usus. Quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: [29] contrà, plurima patientiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nullâ in re differret, à cujusvis inopis atque privati. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus; [30] sic maleficam nactus est in corpore, exiguus, & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam adferebat deformitatem: [31] atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usuvenit, quum annorum octoginta [32] subsidio Thaco in Ægyptum ivisset, m & in acta cum suis accubuisset, sine ullo tecto, stratúmque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, [33] neque huc amplius quàm pellis esset injecta, eodémque comites omnes accubuissent, vestitu humili atque obsoleto, ut eorum, ornatus non modò in his regem neminem significaret, n sed hominis non beatissimi suspicionem præberet. Hujus de adventu fama [34] quum ad regios esset

INTERPRETATIO.

m *Et in littore cum suis sedisset.*

n *Sed hominem non valdè fortunatum se exhiberet.*

NOTÆ.

27 *Nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit.* Hoc veluti summum moderationis exemplum proponitur, arguiturque Principum ac populorum vanitas, qui post victorias secundasque res solent sibi cultum opulentiorem circumdare, ac victu lautiore uti: simile quidpiam refert author noster infrà in Attico. Et Justinus lib. 44. c. 2. *Viriathi*, inquit *ea virtus continentiáque fuit, ut cum Consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit, quo primum bellare cœpit, perseveraverit, ut quivis gregarius miles ipso Imperatore opulentior videretur.*

28 *Quâ Eurysthenes progenitor.* Qui fuit Aristodemi filius, & Proclis frater, de quo paulò suprà in eodem Agesilao.

29 *Contra, plurima patientiæ atque abstinentiæ.* Vide Plutarch. in Agesilao, qui de ejus frugalitate in victu cultuque corporis plurima verba facit.

30 *Sic maleficam nactus est.* Nam & staturâ fuit humili, & exiguo corpore; itaut verè erga eum natura difficilis dici possit. Quemadmodum Ovid. epistolâ Sapphus.

Si mihi difficilis formam natura negavit,
Ingenio forma damna rependo mea.

31 *Atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant.* Siquidem vulgus eos tantùm magnarum rerum capaces existimat, quos eximia specie instructos videt: digna enim est imperii forma.

32 *Subsidio Thaco in Ægyptum ivisset.* Nectenabo, non Thaco suppetias tulisse ait Polyænus lib. 11. in Agesilao. Sed Athenæus lib. 14. & Plutarchus in Agesilao cum Nepote conveniunt.

33 *Neque huc ampliùs quàm pellis esset injecta.* De Tuberone Stoico simile aliquid narrat Cic. pro Muræna.

34 *Quum ad regios esset perlata.*] Id est, quum ad Regis Ægypti ministros pervenisset.

perlata, celeriter munera eò cujusque generis sunt allata. His quærentibus Agesilaum, vix fides facta est unum esse ex his, qui tum adcubabant. Qui quum regis verbis, quæ attulerant, dedissent: ille præter vitulina, & hujusmodi genera obsonii, quæ præsens tempus desiderabat, nihil accepit: unguenta, [35] coronas, [o] secundámque mensam, servis dispertiit: cætera referri jussit. Quo facto, cum barbari magis etiam contempserunt, quòd eum ignorantia bonarum rerum illa potissimùm sumpsisse arbitrabantur. Hic quum ex Ægypto reverteretur, [36] donatus à rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret, [37] venissétque in portum, qui Menelai vocatur, [38] jacens inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi cum amici, quò Spartam faciliùs perferre possent, [39] quòd mel non habebant, cera circumfuderunt, [40] atque ita domum retulerunt.

INTERPRETATIO.

o *Et secunda fercula famulis distribuit.*

NOTÆ.

35 *Coronas.*] Ægyptios Agesilao in Ægyptum proficiscenti inter alia munera Papyrum coronariam misisse refert Athenæus lib. 15. c. 6. Hocque idem esse conjicio quod per, *Coronas*, intelligit Nepos; nam Coronæ ejusmodi fiebant ex gramine quodam quod ‹Ϛλαι Græci vocant, unde Charta seu Papyrus conficiebatur. Prætereà Plin. ait lib. 13. c. 11. Papyri florem ad Deos coronandos, usui fuisse. Adde quod Coronarum frequens usus fuit in conviviis apud veteres, quas primo ex rosis, deinde ex Nardi folio contexebant, & unguentis pretiosissimis aspergebant. Quâ de re vide Carol. Paschalium in opere Coronario.

36 *Donatus à Rege Nectanebe.*] Polyænus, *Nectenabo*, loco paulò suprà laudato. Nam Nectanabus, Nectanabis, & Nectanebis inveniuntur.

37 *Venissétque in portum, qui Menelai vocatur.*] De quo portu vide Strab. lib. 1.

38 *Jacens inter Cyrenas.*] Quod de Lybiâ Cyrenaica intelligendum est. Cyrenæ autem insigne Libiæ oppidum; Vulgò, *Coréna*.

39 *Quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt.*] Contra Diodorus scribit Agesilai Corpus in melle Spartam deportatum esse; nam antiquitus cadavera quæ servari vellent, melle condiebant. Persarum tamen mos fuit non melle, sed cera circum linire, teste Herodoto lib. 1. & Cic. in Tuscul.

40 *Atque ita domum retulerunt.*] Leges præcipiebant apud Lacedæmonios, ut suorum Regum corpora defuncta domum reducerent: de cæteris verò ducibus non sic jubebatur. Turneb. lib. 26. c. 33.

XVIII.

[1] EUMENES CARDIANUS.

UJUS si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multò illustrior, atque etiam honoratior: [2] quòd magnos homines virtute metimur, non fortunâ. Nam quum ætas ejus incidisset in ea tempora [3] quibus Macedones florerent [a] multùm ei detraxit inter eos viventi, [4] quòd alienæ erat civitatis. [5] Neque aliud huic defuit, quàm generosa stirps, [b] etsi ille domestico summo genere erat, tamen Macedones cum sibi aliquando anteponi, indignè ferebant. Neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes curâ, vigilantiâ, patientiâ, calliditate, & celeritate ingenii. [6] Hic peradolescentulus ad

Interpretatio.

a *Quia alienigena erat, ipsum inter illos degentem valdè depressit.*

b *Hic quamquam ex summâ familiâ ortus erat.*

Notæ.

1. Eumenes Cardianus.] Quidam *Sardianus*, sed male; nam ex Cardiâ urbe Thraciæ oriundus erat Eumenes, in cujus gratiam immunem à tributis fecisse Philippum scribit Alexander Myndius.

2 *Quod magnos homines virtute metimur non fortunâ.*] Propriè enim homines magni, majoresve solâ virtute dicuntur; At fortunâ illustriores atque honoratiores; hinc Q. Curtius lib. 9. c. 34. *Sed fortunâ quæ rebus famam pretiumque constituit, hoc quoque militia probrum vertit in gloriam.*

3. *Quibus Macedones florerent.*] Vixit namque tempore Philippi Macedonum Regis, & Alex. Mag. qui res maximas gesserunt.

4 *Quod aliena erat civitatis.*] Alienigenis enim non tanta tribuitur fides & favor, quantus civibus & propinquis. Unde apud Curtium lib. 8. c. 8. de Calisthene loquentem sic scribitur: *Quem si Maced. esset, tecum introduxissem, dignissimum te discipulo Magistrum. Nunc Olynthio non idem juris est.*

5 *Neque aliud huic defuit, quàm generosa stirps, etsi ille domestico summo genere erat.*] Hæc duo sibi parum cohærere videntur. Quomodo enim defuit illi stirps generosa, si ille domestico summo genere erat? Itaque hæc paulo clariùs explicanda sunt; & hic sensus mihi esse videtur, nimirum Eumenem seipsâ ex parentibus summæ sortis & nobilitatis ortum esse, sed parum magnanimis & belli facinoribus celebrandis.

6 *Hic peradolescentulus in amicitiam accessit Philippi.*] Vix ille siquidem 23. ætatis annum attigerat, quum in Philippi Macedonis amicitiam & familiaritatem venit: Quum enim ipsum Philippus inter reliquos juvenes decertantem luctantemque conspexisset, sibi assumpsit ejus fortitudine & solertiâ delectatus, ut refert Plutarchus. Deinde Philippo mortuo eum simili benevolentia sibi devinxit Alex. Mag.

amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii; brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. [7] Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum, [8] scribæ loco; quod multò apud Graios honorificentius est quàm apud Romanos. Nam apud nos re verâ, sicut sunt, [9] mercenarii scribæ existimantur. At apud illos contrariò, nemo ad id officium admittitur nisi honesto loco, & fide, & industriâ cognitâ: quòd necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem. Illo interfecto, [10] eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ [c] [11] quæ *betarice* appellabatur. [12] Utrique autem consilio semper affuit, & omnium rerum habitus est particeps. Alexandro Babylone mortuo, [13] quum regna singulis familiaribus dispertirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, [14] cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccæ: ex quo omnes conjecerunt, [15] eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam

INTERPRETATIO.

c *Qua socialis dicebatur.*

NOTÆ.

7 *Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis.*] Quemadmodum ex fructuum præludio futuram arboris bonitatem cognoscimus; ita ex puerili indole virtutem plenioris ætatis præsumimus: Unde Paterculus lib. 2. cap. 94. *Ut per id quod agebat quantus evasurus esset, eluceret.* Et Claud. lib. de Laudib. Stilicon.

mens ardua semper
A puero, tenerisque etiam fulgebat in annis.

8 *Scribæ loco.*] Scribæ ejusmodi tales erant tunc temporis, quales ferè hodie sunt Cancellarii; unde fit ut Plutarchus eum non scribam simpliciter, sed Principem seu Præfectum scribarum vocet.

9 *Mercenarii scribæ existimantur.*] Ii sunt quos abusivè hodie secretarios Magistratuum appellamus, quique revera serviles sunt ministri, serviliter suis dominis addicti.

10 *Eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim*]Cujus & filiis tutor etiam postea datus est, ut videbitur infrà.

11 *Quæ* heteræice *appellabatur.*] A voce Græca ἑταιρεία, quæ socialis est, atque ita vocabatur ala equitum honoris causâ apud Macedones, ab amicitiâ & sodalitate regia Sic Arrian. de reb. Alex. Mag. lib. 6. cap. 18.

12 *Utrique autem consilio semper affuit.* Quoniam & in rebus politicis, & bellicis plurimùm valuit.

13 *Quum regna singulis familiaribus dispertirentur.*] Hoc notum est ex omnibus historicis, præsertimque ex Q. Curtio, Justino, Orosio, Arriano, multisque aliis, cùm sacris, tùm prophanis.

14 *Cui Alexander moriens annulum suum dederat.*] Scilicet, Perdiccæ, ut dicitur paulò infrà. Vide Just. lib. 12. c. 15. Q. Curt. lib. 10. c. 5. Deinde locus ille posset aliquatenùs effici clarior, si immutato paulisper ordine sic legeretur. *Et summa rerum tradita esset tuenda eidem Perdiccæ, cui Alexander moriens annulum suum dederat.*

15 *Eum regnum ei commendasse.*]Alex. Magn. Regnum Macedonum Perdiccæ commendasse ex eo liquet, quòd antiquitus per transmissionem sigilli videbatur fieri transmissio hæreditatis; quod Casaub. ad Suetonium notat, putatque id causæ fuisse cur Tiberio morienti Caius annulum ademerit. Quod quidem secundum juris privati analogiam factum fuisse apparet: Nam ut videtur turius patrimonii jus tradi, traditis clavibus ædium; ita & possessio regni tradi quoque videbatur, tradito Principum sigillo.

tutelam pervenissent: ([16] aberant enim Craterus & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: [17] mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quòd facilè intelligi posset, plurimi fecerat) hoc tempore [18] data est Eumeni Cappadocia, d sive potiùs dicta. [19] Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quòd in homine fidem & industriam magnam videbat; non dubitans, e si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim (quòd ferè omnes in magnis imperiis concupiscunt) omnium partes corripere atque amplecti. Neque verò hoc solus fecit, sed cæteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. [20] Primus Leonnatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Is multis magnis pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Quum perducere eum non posset, interficere conatus est: & fecisset nisi ille clàm noctu ex præsidiis ejus effugisset. Interim [21] conflata sunt illa bella, quæ ad internecionem pòst Alexandri mortem gesta sunt, [22] omnésque concurrerunt, ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quòd unus omnibus resistere cogebatur; tamen amicum non deseruit, neque salutis quàm fidei fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas [23] ei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Hellespontum; & illum unum opposuerat [24] Europæis adver-

INTERPRETATIO.

d *Seu potius assignata.*

e *Si hunc* sibi *sociasset.*

NOTÆ.

16. *Aberant enim Craterus & Antipater.*] Craterus qui, ut ait Curtius; erat Regi Carus in paucis. Antipater verò Jolai filius, qui inter præcipuos Alexandri Duces, & successores annumeratur.

17 *Mortuus erat Hephæstio.*] Qui carissimus Alex. fuit, & ob cujus mortem, quæ morbo evenit ad Ecbatana, incredibili affectus dolore mulra regi indecora fecisse dicitur. Ælianus Var. hist. lib. 12. c. 7. refert Alexandrum Achillis monumentum coronasse, Hephæstionem Patrocli; ut ostenderet ita se Carum Alexandro, ut Patroclus Achilli olim fuit.

18 *Data est Eumeni Cappadocia.*] Cappadociam cum Paphlagonia ei datam fuisse scribit Just. lib. 13. quæ sunt regiones ad mare Ponticum vergentes & finitimæ.

19 *Nam tum in hostium erat potestate.*] Hanc enim Ariarathes Rex tunc tenebat, nec Imperio Macedonico tunc suberat.

20 *Primus Leonnatus.*] Hic Euni filius Pellæ natus, cui obtigerat Phrygia quæ Hellespontum attingit, fueratque ex Alexandri corporis custodibus.

21 *Conflata sunt illa bella, &c.*] De his bellis quæ sanè atrocissima fuerunt, & Imperium Macedonicum in mille partes sciderunt, lege Curt. lib. 10. Just. & alios.

22 *Omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum.*] Invidià, scilicet, commoti, quod ab Alexand. sigillum accipiens, jus quoque & dominium in eos accepisse videretur: Craterus autem & Antipater primi fuerunt, qui in eum arma movêre, quos postea sequutus est Antigonus.

23 *Ei parti Asiæ quæ inter Taurum montem jacet, atque Hellespontum.*] Cappadociam & Bithyniam fuisse existimo, quæ revera Hellespontum, & montem Taurum interjacent.

24 *Europæis adversariis.*] Cratero scilicet & Antipatro, de quibus mox, multisq; aliis

fariis. Ipse Ægyptum oppugnatum [25] adversus Ptolemæum erat profectus. Eumenes, quum neque magnas copias, neque firmas haberet, quòd inexercitatæ, & non multo antè erant contractæ: adventare autem dicerentur, Hellespontúmque transisse Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cùm claritate, tum usu belli præstantes: Macedones verò milites eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, [26] qui summam imperii potirentur: Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscerent, [27] adversus quos ducerentur, non modò non ituras, sed simul cum nuncio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & priùs in aciem exercitum eduxit, prælíumque commisit, quàm milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. [28] Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potiùs dimicaret, quo plus valebat, quàm peditatu, quo erat deterior. Quorum acerrimo concursu quum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, [29] & Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. [30] Qui quum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facilè intelligi posset inimicâ mente contendisse, animóque magis etiam pugnasse, quàm corpore, f non priùs distracti sunt, [31] quàm alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur: neque eo magis ex prælio excessit, sed acriùs hostibus instituit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea & maximè nobilibus captis, pedestris exercitus, quòd in eâ loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo

INTERPRETATIO.

f Non ante avulsi sunt, quàm alter vitam amiserit.

NOTÆ.

25 *Adversus Ptolemæum.*] Lagi filium, qui ex gregario milite inter Duces & Successores Alex. habitus est, atque illo mortuo Ægyptum occupavit, à quo postea omnes Ægypti Reges Ptolemæi dicti sunt.

26 *Qui summam Imperii potirentur.* Pro *summâ Imperii*: nam id secundum veterem loquendi modum in accusativo casu ponitur.

27 *Adversùs quos ducerentur.*] Sedulò Milites suos celare studuit se adversùs Crateram proficisci, quia intelligebat id si rescirent, confestim elapsuros, ut infrà dicitur.

28 *Effecit etiam illud locorum præoccupatione.*] Id est, ut posset priùs loca ad pugnandum sibi idonea occupare.

29 *Et Neoptolemus qui secundum locum Imperii tenebat.*] Neoptolemus ille sinistro cornu præerat, teste Diodoro lib. 28.

30 *Qui cum inter se complexi in terram decidissent.*] Vide Plutarchum in Eumene, a quo lépidè hæc monomachia describitur.

31 *Quàm alterum anima reliquerit.*] Scilicet, Neoptolemum, qui teste Plutarcho, & Diodoro, poplite saucius validè diuque Eumeni integro restitit; sed denique accepto in collo vulnere succubuit,

petiit : Quam quum impetrasset, in fide non mansit, & se simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit. Quum id non potuisset, pro hominis dignitate : proque pristina amicitia (namque illo usus erat Alexandro vivo familiariter) amplo funere extulit, ossáque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, [32] Perdiccas apud flumen Nilum interficitur [33] à Seleuco & Antigono, rerúmque summa ad Antipatrum defertur. [34] Hìc qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur : in his Eumenes. Hâc ille perculsus plagâ, non succubuit, neque eò seciùs bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, quum omni genere copiarum abundaret, sæpè in itineribus vexabatur, neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus multis possent pauci resistere. Sed extremo tempore quum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen multis suis amissis se expedivit; [35] & in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo quum circumsederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi; callidum fuit ejus inventum ; quemadmodum stans jumentum calefieri exercerique posset, quò libentius & cibo uteretur, & à corporis motu non removeretur. [36] Substringebat caput loro altius, quàm ut prioribus pedibus planè terram posset attingere : [37] deinde post verberibus cogebat exultare, & calces remittere : qui motus non minùs sudorem excutiebat, quàm si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, g ut jumenta æquè nitida ex castello

INTERPRETATIO.

g *Ut equos tam comptos ex arce expromeret.*

NOTÆ.

32 *Perdiccas apud flumen Nilum interficitur.*] Vix Ægyptum ingressus erat Perdiccas quum per seditionem obtruncatur. Vide Diodorum l. 18. De ejus tamen morte variæ sunt authorum opiniones. Vide eumdem Diodor. eodem lib. c. 36.

33 *A Seleuco & Antigono.*] Seleucus Antiochi filius Philopator dictus, qui mortuo Alexandro Syriâ & Babylone potitus est : Sic Cedrenus, Arrianus, Diodorus, & alii, Antigonus verò Philippi Regis Spurius; qui in Asiâ minore diu dominatus est.

34 *Hìc qui deseruerant.* Id est omnes illi qui apud flumen Nilum ab Antipatri partibus non steterant.

35 *Et in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit.* Noram in Cappadociæ ac Lycaoniæ finibus esse scribit Plutarchus : At verò juxta Taurum montem locat Strabo lib. 12. & sua ætate Neroassam appellari dicit.

36 *Substringebat caput loro.* Meminit ejus industriæ Front. lib. 4. Stratag. his verbis: *Certis quotidie horis ita suspendebat, ut posterioribus pedibus innixi prioribus allevatis, cum naturalem appetunt consuetudinem, ad sudorem usque crura jactarent.*

37 *Deinde post verberibus cogebat exultare.* Parisiensis editio habet, *posterioribus*, pro, *post verberibus*; quod magis Frontini verbis mox citatis conforme videtur.

educeret,

educeret, quum complures menses in obsidione fuisset, ac si campestribus ea locis habuisset. [38] Ea conclusione quotiescunque voluit, & apparatum & munitiones Antigoni alias incendit, alias dejecit. Tenuit autem se uno loco, quandiu fuit hiems, quòd castra sub dio habere non poterat. Ver appropinquabat: [39] Simulata deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit, séque ac suos omnes extraxit incolumes. Ad hunc [40] Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, quum literas & nuncios misisset in Asiam, consultum utrum repetitum iret Macedoniam, (nam tum in Epiro habitabat) & eas res occuparet: huic ille primùm suasit, ne se moveret, & expectaret, [41] quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum nihil ea fecit. Nam & in Macedoniam profecta est, [42] & ibi crudelissimè se gessit. Petivit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus & familiæ inimicissimos stirpem quoque interimere, ferrétque opem liberis Alexandri. h Quam veniam si daret, quamprimùm exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo faciliùs faceret, se omnibus præfectis, qui in officio manebant, [43] misisse literas, ut ei parerent, ejúsque consiliis uterentur. His verbis Eumenes permotus, satiùs duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quàm ingratum viveret. Itaque copias contraxit, bellum adversum Antigonum comparavit: quòd unà erant Macedones complures nobiles. [44] In his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem: [45] & Antigenes, cu-

INTERPRETATIO.

h *quod si concederet.*

NOTÆ.

38 *Eâ conclusione.*] Id est, quandiu hoc in castello conclusus est.

39 *Simulatâ deditione.*] Paulò aliter Plutarchus; ait enim Antigono Noram obsidente Antiparrum obiisse, qui Justino teste lib. 14. c. 2. auxilia Eumeni miserat, atque aliam ob causam obsidionem hanc solutam fuisse.

40 *Olympias.*] Neoptolemi Molossorum Regis filia, quæ Myrtale priùs appellata est, quàm Philippus Macedo uxorem habuit, ex quâ Alexandrum Mag. progenuit. Vide Justin. lib. 9. c. 7.

41 *Quoad Alexandri filius.*] Quem Alexander ex Roxane genuerat, quemque alii Philippum, alii Herculem, alii verò, idque probabilius ex patris nomine Alexandrum appellatum fuisse scribunt; ut testatur Pausanias in Atticis & Bœoticis, & Diodorus 19.

42 *Et ibi crudelissimè se gessit.*] Quia, ut refert Just. lib. 13. c. 6. muliebri potiùs iracundiâ quàm regio animo se gerens multas virorum illustrium cædes edidit.

43 *Misisse literas.*] Lege Diodorum lib. 18. & Plutarchum in Eumene, apud quos harum literarum formulas & argumenta invenias.

44 *In his Peucestes.*] Hic primùm Clipeigerulus, postea factus est unus ex 7. Alexandri custodibus post victum Porum. Arrianus lib. 6.

45 *Et Antigenes.*] Hunc Phalangis Macedoniæ Ducem scribit Polyænus lib. 4. quemadmodum & Nepos, secundumque Imperii gradum obtinebat.

N

jus sub imperio phalanx erat Macedonum. Invidiam verens (quam tamen effugere non potuit) si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quàm alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo:[46] in principiis [47] nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eóque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, [48] eóque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur; credens, minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri bellum videretur administrare: quod & fecit. Nam quum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodò latebat, quum tamen per eum unum gererentur omnia. [49] Hic in Parætacis cum Antigono conflixit, non acie instructa, sed in itinere: cúmque malè acceptum in Mediam hyematum coëgit redire, ipse in finitima regione Persidis hyematum copias divisit, non ut voluit; sed militum id cogebat voluntas. [50] Namque illa phalanx Alexandri Magni quæ Asiam peragraverat, devicerátque Persas, inveteratâ cùm gloriâ tum etiam licentiâ, non parêre se ducibus, sed imperare postulabat, [51] ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt suâ intemperantiâ nimiaque licentiâ, ut omnia perdant, neque minùs eos, cum quibus steterint, [i] quàm adversus quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam, nisi tempus, interesse judicet. Sed ad illos revertar. Hyberna sumpserant, non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longéque inter se discesserant. Hoc Antigonus quum comperisset, intel-

INTERPRETATIO.

i *Quam contra quos pugnaverint.*

NOTÆ.

46 *In principiis.*] Certum est principia in hoc loco designare loca quædam in castris quò Principes ac Duces conveniebant deliberaturi: non definitur autem utrum in medio, vel in extremo castrorum essent; tamen Polyænus medium locum occupare innuere videtur, ἐν μέσῳ στρα-τοπέδῳ. Eo sensu apud Just. lib. 11. c. 5. scriptum legimus: *Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit; ut si principia castrorum cerneres, Senatum te alicujus priscæ reip. videre diceres.* Sic Tacitus, sic Florus, sic Valer. Max. sic Frontinus, multique alii Scriptores.

47 *Nomine Alexandri statuit tabernaculum.*] Ut non suo nomine bellum movere videretur, sed regio, sicque se ab omni affectatæ tyrannidis suspicione expediret.

48 *Eoque omnes quotidie convenire.*] Ne si dedignarentur ad Eumenem tanquam ad alienigenam accedere, ipse quoque non erubesceret ante ipsorum tentoria conspici, qui Dux exercitus esset.

49 *Hic in Parætacis.*] Stephano Παραιτάκη πόλις Μηδίας., Ptolemæo Parætaceni Mediæ accensentur. Tamen ex Nepotis verbis conjicere est locum hunc non in Mediâ, sed Mediam inter & Persidem situm esse, quia Antigonum in Mediam redire coëgit.

50 *Namque illa Phalanx.*] De phalange illa mox dictum est.

51 *Ut nunc veterani faciunt nostri.*] Hic carpit veteranorum sui temporis arrogantiam, in quam etiam Cic. acriter invehitur Philipp. 1. c. 6. & multis aliis in locis.

ligerétque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duæ erant viæ, quà ex Medis, ubi ille hyemabat, ad adversariorum hybernacula posset perveniri. Quarum brevior per loca deserta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam: cæterum dierum erat ferè decem. Illa autem qua omnes commeabant, [k] altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa; omniúmque rerum abundans. Hàc si proficisceretur, intelligebat priùs adversarios rescituros de suo adventu, quàm ille tertiam partem confecisset itineris sui, [l] sin per loca sola contenderet; sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam imperat quamplurimos utres atque etiam culleos comparari. Post hæc pabulum, præterea cibaria cocta dierum decem, utque quàm minimè fieret ignis in castris. Iter quod habebat, omnes celat. Sic paratus, quà constituerat, proficiscitur. Dimidium ferè spatium confecerat, quum ex fumo castrorum ejus [52] suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces, quæritur quid opus sit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quàm Antigonus adfuturus videbatur. [53] Hic omnibus titubantibus, & de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *si celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod antè non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transire posset, se effecturum, ut non minùs totidem dierum spatio retardaretur.* [54] *Quare circumirent, suas quisque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrænandum impetum tale capit consilium: [m] certos omittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hísque præcipit, [n] ut primâ noctè quàm latissimè possint, ignes faciant quàm maximos, atque hos secundâ vigiliâ minuant, tertiâ perexiguos reddant, [o] & [55] adsimulatâ castrorum consuetudine, suspicionem injiciat hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum:

INTERPRETATIO.

k *Duplo majorem habebat circuitum.*
l *Sin per locorum solitudinem incederet.*
m *Fidos relinquit milites ad montium radices.*
n *Ut prima vigiliâ.*
o *Et observato castrorum usu.*

NOTÆ.

52 *Suspicio allata est ad Eumenem.*] Nimirum à barbaris qui non fumum, sed ignium fulgorem videntes, teste Plutarcho, ex summitate collium circumjacentium Camelis cursoribus nuncium Eumeni & Peucestæ attulerunt, ut refert Diodorus; Plutarchus verò soli Peucestæ, quippe qui propior esset hostibus.

53 *Hic omnibus titubantibus.*] Id est, trepidantibus. Nonius, titubare trepidare est.

54 *Quare circumirent.*] Sua hyberna circumeundo Milites suos congregarent.

55 *Adsimulatâ castrorum consuetudine.*] Ignes scilicet accendendo, rumores & strepitum excitando, & cætera ejusmodi castrensia exhibendo.

[p] Idémque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur, credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium, & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit; ibique diem unum opperitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, [q] quò integriore exercitu decerneret. Hîc Eumenes callidum imperatorem [56] vicit consilio, celeritatémque impedivit ejus, neque tamen multùm profecit. Nam invidiâ ducum, cum quibus erat, [57] perfidiáque militum Macedonum veteranorum, [58] quum superior prælio discessisset, Antigono est deditus, [59] quum exercitus ei ter antè separatis temporibus jurasset se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quàm eum non prodere. Atque hunc Antigonus, [r] quum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quòd ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. [60] Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant, quòd videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeò erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non posset. Itaque quum eum in custodiam dedisset, & præfectus custodum quæsisset, *quemadmodum servari vellet*; *ut acerrimum*, *inquit*, *leonem*, *aut ferocissimum elephantum.* Nondum enim statuerat, eum conservaret necne. [s] Veniebat autem ad Eumenem utrúmque genus hominum, [t] & qui propter odium

INTERPRETATIO.

p *Pariterque quartâ vigilia agant.*
q *Ut alacrioribus copiis decertaret.*
r *Quamvis eum maximè odisset.*
s *Conveniebat verò Eumenem duplex hominum genus.*
t *Et qui præ odio, ex illius infortunio oculos voluptate pascerent.*

NOTÆ.

56 *Vicit consilio.*] Idem sentit Plutarch.

57 *Perfidiáque militum.*] Ad hanc proditionem impulsos fuisse milites Justinus scribit lib. 14. & Plutarchus in Eumene; ut uxores & liberos suos, & quæ in prælio amiserant ab Antigono reciperent.

58 *Quum superior prælio discessisset.*] Immo Antigonum superiorem fuisse scribit Just. eodem lib. 14. c. 3. cujus hæc verba sunt: *Ad postremum quum Antigonum venire cum exercitu nunciatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute superantur.*

59 *Quum exercitus ei ter, &c.*] Quater Just. ut patet ex his illius verbis: *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis*, lib. 14. c. 4.

60 *Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus.*] Seleucus Babyloniæ præfectus. Lysimachus Thraciam occupaverat cum regionibus finitimis. Ptolemæus Ægyptum invaserat, de quo jam suprà.

fructum oculis ex ejus casu capere vellent, & qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent. Multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu, tamque valdè timuissent, cujus in pernicie positam spem habuissent victoriæ. At Eumenes, quum diutiùs in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiæ, *se mirari, quare jam tertium diem sic teneretur, non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ,* [u] *ut sic deuteretur victo, quin aut interfici, aut missum fieri juberet.* Hic quum ferocius Onomarcho loqui videretur: *Quid tu?* inquit, *animo si isto eras, cur non prælio cecidisti potiùs, quàm in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *Utinam quidem istud evenisset*, inquit: *sed eò non accidit, quòd nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium,* [61] *sed amicorum perfidiâ decidi.* Neque id falsum. [x] Nam & dignitate fuit honestâ, & viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quàm figurâ venustâ. De hoc Antigonus, quum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic quum [62] plerique omnes primò perturbati admirarentur, non jam de eo sumptum esse supplicium, à quo tot annos adeò essent malè habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset; [y] denique in quo uno esset tantùm, ut quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent: interfecto, nihil habituri negotii essent: postremò, si illi redderet salutem, quærebant quibus amicis esset usurus; sese enim cum Eumene apud eum non futuros: hîc cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem quum vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quenquam admitti, & quotidianum victum amoveri jussit. [63] Nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non ampliùs quàm triduum fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono jugulatus est à custodibus. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, quum ab anno vigesimo (ut supra ostendimus) [z] septem annos Philippo apparuisset, & tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset; in his uni equitum alæ præfuisset; post autem Alexandri Magni mortem impe-

INTERPRETATIO.

u *Ut si abuteretur.*
x *Nam & decoram speciem habuit.*
y *Qui tandem unus tantùm valeret.*
z *Septem annos cum Philippo fuisset.*

NOTÆ.

61 *Sed amicorum perfidiâ decidi.*] Id est, de mea fortuna dejectus sum.

62 *Plerique omnes.* Hellenissimus est.

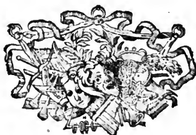
63 *Nam negabat se ei vim allaturum.*] Quasi vim inferre non fuisset inediâ & fame hominem necare; immò sanè illud inter crudelitatis exempla referri debet.

rator exercitus duxisset, summósque duces partim repulisset, partim interfecisset; captus non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facilè potest judicari, [64] quòd nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed præfectus. Iidem post hujus occasum statim regium ornatum noménque sumpserunt: neque quod initio prædicarunt, se Alexandri liberis regnum servare, id præstare voluerunt: & uno propugnatore sublato, quid sentirent aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lysimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestóque funere, comitante toto exercitu, humaverunt, ossáque ejus in Cappadociam [65] ad matrem atque uxorem liberósque ejus deportanda curarunt.

NOTÆ.

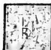
64 *Quod nemo Eumene vivo Rex appellatus est.*] Hoc non Eumenis, sed verecundiæ causa fecisse scribit Just. lib. 15.

65 *Ad matrem atque uxorem.*] Uxor ejus Barsine natione Persica, filia Artabazi, ex qua filium nomine Herculem susceperat Alexander, ut refert. Q. Curtius, lib. 10.

XIX.

[1] PHOCION ATHENIENSIS.

TSI [2] sæpè exercitibus præfuit, summósque Magistratus cepit; tamen multò ejus notior integritas est vitæ, [3] quàm rei militaris labor. [4] Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: [5] ex quo cognomine BONUS est appellatus. [6] Fuit enim perpetuò pauper, quum ditissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatésque summas, quæ ei à populo dabantur. Hic quum [7] à rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatíque hortarentur accipere; simúlque admonerent, [a] *si ipse his facilè careret, liberis tamen suis prospiceret,*

INTERPRETATIO.

a *Si eorum egestatem non agrè pateretur.*

NOTÆ.

1 PHOCION.] Hujus patrem, quem Suidas Phocum vocat, Fabrum Cochlearium fuisse scribit Ælianus Var. Hist. lib. 12. c. 43.

2 *Sæpè exercitibus præfuit.*] Id præsertim ex Plutarcho patet, quòd quinquies & quadragies exercitibus præfuit, cùm ne semel quidem Comitiis interfuisset.

3 *Quàm rei militaris labor.*] Summam ac ferè incredibilem ejus integritatem fuisse necesse est, quum etiam notior dicatur ejus belli laboribus; siquidem, ut mox dictum est ex Plutarcho, quinquies & quadragies exercitibus præfuit, & octogesimum etiam agens annum à populo præesse jussus est, ex eodem Plutarcho.

4 *Itaque hujus memoria est nulla.*] Id sanè respectivè dicitur, & habita ratione ejus eximiæ integritatis; alioqin falsum esset, quum toties bellis præponi non potuerit quin res præclarè gesserit, & quin earum memoria fuerit. At verò non raro evenit, ut in viro bono si una virtus prælucens cæteras non obruat, saltem palmam, & gloriæ locum præripiat.

5 *Ex quo cognomine bonus est appellatus.*] Sic Aristides dictus fuit justus propter morum æquitatem, ut suprà in Aristide. Cæterùm olim gloriæ ducebatur à virtutibus moralibus nomen imponi; quòd postea vitio temporum obsolevit. Phocion verò multis præclaris virtutibus id sibi cognomen comparaverat, quod ex his Valer. Max. verbis lib. 3. c. 8. evidenter patet. *Placidi & misericordes & liberales, omnique suavitate temperati mores Phocionis quos optimè profectò consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit:* Unde Χρηστὸς à Suida dictus est, quia aliis omnibus magis quàm sibi utilis erat.

6 *Fuit enim perpetuò pauper.*] Vide Athenæum lib. 10. cap. 3. Et Plutarchum, περὶ φιλοπλουτίας.

7 *A Rege Philippo munera magna pecuniæ.*] Ælianus lib. 1. Var. hist. non à

quibus difficilè esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam : His ille. *Si mei similes erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet qui me ad hanc dignitatem perduxit : sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.* Eidem quum propè ad annum octogesimum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. [8] Primò cum Demade de urbe tradenda [9] Antipatro consenserat, ejusque consilio Demosthenes cum cæteris, qui bene de republicâ mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solùm offenderat, quòd patriæ malè consuluerat, sed etiam quòd amicitiæ fidem non præstiterat. Namque auctus adjutúsque à Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, [10] quum adversus Charetem eum subornaret, ab eodem in judiciis, quum capitis causam diceret, defensus aliquotiens, liberatus discesserat. Hunc non solùm in periculis non defendit, sed etiam prodiit. Concidit autem maximè uno crimine; quia [11] quum apud eum summum esset imperium populi, [12] & Nicanorem Cassandri præfectum insidiari Piræeo Atheniensium [13] à Dercyllo moneretur; idémque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur: hîc audiente populo, *Phocion negavit esse periculum seque ejus rei obsidem fore pollicitus est.* Neque ita multò post Nicanor Piræeo est potitus. Ad quem recuperandum, sine quo Athenæ omnino esse non possunt, quum populus armatus concurrisset, ille non modò neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit. Erant eo tempore Athenis duæ factiones; quarum una

NOTÆ.

Philippo, sed ab Alexandro centum argenti talenta Phocioni missa fuisse scribit, & quatuor Civitates quarum quamcumque ad libitum deligere jussit, oblatas : Quæ omnia Phocion repudiavit. Sic etiam Plutarchus in Apophtheg. & vitâ Phocionis.

8 *Primò cum Demade.*] Demades Atheniensis Orator fuit æmulus Demosthenis, qui ex Macedonum gratia potestatem sibi & opes quærebat, contra verò Demosthenes ad solam Patriæ libertatem spectabat.

9 *Antipatro.*] Qui ab Alexandro Magno ad expeditionem Persicam discedente, Macedoniæ præpositus est, & in quâ ipso mortuo, regnavit.

10 *Quem adversus Charetem.*] Atheniensium Ducem, in promittendo facilem & promptum : Unde Proverb. *Charetis pollicitationes.* Suidas.

11 *Quum apud eum summum esset imperium populi.*] Archontem tunc fuisse scribit Plutarchus in ejus vita; idque est summum imperium populi tenere; nam Archontes exordium habuerunt Athenis ab excessu Codri ultimi Regis, quorum primus fuit Medon Codri filius; Vell. Paterc. initio hist. Rom. Et penes eos totius reip. regimen, summaque rerum erat.

12 *Et Nicanorem Cassandri præfectum.*] Cassander Antipatri filius, unus fuit ex Alex. Ducibus & mortis ejus authoribus, qui ipso mortuo regium nomen accepit, & Macedoniam invadens Olympiadem Alex. Mag. Matrem occidi jussit, & immani sævitia omnem familiam regiam abolevit. Justinus lib. 14. c. 6.

13 *A Dercyllo moneretur.*] Atticæ præfecto; illum enim ei regioni Antipater præposuerat, ut refert Plutarchus.

14 Populi

[14] populi causam agebat, altera optimatum. In hâc erant Phocion & [15] Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. [16] Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim à Polyperchonte Cassander Macedoniâ pulsus est. Quo facto populus superior factus, statim duces adversariæ factionis, capitis damnatos, patriâ propulit: In his Phocionem & Demetrium Phalereum: déque eâ re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Hic eodem profectus est Phocion, quò ut venit, causam [17] apud Philippum regem verbo, re ipsâ quidem apud Polyperchontem jussus est dicere. Namque is tum regis rebus præerat. [18] Hîc quum ab Agnonide accusatus esset, quòd Piræeum Nicanori prodidisset, [19] ex consimili sententiâ in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret judicium. Huc ubi perventum est, quum propter ætatem [b] pedibus jam non valeret, [20] vehiculóque portaretur, magni concursus sunt facti, quum alii reminiscentes veteris famæ, ætatis misererentur; plurimi verò ita exacuerentur propter proditionis suspicionem Piræei: maximéque quòd adversus populi commoda in senectute steterat. Quâ de re ne perorandi quidem ei data est facultas,

INTERPRETATIO.

b *Pedes incedere tunc non posset.*

NOTÆ.

14 *Populi causam agebat.*] Cui parum studebat tunc temporis Phocion cum Demade Demosthenis æmulo; Callimedonte,& Pericle, ut refert Plutarchus in Phocione.

15 *Demetrius Phalereus.*] Hic Theophrasti discipulus fuit,cui propter eximias ejus virtutes trecentas sexaginta statuas æreas Athenienses erexerunt.Vide Polyænum, lib. 4.

16 *Nam populares Polyperchonti favebant.*] Ille præpositus fuerat ab Antipatro Græciæ & Macedoniæ, tandémque occisus est cum Neoptolemo in prælio quod adversus Eumenem commiserant. Just. lib. 13. c. 8. Populares autem seu Democratiæ studiosi hujus partes sustinebant.

17 *Apud Philippum Regem.*]Non Philippum Alex. magni patrem, sed Philippum Aridæum, quem penes tantum Regis nomen, potestas verò & Imperium penes Eurydicen uxorem ejus, aliósque adulatores.Quâ de re vide Just. lib.14.c.5.

18 *Hîc quum ab Agnonide.*] In quibusdam exemplaribus legitur, *Agnone*: & reipsâ Athenæus lib. 12. c. 18. meminit Agnonis hominis deliciis affluentis. Verùm legendum esse *Agnonide*, patet ex Plutarcho, qui eum Agnonidem sycophantam fuisse ait in Phocione.

19 *Ex consimili sententiâ.*]Quidam legunt,*ex consilii sententiâ*, hancque lectionem interpretatione tuetur Savaro, quam sanè non improbandam censerem, nisi jam ptiùs lata fuisset sententia Athenis,cui relativum est verbum *consimili*.

20 *Vehiculoque portaretur.*] Sic solebant deferri antiquitus, quemadmodum & hodie, omnes capite damnari, non quidem propter rationem à Nepote allatam; sed potius ignominiæ causa, & ut omnium aspectui faciliùs paterent; Unde Ammianus Marcellinus lib. 29. c. 11. ait, *Promiscuè juvenes aliique membris omnibus capti ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.*

O

& dicendi causam. Inde judicio, [21] legitimis quibusdam confectis, damnatus, [22] traditus est undecimviris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publicè damnati tradi solent. Hic quum ad mortem duceretur [23] obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is quum lachrymans dixisset, *O quàm indigna perpeteris Phocion!* huic ille, *At non inopinata*, inquit, [24] *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, [25] ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque à servis sepultus est.

NOTÆ,

21 *Legitimis quibusdam confectis.*]Quæ legitima confecta fuerint parum liquet, illa enim lege constituta erant ad accusandum & audiendum reum; At verò ne ipsi quidem causam dicendi data est facultas; unde factum est ut plerique, præsertim boni cives judicium illud adversati sint. Vide Valer. Max. de fato Phocionis loquentem lib. 5. c. 3. extern. 5.

22 *Traditus est undecim viris.*] Hos νομοφύλακας, & [illegible] Græci vocabant, nec Roman. triumviris capitalibus multum absimiles fuisse scribit Budæus. Ad id autem præsertim instituti fuerant, ut facinorosos homines comprehensos in carcerem conjicerent, & capitis damnatos ad supplicium ducerent; quod ex Platone in Phœdone, Aristot. lib. 6. c. ultimo, de optima administrandæ reip. forma, & aliis manifestum est.

23 *Obvius ei fuit Emphyletus.*]De hujus viri nomine dubium est, quidam enim Evippum vocant, nituntur que Plutarchi authoritate qui viri hujus nominis meminit in Phocione. Ælianus verò lib. 13. c. 41. hunc Thudippum vocat; Aristidem, Seneca in consolat. ad Helviam c. 13. Ego tamen nihil mutandum arbitror.

24 *Hunc enim exitum plerique clari viri Athenienses habuerunt.*] Vide eorum Catalogum apud Lucianum in Dialogo, *de non temerè credendo calumniæ.*

25 *Ut nemo ausus sit eum liber sepelire.*] Propter legem Atticam quâ non licebat proditionis damnatos sepelire, ut jam dictum in Themistocle; & ut patet ex ipsis Valer. Max. verbis lib. 5. c. 3. Phocion non tantum equuleo ab Atheniensibus impositus est; sed certè post obitum nullam, Atticæ regionis, quæ ossibus ejus injiceretur glebulam invenit; jussus extra fines projici intra quos optimus civis vixerat.

XX.

[1]TIMOLEON

CORINTHIUS.

INE dubio magnus omnium judicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut patriam, in quâ erat natus, [2] oppressam à tyranno liberaret; & à Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totámque [3] Siciliam multos annos bello vexatam, [4] à barbarísque oppressam, suo adventu in pristinum statum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortunâ conflictatus est: &, id quòd difficilius putatur, multò sapientiùs tulit secundam quàm adversam fortunam. Nam quum frater ejus Timophanes dux à Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particépsque regni posset esse: tantùm afuit à societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti, & patriæ legibus obtemperare sanctius duxerit quàm imperare patriæ. Hac mente per aruspicem communémque affinem, cui soror ex iisdem parentibus nata, nupta erat: fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modò manus non attulit, [5] sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc præclarissimum ejus facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim læsam ab eo pietatem putabant, & invidiâ laudem virtutis obterebant. Mater verò

NOTÆ.

1 TIMOLEON CORINTHIUS.] Cujus Pater fuit *Timanetus*, ex Diodoro, lib. 16. Ex Plutarcho verò in Timoleonte, *Timodemus*. Quoad etymologiam nominis nihil moror; alii enim scribunt Timoleon; ἀπὸ τῆς Τιμῆς; alii Tymoleon ἀπὸ τοῦ Θυμοῦ.

2 *Oppressam à tyranno.*] Nimirum à fratre suo Timophane, ut infrà videbitur.

3 *Siciliam multos annos bello vexatam.*] Partim regnante Dionysio majore, ut postea in Dione; partim Dione interfecto per tyrannidem Callipi, Hipparini, & Dionysii Junioris, postquàm amissum Imperium recuperavit. Ex Diodoro loco mox citato.

4 *A Barbarisque oppressam.*] Nimirum à Carthaginensibus.

5 *Sed ne aspicere fraternum sanguinem voluit.*] Quod moderatioris animi indicium est suam patriam vindicantis, quia qui vultum sanguine imbuit, oculósque supplicio pascit; hic certè plus se, quam Patriam vindicat.

post id factum neque domum ad se filium admisit; neque aspexit, quia eum fratricidam impiúmque detestans compellaret. Quibus verbis adeò est commotus, [6] ut nonnunquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est. Cujus adversarii opem à Corinthiis petiverunt, ducémque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium totâ Siciliâ depulit. Quum interficere posset, noluit, [7] tutóque, ut Corinthum perveniret, effecit, quòd utrorúmque Dionysiorum opibus Corinthii sæpè adjuti fuerant. Cujus benignitatis memoriam volebat exstare, eámque præclaram victoriam ducebat, [8] in quâ plus esset clementiæ quàm crudelitatis. Postremò, ut non solùm auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem, & ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset. Pòst Dionysii decessum, [9] cum Iceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio, [a] quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quòd ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas copias Carthaginensium [10] apud Crimessum flumen fu-

INTERPRETATIO.

a *Qui non tanquam tyrannidis osor, sed ambitiosus rebellasse visus est, quoniam post ejectum Dionysium, à dominatione discedere recusavit.*

NOTÆ.

6 *Ut nonnumquam vita finem facere voluerit.*] Id magnanimitati ejus parum respondere videtur, quòd propter clamores & mulieris querelas tantopere commoveretur. Illud tamen ex Plutarcho liquet, qui eum inediâ se extinguere voluisse ait.

7 *Tutóque ut Corinthum perveniret, effecit.*] Ubi, scilicet, propter inopiam literas puerulos docuit;unde proverb.Dionysius Corinthi. Quâ de re vide Plutarchum in Timoleonte. Cic. ad Atticum 9. Valer. Max. lib. 6. c. 9.

8 *In quâ plus esset clementia,quàm crudelitatis:*] Dubitari, nec abs re, potest utrum Timoleon magis ad clementiam, quàm ad acerbiorem vindictam spectaverit, quum ad tantos calamitatis sensus Dionysium reservavit. Nam ipsi vitam servando eo miseriorem efficiebat, & supplicium ejus magis protrahebat: omni quippe morte acerbius est totâ vitâ supplicium pati, & quotidiè magis ac magis sentire se perire. Attamen quum vita omnium rerum sit pretiosissima,hacque concessâ recuperandæ alius fortunæ spes adempta non videatur; ideò qui servavit incolumem satis sibi temperasse putandus est: unde Tacitus lib. 12. c. 9. ait, *Bellorum egregios fines esse, quoties ignoscendo transigatur.* Et cap. 37. ibidem. *Etsi incolumem servaveris, aternum clementia exemplar ero.* Quam sententiam verba Senecæ egregiè illustrant lib. 1. de Clementia c. 21. *Et quisquis ex alto ad inimici pedes abjectus alienam de capite suo sententiam expectavit, in servatoris sui gloriam vivet, plusque nomini ejus conferet incolumis, quàm si ex oculis ablatus esset: assiduum enim spectaculum aliena virtutis est; in triumpho citò transisset.*

9 *Cum Iceta bellavit.*] Hic unus ex amicis Dionis fuit.

10 *Apud Crimessum.*]Plutarcho, *Κεϱμισσὸς*, fluvius est Siciliæ. Dionysio Halicarnass. lib. 1. Straboni 6. & Suidæ *Crimisum*; Lycophroni verò *Crimissum.*

gavit, [b] ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. [11] Cepit etiam Mamercum Italicum ducem, hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat. Quibus rebus confectis, quum propter diuturnitatem belli non solùm regiones, sed etiam urbes desertas videret; conquisivit quos potuit, primum Siculos, deinde Corintho arcessivit colonos, quòd ab his initio Syracusæ erant conditæ. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium mœnia disjecta, fanáque deleta refecit; civitatibus leges libertatémque reddidit; ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. [12] Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, à fundamentis disjecit; cætera tyrannidis propugnacula demolitus est, [c] deditque operam, ut quam minimè multa vestigia servitutis manerent. Quum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantùm autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: [13] maluit se diligi quàm metui. Itaque, quum primùm potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque verò id imperitè fecit. Nam quòd cæteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentiâ tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de quâ priùs sit decretum, quàm Timoleontis sententiâ cognitâ. Nullius unquam consilium non modò antelatum, sed ne comparatum quidem est: neque id magis benevolentia factum est, quàm prudentiâ. Hic quum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo [14] lumina oculorum amisit, quam calamitatem ita moderatè tulit, ut neque eum querentem quisquam au-

INTERPRETATIO.

b *Eóque ipsos adegit, ut satis sibi esse crederent, si Africâ potiri fas esset.*

c *Curavitque ut quàm paucissima servitii reliquia superessent.*

NOTÆ.

11 *Cepit etiam Mamercum.*] De quo lege Polyæn. lib. Stratag. & Plutarchum qui hunc Cataniæ tyrannum fuisse ait.

12 *Arcem Syracusis.*] Arces enim obsidione perpetuâ, & quasi compedibus cives premunt, & Tyrannis æternam securitatem pollicentur. Unde Senecâ in Thyeste:

In Arce summa Pelopis una est pars do-(mus
Conversa in austros, cujus extremum latus
Æquale monti crescit, atque urbem premit,
Et contumacem Regibus populum suis,
Habet sub ictu.

13 *Maluit se diligi, quàm metui.*] Simile quidpiam refert Aurelius victor c.15. de Antonio Pio, his verbis: *Adeò trementibus eum, atque amantibus cunctis Regibus, Nationibusque, & populis, ut parentem suum, patronum magis quàm Dominum imperatorem verè putarent.*

14 *Lumina oculorum amisit.*] Diastole. Sic etiam de eo Plutarchus; & Cic. Tusc. 5. multos qui & oculis capti fuerint, moderatéque eum casum tulerint, enumerat.

dierit, neque eò minùs privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, quum ibi concilium populi haberetur, d [15] propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat; neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum ex ore ejus exiit. Qui quidem quum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quàm *se in eâ re maximas diis gratias agere, atque habere, quòd quum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent.* Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine agi putabat. [16] Itaque suæ domi sacellum αὐτοματίας constituerat idque sanctissimè colebat. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima [17] natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam [18] Laphystius, homo petulans & ingratus, e vadimonium quum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur: Timoleon oravit omnes, ne id facerent. *Namque id ut Laphystio, cæterisque liceret, se maximos labores summáque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.* Idem, quum quidam Laphystii similis nomine Demænetus, in concione populi rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, f *nunc demum se voti esse damnatum, namque hoc à diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in quâ cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere.* Hic quum diem supre-

INTERPRETATIO.

d *Infirmitatis causâ bigis deductus.*
e *In judicium conaretur traducere.*
f *Nunc denique finem optatum obtinuisse.*

NOTÆ.

15 *Propter valetudinem vectus jumentis junctis.*] Sic apud Romanos Appius Claudius Cæcus lecticâ in Senatum ferebatur.

16 *Itaque suæ domi sacellum Αὐτοματίας constituerat.*] Αὐτοματία Deæ alicujus nomen fuisse certum est; sed dubitatur cujusnam Deæ. Quidam per id casum fortuitum; quidam fortem fortunam intelligi volunt. Quo posteriori sensu accipiendum esse puto: quia Siculi fortunam tanquam omnium actionum, laborúmque humanorum Dominam venerabantur; cui & Græci, Romanique multa monumenta consecrarunt, & ad hujus Deæ auspicia ac Numen Timoleon retulit quidquid sibi unquam prosperè evenit.

17 *Natali die suo fecit omnia.*] Sic præterito sæculo Carolus V. Imperator die Divo Mathiæ sacro quo natus erat, Regnum Hispaniæ obtinuerat, Imperator proclamatus fuerat, & memorabilem Ticini victoriam in Francos retulerat.

18 *Laphystius.*] Sic legendum ex Plutarcho, non Lamestius, ut quidam habent codices.

mum obiisset, publicè à Syracusanis [19] in gymnasio, quòd Timoleonteum appellatur, totâ celebrante Siciliâ, sepultus est.

NOTA.

19 *In Gymnasio, quod Timoleonteum appellatur.*] Vide Polyænum in Agathoclem lib. 5. Plutarchus tamen in foro, non in Gymnasio sepultum scribit; at verò Gymnasium illud in hujus gratiam fuisse constitutum.

REGES.

Hi ferè fuerunt Græciæ [1] gentis duces, qui memoriâ digni videantur, [2] præter reges. [3] Namque eos attingere noluimus, quòd omnium res gestæ [4] separatim sunt relatæ: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agesilaus, [5] nomine, non potestate, fuit rex, sicut cæteri Spartani. Ex his verò, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos judicamus, Persarum, [6] Cyrus, & [7] Darius Hystaspis filius; [8] quorum uterque privatus, virtute regnum est adeptus. [9] Prior horum, apud Massagetas in prælio cecidit: [10] Darius, senectute diem obiit supremum. Tres sunt præterea ejusdem generis, [11] Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir &

NOTÆ.

1 *Græciæ Gentis.*] In quibusdam legitur, *Græcæ Gentis.* Sed nihil muto, quia Græcia gens dicitur, quemadmodum *Italia terra*, *Hispania regio*, *&c.*

2 *Præter Reges.*] Nimirum earum Gentium, quæ aliis præluxerant.

3 *Namque eos attingere.*] Legitur & *adjungere*, id est, vitis excellentium Græciæ Imperatorum.

4 *Separatim.*] Id est, alio in libro qui Regum vitas complectebatur, qui quidem liber injuriâ temporum periisse creditur.

5 *Nomine, non potestate fuit Rex.*] Vide quæ jam dicta sunt à Nepote in Agesilao ubi dictum est morem esse Lacedæmoniorum, ut duos Reges semper haberent nomine magis quam Imperio. Unde Dionysius Halicarnassensis Reges impropriè dictos fuisse scribit.

6 *Cyrus.*] Ex Mandane Astyagis filia, & Cambyse Persâ natus, qui sua virtute Medorum Regnum adeptus est, ac Imperium à Medis ad Persas transtulit.

7 *Et Darius Hystaspis filius.*] De hoc jam supra.

8 *Quorum uterque privatus.*] Cyrus enim Persarum armis adjutus Astyagem Regno expulit. Darius verò, Magis occisis, qui Persarum Regnum fraude usurpaverant, ex privato Rex per equi sui hinnitum salutatus est. Vide Just. lib. 1. c. 10.

9 *Prior horum apud Massagetas.*] Quum Cyrus adversus Thomirim Reginam Scytharum, vel Massagetarum, bellum movisset, secundo prælio victus inter mortuos inventus est. Porrò Massagetæ Gentes erant supra mare Caspium sitæ; unde Getæ & Scythæ eas circiter regiones incolebant, quæ hodie *Catai* nominantur. Vide Ptolemæum.

10 *Darius senectute diem obiit supremum.*] Eum regnasse 36. annos Herodotus ait lib. 4. Quamquam nonnulli 31. tantùm & dies 30. asserunt.

11 *Xerxes, & duo Artaxerxes.*] Jam de Xerxe suprà. Notandum tamen est Xerxis nomen commune fuisse Persarum Regibus, quemadmodum & Cyri. Quantum verò ad duo Artaxerxes; alter Xerxis filius fuit, & dictus est Macrochir, seu Longimanus: alter Cyri junioris frater, cognomento Mnemon, seu Memor.

Mnemon. Xerxi maximè est illustre, quòd maximis post hominum memoriam exercitibus terrâ marique bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiæ famâ floruit. [12] Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem, [13] tantùm indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. [14] Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt. [15] Tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est. Ex Macedonum autem genere, duo multò cæteros antecesserunt rerum gestarum gloriâ, Philippus Amyntæ filius & Alexander Magnus. Horum alter Babylone [16] morbo consumptus est: [17] Philippus Ægis à Pausania, quum spectatum ludos iret, juxta theatrum occisus est. [18] Unus Epirotes, Pyrrhus; qui cum populo Romano bellavit. Is quum [19] Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, [20] lapide ictus interiit. [21] Unus idem Siculus, Dionysius prior, nam & manu fortis & belli peritus fuit, &, id quod in tyranno non facilè reperitur, minimè libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eámque

NOTÆ.

12 *Nam quum matris suæ scelere amisisset uxorem.*] Scilicet, Statiram, quam ejus mater veneno peremerat. Ctesias lib. 16.

13 *Tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret.*] Pietas, scilicet, erga matrem, non erga uxorem occisam, quia solam matris ancillam sceleris ministram supplicio affecit. Idem Ctesias ibidem.

14 *Ex his duo eodem nomine.*] Scilicet, duo Artaxerxes, quorum prior regnavit 41. annos sine consorte, *Sulpic.* Et prætere 16. cum patre Xerxe. Posterior autem regnavit, teste Plutarcho, & Sulpicio 62. annis; licet Euseb. 40. tantum numeret.

15 *Tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est.*] Quâ de re Justinum lege lib. 3. c. 1.

16 *Morbo consumptus est.*] Seu potiùs veneno ætatis anno trigesimo secundo cum tribus mensibus, & regni 12. cum 8. mensibus. Arrianus. Sed tamen de hoc tempore varii Authores, varias opiniones habent. Quapropter vide Cic. Euseb. Just. Strabon. Gellium, & alios.

17 *Philippus Ægis à Pausaniâ.*] Ægis Macedoniæ oppidum, ubi olim Macedonum Regum sepulturæ erant; ut Plinius refert. Pausanias verò juvenis inter Macedones nobilitate clarus, ob neglectam à Philippo vindictam, quam ab ipso petebat de injuriâ sibi turpiter illatá; quâ de re vide Curtii supplementum, & alios.

18 *Unus Epirotes, Pyrrhus.*] Hic quemadmodum Alexander, paterno genere ab Hercule, materno ab Achille se esse gloriabatur. Just. 17.

19 *Argos oppidum.*] Duo sunt, ut jam dictum est, ejus nominis oppida in hoc tractu, quamobrem vide quæ suprà diximus.

20 *Lapide ictus interiit.*] Just. lib. 25. c. 5. & Paulus Diaconus lib. 2. c. 20. cum Nepote de lapidis ictu consentiunt quo Pyrrhus interiit. At verò Plutarchus, Pausanias, Polyænus, Strabo tegulæ ictu periisse scribunt, quos sequitur Ovid. in Ibin.

Aut ut Achilleidem cognato nomine clarum
Opprimat hostili tegula jacta manu.

21 *Unus item Siculus; Dionysius prior.*] Vide quæ de illo apud Cic. v. Tusc. dicuntur; & apud Just. lib. 20.

rem

rem crudelis. [a] Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus insidiatorem putaret. Hic quum virtute [b] tyrannidem sibi peperisset, magnâ retinuit felicitate, majórque annos sexaginta natus, [22] decessit florente regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex sua stirpe funus vidit, [23] quum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent Nepotes. Fuerunt prætereà multi reges [24] ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. [25] In his Antigonus, [26] & hujus filius Demetrius: [27] Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, quum adversus Seleucum Lysimachúmque dimicaret; in prælio occisus est. [28] Pari leto affectus est Lysimachus à Seleuco. Nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius, quum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eò magis fida inter eos amicitia manere potuisset, [c] [29] captus bello in custodiâ socer generi [30] periit morbo.

INTERPRETATIO.

a *Quamdiu enim illud asserere curavit.*
b *Regnum adeptus esset.*
c *In generi vinculis prælio victus socer morbo extinctus est.*

NOTÆ.

22 *Decessit florente regno.*) Præ gaudio quod habuit ex nuncio reportatæ victoriæ cum amicis suis vino & epulis largiùs usum in morbum incidisse quo mortuus est, refert Diodorus. Quantùm verò temporis regnaverit, ex his Ciceronis verbis accipe. *Duo de quadraginta Dionysius Tyrannus annos fuit opulentissimæ & beatissimæ civitatis.*

23 *Quum ex tribus uxoribus liberos procreasset.*) De his in Dione jam dictum est.

24 *Ex amicis Alex. Mag.*) De ejus Ducibus hìc loquitur, qui eo mortuo omnes sibi diademata imposuerunt, ut fert Author Machab.

25 *In his Antigonus.*) Asiæ & Syriæ Satrapes primus, qui tandem à Seleuco & Ptolemæo victus est.

26 *Et hujus filius Demetrius.*) Hic Urbium obsessor dictus est. Plin. lib. 7. cap. 38. Quam nominis arrogantiam arguit Plutarchus in Demetrio, Seleuco Nicanori Syriæ Regi filiam suam Stratonicen uxorem dedit, & expulso Athenis Demetrio Phalereo, pristinam Reip. ac libertatis formam Atheniensibus restituit.

27 *Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus.*) Lysimachus unus quondam è Custodib. Alex. Mag. illustri Macedoniæ loco natus, sed virtute illustrior. Vide Just. lib. 15. c. 3. Seleucus qui cognominatus est Nicanor Rex Syriæ, de quo jam dictum est. Ptolemæus verò omnibus Ægyptiis Regibus nomen suum dedit, vir quoque magnus fuit, & prudentiâ insignis, de quo jam supra dictum est in *Eumene*.

28 *Pari leto affectus est Lysimachus.*) Demetrio mortuo Lysimachus cum Seleuco conflixit; & hæc ultima pugna fuit Successorum Alexandri Magni in qua occisus est Lysimachus, nimirum anno 42. ab Alex. interitu.

29 *Captus bello.*) Nimirum in Idumæa ad urbem Gazam, ut vult Just. Plutarchus, Arrianus. Hunc à Macedonibus relictum scribit Cic. Offic. 2. At si Justino credimus, non captus est, sed seipsum Seleuci fidei tradidit, ut patet ex his verbis: *Demetrius quoque à tot exercitibus circumventus cùm posset honestè mori, turpiter se dedere Seleuco maluit.*

30 *Periit morbo.*) In quem incidit, ut refert Plutarchus, biennio post, cùm à Seleuco perhumaniter exceptus fuisset, & regio apparatu; sed quum inertiæ otioque se dedisset, neque solito vivendi more uteretur, ex nimia cruditate in morbum incidit, & ita interiit. Plutarch. in Demet.

P

Neque ita mulò post Seleucus [31] à Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est; quem ille à patre expulsum Alexandriâ, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemæus, quum vivus filio regnum tradidisset, [32] ab illo eodem vitâ privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur non præterire Hamilcarem & Hannibalem, quos & animi magnitudine, & calliditate omnes in Africa natos præstitisse constat.

NOTÆ.

31 *A Ptolemao Cerauno.*) Hic filius fuit Ptolemæi prioris, Ceraunus dictus ab audacia, & ingenii velocitate; κεραυνὸς enim fulmen significat. Cæl. l. 24. c. 6.

32 *Ab illo eodem vita privatus dicitur.*) Huic opinioni adversatur Just. l. 24. qui eum à Gallis, quos spreverat, victum, vitâ & regno spoliatum scribit.

XXI.

[1] HAMILCAR

HANNIBALIS FILIUS

[2] COGNOMINE BARCHAS

CARTHAGINENSIS.

PRIMO Punico bello, [3] sed temporibus extremis, admodum adolescentulus, in Siciliâ præesse cœpit exercitui. Quum antè ejus adventum & mari & terrâ malè res gererentur Carthaginensium; ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: sæpéque è contrario occasione datâ, lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum penè omnia in Siciliâ Pœni amisissent, [4] ille Erycem sic

NOTÆ.

1 HAMILCAR HANNIBALIS FILIUS.) Hamilcar nomen est Punicum, quod Regem significat, hic patrem habuit Hannibalem antiquiorem, & ipse pater fuit magni Hannibalis æterni Romanorum hostis.

2 COGNOMINE BARCHAS.) Hoc gentile nomen fuisse patet ex his Silii Italici verbis, lib. 1. in principio.

——— ortus
Serrana prisci Barcæ de Gente.

3 *Sed temporibus extremis.*) Id est, sub finem hujus primi belli Punici.

4 *Ille Erycen sic defendit.*) Eryx urbs Siciliæ ad Montem ejusdem nominis Veneri sacrum, supra Drepanum oppidum. De hujus situ accuratissimè inter alios scribit Polybius l. 1. Hodiè, *Monte S. Juliano.*

defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginenses classe [5] apud insulas Ægates à C. Luctatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eámque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille etsi flagrabat belli cupiditate, [6] tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus, diutiùs calamitatem belli ferre non posse intelligebat: sed ita ut statim mente agitaret, si paululùm modò res essent refectæ, bellum renovare, Romanósque armis persequi: [7] donicum aut vi certè vicissent; aut victi manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: [a] in quâ tanta fuit ferocia [8] ut quum Catulus negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerant, armis relictis, Siciliâ decederent: succumbente patriâ, *ipse periturum se potiùs dixerit, quàm cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suæ esse virtutis, arma à patria accepta adversùs hostes, adversariis tradere.* Hujus pertinaciæ cessit Catulus. At ille [9] ut Carthaginem venit, multò aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali [10] tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, [11] nisi quum deleta est. [12] Primo mercenarii milites, qui adversùs Romanos fuerant, desciverunt, quorum numerus erat viginti millium. [13] Hi totam abalienarunt Africam, ipsam

INTERPRETATIO.

a *In quâ tantam* exhibuit *firmitatem.*

NOTÆ.

5 *Apud insulas Ægates à Caio Luctatio Consule Rom. superati.*) Ægusæ dicuntur illæ insulæ à Polybio, suntque ad Promontorium Lilybæum, juxta quas classis Romanorum, quam trecentarum navium fuisse tradit Plinius de viris illustribus, Classem Carthaginensium, cui Dux Hanno erat, superavit.

6 *Tamen paci serviendum putavit.*) Quibus conditionibus facta fuerit, vide Polybium lib. 3.

7 *Donicum aut vi.*) *Donicum*, pro *donec*, apud veteres.

8 *Ut quum Catulus.*) Scilicet, Q. Luctatius Catulus, Consul Rom.

9 *Ut Carthaginem venit.*) Urbem olim totius Africæ terrâ marique florentissimam, Romæ æmulam, à Phœnicibus in Libyæ littore conditam ad mare internum; quæque tertio Punico bello à Scipione Æmiliano penitus diruta est.

10 *Tantum exarsit intestinum bellum.*) Hujus belli causa narratur à Polybio, qui etiam ejus Autores recenset.

11 *Nisi quum deleta est.*) Deleta autem fuit, ut mox diximus, à Scipione anno 567. postquam condita fuerat, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. Velleius Paterc. lib. 1. c. 12. Ad quam opinionem quodammodò accedit Cic. 1. de Rep. his verbis; *Nec tantùm Carthago habuisset opum sexcentos ferè annos, sine consiliis & disciplinâ*; cui etiam opinioni Orosius non multùm dissentit lib 4. c. 6. Alii plus, alii minus, adeò ut parum inter se consentiant Autores hac in re. Cæterùm urbs incendio diruta fuit, & per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui. Flor. lib. 2. cap. 15.

12 *Primò mercenarii milites.*) Quos ex variis gentibus fuisse memorant, nimirum Gallos, Hispanos, Ligures, Nomades, Afros, aliosque.

13 *Hi totam abalienarunt Africam.*] Supple à Carthaginensibus.

Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeò sunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam à Romanis petiverint, eáque impetraverint. Sed extremò, quum prope jam ad desperationem pervenissent, [14] Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solùm hostes à muris Carthaginis removit; quum ampliùs centum millia facta essent armatorum, sed etiam eò compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quàm ferro interirent. Omnia oppida abalienata; [15] in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit: totâ Africâ tantùm otium reddidit, ut nullum in eâ bellum videretur multis annis fuisse. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quò faciliùs causa bellandi reperiretur, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eóque secum duxit filium Hannibalem annorum novem. Erat præterea cum eo adolescens illustris & formosus, Hasdrubal, [16] quem nonnulli diligi turpius, quàm par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, [17] ut à præfecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, [18] quòd moribus eorum b interdici non poterat socero gener. De hoc ideò mentionem fecimus, [19] quòd Hamilcare occiso, ille exercitui præfuit,

INTERPRETATIO.

b *A soceri* contubernio *gener probiberi non poterat.*

NOTÆ.

14 *Hamilcarem imperatorem fecerunt.*] Quum antea Hannonem, & Gisconem Asdrubalis patrem ab initio huic bello præfecissent, eosque tanto malo impares esse cognovissent. *Lamb.*

15 *In his Uticam, atque Hipponem.*] Utica urbs totius Africæ, si Carthaginem excipias, clarissima, quæ sexaginta stadiis ab ipsâ Carthagine distabat occasum versus, inquit Appianus, ad Bagradam amnem; ea quemadmodum & Carthago à Tyriis condita fuit, sed longè ante, quod videtur testari Silius Italicus l. 3.

Proxima Sidoniis Utica est effusa maniplis,
Prisca situ, veteresque ante Arces condita Byrsa.

Quod ad Hipponem verò, quam & Diodorus lib. 20. vocat Hippuacram, urbs est ad Hippi Promontorium sita, à quo nomen habere videtur, cui stagnum adjacet Hipponense, unde à Græcis Διάῤῥυτος dicta est propter aquarum irrigua, Vide quid Plinius de eâ scribat l. 9. Epist.

16 *Quem nonnulli diligi turpius.*] Vide quid super eâ re referat Livius 21. annal.

17 *Ut à Præfecto morum Asdrubal.*] Quales apud Rom. Censores erant, penes quos erat jus animadvertendi in mores Civium, tales ferè erant Præfecti seu Magistri morum apud Carthaginenses, ad quos pariter pertinebat morum censura & animadversio, & præterea facultatum cujusque æstimatio.

18 *Quod moribus eorum interdici non poterat socero gener.*] Apud Rom. tamen summum inter utrumque erat verecundiæ argumentum, quòd, ut ait Cic. l. 1. Offic. *Non lavantur cum soceris generi.*

19 *Quòd Amilcare occiso.*] In prælio, scilicet, contra Vettones citerioris Hispaniæ populos, ut postea dicetur, intra Anam & Tagum fluvios, Plin. l. 4. c. 20. Reliquitque quatuor filios quos se in Romanorum perniciem alere dicebat, veluti quatuor Catulos Leoninos, quorum ta-

[20] resque magnas gessit, [21] & princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginensium: [22] ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium. At Hamilcar, [23] posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ, maximas bellicosissimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecuniâ, totam locupletavit Africam. Hic quum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno postquàm in Hispaniam venerat, in prælio pugnans [24] adversus Vettones occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maximè concitasse videtur secundum bellum Punicum. [25] Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus eò est perductus, ut interire, quàm Romanos non experiri mallet.

NOTÆ.

men nullus in locum patris missus est statim ab ejus morte, propter immaturam ætatem. Valer. Max. lib. 9. c. 3.

20 *Resque magnas gessit.*] De quibus Polyb. lib. 11.

21 *Et Principes largitione vetustos pervertis mores Carthaginensium.*] Is namque ut Barcinæ factioni, cujus fautor erat, faventem populum redderet, immodicis largitionibus utebatur: & ut ait Livius 21. Annal. *Plura consilio quàm vi gerens, auspiciis regulorum magis, conciliandisque per amicitiam principum novis Gentibus, quàm bello aut armis rem, auxit.*

22 *Ejusque post mortem.*] De cujus mortis genere non consentiunt historici. Livius 21. Annal. Et Appianus, ipsum in venatione interfectum scribunt. Justinus & Valer. Max. à Servo sui domini mortis ulciscendæ causâ occisum esse aiunt. Polybius verò de nocte in diversorio suo à quodam Gallo privatarum injuriarum causâ interemptum refert.

23 *Posteaquàm mare transiit.*] Scilicet, fretum Gaditanum, & Herculis columnas.

24 *Adversus Vettones.*] De quibus mox diximus, quorum Metropolim, Emeritam Vettonum dictam, flumen Anas præterfluit. Prudentius Hymno de S. Eulalia.

25 *Namque Hannibal filius ejus assiduis patris obtestationibus.*] Vide Valer. lib. 9. c. 3. ubi ait quòd quum Hamilcar trajecturus esset exercitum in Hispaniam: & ob id sacrificaret, Hannibalem filium ejus 9. annos natum altaria tenentem jurejurando promisisse, se cùm primùm per ætatem posset, acerrimum hostem Pop. Rom. futurum.

XXII.

HANNIBAL
HAMILCARIS FILIUS
CARTHAGINENSIS.

SI verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est inficiandum, [1] Hannibalem tanto præstitisse cæteros imperatores prudentiâ; quanto populus Romanus antecedebat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italiâ, semper discessit superior. Quòd nisi domi [2] civium suorum invidiâ debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut priùs animam, quàm id deposuerit. Qui quidem quum patriâ pulsus esset, & alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis. Nam, [3] ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis; [4] omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tantâ cupiditate incendit bellandi, ut usque

NOTÆ.

1 *Hannibalem tanto præstitisse cæteros Imperatores prudentiâ.*] Prudentissimum quidem & sagacissimum fuisse ex ejus bellicis facinoribus nemo non intelligit, quamquam tamen à Scipione in ipsius Carthaginis conspectu superatus est. Vide apud Lucianum in Dialogis mortuorum ludicram illam contentionem de præstantia Scipionis, Hannibalis, & Alexandri Magni.

2 *Civium suorum invidiâ debilitatus esset.*] Hujus in Hannibalem invidiæ causas recenset Livius lib. 30. Quæ quidem nullæ sunt aliæ præter optimam Reip. administrationem, & remotos Magistratuum abusus, quibus emendandis fortiter incumbebat.

3 *Ut omittam Philippum.*) Hic Demetrii filius fuit, & pater Persei Regis Macedonum, quem devictum acie, & captum Paulus Æmilius in triumphum Romam duxit. Velleius Paterc. lib. 1. c. 9. Vide & Just. lib. 29.

4 *Omnium potentissimus Rex Antiochus.*] Ille enim septem& triginta annos Asiam, Syriam, Mediam, & Persiam tenuit; præter Hircaniam, Bactrianam, & omnes, si Parthiam exceperis, Regiones superioris Asiæ. Quod ex Just. lib. 40. & Polybio passim cognoscitur. Porrò Antiochus ille Magni cognomentum accepit propter victoriarum amplitudinem, huncque ad inferendum Rom. bellum impulit Hannibal. Idem Just. lib. 32.

[5] à rubro mari arma conatus sit inferre Italiæ. [6] Ad quem cum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, [7] ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire; neque id frustra fecissent; idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique cum multa de fide sua, & odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: *Pater* (inquit) *meus Hamilcar,* [8] *puerulo me, utpote non ampliùs novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Jovi Optimo Maximo hostias immolavit. Quæ divina res dum conficiebatur, quæsivit à me, vellemne secum in castra proficisci. Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere cœpissem, ne dubitaret ducere:* tum ille, *Faciam* (inquit) *si fidem mihi quam postulo dederis: simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat,* [9] *eamque, cæteris remotis, tenentem, jurare jussit, nunquam me in amicitiâ cum Romanis fore. Id ego jusjurandum patri datum, usque ad hanc diem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eâdem mente sim futurus. Quare* [a] *si quid amicè de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris. Quum quidem bellum parabis, teipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.* Hâc igitur ætate cum patre in Hispaniam profectus est. Cujus post obitum [10] Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus [11] summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem

INTERPRETATIO.

a *Si alicujus amicitia cum Romanis* ineundæ *consilium tibi erit.*

NOTÆ.

5 *A rubro mari.*] Cujus sinus Arabicus est portio, qui Ægyptum ab Oriente alluit, & ab Arabia disterminat. Pars est Océani sinu Persico terminata, ἐρυθρὰν θάλασσαν Græci vocant, ab Erythra Rege qui ibi regnasse dicitur; cui opinioni subscribit Arrianus lib. 8. Ideò autem à Latinis dictum est mare rubrum, quod quum audirent à Græcis Erythræum vocari, existimaverunt à rubedine aquarum ita dictum.

6 *Ad quem quum legati venissent Romani.*] Justinus pariter lib. 31. ad Antiochum legatos à Rom. fuisse missos scribit eodem consilio quo Nepos refert, sed eorum nomina non recenset. Quapropter Livium Dec. 4. lib. 5. & Plutarchum in Flaminio consule.

7 *Ut Hannibalem in suspicionem Regi adducerent.*] Quod assecuti sunt teste Livio; lib. 35.

8 *Puerulo me.*] Quia vix tunc ad 9. ætatis annum pervenerat, ut suprà in Hamilcare. Author tamen de Viris illustrib. 11. annos natum testatur.

9 *Eamque cæteris remotis tenentem.*] Vide quæ supra sunt in Hamilcare, quæque Valer. Max. l. 9. c. 3. super eâ re refert. Vide & Livium 35. Mos autem erat antiquitus ut jurantes aram tenerent. Cic. pro Flacco: *Ergo is, qui si aram tenens juraret, crederet nemo, per Epistolam, quod volet, injuratus probabit.*

10 H*asdrubale Imperatore suffecto*] Is gener erat Hamilcaris, ut suprà.

11 *Summam imperii.*] Huic etiam opinioni suffragatur Polybius lib. 3. qui uno ore, & communi omnium militum consensu electum fuisse Imperatorem Hannibalem scribit.

delatum, publicè comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus, imperator factus, [12] proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit. [13] Saguntum fœderatam civitatem [14] vi expugnavit: [15] tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, [16] alterum cum Hasdrubale fratre in Hispaniâ reliquit, tertium in Italiam secum duxit: [17] saltum Pyrenæum transiit: quàcunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: neminem nisi victum dimisit. [18] Ad Alpes posteaquàm venit, quæ Italiam ab Galliâ sejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante cum [19] præter Herculem Graium transierat ([20] quo facto is hodie saltus Graius appellatur) [21] Alpicos conantes prohibere transitum, concîdit: loca patefecit,

Notæ.

12 *Proximo triennio omnes Gentes Hispaniæ bello subegit.*] Id verum est si Gentes ultra Iberum amnem intelligas, & Saguntinos etiam excipias, quos postea obsessos ad extremas miseriarum angustias redegit, & urbem eorum ferro flammaque diruit. Vide Liv. lib. 21.

13 *Saguntum fœderatam civitatem.*] Quanta fuerit olim hæc civitas intelligi potest ex his Livii verbis: *Civitas ea longè opulentissima ultra Iberum fuit, sita passus mille fermè à mari.* Cui sententiæ subscribit Florus; *Saguntus*, inquit, *vetus Hispania civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum.* Hæc ad flumen Duriam sita erat propè urbem Valentiam, quæ hodie caput est regni hujus nominis in Hispaniâ. Plinius lib. 16. c. 40. refert conditam fuisse ducentis annis ante Trojæ excidium, quod maximæ antiquitatis argumentum est. Hæc hodie vulgò, *Morvedre.*

14 *Vi expugnavit.*] Anno ab urbe cond. 535. bello Punico 2. post octavum obsidionis mensem, ut refert Polybius. Porro Saguntus partim Hannibalis partim Civium manibus diruta est, qui quum ad extremam rerum omnium inopiam & famem redacti essent, se suaque omnia in pyram conjecerunt, nec victoris arbitrium expectarunt. Livius lib. 21.

15 *Tres exercitus maximos comparavit.*] Vide Polybium, & Livium ibidem.

16 *Alterum cum Hasdrubale.*] Hannibalis fratre, quem ad tuendam Hispaniam cum Afrorum peditum undecim millibus & amplius, præter ingentem aliarum gentium multitudinem, cum Elephantis 14. reliquit. Præterea Classis ipsi data est maxima ad oræ maritimæ tutelam. Idem, ibidem.

17 *Saltum Pyrenæum transiit.*] Id est, Montes Pyrenæos, qui saltibus & silvis circumducebantur, postquam Celtiberos aliosque earum regionum accolas dejecit. Vide Appianum, & alios.

18 *Ad Alpes posteaquam venit.*] Quæ, ut refert Plin. lib. 3. hist. natur. c. 17. Pœninæ dictæ sunt ab Hannibale Pœno.

19 *Præter Herculem Graium.*] Unde Silius Italicus.

Primus inexpertas adiit Tirynthius Arces.

Et apud Livium Hannibal se Herculis itinerum æmulum esse gloriatur.

20 *Quo facto is hodie saltus Graius appellatur.*] Multa etiamnum supersunt transitus Herculis per Alpes vestigia, nimirum Herculis Monœci Portus, Alpium Graiæ fauces, quæ indicant hàc ipsum transivisse; & Herculea via apud Aristotelem de admirandis, quæ ducit ex Italiâ per Galliam usque ad Celtiberos.

21 *Alpicos conantes prohibere transitum, concidit.*] Id est, Alpinos, seu Alpium incolas. Viam autem hàc aperuit sibi multo labore, magnâque industriâ; nam, ut Livius refert, magnas strues ex arboribus quas cædebant erectas incendebant, & ardentia saxa superfuso aceto molliebant, & comminuebant. Vide Livium ad Hannibalis transitum in Italiam.

itinera

itinera munit, effecitque ut eâ elephantus ornatus ire posset, quâ antea unus homo inermis vix poterat repere. [22] Hàc copias traduxit, [23] in Italiámque pervenit [24] Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule, cúmque pepulerat. [25] Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit, [26] saucium inde ac fugatum dimittit. Tertiò idem Scipio [27] cum collega Ti. Longo, [28] apud Trebiam adversùs eum venit. Cum his manum conseruit, [29] utrosque profligavit. [30] Inde per Ligures [31] Appenninum transiit, [32] petens Hetruriam. Hoc

NOTÆ

22 *Hàc copias traduxit.*] Vulgaris opinio estHannibalem traduxisse suum exercitum per eam Alpium partem, quam vulgò montem Cinisum vocant, perque vallemSegusianam; quodPlutarchus sentire videtur.

23 *In Italiámque pervenit.*] Consumptis in Alpium transitu 15. diebus, teste Polybio, & Livio 21.

24 *Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione.*] Huic opinioni Livius refragatur, asseritque; *P. C. Scipionem triduo ferè postquam Hannibal ab ripâ Rhodani movit, quadrato agmine ad castra hostium venisse, nullam dimicandi moram facturus:caterùm ubi deserta munimenta videt, ad naves rediisse tutiùs faciliúsque ita descendenti ab Alpibus Hannibali occursurum.* Ita etiam Polybius refert; ita Florus, Eutropius,& alii ferè omnes Romani scriptores.

25 *Cum hoc eodem de Clastidio apudPadum decernit.*] Nihil hic arbitror deesse, sed sic iste locus mihi videtur explicandus scilicet: iterum Hannibal cum Scipione decertat: ut videret utri Clastidium cederet; quia oppidum erat, ut tradit Livius, quò magnam frumenti copiam Romani congesserant, atque adeò cum Scipione Hannibal decernit deClastidio utri esset, quòd futurum erat alterutrius partibus grave momentum. Nam reverà post illam pugnam ad Padum flumen, ex quaHannibal victor discessit,misit statim sui exercitus partem ad oppidum illud occupandum, quia frumenti inopiâ laborabat; & hoc primum fuit Scipionis cum Hannibale certamen. Livius ibidem.

26 *Saucium inde ac fugatum dimittit.*] Reverà Scipio in illo certamine adPadum non ad Trebiam, ut vult Plinius,vulnus accepit, Livio & Floro testibus;& in manus hostium propè erat, ut veniret, *nisi periculum intercursu tum primùmpubescentis filii propulsatum*, Livius;HincFlorus etiam his verbis: *Tunc Scipione Duce fusus exercitus, Saucius etiam ipse venisset in manus hostium Imperator, nisi protectum patrem pratextatus admodum filius ab ipsâ morte rapuisset.*

27 *Cum collega Tiberio Longo.*] Hic Tiberius Sempronius LongusConsul factus est cum Cornelio Scipione, quumque ad Siciliam tuendam profectus esset, hinc revocatus est ut junctis viribusHannibali resisterent; hunc tamen Livius non *Tiberium*, sed Titum vocat.

28 *Apud Trebiam.*] Fluvius est propè Placentiam in Gallia Cisalpinâ.

29 *Utrosque profligavit.*]UtrumqueConsulem in hoc prælio adfuisse testatur Appianus, quidam negant; Livius tamen Sempronium adfuisse testari videtur,eumque priore prælio superatum, Romam venisse, deinde in castra rediisse, & ad Placentiam cum Hannibale conflixisse.

30 *Inde perLigures.*]Hæc duo prælia antequam in Liguriam Hannibal perveniret commissa sunt, ut testatur Livius. Porrò Ligures inter Varum & Macram amnes in imis Alpium jugis adhærent, Florus.

31 *Appenninum.*] Montem altissimum, Italiam mediam secundum longitudinem interfecat; in cujus transitu multum quoque laboravit. Vide Livium locis jam citatis.

32 *Petens Hetruriam.*] Italiæ regionem, ad primam usque Tiberis ripam protensam, & à Liguribus Macrâ amne discretam, cujus hodie Metropolis Florentia.

itinere adeo [33] gravi morbo afficitur oculorum, b [34] ut postea nunquam dextro æquè bene usus sit. Quâ valetudine quum etiam premeretur, lecticáque ferretur [35] C. Flaminium consulem apud Trasimenum [36] cum exercitu insidiis circumventum occîdit. Neque multò pòst [37] C. Centenium prætorem, [38] cum delecta manu [39] saltus occupantem. [40] Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviàm ei venerunt duo consules, C. Terentius & Lucius Æmilius. [41] Utriusque exercitus uno prælio fugavit, [42] Paulum consulem occîdit, & aliquot præterea consulares. In his Cn. Servilium Geminium, qui anno superiore fuerat consul. Hac pu-

INTERPRETATIO.

b *Ut deinceps dextrum debiliorem semper senserit.*

NOTÆ.

33 *Gravi morbo afficitur oculorum.* Sic etiam Livius lib. 22.

34 *Ut postea nunquam dextro æquè benè usus sit.*] Factus est enim Luscus, unde Poeta Satyricus 10.

O qualis facies, & quali digna tabella!
Cum Getula Ducem portaret bellua Luscum.

35 *C. Flaminium Consulem apud Trasimenum.*]Qualis fuerit Consul Flaminius videre est ex his Livii verbis: *Consul ferox ab consulatu priore, & non modo legum, aut Patrum majestatis, sed ne Deorum quidem satis metuens erat*: Trasimenus verò lacus est in agro Perusino, nunc vulgò, *Lago di Pergia*: de quo Ovid. lib. 6. Fastorum.

Sunt tibi Flaminius Thrasumenaque littora testes.

36 *Cum exercitu insidiis circumventum, occidit.*] Flaminium cum Romanis circumclusit lacu & montibus Hannibal, hostemque sic circumclusum militi suo ad satietatem præbuit cædendum. Quanta autem fuerit Rom. clades disce ex Polybio, & Livio. At Polybii verba non testantur Flaminium ab Hannibale, sed à Gallis in eâdem pugnâ interemptum, cui quidem prodigiosa signa imminentem illi cladem prædixerant.

37 *C. Centenium.*] Alii Centronium quem à Senatu contra Hannibalem missum scribit Livius. Polybius verò hunc à Cn. Servilio altero Consule, audito Hannibalis in Etruriam transitu, præmissum, refert.

38 *Cum delecta manu.*] Nimirum cum sex vel octo equitum millibus, si Appiano credimus *in Hannibal.* Quatuor verò, si Polybio, & Livio.

39 *Saltus occupantem.*] Hoc est, juga montium prærupta, & viarum anfractus sylvis obductos, quà transeundum erat Hannibali, ubi à fronte & à tergo circumventus periit.

40 *Hinc in Apuliam pervenit.*] Apulia Italiæ regio mari Adriatico contermina, quæ & Japygia dicta est, in qua Cannæ ignobilis vicus juxta Aufidum amnem, ingenti Romanorum internecione ab Hannibale nobilitatus.

41 *Utriusque exercitus uno prælio fugavit.*] Quanta fuerit Rom. clades ad Cannas, ex hoc intelligi potest, quòd, ut Florus refert, duo illi exercitus cæsi sunt, donec Hannibal diceret militi suo, parce ferro; quòd altero Consule fugiente alter occisus est; quòd cruentus aliquandiu Aufidus amnis; quòd Pons Hannibalis jussu ex cadaveribus factus est; quòd modii duo annulorum Carthaginem missi sunt; quòd 80. Senatores, Consulares atque Prætorii, aut Ædilitii triginta ibi fuerunt trucidati. Quâ de re vide ampliùs Polybium, & Livium, lib. 22.

42 *Paulum Consulem occidit, & aliquot præterea Consulares.*] Vide annotationem superiorem. Paulus secundum consulatum agebat quo tempore mortuus est. Vide Livium lib. 22.

gnâ pugnatâ, [43] Romam porfectus est, nullo resistente. [44] In propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset, & reverteretur Capuam, [45] Q. Fabius Maximus, [46] dictator Romanus, [47] in agro Falerno ei se objecit. [48] Hic clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit. [49] Fabio callidissimo imperatori dedit verba. [50] Namque obducta nocte, sarmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejúsque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam, non ita multis diebus, M. Minutium Rufum Magistrum equitum, [51] pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prælium, fugavit. [52] T. Sempronium Gracchum, iterum consulem, [53] in Lucanis absens,

NOTÆ.

43 *Romam profectus.*] Immò relictâ Româ Campaniam Tarentúmque peragrare maluit. Vide Liv. ibidem; & iterum lib. 23. 26. 30. & Florum lib. 2.

44 *In propinquis urbis montibus moratus est.*] Scilicet, ad flumen Anienum, sed longè post Cannensem pugnam, ac dum se Capuam frumentum & subsidium intromittere, obsidionemque solvere posse desperavit: nam ut Florus ibidem ait, ejus amissio tantùm Pœno Duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur; sed moventi castra à tertio lapide Hannibali, tanta vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitùs summoveri ab Urbis mœnibus, & Capitolio videretur.

45 *Q. Fabius maximus.*] Qui novam de Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc cognomen illi novum & reip. salutare, Cunctator. Hinc imperii scutum dictus est, isque primus fuit qui ex eâ familiâ Maximus est appellatus.

46 *Dictator.*] Jus Dictatoris supremum fuit, creabaturque Dictator in summo Reip. periculo, summus erat Magistratus, sine provocatione, & tantùm semestris. Porrò Fab. Maximus factus fuerat Dictator statim à pugnâ ad Trasimenum. Vide Polyb. lib. 3.

47 *In agro Falerno.*] Campaniæ pars est, ubi vites generosissimæ, unde vinum Falernum. Consentit auctor Author de Viris illustribus in vitâ Fabii cum Nepote, his verbis: *Hannibalem in agro Falerno inclusit.* Et Florus lib. 2. *Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranósque saltus sic maceravit Hannibalem, ut qui frangi virtute non posset, morâ comminueretur.*

48 *Hic clausus locorum angustiis.*] Vide eâ de re Appianum in Hannibale.

49 *Fabio callidissimo imperatori.*] Id ex ejus præclaris facinoribus & bellicis artibus facilè cognoscitur, atque ex præclaris titulis & nominibus quibus in suis triumphis donatus est.

50 *Nam sarmenta in cornibus.*] Vide Frontinum in Stratagem. Appianum ibidem, & alios.

51 *Pari ac Dictatorem imperio.*] Quod nunquam fuerat ante pugnam cum Hannibale; idque prima vice accidit quum suffragante Metello, M Minucius, consilio Varronis à Senatu obtinuit, ut jus Dictatoris & Magistri equitum æquaretur. Polyb. & Appianus ibidem.

52 *T. Sempronium Gracchum, iterum Consulem.*] Hunc bis Consulem fuisse testatur Plutarchus in Gracchorum vitâ, habuitque collegam in secundo Consulatu M. Juventium Helvam, anno urbis conditæ 591.

53 *In Lucanis absens, in insidias inductum, sustulit.*] Quidam in agro Beneventano interemptum volunt ab hostibus inter salicta latentibus. Sed Florus lib. 2. cap. 6. cum Nepote consentit, ut patet ex his verbis: *Ausus & Sempronio Graccho Duce per Lucaniam sequi, & premere*

c in insidias inductum sustulit. [54] M. Claudium Marcellum quinquies consulem, [55] apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare prælia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. [56] Quandiu in Italiâ fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam, in campo castra posuit. [57] Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit [58] adversus P. Scipionis filium, quem ipse primùm apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertiò apud Trebciam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriæ facultatibus; cupivit in præsentiarum bellum componere, quò valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum, paucis diebus [59] apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus, incredibile dictu, biduo & duabus noctibus [60] Adrumetum pervenit, quod abest à Zama circiter millia passuum trecenta. In hâc fugâ Numidæ, qui simul cum eo acie excesserant, insidiati sunt ei: quos non solùm effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fugâ collegit, novis delectibus, paucis diebus multos contraxit. Cùm in apparando acerrimè esset occupatus, Chartaginienses [61] bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea præfuit, résque in Afri-

INTERPRETATIO.

c *Insidiis circumventum interemit.*

NOTÆ.

terga cedentis. Sic etiam Liv. Decad. 3. 5. Lucani autem populi sunt Italiæ à Samnitibus oriundi, secundum mare extensi, à Picentinis fluvio Silaro, à Brutiis Lacu sejuncti. Plin. lib. 3. c. 5.

54 *M. Claudium Marcellum quinquies Consulem.*]Alii legunt, *Quintum Consulem.* Consul autem tunc fuit cum T. Quinctio Crispino, ut ex fastis constat.

55 *Apud Venusiam pari modo interfecit.*] Venusia Colonia Roman. inter Apuliam & Lucaniam; quantum verò ad modum quo interfectus est. Vide Liv. lib. 27. Annal. & Appianum in Hannibal.

56 *Quamdiu in Italiâ fuit.*] Sexdecim annos, Livius, lib. 30. Annal. & Just. lib. ultimo, & alii.

57 *Hic invictus patriam defensum revocatus.*]Quanam ratione invictus dicatur, vix intelligi potest, qui à Fabio maximo fractus, à Valerio Flacco repulsus, à Graccho & Marcello fugatus, mox in Africam revocatus, & à Scipione à superatus. Author de Viris illustribus in Hannibale.

58 *Adversus Scipionis filium.*] Qui patrem in pugnâ, quæ ad Padum commissa est, objectu corporis morti subduxerat, aut vinculis; cuique, ut inquit Florus, tam grande de Africâ nomen fata decreverant; nam ille victo Hannibale subactâque Africâ Africanus dictus est: quamvis nomen illud commune fuerit duobus Scipionibus.

59 *Apud Zamam.*]Urbem Africæ, apud quam Hannibal à Scipione victus fuit, de quâ Silius Italicus, lib. 3.

Et Zama, & uberior Rutulorum sanguine Tapsus.

60 *Adrumetum pervenit.*] Civitatem Libyæ maritimam non procul à Carthagine.

61 *Bellum cum Romanis composuerunt.*] Vide quibus conditionibus apud Eutrop. lib. 3. Præter quas, plures alias addit Livius, lib. 30.

eâ gessit, Itémque Mago frater ejus, [62] usque ad Publium Sulpicium & Caium Aurelium Coss. His enim Magistratibus legati Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui populóque Romano gratias agerent, quòd cum his pacem fecissent, ob eámque rem coronâ aureâ eos donarent, simulque peterent, [63] ut obsides eorum Fregellis essent, captivíque redderentur. His ex senatusconsulto responsum est, munus eorum gratum acceptumque esse, obsides quo loco rogarent, futuros, captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus operâ susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent: itémque fratrem ejus Magonem. Hoc responso Carthaginienses cognito, Hannibalem domum Magonémque revocarunt. Huc ut rediit, [64] prætor factus est, [65] postquàm rex fuerat anno secundo & vigesimo. Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo Magistratu pari diligentiâ se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solùm ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario poneretur. Deinde anno post præturam, [66] M. Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratiâ missos ratus, [d] priusquam his senatus daretur, navem conscendit clàm, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palàm facta, Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicarunt, domum à fundamentis disjecerunt; ipsum exulem judicarunt. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minutio Coss. cum quinque navibus Africam accessit [67] in finibus Cy-

INTERPRETATIO.

d *Antequam in Senatum admitterentur.*

62 *Usque ad Publium Sulpicium.*] Id est, ad annum Urbis conditæ 540. ut scribit Livius 31. Annal. ut patet ex his verbis: *Anno quingentesimo quadragesimo ab Urbe condita P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coss. bellum cum Rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Chartaginiensibus datam.*

63 *Ut obsides eorum Fregellis essent.*] Fregellæ civitas clarissima inter Sinnessam & Formias sita, non procul à Liri amne, nunc vulgò *Ponte Corvo*, de quâ Silius, lib. 8.

Obsessa Campo squallente Fregella.

64 *Prætor factus est.*] Justin. lib. 31. scribit eum factum esse Consulem, quod idem est apud Carthaginienses.

65 *Postquam Rex fuerat.*] Impropriè Rex dicitur, quemadmodum & Reges apud Lacedæmonios impropriè Reges erant, ut dictum est in Agesilao.

66 *M. Claudio, Lucio, Furio Coss.*] Id est, anno urbis conditæ 558.

67 *In finibus Cyrenaorum.*] Vel Cyrenensium, ut scribit Sallust. in bello Jugurthino. Cyrena autem Africæ civitas est intra magnam Syrtem, & Hammonis templum, de qua Lucanus lib. 9.

Proximus in muros, & mœnia Cyrenarum, &c.

Ab eâ tota Regio Cyrenæa dicta est.

renæorum si fortè Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciâque inducere posset, cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. [68] Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem, eâdem quâ fratrem, pœnâ affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii à servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem si tam in agendo bello parère voluisset consiliis ejus, quàm in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quàm Thermopylis de summâ imperii dimicasset. Quem etsi [69] multa stultè conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisce adversus Rhodiorum classem [70] in Pamphilio mari conflixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse quo cornu rem gessit fuit superior. [71] Antiocho fugato, verens ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem) [72] Cretam ad Gortynios venit, ut ibi quò se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid prævidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, [e] de quâ sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, [f] summas operit auro & argento. Has Gortyniis præsentibus deponit in templo Dianæ, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas æneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam à cæteris quàm ab Hannibale, ne quid ille inscientibus his tolleret,

INTERPRETATIO.

e *De qua rumorem sparsum fuisse noverat.*

f *In summitate aurum & argentum apponit.*

NOTÆ.

68 *Huc Magonem fratrem excivit.*] Vel duos fratres hujus nominis habuisse Hannibalem necesse est, vel certè hoc verum minimè est, quia Mago Hannibalis frater occisus fuerat in prælio adversus P. Quintilium Varum Prætorem, & M. Cornelium Proconsulem in Insubribus. Livius 30. & alii.

69 *Multa stultè conari.*] Id intelligitur ex his Gellii verbis lib. 5. c. 5. Noctc Attic. *Hicne, inquit,* (scilicet Antiochus) *exercitus Romanis sufficiet? Sufficiet, respondit Pœnus, vel maximè avaris.* Nam exercitum conscripserat Antiochus armis inauratis, quem ostendit Hannibali.

70 *In Pamphilio mari.*] Quod & Phaselicum mare dicitur, in confinio Lyciæ & Pamphiliæ. Vide Livium 37.

71 *Antiocho fugato.*] Vide Just. 31.

72 *Cretam ad Gortynios venit.*] Creta insula est maris Mediteranei celeberrima. De quâ Virg. 3. Æneid.

Creta Jovis magni medio jacet insula Ponto.

Gortynii verò sunt dicti à Gortynâ ejus insulæ civitate, in parte meridionali sitâ. Plin. lib. 4. c. 12.

ſecúmque aſportaret. Sic conſervatis ſuis rebus Pœnus, illuſis Cretenſibus omnibus [73] ad Pruſiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam: Neque aliud quicquam egit quàm regem armavit & excitavit adverſus Romanos. Quem quum videret domeſticis rebus minus eſſe robuſtum, conciliabat cæteros reges, adjungebátque bellicoſas nationes. Diſſidebat ab eo [74] Pergamenus rex Eumenes [75] Romanis amiciſſimus, bellúmque inter eos gerebatur & mari & terrâ. Quò magis cupiebat eum Hannibal opprimi: ſed utrobique Eumenes plus valebat, propter Romanorum ſocietatem. Quem ſi removiſſet, faciliora ſibi cætera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum, talem iniit rationem. Claſſe paucis diebus erant decreturi. Superabatur navium multitudine;dolo erat pugnandum, quum par non eſſet armis. [76] Imperavit quamplurimas venenatas ſerpentes vivas colligi eáſque in vaſa fictilia conjici. Harum quum confeciſſet magnam multitudinem, die ipſo quo facturus erat navale prælium, claſſiarios convocat, hiſque præcipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, à cæteris tantùm ſatis habeant ſe defendere: id facilè illos ſerpentum multitudine conſequuturos. Rex autem, quâ nave veheretur, ut ſcirent, ſe facturum: quem ſi aut cepiſſent, aut interfeciſſent, magno his pollicetur præmio fore. Tali cohortatione militum factâ, claſſis ab utriſque in prælium deducitur. Quarum acie conſtitutâ, priuſquam ſignum pugnæ daretur, Hannibal, ut palàm faceret ſuis quo loco Eumenes eſſet, [77] tabellarium in ſcapha cum caduceo mittit. Qui ubi ad naves adverſariorum pervenit, epiſtolam oſtendens, ſe regem profeſſus eſt quærere. Statim ad Eumenem deductus eſt, quòd nemo dubitabat aliquid de pace eſſe ſcriptum. Tabellarius ducis nave declaratâ ſuis, eodem unde ierat, ſe recepit. At Eumenes ſolutâ Epiſtolâ nihil in eâ reperit, niſi quod [78] ad irridendum

NOTÆ

73 *Ad Pruſiam in Pontum pervenit.*] Is Pruſias Rex Bithyniæ fuit, qui Hannibalem hoſpitio excepit, poſtquàm ab Antiocho, factâ cum Romanis pace, diſceſſit. De quo vide Valer. Max. 3.7. Juſt. 23. Cicer. 2. de Divinatione.

74 *Pergamenus Rex Eumenes.*] Pergamum, ſive Pergamus, Urbis inſignis Aſiæ, non procul à Caïco amne: ex quâ urbe Galenus medicorum præſtantiſſimus. Porro à Pergameno Rege Eumene primùm repertas eſſe membranas Varronis teſtimonio refert Plinius. Is Eumenes Attalici Regis pater fuit. Flor. lib. 2. c. 20.

75 *Romanis amiciſſimus.*] Hunc ſocium & Commilitonem pop. Rom. vocat Florus ibidem. Et Valer. Max. *Aſiæ Rex Eumenes amantiſſimus noſtræ urbis.* Ideoque dictus eſt à Plutarcho in Catone φιλορώμαιον.

76 *Imperavit quamplurimas venenatas ſerpentes.*] Lege Front. lib. 4. Stratag. c. 7. Juſtinum lib. 32. Serpentum loco alii alias feras venenatas fuiſſe ferunt, quales ſunt Nepæ, Scorpiones, & alia id genus.

77 *Tabellarium cum Caduceo.*] Caduceus, indicium pacis. Unde autem Caducei ſit origo, conſule Plinium 29. 3. Servium ad 4. & 8. Æneid.

78 *Ad irridendum eum.*] Pro, *ad irridendum ſe.* Sic paulò ſuprà. *Nequid ille inſcientibus illis tolleret*; pro, *inſcientibus ſe.*

eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur; tamen prælium statim committere non dubitavit. Horum in concursu, [79] Bithyni, Hannibalis præcepto, universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim quum rex sustinere non posset, fugâ salutem petiit: quam consequutus non esset, nisi intra sua præsidia se recepisset, quæ in proximo littore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves quum adversarios premerent acriùs, repente in eas vasa fictilia (de quibus suprà mentionem fecimus) conjici cœpta sunt. Quæ jacta initio risum pugnantibus excitarunt. Neque quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, novâ re perterriti, quum quid potissimum vitarent non viderent, puppes averterunt, séque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit. Neque tum solùm, sed sæpè alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios. Quæ dum in Asiâ geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ [80] apud L. Quintium Flamininum consularem cœnarent: Atque ibi de Hannibale mentione factâ, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, [81] in his Flamininum, qui à rege peterent ne inimicissimum suum secum haberet, sibique dederet. His Prusias negare ausus non est. Illud recusavit, ne id à se fieri postularent: quod adversus jus hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset, facilè inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat, in castello quod ei ab rege datum erat muneri, idque sic ædificaret, [82] ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet, semper verens ne usu veniret, quod accidit. Huc quum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent: puer ab janua prospiciens, Hannibali dixit plures præter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac properè sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer quum celeriter, quid esset renunciasset, omnésque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuitò factum, sed se peti, neque sibi diutiùs vitam esse retinendam; quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor

NOTÆ.

79 *Bithyni.*] Prusiæ subditi, quia Prusias Rex erat Bithyniæ, ut supra dictum est, ad quem Hannibal se receperat.

80 *Apud L. Quintium Flamininum.*] Vel ut quibusdam placet *Flaminium*. Hic C. Flaminii Consulis, qui apud Trasimenum in acie ab Hannibale occisus est, filius fuit.

81 *In his Flamininum.*] Ad Prusiam legatus Quntius Flamininus venit; ut refert Livius 39. Annal.

82 *Ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet.*] Sic etiam sentit Livius. Et Plutarchus in Hannibale scribit locum in quo commorabatur Hannibal, Lybissum dictum fuisse.

pristinarum

pristinarum virtutum, [83] venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, [84] annno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque [85] Atticus, M. Claudio Marcello, & Q. Fabio Labeone Coss. mortuum, in Annali suo scriptum reliquit: at Polybius, [86] Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo: [87] Sulpicius autem, P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti. In his ad Rhodios [88] de Cn. Manlii Volsonis in Asiâ rebus gestis. [89] Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt quàmdiu fortuna passa est, Philinus, [90] & Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Græcarum usus est doctore. [91] Sed nos tempus est [92] hujus libri facere finem, & Romanorum explicare imperatores, quò faciliùs collatis utrorúmque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

NOTÆ.

83 *Venenum quod semper secum habere consueverat.* De Hannibalis morte non bene consentiunt; sunt enim qui lapidibus obtutum fuisse à Carthaginiensibus ob rem malè gestam dicant; sunt qui cruci affixum volunt: plerique tamen veneno periisse asserunt, quod sub annuli gemma servabat, licet diverso modo. Alias opiniones refert Plutarchus. Porrò Livius hæc suprema fuisse Hannibalis verba tefert: *Solvamus diuturna cura populum Rom. quandò mortem senis exspectare longum censet.*

84 *Anno acquievit septuagesimo.* Q. Fabio Labeone, & M. Claudio Marcello Coss. anno urbis conditæ 571. ut patet ex Cassiodori Chronicis. Insignis hic annus trium toto orbe maximorum Imperatorum mortibus fuit, scilicet, Hannibalis, Philopæmenis, & Scipionis Africani. Just. lib. 32. cap. ultimo.

85 *Atticus.* vel, Attius ut alii volunt, qui annorum septingentorum historiam uno libro colligavit, ut refert Cic. de Oratore; & lib. 1. de legibus idem Tullius scribit. Nam quid Attium commemorem? Cujus loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex eruditâ illâ Græcorum copiâ.

86 *Lucio Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo.* Qui Consules fuerunt anni sequentis, ut ex Cassiodori Chronicis patet.

87 *Sulpicius autem P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo.* Qui immediatè superioribus in consulatu successerunt. Ibid.

88 *De Cn. Manlii Volsonis.* Hic habuit Collegam in consulatu M. Fulvium Nobiliorem. De ipso Livius 38. Annal. Asia autem illi sorte obtigerat, Ætolia verò M. Fulvio Nobiliori. Plura Livius. Plin. Flor. & alii.

89 *Hujus bella gesta.* Quidam legunt belli gesta.

90 *Et Sosilus.* Alii putant legendum esse, *Sosibius*; quidam *Sosilus*; sed in Polybio nomen Σώσιλος, invenitur, & in Diodoro.

91 *Sed nos tempus.* Vulgati; nunc tempus est.

92 *Hujus libri facere finem.* Nam hi de quibus hactenus loquutus est, extranei sunt Duces, cúmque jam sit dicturus de Romanis, finem facit primo libro qui de externis agit.

FRAGMENTUM QUOD EX CORNELII NEPOTIS LIBRO POSTERIORE SUPEREST

M. PORTII CATONIS VITA.

[1] ATO ortus [2] municipio Tusculo, adolescentulus, [a] priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis: quòd ibi hæredium [3] à patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuráque habuit collegam, ([4] ut M. Perpenna consobrinus narrare solitus est) Romam demigravit, [b] in foro esse cœpit. [c] [5] Primum stipendium meruit annorum decem septémque, Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. [6] Tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit,

INTERPRETATIO.

a *Antequam in dignitatibus versaretur.*
b Rebus *forensibus* primùm *vacavit.*
c *Militiam ingressus est* 17. *annos natus.*

NOTÆ.

1 CATO. Cujus prænomen Marcus Portius. Anno postquam primumConsul fuerat Q. Fabius Maximus Verrucosus, qui Tarentum receperat, ego natus sum: sic eum de seipso loquentem introducit Cic. in lib. de Senectute.

2 *Municipio Tusculo.* Hinc Cic. *Num, quando vides Tusculanum aliquem, de M. Catone illo in omni virtute principe, num de T.Coruncanio municipe suo,num de tot Fabiis gloriari?* Et Val. Max.lib. 3. c. 4. *M. Porcius Cato, qui nomen suum Tusculi ignobile Romæ nobilissimum reddidit.* Porrò Tusculus civitas olim Latii celeberrima, quæque municipalis fuit, id est suo jure & legibus utens, muneribus tamen pop. Rom. atque honorib. perfungens.

3 *A patre relictum.*] Id est prædium avitum.

4 *Ut M. Perpenna Censorinus.*] Quidam legunt Consobrinus. Is Græcus & peregrinus fuit & tamenConsul factus est antequam civitatem esset adeptus, quod legibus erat prohibitum. Val. Max. l. 3. c. 4.

5 *Primum stipendium meruit annorum decem septemque.*] Ea ætas erat quâ artem militarem juvenes incipiebant profiteri. Lipsius 1. de Militiâ Rom. Dial. 2.

6 *Tribunus Militum in Sicilia fuit.*] M. Claudio Marcello T. Quintio Coss. Tribunus autem militum talis erat tunc qualis ferè hodie apud nos Mareschallus, seu præfectus militum.

castra sequutus est [7] C. Claudii Neronis : magnique opera ejus æstimata est in prælio [8] apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. [9] Quæstor obtigit P. Africano consuli, [10] cum quo non pro sortis necessitudine vixit. [11] Namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ. [12] Ædilis pleblis factus est cum C. Helvio. [13] Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, [14] ex quâ quæstor superiore tempore ex Africâ decedens, [15] Q. Ennium Poëtam deduxerat : quod non minoris æstimamus, quàm quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco; [16] sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem : [17] ex quâ triumphum deportavit. Ibi quum diu-

NOTÆ.

7 *C. Claudii Neronis.*] Is magnis Cladibus Hannibalis fratrem affecit. Quùm exercitu recenti cinctus Alpes transgressus esset, eumque tandem cum quinquaginta sex millibus hominum occidit ad Metaurum Umbriæ amnem. Liv. 27.

8 *Apud Senam.*] Senogalliam urbem in Umbriâ non procul à Metauro amne.

9 *Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano Consuli.*] Catonem Scipioni Quæstorem fuisse testatur Livius 29. Annal. Iterumque Cethego & Tuditano Consulibus, ut testatur Cic. in Bruto.

10 *Cum quo non pro sortis necessitudine vixit.*] Quandoquidem, ut refert Cicero pro Plancio, & in Verrem l. 1. Prætores aut Consules liberorum loco habebant Quæstores.

11 *Namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ.* Cujus rei testimonio hæc sunt Livii verba 38. Morte Africani crevère inimicorum animi, quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo, allatrare ejus magnitudinem solitus erat.

12 *Ædilis plebis factus est.*] Ædiles plebis dicti sunt, quòd ædes sacras & privatas curarent : ii quoque curatores erant urbis, annonæ, ludorumque solemnium ; duo tantùm ab initio fuerunt. Pomp. lib. 2. de Orig. Juris, postea verò, ex Julii Cæsaris instituto sex creati sunt, duo Patricii, qui Cereales dicti sunt, & quatuor ex plebe.

13 *Prætor provinciam obtinuit Sardiniam* Penes Prætorem omnis publici privatique juris erat potestas, ut & novum jus condere, & vetera abrogare : primò quidem unus creatus est, cui suffectus alter propter concursum advenarum, & eorum multitudinem, hicque dictus est Prætor extraneus seu peregrinus. Deinde postquam Sardiniam, Siciliam, Hispaniam, & Narbonensem provinciam subegerunt Romani, tot instituti sunt Prætores, quot erant subactæ Provinciæ. Quod spectat ad Sardiniam, insula est maris Libyci, sic dicta à Sardo quodam Herculis Africani filio, teste Pausaniâ in Phocicis.

14 *Ex quâ Quæstor.*] Magistratus pecuniæ publicæ præpositus. Præterea dicitur, qui præest judiciis exercendis & maleficiis puniendis.

15 *Q. Ennium Poëtam deduxerat.*] Hic Tarentinus fuit si Eusebio credimus; sed Pompon. Mela eum esse Calabrum scribit, cui suffragatur Silius :

Miserunt Calabri, Rudia genuere vetusta.

Hunc quoque Cic. pro Archia Poëta : Ennium Rudium hominem vocar.

16 *Sorte provinciam nactus Hispaniam.* Consulibus creatis Provinciæ nominabantur, ut eas ipsi vel inter se compararent, vel sortirentur, quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret. Vide Livium l. 33. cujus hæc sunt verba: *L. Valerius, & M. Porcius Cato, quo die Magistratum inierunt, de Provinciis quum ad Senatum retulissent; Patres censuerunt, cùm in Hispaniâ tantum glisceret bellum, ut jam consulari & duce, & exercitu opus esset; placere Consules Hispaniam Citeriorem, & Italiam provincias, aut comparare inter se, aut sortiri.*

17 *Ex quâ triumphum deportavit.*] Triumphasse Catonem testatur Appianus in Ibericis, & Plutarchus in vitâ ejus, quâ de re utrumque consule.

tiùs moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cujus in priori consulatu quæstor fuerat, [18] voluit eum de provinciâ depellere, & ipse ei succedere. [19] Neque hoc per senatum efficere potuit, quum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quòd tum non potentiâ, sed jure respublica administrabatur. Quâ ex re iratus, [20] senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato Censor cum eodem Flacco factus, [21] severè præfuit ei potestati. [22] Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit: quâ re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. [23] Circiter annos octuaginta, usque ad extremam ætatem, ab adolescentiâ, reipublicæ causâ suscipere inimicitias non destitit. [24] A multis tentatus, non modò nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit. In omnibus rebus singulari fuit prudentiâ & industriâ. [25] Nam & agricola solers, & reipublicæ peritus, & juris consultus, & magnus Imperator, [26] & probabilis orator, & cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facilè reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, qui ei fuerit incognitum. [27] Ab adolescentiâ confecit orationes: senex historias scribere instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: [28] ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. In quarto autem, bellum Punicum primum: in quinto, secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est [29] usque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum

NOTÆ.

18 *Voluit eum de Provinciâ depellere.* Propter simultates & repugnantias utriusque, de quibus paulò supra.

19 *Neque hoc per Senatum efficere potuit.*] Testatur paulò aliter Plutarchus; scribitque solummodò Scipionem non potuisse assequi, ut Catonis acta Senatus improbaret, sed Hispaniam provinciam obtinuisse.

20 *Senatu peracto.*] Quidam legunt Consulatu peracto; quod valdè probo.

21 *Severè præfuit huic potestati.*] Unde illi Censorium nomen inditum est. Hinc Lucanus de Catone ipso scripsit:

——— *rigidi servator honesti.*

22 *Nam & in complures nobiles animadvertit.*] Vide Livium 39. Et Sext. Aurelium Victorem in Catone Censorio.

23 *Circiter annos octuaginta.*] *Octogenarius erat quum Galbam accusavit, accusator assiduus malorum.* Idem Aurel. Victor ibidem.

24 *A multis tentatus.*] *Ipse quadragies quater accusatus, gloriosè absolutus.* Idem ibid. Immò & Plutarchus ferè quinquagies accusatum fuisse scribit.

25 *Nam & Agricola solers.*] Id patet ex libris quos scripsit de re rusticâ.

26 *Et probabilis Orator.*] Alii legunt, *probatissimus Orator*; Oratorem autem fuisse patet es hoc Plinii textu lib. 7. Cato tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator.

27 *Ab adolescentiâ confecit Orationes.*] Quæ citantur à Cic. & Gellio.

28 *Ob quam rem omnes Origines videtur appellasse.*]De his lege Cic. in Catone.

29 *Usque ad Præturam Servii Galbæ.*] Galba ille dictus est Servius, non Sergius,

bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit quæ in Italiâ Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria & diligentia comparet, multa doctrina. Hujus de vita & moribus plura [30] in eo libro persequuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu Titi Pomponii Attici: Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

NOTÆ.

quia erat Sulpiciæ Gentis non Sergiæ, vir Consularis, ut patet ex his Suetonii verbis: *Servius Galba consularis, temporum suorum eloquentissimus; quem tradunt Hispaniam ex Pratura obtinentem xxx. Lusitanorum millibus perfidiâ trucidatis, Viriatini belli causam extitisse.* Extat reprehensio Rutilii Rufi in Serv. Sulpicium Galbam apud Cic. lib. 1. de Oratore. De eodem Servio Galba loquitur Valer. Max. lib. 9. c. 6.

30 *In eo libro.*] Qui non apparet, sed cujus fragmentum elegans extat apud Gellium lib. 2. c. 8.

T. POMPONII ATTICI VITA,
EX CORNELIO NEPOTE.

[1] POMPONIUS Atticus, [2] ab origine ultimâ stirpis Romanæ generatus, perpetuò à majoribus acceptam [3] equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, imprimisque studioso literarum. Hic, prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, fi-

NOTÆ.

1 POMPONIUS ATTICUS.] De quo jam in præfatione. Porro gens Pomponia familias habuit Bassorum, Secundorum, Labeonum, & Atticorum: quod si ita est male opinatur Manucius, eum ideo Atticum dici, quia sic Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur: id nihilominus Cic. confirmat authoritate sua lib. 5. de finibus, his verbis. Ita enim Athenis se collocavit, ut sit pænè unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus.

2 *Ab origine ultimâ stirpis Romanæ.*] Scilicet, regiâ: nam gens Pomponia originem suam referebat ad Numam Pompil. qui inter 4. filios unum Pomponem vocavit, à quo postea Pomponii dicti sunt; quumque esset ultimus, ideo hic dicitur *ab origine ultimâ.* Vel ut aliis placet, *ultima*, pro, *prima*, hic sumitur, ut apud Virgil. lib. 8. Æneid. de Saturno, primo Latini regis progenitore loquens, ait:

—— *qui sanguinis ultimus Author.*

Ultimus enim, quasi ultra omnia, sive retro, sive ante respicias.

3 *Equestrem obtinuit dignitatem.*]Non Senatoriam recusando, sed eam non affectando; quia eam recusantibus altera

lium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris, ac vocis; [a] ut non solùm celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronunciaret: quâ ex re in pueritiâ nobilis inter æquales ferebatur, [b] clariusque exsplendescebat, quàm generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes suo studio: quo in numero fuerunt L. Torquatus, [4] C. Marius, C. F. M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuò fuerit carior. Pater maturè decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem [5] P. Sulpicii, qui Tribunus pl. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio fratri Sulpicii. Itaque, interfecto Sulpicio, postea quàm vidit [6] Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam; neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eò seciùs adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecunia sublevavit. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eòdem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus meritò esset carissimus: nam præter gratiam quæ jam adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. [c] Cum enim versuram facere publicè necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent, semper se interposuit, atque ita ut neque usuram umquam ab is acceperit, [d] neque longius, quàm dictum esset, eos debere passus sit. quod utrumque erat iis salutare. [e] Nam neque indulgendo inveterascere eorum

INTERPRETATIO.

a *Ut non modo sine mora conciperet quæ docebatur.*

b *Splendidiusque emicabat, quàm id à generosis* scientiarum *æmulis sine invidia ferri valeret.*

c *Quum enim publica necessitas ea esset ut æs alienum alieno dispungeretur; nec nisi majori fœnore id fieri posset.*

d *Neque ultra diem datam ad solvendum veniam dederit.*

e *Neque enim indulgentiâ suâ debita eorum prorogari sinebat.*

NOTÆ.

adimebatur. Sueton. Equestris autem dignitatis hæc erant ornamenta & insignia, equus publicè datus, & annulus aureus. Census verò ad hunc ordinem obtinendum requirebatur quadringentorum millium nummorum: hic ordo medius erat inter Patritios & plebeios.

4 *C. Marius.*] Is Caius Marius C. Marii septies consulis filius fuit.

5 *P. Sulpicii*] Clarissimi Oratoris, sed cùm Tribunus plebis esset & perniciosas leges authore Mario ferre vellet, occisus est. Cic. Catilin. 3. & lib. 3. de Oratore.

6 *Cinnano tumultu.*] Quantas turbas excitaverint in rep. Sylla, Marius, & Cinna nemo nescit qui vel tantillum historiam Rom. delibaverit.

7 *Quum enim versuram facere publicè necesse esset.*] Ii Versuram facere dicuntur, qui mutato creditore satisfaciunt eâ pecuniâ quàm à novo acceperunt pari vel majori fœnore.

æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis VI. modii tritici darentur, [8] qui modus mensuræ, medimnus Athenis appellatur. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur, quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civemque facere studerent. [9] Quo beneficio ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita. Quàmdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. [10] Itaque aliquot Pnyce & Pœcile locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione Reip. actorem, auctorémque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimùm urbe natus est, in quâ domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet, & domum. Hoc specimen prudentiæ, quòd cùm in eam se civitatem contulisset, [11] quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes; ei unus ante alios fuerit carissimus. [12] Huc ex Asiâ Sulla decedens cùm venisset; quàm diu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate & doctrinâ. Sic enim Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse non adscitum. [13] Idem poëmata pronuntiabat & Græcè, & Latinè sic, ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nunquam eum à se dimitteret, cuperétque secum deducere; qui cùm persuadere tentaret; Noli, oro te, inquit Pomponius, adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui. At Sulla, adolescentis officio collaudato omnia munera ei, quæ

NOTÆ.

8 *Qui modus mensura medimnus Athenis appellatur.*] Medimnum etiam dicitur, & utrumque Cic. usurpat. Medimnus autem genus mensuræ erat continens sex modios, teste Suida & aliis.

9 *Quo beneficio ille uti noluit.*] Rationem subjungit; nam reipsa jure Quiritium idem duarum civitatum civis esse non poterat. Cic. pro Cæcinna, & pro Cornelio Balbo; *Duarum civitatum civis esse nostro jure civili nemo potest*, &c.

10 *Itaque aliquot Pnyce & Pœcile locis sanctissimis posuerunt.*] Hic locus variè legitur, & plurimi reponunt, *Itaque aliquot ipsi, & Pilia: &c.* Quod valde probo; nam Piliam Attici fuisse uxorem certum est ex Cicerone, & cujus nuptiis adfuisse ipsemet testatur epist. 3. lib. 2. ad Quintum fratrem, hancque nomine designat lib. 4. epist. ad Atticum Epistolâ 4. Item lib. 14. epist. 15. & alibi. Qui aliter legunt nihil nisi obscuritatem offendunt.

11 *Qua antiquitate, humanitate: doctrinâ præstaret omnes.*] Hæc sunt elogia Athenarum. Quantùm ad antiquitatem, hæc Just. 2. lib. *Non advena, neque passim collecta populi colluvies originem urbi dedit, &c.* De humanitate verò, & doctrinâ quis ambigit?

12 *Huc ex Asiâ Sulla decedens.*] Qui Dictator fuit postquam Marianam factionem penitus delevit.

13 *Idem Poëmata pronuntiabat Græcè & Latinè.*] Commentarium de Cicer. Consulatu Græcè scripsisse, sed parum comptè testatur ipse Cic. lib. 2. ep. 1. ad Atticum,

Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hîc complures annos moratus, cùm & rei familiari tantùm operæ daret, quantùm non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora [14] aut literis, aut Atheniensium Reip. tribueret, nihilò minùs amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit; & si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patriâ fugienti HS. CC. & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta, & L. Torquato Coss. quem diic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret. [15] Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, [16] familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ: [f] cujus sic asperitatem veritus est, ut quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam; quo facto, tulit pietatis fructum. [17] Cæcilius enim moriens testamento adoptavit eum, [g] hærédémque fecit ex dodrante: ex quâ hereditate accepit circiter centies HS. [18] Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni: eásque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo à condiscipulatu vivebat conjunctissimè, multo etiam familiariùs, quàm cum Quincto: ut judicari possit [19] *plus in amicitiâ valere similitudinem morum, quàm affinitatem.* Utebatur autem intimè Q. Hortensio, [20] qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essétque talium virorum copula. In Rep. ita est versatus, ut semper Optimarum partium & esset & existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quòd non magis eos in

INTERPRETATIO.

f *Cujus acerbitatem ita excolendo demulsit.*

g *Reliquitque hæredem ex novem partibus.*

NOTÆ.

14 *Aut literis.*] Scilicet Philosophiæ Epicureæ, ut Cic. testatur de legibus.

15 *Habebat avunculum Q. Cæcilium.*] Hunc quoque avunculum Attici fuisse testatur Cic. lib. 1. ad Atticum, ep. 1. lib. 2. 19.

16 *Familiarem Lucii Luculli.*] Hic Consul adversus Mithridatem missus est, cujus res ferro & fame afflixit, eumque regno suo Pontico expulit, atque iterum cum Tigrane Armenorum Rege superavit.

17 *Cæcilius moriens testamento adoptavit eum.*] Quod etiam patet ex his Valer. Max. verbis lib. 7. c. 9. *Pomponium Atticum testamento adoptavit, omniumque bonorum reliquit hæredem.*

18 *Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni.*] Hic M. T. Cic. Oratorum Principis frater fuit, qui duxit Pomponiam Attici sororem.

19 *Plus in amicitiâ valere similitudinem morum.*] Hinc Cic. in Lælio. Nihil est quod ad se rem tam alliciat, tam attrahat quàm ad amicitiam similitudo.

20 *Qui his temporibus principatum eloquentiæ tenebat.*] Præsertim autem eloquentiæ vis Hortensii in incredibili gestus suavitate consistebat. Cic. in Bruto.

suâ

suâ potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quàm qui maritimis jactarentur, honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem; [21] quòd neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque retineri sine periculo, corruptis civitatis moribus. h. [22] Ad hastam publicam numquam accessit. Nullius rei [23] neque præs, neque manceps factus est, neminem suo nomine, neque subscribens accusavit. In jus de suâ re nunquam iit; judicium nullum habuit, multorum Consulum, Prætorúmque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus; rei familiaris despexerit fructum, [24] qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cùm apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum Præturam gerere noluisset, asseclam esse prætoris. Quâ in re non solùm dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum; quo fiebat, ut [25] ejus observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori, neque spei tribui viderent. [26] Incidit Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta; i [27] Usus est ætatis vacatione, neque se quóquam movit ex urbe, quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit. Ipsum Pompeium non junctus non offendit, k [28] nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut di-

INTERPRETATIO.

h *Publica venditioni nunquam adfuit.*
i *Senectutis immunitate fruitus est, nec pedem* Româ *extulit.*
k *Nullam enim ab eo dignitatem acceperat.*

NOTÆ.

21 *Quod neque peti possent more majorum.*] Hic Nepos sui sæculi vitia carpit quibus mos & consuetudo majorum in postulandis dignitatibus despiciebatur.

22 *Ad hastam publicam nunquam accessit.*] Quod veniebat, hastæ subjici dicebatur.

23 *Neque præs, neque manceps.*] Quod falsum est, si, ut refert Cicero lib. 1. epist. 19. apud Sicyonios vectigalia exercuit.

24 *Qui nequidem cum Q. Cicerone voluerit ire in Asiam.*] Is, ut mox dictum est, sororem Attici duxerat, & Prætor fuit, M. Valer. Messala, & M. Pusio Pisone Coss. Asiam Provinciam sortitus Lucio Flacco successit. Vide Cic. ad Atticum lib. 1.

25 *Ejus observantia.*] Quâ, scilicet, ipse alios observabat.

26 *Incidit Cæsarianum civile bellum.*] Mar. Marcello, & Servio Sulpicio Coss. vel, ut aliis placet, anno Urb. Cond. 705. L. Corn. Lentulo, & Claudio Marcello Coss. ex Cassiodori Chronicis.

27 *Usus est ætatis vacatione.*] Vacationes sunt excusationes à muneribus publicis militaribus, & aliis, quæ senibus concedebantur. Unde Quintil. Declam. 306. *Est præcipuum jus senectutis, quoniam non una subit omnis ætas, non perpetuo Senatorem citat Consul; est sua Legationibus requies, &c.*

28 *Nullum enim ab eo habebat ornamentum.*] Quidam rectiùs legi putant, autoramentum.

vitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, [29] partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solùm molestus non fuerit, sed etiam sororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula. Secutum est illud [30] occiso Cæsare, cum Respub. penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur: sic M. Bruto usus est, [l] [31] ut nullo ille adolescens æquali familiariùs, quàm hoc sene: neque solùm eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est à quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris interfectoribus ab Equitibus Romanis constitueretur. Id facilè effici posse arbitrati sunt, si & principes illius ordinis pecunias contulissent: itaque appellatus est à C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet: at ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, sempérque à talibus se consiliis removisset; respondit, si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantùm eæ paterentur; se neque cum quoquam [32] de eâ re collocuturum, [m] neque coïturum. [n] Sic ille [33] consensionis globus hujus unius dissensione disjectus est. Neque multò pòst superior esse cœpit Antonius, ita, ut Brutus & Cassius provinciarum, [34] quæ necis iis caussâ datæ erant à

INTERPRETATIO.

l *Ut ipsi juveni coævus nemo familiarior fuerit, quam senex ille.*

m *Neque in concilium venturum.*

n *Ita hunc consentientium cœtum, unus ille dissentiens disturbavit.*

NOTÆ.

29 *Partim summa cum ejus offensione domini remanserunt.*]QuodCic.pro Ligario, & Seneca Philosophus comprobant, aiunt enim Pompeium pro hostibus se habere dixisse, qui extra castra sua essent. Cæsarem verò eos, qui in hostium castris non essent, pro amicis habiturum.

30 *Occiso Cæsare.*]Nemo nescit Jul.Cæsarem tribus & viginti vulneribus in curia occisum fuisse à Bruto & Cassio cædis autoribus, postquam devictis Pompeianis partibus dictaturam perpetuam invasisset, idibus Martiis anno Urbis Cond. ꟾↃCCCX. ipso Julio Cæsare,& M. Antonio Coss.

31 *Ut nullo ille adolescens.*]Ille vocatur adolescens qui Præturam exercebat, ad quam exercendam quadragenarium esse oportebat. Attamen a 17. ad 46. annum, adolescentia antiquitus pertingebat,ut ab antiquis observatum est. Nihilominus Varro ad 30. tantùm pertingere ait.

32 *Eâ de re collocuturum, neque coïturum.*] Id est, neque privatim eâ de re cum quoquam loqui velle, neque publicè & palam inConcilio agere;quia colloqui, potest esse privatorum; hic vero,coïre, est concilium habere publicum,undeComitia;

33 *Consensionis globus.*] Sic Val.Max. pugnantium globos,hostium globos dixit.

34 *Quæ necis iis causâ data erant à Consulibus.*] Sic legit Savaro ex MSS. Sed contra Lambinus ac Schottus *dicis causâ* legunt: quod magis probo, nam hæc antiqua loquendi formula *dicis causâ*, *dicis gratiâ*; Gallicè, *par maniere d'acquit.* Quia Brutus & Cassius per speciem & nomen provinciarum è Rep. remoti fuerant, & veluti exulati. Sic etiam loquitur Cic. lib. 1. epist.18. ad Atticum, pro Muræna, & alibi.

consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum cæteris conferre noluerat, florenti illi parti, [35] abjecto Bruto, Italiáque cedenti HS. centum millia muneri misit: eidem in Epiro absens CCC· jussit dari: neque eo magis [36] potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit. [37] Secutum est bellum gestum apud Mutinam, in quo si tantùm eum prudentem dicam; minùs, quàm debeam, prædicem; cum ille potius divinus fuerit; si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas: quæ nullis casibus augetur, neque minuitur. [38] Hostis Antonius judicatus, Italiâ cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solùm [39] ejus inimici, qui tum erant potentissimi, & plurimi, sed etiam amici [40] adversariis ejus se dabant; & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem, familiares insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modò nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed è contrario familiares ejus, ex urbe profugientes, quantùm potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: [41] P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum præstitit, [o] ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, sponsor omnium rerum fuerit; quin etiam, [p] cum illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem; neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit; pecuniamque sine fœnere, sinéque ulla stipulatione credidit, maximum existimans quæstum, memorem gratúmque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum: quæ cum faciebat, nemo cum

INTERPRETATIO.

o *Ut nulla nusquam in judicium venerit absente Attico.*

p *Cum hoc prædium in prosperitate emisset certo tempore solvendum; nec adversante fortunâ ab alio solvere valuisset.*

NOTÆ.

35 *Abjecto Bruto.*] Reflante fortunâ prostrato.

36 *Potenti adulatus est Antonio.*] Quia tunc Antonius supremam rerum administrationem cum Lepido invaserat.

37 *Secutum est bellum gestum apud Mutinam.*] Cujus belli causa fuit testamentum Cæsaris. Vide Florum lib. 4. c. 4. Hoc autem inter Antonium & Octavium Cæsarem tum juvenem motum est. Mutina verò urbs est Galliæ Cisalpinæ, nunc vulgò, *Modene.*

38 *Hostis Antonius judicatus.*] Causam hujus judicii accipe à Cic. Philip. 2.

39 *Ejus inimici.*] Ex quorum numero acerrimus fuit Cicero.

40 *Adversariis ejus se dabant.*] pro, *cedebant.*

41 *P. verò Volumnio.*] Is inter Antonii familiarissimos erat, qui & Eutrapelus dicebatur præfectus fabrûm, de quo Cic. epist. 26. lib. 9.

temporis caussâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd parùm odisse malos cives videretur, [q] ille autem sui judicii, potiùs, quid se facere par esset, intuebatur, quàm quid alii laudaturi forent. Conversa fortuna est: ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum Imperatorum de foro decesserat, [42] timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulò antè, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in summo essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum [43] Gellium Canium, æqualem, simillimúmque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, [r] quem puerum in ludo cognorat, adeò conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solùm ei, sed etiam omnibus suis amicis esset inimicus, eósque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii: & ei, cum requisisset, ubinam esset, suâ manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum, & Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse, ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. [s] Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit; [t] neque enim suæ solùm à quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim, ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator præcipuâ laude fertur, qui navem ex hyeme, marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit? quibus ex malis ut se emerserat, nihil aliud egit, quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. [u] Cùm proscriptos præmiis Imperatorum vulgus

INTERPRETATIO.

q *Hic verò suo judicio nitens, quid aquum sibi faciendum esset, magis perpendebat.*

r *Qui à puerititiâ in scholis sibi notus fuerat.*

s *Hoc pacto Atticus se non tantùm à maximo metu, verùm etiam eum, quem summoperè diligebat, liberavit.*

t *Nec enim separatim quemquam suæ vita protectorem quæsivit.*

u *Cum plebs triumvirorum mercede illecta exules investigaret.*

NOTÆ.

42 *Timens proscriptionem.*) Hanc *Florus* Sullanam vocat ob immanem ejus crudelitatem. Et ea est quâ Cicero cum filio, fratre, fratrisque filio, omnibus denique clientibus, & amicis proscriptus est.

43 *Gellium Canium.*]Quidam *Canum*, non *Canium* legunt; sed tamen sic scribit Martialis, lib. 1.

Gaudent jocosa Canio suo Gades.

conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuò manendi poteſtas facta eſt: quin etiam, [44] poſt prælium Philippenſe, interitúmque C. Caſſii, & M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, & filium ejus, Aulúmque Torquatum, cæteróſque pari fortunâ perculſos inſtiterit tueri, atque ex Epiro iis omnia Samothraciam ſupportari juſſerit: difficile enim eſt omnia perſequi, & non neceſſaria. Illud unum intelligi volumus, [x] illius liberalitatem neque temporariam, neque callidam fuiſſe. Id ex ipſis rebus, ac temporibus judicari poteſt, [y] quòd non florentibus ſe venditavit, ſed afflictis ſemper ſuccurrit: qui quidem [45] Serviliam Bruti matrem non minùs poſt mortem ejus, quàm florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias geſſit, quòd neque lædebat quemquam; neque, ſi quam injuriam acceperat, non malebat oblivisci, quàm ulciſci. [z] Idem immortali memoriâ præcepta retinebat beneficia, quæ autem ipſe tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut verè dictum videatur, [aa] SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. Neque tamen priùs ille fortunam, quàm ſe ipſe, finxit, qui cavit, [46] ne quâ in re plecteretur. His igitur rebus effecit, [47] ut M. Vipſanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus adoleſcenti Cæſari, cùm propter ſuam gratiam, & Cæſaris potentiam [bb] nullius conditionis non haberet poteſtatem, potiſſimum ejus diligeret affinitatem, præoptarétque equitis R. filiam generoſarum nuptiis; atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim eſt celandum) M. Antonius Tri-

INTERPRETATIO.

x *Hujus munificentiam nec temporis causâ factam, nec captatricem extitiſſe.*

y *Quod potentibus non obſecutus eſt.*

z *Idem perpetuò beneficiorum à ſe ante acceptorum recordabatur.*

aa *Quiſque ſibi pro moribus ſuis fortunam ſtatuit.*

bb *Penes eum omne conjugium eſſet.*

NOTÆ.

44 *Poſt prælium Philippenſe.*] In quo Brutus & Caſſius interfectores J. Cæſaris perierunt,& pœnas cædis ejus dederunt.

45 *Serviliam Bruti matrem.*] Hæc erat ſoror Catonis Uticenſis, eamque Julius Cæſar adoleſcens amaverat, unde quidam crediderunt Brutum à Julio Cæſare genitum fuiſſe. Vide Plutarchum & Suetonium.

46 *Ne quâ in re plecteretur.*] Addunt quidam ex manuſcriptis, *jure plecteretur*, quod Nepotis menti conformius eſt, ut legenti cuilibet patebit.

47 *Ut M. Vipſanius Agrippa.*] Hic, ut fert Seneca epiſt. 21. Attici gener erat, atque tres habuit uxores, quarum prima Pomponia Attici filia, altera Marcella Octaviæ filia, tertia Julia Aug. Cæſaris, ex quâ Caium & Lucium Cæſares, Poſthumum Agrippam, Agrippinam & Juliam habuit; Dux quoque belli peritiſſimus fuit, de quo Virg. lib. 8. Æneid.

Parte alia ventis, & Diis Agrippa ſecundis
Arduus agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum
Tempora navali fulgent roſtrata coronâ.

umvir Reip. constituendæ; cujus gratiâ cùm augere possessiones posset suas, tantùm afuit à cupiditate pecuniæ, ut nullâ in re usus sit eâ, [cc] nisi in deprecandis amicorum, aut periculis, aut incommodis: [48] quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cùm L. Saufei, equitis R. æqualis sui, qui cum complures annos, studio ductus philosophiæ, habitabat Athenis, habebátque in Italiâ pretiosas possessiones, Triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ, quâ tùm res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. Idem L. Julium Calidium, quem [49] post Lucretii, Catullique mortem multò elegantissimum poëtam, nostram tulisse ætatem, verè videor posse contendere; neque minùs virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem Equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio, [50] præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit; quod in præsenti utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare, quod in eorum periculis non secus absentes, quàm præsentes amicos Attico esse curæ, cognitum est. Neque verò minùs ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quàm civis. Nam cùm esset pecuniosus, [51] nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. [dd] Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibúsque optimis rebus usus est; nam domum habuit [52] in colle Quirinali [53] Tamphilianam, ab avunculo hereditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed silvâ constabat: [ee] ipsum enim tectum, antiquitùs constitutum, plus salis, quàm sumptus, habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid ve-

INTERPRETATIO.

cc *Nisi ut ab amicis aut pericula, aut incommoda propulsaret.*

dd *Et tamen inter optimates commodas ædes habuit.*

ee *Nam ipsa domus ab antiquo structa, plus venustatis, quam impensæ, exhibebat.*

NOTÆ.

48 *Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit.*] Quia cum æmulatione, & certarim proscriptorum bona tunc temporis ab omnibus triumvirorum amicis postulabantur, quod recusavit Atticus.

49 *Post Lucretii Catullique mortem.*] Lucretius Poëta insignis & Philosophus Epicureus, qui scripsit de rerum naturâ libros sex. Catullus verò Veronensis Poëta mordax & lascivus, qui vixit Syllæ & Marii temporibus, de quo Ovid. 2. Tristium:

Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo Fœmina.

50 *Præfecto fabrûm.*] Ille erat qui fabris, eorumque operibus & machinis quibus maximè in bellis opus est, præerat.

51 *Nemo illo minùs fuit emax, minùs ædificator.*] Ex publicâ Attici vitâ ad privatam transit Nepos, cujus sententiæ subscribit Cic. parad. 6. his verbis; *Non esse emacem vectigal est.* Et Lacones, si cui mala imprecabantur, quatuor ipsi accidere optabant, quorum primum erat ædificandi desiderium: locus extat apud Suidam.

52 *In colle quirinali.*] Unus ex 7. urbis Romæ montibus, est in 6. regione, statim post templum Quirini.

53 *Tamphilianam.*] Sic dictam à quodam Tamphilo Rom.

tustate coactus est. Usus est familiâ, si utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri. Namque in eâ erant pueri literatissimi [ff] [54] anagnostæ optimi, & plurimi librarii; ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchrè facere posset. Pari modò artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprimè boni. Neque tamen horum quenquam, nisi dominatum, domique factum, habuit: quod est signum non solùm continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod à pluribus videas, continentis debet duci; & diligentia, quàm pretio, parare, non mediocris est industriæ. Elegans non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentiâ munditiam non affluentem affectabat. [55] Supellex non modica, non multa; [gg] ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc præteribo (quanquam nonnullis leve visum iri putem) cùm in primis lautus esset eques R. & non parùm liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non ampliùs, [56] quam terna millia æris peræquè in singulos menses [57] ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum: atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus. [hh] Nemo in convivio ejus [58] alius ἀκρόαμα audivit, [59] quàm anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur: neque umquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est; [60] ut non minùs animo, quàm ventre, convivæ delectarentur; namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrerent. Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quoti-

INTERPRETATIO.

ff *Lectores peritissimi, & amanuenses multi.*

gg *Ut nec quid sordidi, nec quid superflui videri valeret.*

hh *Nullus ex ejus convivis alium recitantem audivit, quàm lectorem.*

NOTÆ.

54 *Anagnostæ optimi.*] Hi erant lectores apud Romanos.

55 *Supellex modica, non multa.*] Id est, modo, non copiâ æstimanda.

56 *Quàm terna millia æris.*] Mille æris tunc temporis 250. sestertios, denarios 62. faciebat. Vide Gronovium lib. 3. de pecunia vetere.

57 *Ex Ephemeride.*] Id est, ex libello seu commentario quotidianarum expensarum, & erogationum.

58 *Alius ἀκρόαμα audivit.*] Partim seriis, partim jocosis recitationibus, adjunctis etiam Cantorum & Tibicinum modulis constabant ἀκροάματα. Vide Plutarchum in Symposio, Macrobium & Athenæum.

59 *Quàm anagnosten.*] Is est, qui recitat.

60 *Ut non minus animo, quàm ventre convivæ delectarentur.*] Unde Cic. in Catone majore: *Neque*, inquit, *ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quàm cœtu amicorum, & sermonibus metiebar, &c.* Antiquissimus autem mos ille fuit, ut inter cœnandum recitaretur aliquid, ut patet ex Macrobio lib. 1. Saturn. ex Gellio lib. 3. c. 2. & ex multis aliis.

divino cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantáque usus est moderatione, [ii] ut neque in HS. vicies, quod à patre acceperat, parùm se splendide gesserit, neque in HS. centies affluentibus vixerit, quàm instituerat, paríque fastigio steterit in utraque fortunâ, nullos habuerit hortos, [61] nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam; neque in Italiâ, [62] præter Ardeatinum, & Nomentanum, rusticum prædium: omnísque ejus pecuniæ reditus constabat [63] in Epiroticis, & urbanis possessionibus; ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ, non magnitudine, sed ratione metiri solitum. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiosè promittebat; quòd non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri, quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatum, sed suam rem videretur agere. nunquam suscepti negotii eum pertæsum est; suam enim existimationem in eâ re agi putabat quâ nihil habebat carius; quo fiebat, ut omnia Marci & Quincti Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum præterea Equitum Romanorum negotia procuraret: ex quo judicari poterat, non inertiâ, sed judicio fugisse Reipub. procurationem. Humanitatis verò nullum afferre majus testimonium possum, [64] quàm quòd adolescens idem seni Sullæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto, cum æqualibus autem suis Q. Hortensio, & M. Cicerone sic vixerit, ut judicare difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus: quamquam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quinctus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros; in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, [65] sexdecim volumina epistolarum ab

INTERPRETATIO.

ii. *Ut nec in vigizti sestertium millibus sibi à patre relictis.*

NOTÆ.

61 *Nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam.*] Huic opinioni videtur repugnare Cic. lib. 1. ad Atticum, ubi sic habet: *Ego te arbitror casis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum.* Et rursus ibidem; *Velim ad me scribas cujusmodi sit* Αμαλθεῖον *tuum, &c.* Unde deducimus Pomponium habuisse villam sumptuosam & magnificam.

62 *Præter Ardeatinum & Nomentanum.*] Ardeam Dauni Regis Rutulorum regiam fuisse ex Virg. 10. Æneid. discimus, quæ in decimo octavo ab Urbe milliario posita erat, & inter Rom. Colonias annumerat Livius; unde Ardeatinum prædium. Nomentum verò Latinorum urbs mediterranea, nunc vulgò *Lamentana*, unde Nomentana via.

63 *In Epiroticis.*] Huic opinioni subscribit Cic. lib. 1. Epist. his verbis: *Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere.*

64 *Quam quod adolescens idem seni Sulla.*] Quâ de re paulò supra.

65 *Sexdecim volumina Epist.*] Quicquid olim circumvolvi solebat in chartâ, aut scripto codice, volumen dicebatur; id autem patet ex 16. Epist. lib. ad Atticum.

Consulatu

Consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quæ qui legat, [kk] non multùm desideret historiam contextam eorum temporum: sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reip. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; & facilè existimari possit, prudentiam quodam modo esse divinationem. non enim Cicero ea solùm, quæ vivo se acciderunt, [66] futura prædixit, sed etiam, quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates. De pietate autem Attici quid plura commemorem? dum hoc ipsum verè gloriantem audierim in funere matris suæ, quàm extulit annorum nonaginta, cùm esset septem, & sexaginta, se numquam cum matre in gratiam rediisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate, [ll] [67] quam prope æqualem habebat. Quod est signum, aut nullam umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut, quos amare deberet, irasci eis, nefas duceret. Neque id fecit natura solùm ([68] quamquam omnes ei paremus) sed etiam doctrina. Nam & principum philosophorum ita percepta habuerat præcepta, ut his ad vitam agendam, [69] non ad ostentationem, uteretur. Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeò diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, [70] quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populo R. quæ non in eo suo tempore sit notata: &, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus co-

INTERPRETATIO.

kk *Implicitam hujus sæculi historiam non valdè ignoret.*

ll *Quæ illi ferè coæva erat.*

NOTÆ.

66 *Futura prædixit.*] Multa sanè hic afferri possent exempla, quibus Ciceronem futura prædixisse probetur, quæ quidem exempla passim in epist. ejus legentibus occurrunt; sed illud instar omnium erit, quod ex Philippica 2. excerptum est, ubi M. Antonio futuram ejus perniciem prædicit his verbis: *Quis autem meum consulatum præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus est? Cujus quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet; quoniam id domi tua est, quod fuit illorum utrique fatale.*

67 *Quam prope æqualem habebat.*] Quidam legunt *ætate æqualem.*

68 *Quamquam ei paremus.*] Sic Chrysippus: τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν Et Seneca de vita beata c. 3. Interim, quod inter omnes Stoïcos convenit, rerum naturæ assentire, ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, sapientia est.

69 *Non ad ostentationem.*] Eorum instar, de quibus D. Hieronymus epist. 34. Philosophus gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium.

70 *Quo magistratus ornavit.*] Vossius censet legendum esse *ordinavit* 1. de hist. Latina 2. De eo autem Attici volumine sic loquitur Cic. in Bruto. Eam utilitatem habuit Attici liber, quam requirebam, ut explicatis ordinibus temporum, uno conspectu omnia viderem. Vide eumdem ibidem paulo post; & epist. 23. lib. 12. ad Atticum.

gnoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu, [71] Juniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit, notans, qui à quoque ortus, quos honores, quibúsque temporibus cepisset. Pari modo [72] Marcelli Claudii, de Marcellorum; [73] Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum [74] Fabiorum, & [75] Æmiliorum: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen, credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore, rerum gestarum amplitudine cæteros Romani populi præstiterunt, exposuit, ita, ut sub singulorum imaginibus facta, magistratusque eorum non ampliùs quaternis, quinisve versibus descripserit: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. [76] Est etiam unus liber Græcè confectus de consulatu Ciceronis. Hactenus, Attico vivo, edita à nobis sunt: nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic contentus ordine Equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit Imperatoris; [mm] [77] Divi filii, cùm jam ante familiaritatem ejus esset consecutus, nullâ aliâ re, quàm elegantiâ vitæ, quâ cæteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore; tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribueret fortunâ, quod cuiquam ante detulerit, & conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi.

INTERPRETATIO.

mm *Julii Cæsaris filii.*

NOTÆ.

71 *Juniam familiam à stirpe.*] Gens Junia una est ex nobilissimis quæ à Trojanis & Ænea originem sumpserunt, ex quâ Brutus fuit, cujus rogatu Atticus de eâ stirpe scripsit, ab ejus Antiqui Bruti tertio filio, qui fratrum conjurationis expers fuit, quique una cum patre reges ejecit, originem ducens, ut ait Cic. Tusc. Quæst. 4. & Philippicâ 1. Huic tamen sententiæ refragatur Dionysius lib. 4.

72 *Marcelli Claudii, de Marcellorum.*] Vide Plutarchum, Posidonium, & Livium, inter quos Plutarchus Marcellum à Marte deducit.

73 *Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi de Corneliorum.*] Certum est apud omnes historicos Gentem Corneliam amplissimam, & nobilissimam omnium esse, sive dignitatem, sive res præclarè gestas consideremus. Vide C. Sigonium in suo Scipione Æmiliano, & Streinium de Gente Corneliâ.

74 *Fabiorum.*] Qui suam originem ad Fabium Herculis filium referunt. Plutarchus in Maximo. Vide eumdem Streinium de Gente Fabiâ.

75 *Æmiliorum.*] Qui similiter ab Æmilio Ascanii filio se ortos credebant: Festus. Plutarchus verò eos à Mamerco Numæ Regis filio natos fuisse scribit. Unde Æmilii dicti sunt & Mamertini.

76 *Est etiam unus liber Græce confectus.*] De hoc à principio in Attico.

77 *Divi filii.*] Inserendum est, *Julii*, ut legitur in aliis, qui Augustus est.

[78] Nata autem est Attico neptis ex Agrippâ, cui virginem filiam collocavit. Hanc Cæsar [aa] vix anniculam [79] Ti. Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit, quæ conjunctio [80] necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem. Quamvis ante hæc sponsalia non solùm cùm ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam literas misit, [81] quin Attico mitteret, quid ageret; in primis, quid legeret, quibusque in locis, & quàm diu esset moraturus: sed &, cùm esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes minùs sæpè, quàm vellet, Attico frueretur, nullus dies temerè intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modò aliquam quæstionem poëticam ei proponeret; interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas: ex quo accidit, [82] cum ædes Jovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Cæsar eam reficiendam curaret. Neque verò à M. Antonio minùs absens literis colebatur, adeò ut accuratè ille [83] ex ultimis terris quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, faciliùs existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solùm æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere necesse inter Cæsarem, atque Antonium; cùm se uterque principem non solùm urbis Romæ, sed orbis terrarum esse cuperet. Tali modo [84] cùm septem, & septuaginta annos complesset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quàm gratiâ

INTERPRETATIO.

aa *Vix annum habentem.*

NOTÆ.

72 *Nata est Attico neptis ex Agrippa.*] Hanc Agrippinam vocat Suetonius in Tiberio c. 7. Hanc tamen Tacitus Vipsaniam vocat.

79 *Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato.*] Is Tiberius Imperator fuit, & successor Augusti Cæsaris, & privignus ejus; Drusilla verò dicta est, quæ & Livia Imperatrix, & uxor ejusdem Augusti, nec non Tiberii mater.

80 *Necessitudinem eorum sanxit.*] Quidam legit *auxit*, quia jam Cæsarem inter & Atticum necessitudo erat, quæ hac affinitate adaucta est.

81 *Quin Attico mitteret.*] Id est, scriberet seu nunciaret.

82 *Cum ædes Jovis Feretrii in Capitolio.*] Hoc templum à Romulo conditum fuit; ex spoliis hostium, sic dictum, teste Livio lib. 1. quia hostium Rege occiso, spolia ejus suspensa, fabricato ad id aptè Feretro gerens, in Capitolium ascendit, & ejus templi fines designavit, & sub nomine Jovis Feretrii construxit.

83 *Ex ultimis terris.*] Id est, ut interpretatur Manucius, *ex Ægypto.* Alii legunt, *exul tum his terris*; quia hostis judicatus Antonius Italiâ cesserat; sed hanc lectionem minùs probo.

84 *Cum septem & septuaginta annos complesset.*] Nimirum anno ab Urbe Condita IƆCCXXI. Cn. Domitio & C. Sossio Coss. anno XI. post mortem Ciceronis, ut dicetur postea.

fortunáque crevisset (multas enim hæreditates nullâ aliâ re, quàm bonitate, consecutus) tantáque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis xxx. medicinâ non indiguisset: nactus est morbum, quem initio & ipse, & medici contempserunt: oo [85] nam putarunt esse τεινεσμὸν: cui remedia celeria, faciliáque proponebantur. In hoc cùm tres menses sine ullis doloribus, præterquam, quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subitò tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit, at hoc priùs quàm ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febrésque accessisse sensit; Agrippam generum ad se arcessiri jussit, & cum eo [86] L. Cornelium Balbum Sextúmque Peducæum. Hos ut venisse vidit, in cubitum innixus. *Quantam*, inquit, *curam diligentiámque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cùm vos testes habeam, nihil necesse pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satis feci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui, nam* [87] *mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quicquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores, sine spe salutis. Quare à vobis peto, primùm, ut consilium probetis meum; deinde ne frustra dehortando conemini.* Hâc oratione habitâ, tantâ constantiâ vocis atque vultus, ut non ex vitâ, sed ex domo in domum videretur migrare; cùm quidem Agrippa eum flens, atque osculans oraret atque obsecraret, *ne ad id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret*; pp &, *quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi, suisque reservaret*; [88] preces ejus taciturnâ suâ obstinatione depressit. Sic cùm biduum cibo se abstinuisset, subitò febris decessit, leviórque morbus esse cœpit: tamen propositum nihilo seciùs peregit. Itaque die quinto postquam id consilium inierat, pridie Kal. April. Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit.

INTERPRETATIO.

oo *Existimarunt enim levem esse dissenteriam.*

pp *Et quia tunc etiam aliquandiu vitam producere posset.*

NOTÆ.

85 *Nam putarunt esse Tenesmon.*] Hic morbus est dyssenteriæ affinis, & veluti prænuncius, estque crebra & inanis voluntas egerendi, ut refert Plin. lib. 28. hist. Natur.

86 *L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum.*] Attici familiarissimos, quorum alter, scilicet Balbus, genere Gaditanus erat, quem, cùm de civitate in periculum vocaretur, Cicero defendit, cujus extat oratio. Alter verò prætor fuit.

87 *Mihi stat alere morbum desinere.*] Cibum sumendo, & vitam prorogando.

88 *Preces ejus taciturna sua obstinatione depressit.*] In aliis, compressit, quod idem videtur atque cohibuit. Sicut, *os alicui comprimere*; *empêcher de parler quelqu'un.*

[89] Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, [90] sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. [91] Sepultus est juxta viam Appiam, [92] ad quinctum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi sui.

NOTÆ.

89 *Elatus est lecticula.*) Honestioris conditionis mortui lecticâ hexaphoro efferebantur: at inferioris sortis Sandapilâ, cui subjuncti homines 4. Vide Martialem, lib. 8.

90 *Sine ulla pompa funeris.*) Sic Tacitus 3. Annal. *fuerunt qui funeris publici pompam requirerent.*

91 *Sepultus est juxta viam Appiam.*) Quam Appius Claudius Consul lapidibus stravit, juxta quàm celebriora erant Romanorum sepulchra; vide Cic. in Milone.

92 *Ad quintum lapidem.*) Nam tunc temporis in urbe sepeliri vetitum lege 12. Tabularum, quam legem his verbis refert Cic. 11. de legibus: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.*

Hactenus de vitis Virorum Illustrium CORNELII NEPOTIS.

CORNELII NEPOTIS FRAGMENTA

CHRONICORUM LIB I.

1 VIXIT Homerus ante Romam conditam annis circiter C & L X. *Agell. Noct. Attic. l.* XVII. *c.* XXI.

[2] Roma condita Olympiadis Septimæ anno secundo. *Solinus Polyhistoris cap.* II.

[3] Archilochus Tullo Hostilio Romæ regnante jam tunc Poëmatis clarus & nobilis. *Agell.* XVII. *cap.* XXI.

NOTÆ.

1 VIXIT *Homerus ante Romam conditam annis circiter* C. & LX.] Homerum & Hesiodum vixisse longè ante conditam Romam patet ex his Gellii verbis: *De Homero & Hesiodo inter omnes ferè constitit, utrumque ante Romam conditam vixisse Silviis; Albæ regnantibus, annis post bellum Trojanum plus C. & LX. ante Romam autem conditam, ut Corn. Nepos in primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter C. & LX.* Porrò Homerum ἄριστον καὶ θειότατον τῶν ποιητῶν vocat Plato. Vide Herodotum qui vitam ejus scripsit. Præterea Solinus cum Nepote consentit in eo annorum numero, quibus suffragantur ferè omnes Latini scriptores, ex quorum præsertim numero sunt Plin. lib. 7. c. 16. qui scribebat anno Urbis octogentesimo trigesimo: Juvenalis qui scripsit ab initio Imperii Nervæ, post Plinium circiter 20. annis: Et Velleius Paterc. qui annos ferè nongentos & quinquaginta ante ipsius ætatem floruisse Homerum tradit. lib. 1. c. 5. Sed longe major est discordia eâ de re inter scriptores Græcos: Alii enim belli Trojani temporibus vixisse aiunt: Alii C. annis absuisse à Troïcis temporibus: Alii C. quadraginta: Alii etiam C. sexaginta octo, ut Herodotus qui ejus vitam scripsit, ut supra diximus. Sed malim cum scriptoribus Latinis sequi Apollodorum Atheniensem, qui anno centesimo migrationis Ionicæ floruisse ait, quod recidit in eum annum quem astruimus.

2 *Roma condita est Olympiadis Septimæ anno secundo.*] Anno primo, non secundo Olympiadis Septimæ conditam fuisse testari videtur Solinus c. II. his verbis: *Quapropter cum octingentesimo primo anno Urbis conditæ ducentesima septima Olympias computetur, par est Romam septimæ Olympiadis anno primo credi conditam.* Et Dionysius lib. 1. Jornandes simpliciter septimam dicit, non expresso anno. Alii aliter censent. Hanc conditam fuisse ipsis Palilibus, id est, XI. Cal. Maii, Sole in Tauro, Luna in Libra constitutis, quidam scriptores prodiderunt; quo sensu intelligenda sunt ista Ciceronis verba, lib. 2. de Divin. c. 98. Taruntius Romam, quum esset in Jugo Luna, natam esse dicebat.

3 *Archilochus Tullo Hostilio Romæ regnante jam tunc Poëmatis clarus, & nobilis.* Agell. XVII. c. XXI.] De tempore quo vixit Archilochus scriptores non consentiunt. Cic. eum regnante Romulo vixisse refert, id est, quadraginta quatuor, aut circiter annos ante tempus à Nepote designatum. Porrò eum clarissimum Poë-

[1] M. Manlius Romæ, qui Gallos in obsidione Capitolii obrepentes per ardua depulerat, convictus est consilium de regno occupando iniisse: damnatusque capitis, è Saxo Tarpeio, ut M. Varro ait, præceps datus est: ut Cornel. autem Nepos scriptum reliquit, verberando necatus est. *Ibid.*

[2] Alexander Magnus Pellæ ortus, M. Fabio Ambusto, Tito Quinctio Capitolino Coss. post Romam conditam anno trecentesimo octuagesimo quinto. *Solin. cap.* XLIII. *Polyistor.*

[3] P. Terentius Scipionis Africani & C. Lælii æqualis. *Donatus in Vitâ.*

CORNELII NEPOTIS.

Exemplorum Lib. II.

[4] A virgine Vestale, *Fl. Carisius lib.* I. *Gramm.*

LIB. V.

[5] Multis in Senatu placuit, ut qui captivorum Romanorum, ab Annibale redire nollent, datis custodibus ad Annibalem deducerentur: sed ex sententiâ numero plurium, quibus id non videretur superata: ii tamen qui ad Annibalem non rediissent, usque adeò detestabiles invisique fuerunt, ut tædium vitæ ceperint, necemque sibi consciverint. *Agell. lib.* VII. *cap.* 18.

CORNELII NEPOTIS.

Illustrium Virorum Lib. II.

Subinde. *Sosipater Caris. l.* 2. *p.* 80.

LIB. XV.

[6] Harum partum. *Ibid.*

NOTÆ.

tam fuisse patet præsertim ex his Paterculi verbis: *Neque quemquam alium, cujus operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum, præter Homerum, & Archilochum, reperiemus.*

1 *M. Manlius Romæ qui Gallos, &c.*] Is postea ob defensum Capitolium Capitolinus dictus est, & domum in Capitolio publicè accepit. Hunc tamen affectatæ tyrannidis postea damnatum è rupe Tarpeiâ præcipitem dederunt, domus diruta, & bona ejus publicata. Auctor de viris Illustrib. Hunc non præcipitem datum, sed verberibus necatum refert Nepos.

2 *Alex. Magnus Pellæ ortus, &c.*] Pella Regni Macedonum Urbs primaria fuit, ad flumen Erigona, juxta Thessalonicum Sinum: unde Alexander Pellæus dicitur, Juvenalis:

Pellæo juveni totus non sufficit orbis.

3 *P. Terentius Scip. Africani & C. Lælii æqualis.*] Vide Cic. in Lælio, ubi Terentium familiarem suum vocat Lælius. Quis porrò Terentium ignorat omnium Poëtarum comicorum disertissimum, & purioris Latinitatis amantissimum, natione Afrum, patriâ Carthaginiensem.

4 *A virgine Vestale.*] Virgines Vestales Vestæ Deæ sacris, perpetuique ignis custodiæ dicatas nemo nescit. De iis vide Plutarchum in Numa.

5 *Multis in Senatu placuit, &c.*]Fidem & hostibus nostris datam servare tenemur: quâ de re vide Cic. offic. I.

6 *Harum partum.*]Pro *partium*; sicut, *Mensum*, pro, *Mensium.* Lege Vossium de Analog. II. 14.

LIB. XVI.

A Fratre Patruele, *Ibid.*

INCERTA QUO LIBRO VIRORUM ILLUSTR. POSITA.

[1] CArthago antea speciem habuit duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur: cujus interior pars Byrsa dicebatur, [2] exterior Magalia. Hujus rei testis est Cornel. Nepos in eo libro, qui Vita Illustrium inscribitur. *Serv. in* 1. *Æn.*

[3] Propius Grammatico accessi. *Diomedes lib.* 1. *Gramm.*

[4] A. Albinus, qui cum L. Lucullo Consul fuit, res Romanas oratione Græcâ scriptitavit. In ejus Historiæ Principio scriptum est ad hanc sententiam: neminem succensere sibi convenire, si quid in his libris parum compositè aut minus eleganter scriptum foret: nam sum homo Romanus, natus in Latio: Græca oratio à nobis alienissima est: ideoque veniam gratiamque malæ existimationis, si quid esset erratum, postulavit. Ea cum legisset M. Cato: Næ tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpâ vacare. Nam veniam petere solemus, aut cùm imprudentes erravimus, aut cùm compulsi peccavimus. Tibi, inquit, oro te, quis perpulit, ut id committeres, quod priusquam faceres, peteres ut ignosceretur. *Au. Gell. lib.* XI. *cap.* VIII. *Noct. Attic. & Macrob. præfat. Saturnal.*

CORNELII NEPOTIS LIB. I.
De Vitâ Ciceronis.

COrnelius Nepos, & rerum memoriæ non indiligens, & M. Ciceronis, ut qui maximè amicus familiarisque fuit: atque is ta-

NOTÆ.

1 *Carthago antea speciem habuit duplicis oppidi, &c.*) Virg. Carthaginem & Byrsam conjunxit, ut urbes vicinas: Byrsæ autem appellationem à Corio ductam esse volunt plurimi: quidam tamen Byrsam locum quemdam munitum esse volunt, quale est Romæ Capitolium, Athenis Acropolis; cui opinioni situs ipsius Byrsæ favere videtur; Byrsa enim erat interior pars urbis; & veluti Arx munitissima, ut refert ipse Nepos, hoc in loco. Adde quod Byrsa punicâ linguâ locus munitus dicebatur.

2 *Exterior Magalia.*) Magalia erant Afrorum Tuguria seu Casæ. Vide Servium in 4. Æneid. Ubi Magalia & Mapalia idem significare scribit: Palea enim, vel Pales Syris, est Agricola: hinc Mapale deductum, proprium Agricolæ Tugurium. Quemadmodum & Magar, linguâ punicâ, villam significat. Unde Isidorus, Magalia, quasi, Magaria dicta fuisse refert: hincque fit ut Plautus in Pœnulo, Magaria, dixerit.

3 *Propius Grammatico accessi.*) Sic Cic. lib. 1. epist. 14. ait, proximus Pompeio sedebam.

4 *A. Albinus qui cum L. Lucullo Consul fuit, &c.*) De eodem Aulo Albino loquitur Tullius de Claris 81. his verbis. Albinus, is qui Græcè scripsit historiam, & Arad. 137. Albinus homo doctus. P. Scipione, & M. Marcello Coss. Græcè historiam scripsit.

men

men in primo libro, quos de vitâ illius composuit, [1] erraſſe videtur, cùm eum ſcripſit tres & viginti annos natum primam cauſam judicii publici egiſſe: Sextumque Roſcium parricidii reum defendiſſe. *Agell. lib.* XV. *Noct. Attic. cap.* XXVIII.

Tullius, me præſente, iiſdem penè verbis, quibus edita eſt; eam [2] pro Cornelio ſeditioſo Tribuno defenſionem peroravit. *D. Hieronym. Epiſt.* LXXI. *ad Pammach.*

CORNELII NEPOTIS,
LIB. I. Epiſtolarum ad Ciceron.

[3] TAntum abeſt ut ego Magiſtram eſſe putem vitæ Philoſophiam, beatæque vitæ perfectricem; ut nullis magis exiſtimem opus eſſe Magiſtris vivendi, quàm pleriſque, qui in eâ diſputando verſantur: Video enim magnam partem eorum, qui in Scholâ de pudore & continentiâ præcipiant argutiſſimè, eoſdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. *Lactant. lib.* III. *cap.* XV. *Divin. Inſtit.*

M. TULLII CICERONIS AD CORNELIUM NEPOTEM.

Epiſtolarum Lib. II.

[4] ITaque noſtri, cùm omnia quæ dixiſſemus, dicta eſſent: quæ facetè & breviter & acutè locuti eſſemus, eo proprio nomine appellari dicteria voluerunt. *Macrob. lib.* II. *cap.* I. *Saturn.*

Ad eundem ex libro incerto.

[5] Hoc reſtiterat etiam, ut à te fictis aggrederer donis. *Priſcian. lib.* VIII. *Gramm.*

NOTÆ.

1 *Erraſſe videtur, &c.*] Quinctilianus lib. 12. c. 6. ſcribit Cic. ſeptimum & viceſimum annum attigiſſe cùm Roſcium defendit, publice ſcilicet. (nam pro Quintio privatim apud Aquilium Gallum judicem egit.) Dixit & pro Sexto Amerino adoleſcens contra Syllæ dominantis poteſtatem. Vide & Fabricii hiſtoriam Cicer. ad annum 26. & 27.

2 *Pro Cornelio ſeditioſo Tribuno, &c.*]. Hanc defenſionem fuiſſe prægrandem refert Plin. lib. 1. epiſt. 20. Et omnia quæ per 4. dies latiùs dixerat, coarctaſſe dicit Ciceronem; quod pugnare videtur cum Nepote, qui refert, iiſdem penè verbis, quibus edita eſt peroratam. Idem tamen fere legitur in eo Libro qui inſcriptus eſt, de laudibus Philoſophiæ, apud Lactantium lib. 6. cap. 11. his verbis: *Malo vel unum parvum de officio libellum, quam longam orationem pro ſeditioſo homine Cornelio.*

3 *Tantùm abeſt ut ego Magiſtram eſſe putem vitæ philoſophiam, &c.*] Hæc ſcripſiſſe videtur, ut contradiceret his Cic. verbis quæ exſtant in Tuſcul. Quæſtionibus: *O vita Philoſophia Dux! ô virtutis indagatrix! &c.* Et lib. II. *In eo Magiſtra vitæ tot ſæcula permaneret philoſophia.*

4 *Itaque noſtri, cùm omnia quæ dixiſſemus, dicta eſſent, &c.*] Ciceronem naturâ ſuâ jocularibus ſcommatibus valde delectatum fuiſſe certum eſt: unde ab invidis, Conſularis ſcurra dicebatur. Vide Macrob. lib. II. Saturn.

5 *Hoc reſtiterat etiam, ut à te fictis aggrederer donis.*] Hoc verbum p. [illegible] hic ſumitur.

[1] Qui habet, ultrò appetitur; qui eſt pauper, aſpernatur. *Ibid.*

Quid? oratorum quem Cæſari antepones eorum qui nihil aliud egerunt? [2] quis ſententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornatior aut elegantior? *Suetone in Cæſar. cap.* XXI.

*

Neque enim quidquam aliud eſt felicitas, niſi honeſtarum rerum proſperitas: vel ut alio modo definiam, felicitas eſt fortuna adjutrix conſiliorum bonorum, quibus qui non utitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impiiſque conſiliis, quibus Cæſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas: feliciorque meo judicio [3] Camillus exulans, quàm temporibus iiſdem Manlius, etiamſi, [4] id quod cupierat, regnare potuiſſet. *Am. Marcell. lib.* XXI.

Quidam veterum, formidantes ea, quæ ſcriptoribus Hiſtoriæ ſuorum temporum ſolent ſæpè fraudi eſſe atque invidiæ, cognitionis actuum variorum, ſtylis jam uberibus explicatas non edidere ſuperſtites. *Id. lib.* XXVI. *in fin.*

*

[5] Infelices eſſe qui omnia ſibi licere exiſtimarunt. *Id. lib.* XXVI.

*

Idem ad Atticum de Nepote.

NEpotis epiſtolam expecto. Cupidus ille meorum, qui ea quibus maximè γαυριῶ legenda non putet? & ais μετ' ἀμύμονα: tu verò ἀμύμων, ille quidem ἄμβροτος *Lib.* XVI. *Ep.* V.

[6] Malè narras de Nepotis filio, valde me hercule moveor & moleſtè fero. Neſcieram omnino eſſe iſtum puerum.

Notæ.

1 *Qui habet, ultrò appetitur; qui eſt pauper, aſpernatur.*] Id quoque paſſivè intelligendum eſt. Vide id genus innumera apud Priſcianum lib. 8.

2 *Quis ſententiis aut acutior, aut crebrior?*] Vide Cicer. ad Brutum Oratores enumerans, negat ſe videre, cui Cæſar debeat cedere.

3 *Camillus exulans.*] Ille & alter Romulus dictus fuit, propterea quod ad internecionem deletis Gallis qui urbem incenderant, & Capitolium obſidebant, Remp. Rom. reſtituit. De quo vide Val. Max. lib. 5. c. 3.

4 *Id quod cupierat, regnare potuiſſet.*] Quoniam, ut paulò ſuprà diximus, ſervato Capitolio, de Regno invadendo cogitabat.

5 *Infelices eſſe qui omnia ſibi licere exiſtimarunt.*] Unde D. Auguſt. lib. 5. de Civit. Dei: *O miſerum cui peccare licebat!* Et lib. 13. de Trinitate c. 5. ait: *Velle, quod non deceat, miſerrimum: nec tam miſerum eſt, non adipiſci, quod velis, quàm adipiſci velle, quod non oportebat, &c.*

6 *Malè narras de Nepotis filio, &c.*] Id cognationis, non proprium nomen eſſe puto, nam de Cornelii Nepotis filio nihil mihi uſpiam occurriſſe memini.

CORNELII NEPOTIS FRAGMENTA,

INCERTA PARTIM QUO LIBRO POSITA, partim quibus verbis concepta.

[1] NEpos auctore certo comperiisse se ait C. Lælium quondam [2] in Puteolano Cal. Martiis admonitum ab uxore [3] temporiùs ut discumberet, petiisse ab eâ ne interpellaretur, seriùs tandem ingressum triclinium dixisse, non sæpè in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronunciasse versus qui sunt in ἑαυτοντιμωρουμένῳ.

Sati' pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

Donatus in vita Terentii.

[4] L. Otacilius Pilitus primus omnium libertinorum scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam. Cnei enim Pompeii Magni, quem docuit, patrisque ejus res gestas compluribus libris exposuit. *Sueton. de Clar. Rhetor.*

Cornelius Nepos literatos quidem vulgo appellari ait eos, qui aliquid diligenter & acutè scientérque possint aut dicere aut scribere: [5] cæterum propriè sic appellandos Poëtarum interpretes, qui à Græcis Grammatici nominentur. *Suet. de illustr. Grammat.*

Præter Physicos Homerúmque, qui universum mari circumfusum esse dixerunt, Cornelius Nepos ut recentior auctoritate, sic certior

NOTÆ.

1 *Nepos auctore certo comperisse se ait C. Lælium; &c.*] Hunc Velleius inter Oratores annumerat. De eo etiam Cic. pro Archia Poëta loquitur.

2 *In Puteolano Cal. Martiis.*] Puteolanus à Puteoli, hodie *Pouzzoli*, oppidum maritimum Campaniæ, à Neapoli octavo lapide distans, à Samiis conditum. Dicti Puteoli, sive à copiâ puteorum aquis calidis scatentium, sive à putore, propter aquas sulphureas. Vide Fr. Schottum in Urbis Romæ admirandis.

3 *Temporiùs ut discumberet, &c.*]Comparativus à *tempore*, quo usi sunt aliquando Ovid. lib. 4. Metamorph. & Columella lib. 9.

4 *L. Otacilius Pilitus primus omnium libertinorum, &c.*] Quia, ut inquit Terent.

Servum hominem causas orare, leges non sinunt.

Vide de eo Otacilio Pilito Suetonium de Claris Rhetorib.

5 *Cæterùm propriè sic appellandos Poëtarum interpretes, qui à Græcis Grammatici nominentur.*] Audi quid Seneca dicat ep. 88. *Grammaticus*, inquit, *circa curam sermonis versatur; & si latiùs evagari vult, circa historias. Jam ut longissimè fines suos proferat, circa carmina.* Vide & Quintilianum lib. 11. c. 1. At verò triplex est Grammaticorum genus. Alii enim Technici; alii Historici; alii Critici. Tehnici, elementa, orationis partes, & verborum structuram docent; hi potiùs Grammatistæ, quam Grammatici vocandi. Historici explicant nomina Regionum, Fluminum, Montium, Urbium; Genealogias Deorum ac priscorum Heroum exquirunt. Omnium autem nobilissimi sunt Critici, qui tanquam judices omnia probant, vel improbant, & ex eorum censura librorum omnium pretium augetur, vel deprimitur.

tradit: [1] Testem autem rei Q. Metellum Celerem adjicit, eumque ita retulisse commemorat. Cùm Galliis Proconsul præesset, Indos quosdam à Rege Suevorum dono sibi datos, unde in eas terras devenissent requirendo, cognosse vi tempestatum ex Indicis æquoribus abreptos emensósque, quæ intererant, tandem in Germaniæ littora exiisse. *Pompon. Mela. lib.* III. *cap.* V. *de situ orbis*, *& Plin. lib.* II. *cap.* LXVII.

[2] Largitudo. *Charis. lib.* I.

[3] Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, cum Lathyrum regem * Alexandriæ profugeret, [4] Arabico sinu egressus per hoc Pelagus (Africam) (ut Nepos affirmat) Gades usque provectus est. *Mela lib.* III. *cap.* 10. *& Plin. lib.* II. *cap.* 67. *& Martian. Capell. l.* 6.

[5] Ab Heneto Paphlagones in Italiam transvecti, mox Veneti sunt nominati. *Solin. c.* 56. *Polyist. & Plin. lib.* VI. *c.* II.

Fauces Oceani T. Livius. ac Nepos Cornelius latitudinis tradide-

NOTÆ.

1 *Testem autem rei Q. Metellum Celerem adjicit, &c.*] Quia, ut refert Plinius, l. 1. à Suevorum Rege quosdam Indos dono accepit Metellus Celer, qui ex Indiâ commercii causâ navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti.

2 *Largitudo.*] Nomen illud insuitatum, & peculiare Nepoti, unde Charisius ibidem citatus dicit: *Largitudo nusquam invenitur, nisi apud Nepotem.*

3 *Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus, cum Lathyrum Regem Alexandriæ profugeret, ab Arabico sinu egressus per hoc Pelagus (Africam) (ut Nepos affirmat.) Gades usque provectus est.*] Eudoxus iste, de quo hic sermo, non idem ac ille ejusdem nominis Astrologus, de quo Cic. lib. 2. de Divinatione loquitur; & Lucan. lib. 10. his verbis:

Nec meus Eudoxi concedet fastibus annus.

Sed quidam alius minùs notus, nectamen navigationis imperitus, qui Ptolomæum cognomento Lathyrum, vel potiùs Lathurum, à nomine Græco Λάθυρος, qui antepenultimus fuit Ægypti Rex ex Ptolomæorum prosapiâ, fugiens Gades usque pervenit.

4 *Ab Arabico sinu.*] Arabicus sinus, aliàs mare rubrum dicitur, ab Accolis *Mar di Mecha*. Gades verò, seu *Gadir*, Tyria lingua, vulgò *Caliz*, nomen est insulæ atque etiam Urbis, de qua sic loquitur Rufus Avienus in descriptione Orbis:

Gadir prima fretum solidâ supereminet arce.
Attollitque caput geminis inserta columnis, &c.

Plinius duas insulas esse scribit, ultra finem Bœticæ Provinciæ, & in extremo nostri Orbis versus Occidentem, ubi Europa ab Africâ dirimitur freto Herculeo. Vide eundem lib. 4. c. 22. Non potuit autem Eudoxus ille ab Arabico sinu, Gades usque pervenire, quin totam ferè Africam circuitu legerit, & Promontorium, quod vocant *bona spei*, transierit; quæ hodie navigatio notissima est.

5 *Ab Heneto, Paphlagones in Italiam transvecti, &c.*] Henetum quemdam olim vicum in Paphlagoniâ fuisse, unde populi illi qui postea Heneti dicti, ortos fuisse; innuere videtur Nepos hoc in loco; quamvis in confesso sit apud omnes ferè Autores, Enetos fuisse populos ex Paphlagoniâ regione; non ex quodam oppido, ad Trojam à Pylemene adductos, ut refert Homerus Il. 2. & 5. qui post Trojam captam quum diu deerrassent, tandem Italiæ oras appulerunt per sinum Adriaticum, & Veneti dici cœperunt. Præterea Strabo lib. 12. scribit Enetos nobilissimam ac præcipuam Paphlagoniæ fuisse gentem.

runt, ubi minimum, VII. M. paſſ. ubi verò plurimum X. M. *Plin. lib.* III. *proœmio. Ibid. l.* III. *c.* 17.

[1] Melpum opulentiâ præcipuum, quod ab Inſubribus & Boiis, & Senonibus deletum eſſe eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradit. *Plin. lib.* III. *cap.* 17.

[2] Ultra Aquileiam VI. M. paſſ. Formio amnis, ab Ravennâ CLXXXIX. M. paſſ. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc verò Iſtriæ: quam cognominatam tradunt [3] à flumine Iſtro in Adriam effluente à Danubio amne, eidemque Iſtro ex adverſo Padi fauces, contrario eorum percuſſo mari interjecto dulceſcente plerique dixere falſò, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. *Plin. l.* III. *cap.* 28. *Natural.*

[4] Alpes in longitudine X. M. Paſſuum patere à ſupero mari ad Inferum Lælius tradit. Timagenes XX. M. Paſſ. deductis in latitudinem Cornel. Nepos C. M. T. Liv. tria M. Stadiorum uterque diverſis in locis. *lib.* III. *cap.* 19.

[5] Inter duos Boſphoros Thraciam & Cimmerium directo curſu, ut auctor eſt Polybius, CI. M. Paſſ. interſunt. Circuitu verò totius Ponti vicies ſemel centena quinquaginta M. ut auctor eſt Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius CCC. M. L. adjicit. *Lib.* IV. *cap.* 12.

NOTÆ.

t *Melpum opulentiâ præcipuum.*] Inſubriæ oppidum ditiſſimum, quod à vicinis gentibus deletum eſt, ut refert Plinius, lib. 3.

2 *Ultra Aquileiam VI. M. paſſ. Formio amnis, &c.*] Aquileia Romanorum Colonia ad Natiſonem fluvium ſita. juxta quam Timavus defluit; unde Martialis:

Et tu Ledæo felix Aquileia Timavo.

Hanc Romani duodecies mille paſſibus à mari collocarunt adverſus Illiricas & Pannonicas gentes. Vide Livium de bello Macedonico. Quidam Aquileiam dictam volunt à perennibus aquarum fontibus; fuitque civitas tam auguſta quondam, ut altera Roma diceretur; hodie Venetis paret, & ad ſolitudinem propemodum perducta eſt, ac ex ejus deſtructione, quæ primò ab Attilâ Hunnorum rege facta eſt, Venetia ſuum habuit incrementum. Quod ſpectat verò ad Formionem, fluvius eſt Iſtriæ, hodie *Riſano.*

3 *A flumine Iſtro in Adriam effluente à Danubio amne, &c.*] In eo errore fuerunt antiqui omnes, ut crederent è Danubio fluvium in Adriam confluere juxta Iſtros populos; unde & Jaſonis è Ponto in Adriaticum ſinum tranſitus locum habuit Hiſtoriæ, quo in errore Corn. Nepos ſimiliter verſatus eſt.

4 *Alpes in longitudine X. M. paſſuum patere, &c.*] Eximiæ eſſe longitudinis Alpes patet ex his Melæ verbis lib. II. *Alpes ipſæ ab iis littoribus longè latèque diffuſæ, primò ad Septentrionem magno gradu excurrunt, deinde ubi Germaniam attigerunt, verſo impetu in Orientem abeunt, direptiſque populis immanibus, uſque in Thraciam penetrant.*

5 *Inter duos Boſphoros Thracium & Cimmerium, &c.*] Duo ſunt Boſphori, alter juxta Byzantium, qui & Thracius dicitur, eſtque oſtium Ponti, per quod in Propontidem influit, dictum à trajectu Jovis in Bovem transformati. Vide Valer. Flacc. l. 4. Argon. Alter eſt Boſphorus in introitu Mæotidis Paludis, per quem in Pontum defluit. Ovid.

Boſphorus & Tanaïs ſuperant, Scythiæque paludes.

Hic etiam Cimmerius dicitur, à Cimmeriis populis, partem ejus frigidiſſimam incolentibus. Vide Ovid. de Ponto.

[1] Minùs profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia de hortis Hesperidum & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulò minùs monstrifica quædam de iisdem tradidisse: [2] prævalidam hanc urbem majorémque Carthagine magna: [3] præterea ex adverso ejus sitam & [4] propè immenso tractu ab Tingi: quæque alias Cornel. Nepos avidissimè credidit. *Lib. v. cap. 1.*

Inter Pontum & Caspium mare CCCLXXV. M. Pass. non ampliùs interesse tradiderunt Cornel. Nepos. C. L M. *Lib. vi. cap. xi.*

Polybius in extremâ Mauritaniâ contra Montem Atlantem [5] à terrâ stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornel. ex adverso maximè Carthaginis à continente passus mille non ampliorem circuitu duobus millibus. *Lib. vi. cap. 31. de Insulis Æthiopici maris.*

Nepos Cornelius, qui Divi Augusti principatu obiit: [6] Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multò post rubra Tarentina. [7] Huic successit Dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinther Ædilis Curulis primus [8] in prætexta usus improbabatur: nam

NOTÆ.

1 *Minùs profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia de hortis Hesperidum, & amne Lixo prodita, &c.*] Nihil vanius & mendacius illis fabulis, quæ Hesperidas Nymphas, & eorum hortos prodidere. Porrò illi horti à Virg. & Plin. describuntur in Mauritaniâ Tingitanâ propè Lixum, quamquam idem Plin. & Ptolom. eos constituunt in Pentapoleos regione, omni arborum genere refertos, in quibus mala erant aurea à Dracone pervigili servata, quem Hercules interfecisse dicitur. Vide plura apud Solinum & Plin. qui Draconem hunc ceu Serpentem interpretantur fuisse æstuarium maris, meatu fluctuoso instar Draconis, quod hortos Hesperidum amplectebatur.

2 *Prævalidam hanc urbem, &c.*] Nimirum Lixon, nam & amnis & urbis nomen est; ut ex his patet Plinii verbis: *A Claudio Cæsare Colonia facta Lixos, vel fabulosissimè ab antiquis narrata. Ibi Regia Antæi, certaménque cum Hercule, & Hesperidum horti.*

3 *Præterea ex adverso ejus sitam.*] Hoc est è regione Carthaginis, quemadmodum Virg. 1 Æneid. dixit: *Carthago Italiam contra, &c.*

4 *Propè immenso tractu ab Tingi.*] Tingis Pomp. lib. 1. & Plin. lib. 5. Mauritaniæ pervetus oppidum ab Antæo, ut ferunt, conditum, ex cujus nomine Mauritania Tingitana dicta est. Hæc cùm Colonia Rom. à Claudio Cæsare facta esset *Julia traducta* dicta est; hodie *Tanger.*

5 *A terra stadia octo abesse prodidit Cernen.*] Cerne Atlantici Oceani insula contra Atlantem montem, Ptolomæo teste; quod & scribit Polybius gravis Author. Plin. tamen hanc inter insulas Æthiopiæ annumerat: *Cerne:* inquit, *nominatur insula adversa Æthiopiæ, cujus neque magnitudo, neque intervallum à continente constat.* Hanc nonnulli Maderam, alii Gratiosam insulam esse putant.

6 *Me*, inquit, *juvene violacea purpura vigebat, &c.*] De variis purpuræ generibus vide Cœlium, Baysium, & Salmasium, qui omnium accuratissimè in Notis ad Tertullianum de Pallio scripsit. Purpura autem violacea tingebatur circa littora Africæ quæ puniceum succum emittebat. Vide eundem Salmasium loco citato.

7 *Huic successit Dibapha Tyria.*] Purpura quæ bis tingebatur. Unde Cic. in Vatinium, *Strumam Sacerdotii Dibapho vestiunt; Ils couvrent son infamie en l'elevant au Sacerdoce.*

8 *In prætexta usus improbabatur.*] Caussam aperit Plin. his verbis: *Spinther ædilis*

purpura quis non inquit, [1] triclinaria facit. *Lib.* IX. *cap.* 17. *& cap.* 39.

[2] Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putavere nostri veteres Sed in Germaniâ potoriis vasis inde factis primùm, dein pedibus lectorum Sellisque Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Sphinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quiquennium deinde triginta duorum pedum longitudine, columnas vidisse se. *lib.* XXXVI. *cap.* 7.

Νέπως δὲ Κορνήλιος οὐχ ὑπὸ γήρως φησὶν οὐδὲ νόσου παραλλάξαι τὸν Λεύκολλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπό τινος τῶν ἀπελευθέρων Καλλισθένους διαφθαρέντα. Cornelius Nepos neque senio, neque morbo, aut alienatâ mente fuisse, sed à Càllisthene liberto venenis corruptum. *Plutarch. in Lucull. extrem. & an seni gerenda Respub.*

Νέπως ὁ Κορνήλιος φησὶν οὐ Κράσσου, Βρούτου δὲ θριαμβεύσαντος ἀπὸ Λυσιτανῶν θυγατέρα γῆμαι Γάϊον. Cornelius Nepos non Crassi sed Bruti ejus quæ de Lusitanis triumphavit, filiam nuptum Caio datam refert. *In Gracchis.*

Ἀννίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος. Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος, αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ τῷ νεκρῷ παραστὰς καὶ πολὺν χρόνον τήν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθὼν καὶ τὸ εἶδος οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον οὔτ' ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον, ὡς ἄν τις ἐργώδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονὼς ἐξέφηνεν, ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς τὸν μὲν δακτύλιον, ἀφείλετο· τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε καὶ τὰ λείψανα συνθεὶς εἰς κάλπιν ἀργυρᾶν καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν ὥρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῦχος. Ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων ἐκβιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρριψαν τὰ ὀστᾶ. Πυθόμενος δὲ Ἀννίβας καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, οὐδὲν ἄρα δυνατὸν γενέσθαι ἄκοντος θεοῦ τοῖς μὲν Νομάσιν, ἐπέθηκε δίκην, οὐκ ἔτι δὲ κομιδῆς οὐδὲ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς ἀτόπως καὶ τῆς ἀταφίας, παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι. Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς, κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι καὶ ταφῆναι λαμπρῶς. Annibal verò cum reliquos minimi faceret, Marcellum ce-

NOTÆ.

fuit Urb. Cond. anno septingentesimo, Cic. Cons. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes commodiores purpura tinguntur.

1 *Triclinaria facit.*] Hoc est, ut explicat Salmasius, accubitalia, quibus lecti tricliniares sternuntur.

2 *Onychem etiam tum in Arabia montibus, &c.*] Notum est omnibus Onychem esse gemmæ cujusdam genus, humani unguis candorem referentis; Plin. lib. 37. c. 5. Est etiam Onyx Marmoris genus, in montibus Arabiæ præcipuè nascens, postea etiam in Germaniâ inventum. Author idem Plin. lib. 36. c. 7. & 8. Ex hoc marmore fiebant olim pretiosissima pavimenta; unde Martialis lib. 3.

Calcatusque tuo sub pede lucet Onyx.

cidisse audito, ipse ad locum accurrit: cadaverique adsistens, diuque corporis robur & formam contemplatus, neque superbam ullam emisit vocem, neque vultu lætitiam (ut consentaneum erat eum, qui tam molestum & gravem hostem interfecisset) præ se tulit: Sed inopinatum viri exitum miratus, annulum ei abstulit, corpus digno habitu ornatum, vestibusque decentibus amictum cremavit, reliquias in urnam argenteam lectas, aurea superaddita corona, ad filium ejus misit. Sed quidam Numidæ cum in ferentes ea incidissent adimere vi conati sunt: illis reluctantibus, ac vim vi repellentibus ossa disjecta sunt. Annibal hoc audito, ad eos qui aderant, Nihil, inquit, utique Diis invitis fieri potest: sumto de Numidis supplicio nullam præterea de Marcelli reliquiis colligendis curam habuit: ut qui Dei alicujus numine Marcello hunc exitum vitæ & sepulturæ privationem ita præter omnium opinionem evenisse crederet. Hæc Cornel. Nepos, & Valerius Maximus narrant. Livius & Augustus Cæsar, perlatam ad filium Marcelli urnam, & honorificè sepultas ejus reliquias perhibent. *In Metello.*

Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδ' ἅπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ἀνὴρ δοκεῖ διαγεγενῆσθαι μέχρι Σκηπίωνος. ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι. Annibalem Marcellus, ut Polybius narrat, ne semel quidem vicit: sed invictus hic vir fuisse videtur usque ad Scipionem. Nos autem Livio & Cæsari & Nepoti, & ex Græcis scriptoribus regi Jubæ credimus aliquotiens Hannibalem à Marcello victum & in fugam versum esse. *In Marcello.*

Cornelius Nepos, qui Divi Augusti principatu obiit, [1] cum scriberet turdos paulò antè captos saginari, addidit [2] ciconias magis placere quàm grues: cum nunc hæc ales inter primas expetatur, illam verò nemo velit tetigisse. *Plin. lib.* x. *cap.* 33.

[3] Præcipuam olim auctoritatem fuisse, lupo & asellis Corn. Nepos

NOTÆ.

1 *Cùm scriberet turdos paulò antè captos saginari.*] Turdus genus est avis simul & piscis. Martialis lib. 13.

Inter aves Turdus, mecum si judice certes.
Inter quadrupedes, &c.

2 *Ciconias magis placere, quàm Grues, &c.*] Id forsan dicitur, quod Ciconiarum genus sit pietatis & gratitudinis erga parentes symbolum. Unde Petronius arbiter in satyrico de Ciconia.

Ciconia etiam grata, peregrina, hospita;
Pietati cultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exul hiemis, titulus tepidi temporis,
Nequitia nidum in cacabo fecit meo.

3 *Præcipuam olim authoritatem fuisse. Lupo & Asellis, &c.* [Lupus hic nomen est piscis quem Romani omnibus aliis prætulerunt, quem Catillonem & Liguritorem vocabant; metaphorâ ductâ ab hominibus gulosis & delicatis, quos ideò Catillones vocabant antiqui, quod absumptis cibis ipsos etiam Catillos lingerent. Græcè λάβραξ, luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiaque carnis. Unde Martialis lib. 13.

&

& [1] Laberius Poëta mimorum tradidere. *lib. IX. cap.* 17.

[2] Magnitudo loto arbori, quæ piro: quanquam Nepos Cornel. brevem tradat: vinum quoque exprimitur huic simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos. *lib.* XIII. *cap.* 17.

[3] Scandula contectam fuisse Romam usque ad Bellum Pyrrhi annis quadringentis LXX. Cornel. Nepos auctor est *lib.* XVI. *cap.* 10.

Cornelius Nepos tradit ante Syllæ Victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. *Lib.* XXXIII. *cap.* 11.

Primus invenit lineas colorare, testa ut ferunt trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse tradit Cornelius Nepos, secutum in Italiam Demaratum Tarquinii Prisci Romani regis patrem fugientem [4] à Corintho injurias Cypseli Tyranni, *lib.* XXXV. *cap.* 3.

Primum Romæ parietes crustâ marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio Monte Cornel. Nepos tradidit [5] Mamurram Formiis natum, equitem Romanum præfectum fabrorum C. Cæsaris in Galliâ: adjecit eum primum totis ædibus nullam, nisi è marmore, columnam habuisse, omnes solidas [6] è Carystio aut Lunensi. *lib.* XXXVI. *cap.* 7.

NOTÆ.

Lanens Eugani lupus excipit ora Timavi.

Æquoreo dulces cum sale pastus aquas. Asellus similiter, est piscis laudatissimus. Vide Plin. lib. 9.

1 *Laberius Poëta mimorum, &c.*] Hic Poëta mimographus fuit, vide Macrob. Saturn. lib. 2. & Gellium, & Senecam lib. 7. Declamationum; & Horatium in Serm. cujus hæc verba sunt, *& Laberi mimos, ut pulchra poëmata mirer.*

2 *Magnitudo loto arbori, quæ piro.*] Lotus arbor frequens in Africa fuit apud Syrthes, unde Lotophagi populi quòd ejus arboris fructu credantur victitare, cujus cibus est tam dulcis, ut advenis incutiat patriæ oblivionem: itaque cùm Ulyssis socii delati fuissent Africam, & Lotum gustassent, vix inde abduci potuerunt. Hom. 9. Odyss.

3 *Scandula contectam fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi, &c.*] Scandula; quasi, scindula, à scindendo; quia ejusmodi sunt tegulæ ligneæ, non serra, sed bipennibus scissæ. Vel scandulæ à scandendo, quia in culminibus tectorum, ad tegulas imbricesque sustinendos collocantur, quò scandentes pervenire solent. Inde tectum scandulare dicitur, quod ex scandulis constat.

4 *A Corintho injurias Cypseli tyranni.*] Tyrannus ille Corinthius Cypselus dictus à Cistula, quam Græci Cypselon vocant, in quâ delituit occultatus à matre, cùm ad mortem quæreretur. Vide Cic. in Tusc. quæst. lib. 5. & lib. de Fato.

5 *Mamurram formiis natum.*] Hunc propterea Catullus carpit in Epigrammate in quo scribit eum in ædibus suis habuisse, quidquid habuisset Gallia comata, quia Præfectus fabrorum Cæsaris in Gallia fuit. Vide de eodem Plin. lib. 36. c. 6.

6 *E Carystio, aut Lunensi.*] Quia in Carysto insulæ Eubeæ civitate, autore Strabone lib. 1. Carystiarum columnarum incisio erat: ibique Apollinis Marmorei templum. Carystii marmoris meminit Plin. lib. 4. c. 12. & lib. 36. c. 6. Item Lucanus lib. 5. de insula Eubæa loquens:

Qua maris angustas fauces saxosa Carystos.

Sita est ad Pelagus Myrtoum, sub Ocha monte. In hac, si qua Solino fides est, olim Titanes regnavère. Luna vero Hetruriæ oppidum est ad mare situm, fœcundissimis candidi marmoris fodinis nobilitatum.

Ædes Martis est in Circo Flaminio [1] architectata ab Hermodoto Salaminio. *Priscian. lib.* VIII.

[2] Non amplius ter bibere Augustus solitus, super cœnam, in castris apud Mutinam. *Sueton. August. cap.* LXXVII.

[3] In extremâ Britanniæ parte Memma [4] quam Cornel. etiam Annalium scriptor narrat metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quam homines alat. Labi verò per eam multa quam maxima relabique flumina gemmas margaritasque volventia.

Jordanus sive Gernandes de rebus Gothicis.

EPISTOLA CORNELIÆ MATRIS GRACCHORUM.

Dices pulchrum esse inimicos ulcisci. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, [5] atque esse mihi videtur; [6] sed si liceat Repub. salva ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus inimici nostri non peribunt, atque uti nunc sunt, erunt potius, quàm Respub. profligetur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis [7] dejerare ausim, præterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum molestiæ, tantumque laboris, quantum te, ob has res mihi tradidisse: quem oportebat omnium eorum, quos ante habuerim, liberos, [8] partis eorum tolerare: atque curare, ut quam minimum solicitudinis in senecta

NOTÆ.

1 *Architectata ab Hermodoro Salaminio.*] Hermodori Architecti celeberrimi meminit Vitruvius lib. 3. c. 1. Architect.

2 *Non amplius ter bibere Augustus solitus, &c.*] Sic Suetonius, cujus hæc sunt verba: *non amplius ter bibere cum solitum super cœnam in Castris Mut. Cornelius Nepos tradit.*

3 *In extrema Britannia parte Memma, &c.*] Mona, non Memma hic legi debere videtur, quia invenitur quidem passim in Autoribus Mona insula Angliam inter & Hiberniam sita, quæ hodie etiam *Mon* vocatur ab incolis Britannis, qui linguam avitam retinent: sed nullibi Memma legitur, nisi solum hoc in libro. Hæc insula angusto vado tantum à Britanniæ continente sejungitur, ut Ptolemæus, Cæsar, & Plinius eam describunt.

4 *Quam Cornelius etiam Annalium scriptor, &c.*] Hunc Cornelium Tacitum cum Schotto & Lindenbrogio existimo, ut videre est ex ejus Annalibus pluribus in locis, ac præsertim ex Agricolæ vita quam ipse scripsit.

5 *Atque mihi esse videtur.*] Steph. Pighius *esse* omittit.

6 *Sed si liceat Rep. salva ea persequi.*] Eos persequi, scilicet inimicos, mallem cum eodem Pighio.

7 *Dejerare ausim.*] Id est, Deos jurare. Quemadmodum Apuleius dixit, *quam sanctissimè dejerantes.* Quia autem solenne erat, & expressum jurandi genus, ideò dicitur, *conceptis verbis.*

8 *Partis eorum tolerare.*] Idem quod *Partes.*

haberem: utique quæcunque ageres, ea velles maximè mihi placere: atque uti nefas haberes rerum majorum adversum meam sententiam quicquam facere; præsertim mihi, cui parva pars vitæ superest. Ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin & mihi adverseris & Remp. profliges. Denique [1] quæ pausa erit? & quando desinet familia nostra insanire? [2] & quando modus ei rei haberi poterit? & quando desinemus [3] & habentes & præbentes, [4] molestiis desistere? [5] & quando perpudescet miscendâ atque perturbandâ Rep.? Sed si omnino id fieri non potest; ubi ego mortua ero, petito Tribunatum; post me facito, quod libebit, cum ego non sentiam. Ubi mortua ero parentabis mihi, [6] & invocabis Deum parentem. [7] In eo tempore non pudet te [8] eorum Deûm preces expetere, quos vivos atque præsentes, relictos atque desertos habueris? Ne ille *sinat* Jupiter, te ea perseverare: nec tibi tantam dementiam venire in animum; & si perseveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpâ tuâ recipias, uti in nullo tempore tutè tibi placere possis.

NOTÆ.

1 *Quæ pausa erit?*] Sic in Plauto legitur; atque adeo corruptè quosdam legere censeo, quæ causa erit?

2 *Et quando modus ei rei haberi poterit?*] Gebhardus, & Gifanius, *ecquando*, quod idem est ac, *num quando*: vel *an aliquando*.

3 *Et hab ntes, & præbentes.*] Melius legi existimarem, ~~ut quidam legunt~~, & *absentes & præsentes.*

4 *Molestiis desistere.*] Quidam legunt, *desipere*; quod non probo.

5 *Et quando perpudescet miscenda, atque perturbanda Rep.*] Id dicitur quemadmodum apud Tacitum legitur, *pudet dicto*; & similia.

6 *Et invocabis Deum parentem.*] Ruegersius conjicit legendum esse. *Invocabis Deûm parentem Numen.* Quidam scribunt: *Et invocabis Deos manes parentis. Eo tempore ne pudeat eorum Deûm preces expetere.* Eorum Deûm; hoc est, Deorum Manium, juxta Ovidii mentem, qui ait,

Perque tuos Manes qui mihi Numen erunt.

7 *In eo tempore non pudet te, &c.*] M llem cum Pighio legere, *non pudebit.* Vel cum Salmasio, *ne pudeat.*

8 *Eorum Deûm preces expetere.*] *Deûm*, pro, *Deorum*. Pro *preces* sunt qui *pace* legi velint; quod fateor me minus capere.

FINIS.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS par la grace de Dieu, Roy de France & de Navarre : A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maitres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prevôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra; SALUT. Notre bien amé JEAN-JOSEPH BARBOU, Libraire à Paris, Nous ayant fait très-humblement representer que les Editions des Auteurs cy devant composez pour l'usage de notre très-cher & honoré Seigneur & Ayeul Loüis Dauphin de France, étant consommées, & que plusieurs Sçavans les recherchant avec empressement, il seroit utile d'en donner une nouvelle Edition plus ample & plus correcte que les précedentes. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter ledit Barbou, & exciter par son exemple les autres Libraires & Imprimeurs de notre Royaume, à entreprendre des Ouvrages considerables, dont la lecture puisse contribuer à l'avancement des Sciences & au progrés des belles Lettres, & soûtenir de plus en plus la Librairie & Imprimerie; Nous avons permis & permettons par ces Présentes audit Barbou d'imprimer ou faire imprimer les Livres qui ont pour titre, *Authores, Oratores, Historici, Philosophi & Poëta ad usum Serenissimi Delphini cum Indicibus & Tabulis, Interpretatione, Commentariis & Notis*; qui ont paru avec des Lettres de Privilege de notre très-honoré Seigneur & Bisayeul le feu Roy de glorieuse memoire, & de les donner au public en tels volumes, forme, marge, caracteres, & autant de fois que bon lui semblera, conjointement ou separement, & de les vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de vingt années consecutives, à compter du jour de la date desdites Présentes : Faisons défenses à toutes sortes de personnes de quelque qualité & condition quelles soient, d'en introduire d'impression étrangere dans aucun lieu de notre obéïssance; comme aussi à tous Libraires, Imprimeurs & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter ni contrefaire lesdits Livres en tout ni en partie, ni d'en faire aucuns extraits sous quelque prétexte que ce soit, d'augmentation, correction, changement de titre ou autrement, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui; à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de dix mille livres d'amende contre chacun des Contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit Exposant; à condition néanmoins que ces Présentes ne pouront nuire ni prejudicier aux Privileges ou permissions que Nous avons cy-devant pû accorder pour l'impression de quelques-uns desdits Auteurs, qui seront executées selon leur forme & teneur, & ausquels Nous n'entendons déroger en aucune façon; Et sans aussi que ces Présentes puissent nuire ni préjudicier aux Privileges ou Permissions que Nous avons accordez ou accorderons cy-aprés pour l'impression du Texte desdits Auteurs, des Notes ou Commentaires, ou Traductions qui ont été ou pourront être faites cy aprés, autres que ceux desdits Auteurs *ad usum Serenissimi Delphini*; & en outre à condition que les augmentations que ledit Exposant fera faire ausdits Auteurs, seront examinées par le Censeur qui sera pour ce commis, A la charge aussi que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles; que ledit Exposant sera tenu de donner au public chaque année un huitiéme desd. Auteurs, & d'en achever l'impression entiere dans l'espace de huit années à peine de nullité des Présentes, laquelle peine ne pourra être reputée comminatoire; que l'impression desdits Auteurs sera faite dans notre Royaume & non ailleurs, en bon papier & en beaux caracteres, conformément aux Réglemens de la Librairie; & qu'avant que de les exposer en vente, les Manuscrits ou Imprimez qui auront servi de copie à l'impression desdits Auteurs, seront remis dans le même état où les Approbations y auront été données ez mains de notre très-cher & feal Chevalier Garde des Sceaux de France le Sr. Fleuriau Darmenonville; & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires de chacun dans notre Bibliotheque Publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notred. très-cher & feal Chevalier Garde des Sceaux de France le Sr. Fleuriau Darmenonville, le tout à peine de nullité des Présentes : Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire joüir ledit Exposant ou ses ayans cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchements. Voulons que la copie desd. Présentes qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin desdits Livres, soit tenue pour dûement signifiée; & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers & Secretaires, foy soit ajoûtée comme à l'Original : Commandons au premier notre Huissier ou Sergent, de faire pour l'execution d'icelles tous Actes requis & necessaires, sans demander autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires; Car tel est notre plaisir. Donné à Paris le quinziéme jour du mois d'Octobre l'an de grace mil sept cent vingt-deux, & de notre Regne le huitieme. *Par le Roy en son Conseil*, DE LAVERGNE.

Registré sur le Registre V. de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, Page 225. N. 351. conformement aux Reglemens, & notamment à l'Arrêt du Conseil du 13. Aoust 1703. A Paris le 20. Octobre 1722.

BALLARD, Syndic.

INDEX

VOCABULORUM OMNIUM QUÆ IN VITA EXCELLENTIUM IMPERATORUM A CORNELIO NEPOTE CONSCRIPTA CONTINENTUR.

Prior numerus paginam, alter verò, vel alii ad proximam usque lineolam, paginæ lineam, vel lineas significant.

A.

cepisset,

D.

dulcium

G.

H.

Hasdrubale,

L.

M.

N.

P.

Q.

R.

respondebat,

S.

T.

victori,

Finis Indicis denuò elaborati.

Ex Typographia JOSEPHI BARBOU, 1726.

